

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО
ТА ДОБРОЧЕСНІСТЬ**

Навчально-методичний посібник

**Кам'янець-Подільський
2024**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО ТА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Навчально-методичний посібник
*для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
всіх форм навчання*

Електронне видання

**Кам'янець-Подільський
2024**

УДК 378:174.7-028.42:[001:343.533](072)

А 38

*Рекомендовано до друку вченою радою Закладу вищої освіти
«Подільський державний університет»
(протокол № 4 від 03 червня 2024 р.)*

Рецензенти:

Семеног Олена Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Торчинський Михайло Миколайович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української філології Хмельницького національного університету;

Гуменюк Ірина Іллівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Закладу вищої освіти «Подільський державний університет».

А 38 **Академічне письмо та доброчесність** : навчально-методичний посібник / автори-укладачі : Ірина Насмінчук, Лариса Громик. Кам'янець-Подільський : ЗВО «ПДУ», 2024. 256 с.

У посібнику вміщено основні теоретичні відомості, плани практичних занять і практичні завдання з навчальної дисципліни «Академічне письмо та доброчесність». Також запропоновано тестові завдання та контрольні питання для перевірки знань здобувачів вищої освіти.

Посібник допоможе теоретично і практично засвоїти курс, сформувані уявлення про академічну культуру й доброчесність, оволодіти практичними вміннями та навичками, необхідними для написання академічних текстів.

Видання адресоване науково-педагогічним працівникам і здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

© Насмінчук І. А., Громик Л. І., 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	6
Практичне заняття № 1. Академічна культура в системі сучасної вищої освіти	6
Практичне заняття № 2. Академічна доброчесність в освіті та науці	17
Практичне заняття № 3. Академічний плагіат як вид академічного шахрайства	34
Практичне заняття № 4. Академічне письмо як різновид наукового спілкування. Жанри академічного письма	45
Практичне заняття № 5. Моделі академічного тексту. Академічне есе як один із жанрів академічного письма	65
Практичне заняття № 6. Структура академічного тексту	90
Практичне заняття № 7. Наукова стаття як жанр академічної комунікації	109
Практичне заняття № 8. Цитування та покликання в науковому тексті. Правила оформлення бібліографічного опису	129
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	147
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	150
ДОДАТКИ	157

ПЕРЕДМОВА

*Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить,
той ніколи не перестає вчитися,
хоча б зовні він і здавався бездіяльним.*

Г. Сковорода

Важливим завданням національної вищої освіти в умовах інтеграції у європейський і світовий освітній простір є формування у здобувачів високих стандартів діяльності в академічному середовищі. Цей процес передбачає певні якісні зміни в системі підготовки фахівців, реалізація яких неможлива без розуміння та дотримання принципів академічної доброчесності, норм наукової етики, культури академічного письма.

В епоху розвитку цифрових технологій академічна грамотність вимагає особливої уваги, оскільки є одним із показників загального рівня культури сучасного дослідника. Академічне письмо – це комплекс ключових компетентностей, необхідних для успішного навчання та дослідження в будь-якій галузі знань. Серед стратегічних завдань, які стоять перед здобувачами вищої освіти, варто особливо наголосити на готовності до саморозвитку, здатності до спілкування в усіх сферах суспільного життя, володінні навичками академічної комунікації та створення академічних текстів відповідних жанрів, вмінні чітко висловлювати свої думки, логічно та критично мислити, використовувати наукове мовлення, оперативно шукати й аналізувати інформацію з різних джерел. Крім мовнокомунікативних навичок, важливим є також розуміння етичних аспектів наукової діяльності та дотримання принципів академічної доброчесності. Поширена практика академічного шахрайства нівелює цінності вищої освіти й науки, тому становить серйозну загрозу для входження вітчизняної освітньої системи у світовий академічний простір, підриває довіру до академічної спільноти.

Навчальна дисципліна «Академічне письмо та доброчесність» – це один із курсів загальної підготовки в системі університетської освіти, що поєднує теоретичні знання та практичні навички написання академічних текстів з урахуванням принципів і норм академічної культури.

Мета навчальної дисципліни «Академічне письмо та доброчесність» – ознайомити здобувачів вищої освіти з основними принципами та правилами академічної доброчесності, сформулювати в них засади академічної культури та грамотності, виробити відповідні

практичні навички усної і писемної комунікації, необхідні для успішної навчальної та наукової діяльності.

Основні завдання навчальної дисципліни:

- сприяти підвищенню академічної культури здобувачів вищої освіти, сформуванню розуміння сутності академічної доброчесності й академічного шахрайства;
- ознайомити з основними видами порушень академічної доброчесності, методами їх виявлення та способами попередження;
- подати основні відомості про теоретико-методологічне підґрунтя академічного письма;
- сформуванню навички академічного письма та продукування академічних текстів на засадах академічної доброчесності, толерантності й поваги до чужої інтелектуальної власності;
- поглибити знання про мовні засоби академічного тексту, його види, структуру й особливості функціонування;
- сформуванню навички коректної роботи з джерелами інформації, правильного оформлення цитувань і покликань в академічних текстах.

Пропонована методика курсу базується на найновіших здобутках мовознавчої і методичної наук, забезпечує дотримання принципів особистісно орієнтованого навчання, а також наступності та перспективності. Посібник відображає основні аспекти вивчення навчальної дисципліни «Академічне письмо та доброчесність», пов'язані з поняттями академічного письма як різновиду наукового спілкування, академічної культури й академічної доброчесності, академічного плагіату, жанрів академічного письма, зокрема таких, як академічне есе та наукова стаття. Особлива увага акцентується на принципах побудови академічних текстів, їх складових, засобах організації та структурування тексту, побудові логічних взаємозв'язків на рівні тексту й абзаців, оформленні цитувань, покликань і бібліографічного опису.

У додатках подані матеріали, які допоможуть здобувачам вищої освіти краще засвоїти програмовий матеріал, підвищити власну академічну культуру й удосконалити навички академічного письма.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема: Академічна культура в системі сучасної вищої освіти

Мета: з'ясувати поняття академічної культури; усвідомити значення академічної культури в закладі вищої освіти; окреслити шляхи формування академічної культури здобувача вищої освіти.

План

1. Суспільне значення вищої освіти, її роль у житті людини.
2. Академічна культура: поняття і функції.
3. Цінності академічної культури.
4. Значення академічної культури в закладі вищої освіти.
5. Формування академічної культури здобувача вищої освіти.

Література

1. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. : Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. С. 25–28.
2. Башкір О. І. Академічна доброчесність та інтелектуальна власність: конспект лекцій. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 6–11.
3. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://surl.li/jhttp>
4. Кісельова А., Завальська Л. Основи академічного письма : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2023. С. 11–12.
5. Основи академічної культури : електрон. метод. посіб. / уклад. Л. М. Солдаткіна. Одеса : Одес. нац. ун-тет ім. І. І. Мечникова, 2023. С. 10–28.
6. Поліщук Л. О., Гайдукевич К. А. Академічна культура закладів вищої освіти України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 2. С. 28–35.
7. Рускуліс Л. Академічна доброчесність : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Іліон, 2022. С. 44–53.
8. Семенов О. М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 216 с.
9. Семенов О., Вовк М. Академічна культура дослідника в освітньо-культурному просторі університету : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 284 с.

10. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2012. 320 с.
11. Якість вищої освіти: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей ; НАПН України, Університет менеджменту освіти. Київ ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 176 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на **принципах**:

- сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя;
- сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, вихованню патріотизму, формуванню оборонної свідомості;
- доступності вищої освіти;
- незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти);
- міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи;
- наступності процесу здобуття вищої освіти;
- державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності;

– державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов’язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність;

– сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти;

– відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

Академічна культура – культура університету, інтелектуально-етична система цінностей, мотивацій, переконань і сприйняття, які визначають професійну діяльність в освіті та науці; система цінностей, традицій, норм, правил, зразків поведінки проведення наукового дослідження, способів діяльності, принципів спілкування, що ґрунтується на педагогічно адаптованому досвіді наукової пізнавальної діяльності.

Академічна культура показує свою соціальну природу, виражаючи в кожний період не лише стан вищої школи, а й спрямованість на розвиток суспільства, на створення, зберігання і поширення результатів освітянської та наукової діяльності.

Академічна культура – це сукупність способів і методів діяльності університетської спільноти, її системна інтегрована якість, що відбиває досягнутий рівень розвитку. Це сукупність соціальних норм і цінностей, що генетично не успадковуються, а сформувалися історично й притаманні конкретній суспільній системі.

Академічна культура включає певні явища, процеси, відносини, що якісно відрізняють науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти й адміністративний персонал закладів вищої освіти від інших спільнот і соціальних груп суспільства і є результатом соціальної взаємодії.

Узагальнення досвіду міжнародних і європейських організацій, а також національного досвіду дає підстави характеризувати академічну культуру дослідника як інтегративне утворення особистості, яке

складається з аксіологічного, мотиваційно-етичного, наративно-цифрового, мовнокомунікативного, праксеологічного, поведінково-інтерактивного компонентів, кожен із яких характеризується певним змістовим наповненням і проявляється в культурі розумової праці, етичній культурі, культурі академічного читання та письма, академічній комунікації, академічній інформатиці, академічному менеджменті та ін.

Академічна етика – сукупність морально-етичних норм, правил і принципів, зокрема правил педагогічної етики, академічної доброчесності й ділового етикету, які регулюють міжособистісні відносини учасників освітнього процесу закладів вищої освіти.

Академічний етикет – дотримання академічної культури, академічної доброчесності, академічної грамотності, академічної відповідальності в конкретних ситуаціях академічної комунікації.

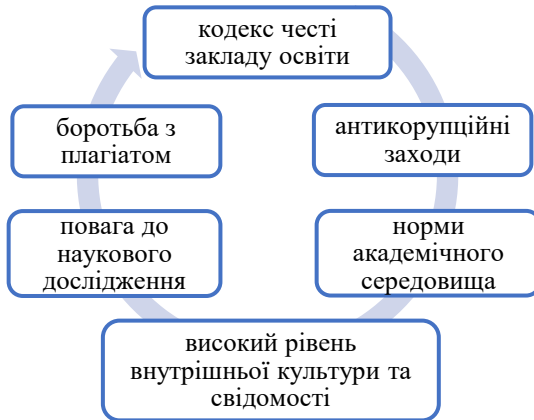
Основні риси академічної культури:

- культура навчання в університеті, етичні цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження;
- наукова мовна культура, професійна субкультура наукового співтовариства;
- соціальна, моральна відповідальність за процес і результати дослідження, що формується в культурно-освітньому просторі ЗВО.

Особливістю академічної культури є її єдність з академічною спільнотою, діяльністю науково-педагогічних працівників, адміністративного персоналу та здобувачів вищої освіти. Академічна культура також створює умови для формування середовища, де учасники університетського життя можуть зростати духовно й інтелектуально, розвиватися як особистості.

Необхідним для розуміння академічної культури є її системне вивчення, що дає можливість цілісно розглядати це явище, виявляти взаємний вплив різних елементів академічної культури, розуміти її як специфічну форму та систему життєдіяльності людей у сфері вищої освіти.

Академічна культура охоплює:

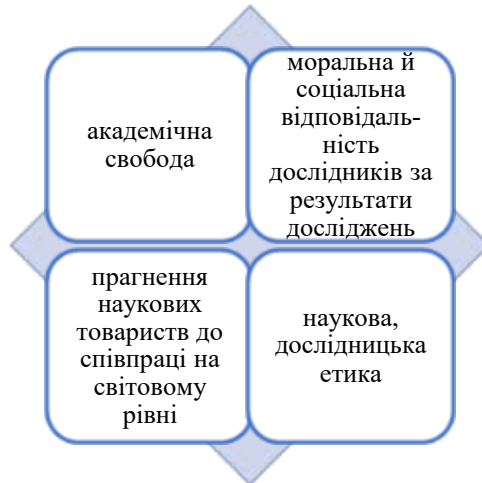

Функції академічної культури (за Г. Хоружим):

- **пізнавальна** (виражається у фіксації результатів пізнання навколишнього світу, наукового, ціннісного й художнього його відображення та передбачає різні форми пізнавальної діяльності);
- **інформативна** (уможливорює передачу нагромадженого соціального досвіду від попередніх поколінь до нових, а також обмін духовними й моральними цінностями між людьми);
- **світоглядна** (забезпечує єдність пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінкових, вольових елементів свідомості в соціокультурному просторі);
- **регулятивна** (регулює культуру поведінки людини в університетському середовищі, нормативні вимоги до побутового спілкування науково-педагогічних працівників і здобувачів, правила етикету);
- **гуманістична** (прищеплює культуру спілкування, культуру сприйняття, милосердя, співчуття, такт, любов до інших людей тощо);
- **виховна** (виступає універсальним фактором саморозвитку особистості);
- **аксіологічна** (формує в людини певні ціннісні орієнтири й потреби);
- **соціальна** (забезпечує засвоєння знань, соціального досвіду поколінь через процеси соціалізації та інкультурації);

– **адаптивна** (означає пристосування до середовища проживання і характеризує людину протягом усього періоду її історичного розвитку).

Цінності академічної культури

Формування академічної культури здобувача вищої освіти

залежить від його готовності до пізнавальної діяльності, що визначається двома умовами: наявністю необхідних базових умінь і знань, досвіду діяльності, а також бажання та інтересу до пізнання. Відповідно в здобувачів вищої освіти мають бути сформовані не тільки фахові вміння та навички, але й особистісні якості, система цінностей, ставлення до об'єктів пізнання та його результатів.

Якість освіти й репутація університету, визнання дипломів і конкурентоспроможність випускників, а також забезпечення фахівцями потреб держави та ринку праці залежать від того, чи сформована висока академічна культура, носіями якої є всі учасники освітнього процесу (науково-педагогічні працівники та здобувачі освіти), і як вони дотримуються академічної доброчесності.

Отже, академічна культура в широкій інтерпретації включає: усвідомлення кожним науково-педагогічним і адміністративним працівником, здобувачем вищої освіти свого місця та обов'язків у загальному функціонуванні ЗВО; цінності й норми поведінки; звичаї та ділову практику; технології спільної діяльності академічної спільноти; критерії та правила розподілу повноважень і відповідальності, статусу та влади; комунікаційну систему й культуру спілкування; правила

неформальних стосунків; сформовані в організації звички й традиції; взаємини між членами академічної спільноти; діловий етикет; правила корпоративної культури; трудову й ділову етику.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Прочитати твердження. Пояснити, як ви їх розумієте. Чи погоджуєтеся з думкою авторів?

- ✓ Чесність без знань – слабка і безглузда, а знання без чесності – дуже небезпечні (*Семюел Джонсон*).
- ✓ Ближче всього до великого стоїть чесність (*Віктор Гюго*).
- ✓ Я сподіваюсь, що завжди матиму достатньо твердості і доброчесності, щоб відстояти те, що я вважаю найбажанішим зі всіх звань – репутацію чесної людини (*Дж. Вашингтон*).
- ✓ Сьогодні я проведу два іспити: один з тригонометрії, інший – на випробування вашої честі. Сподіваюсь, ви витримаєте обидва іспити, проте, якщо ви не витримаєте одного з них, нехай це буде тригонометрія, тому що у світі є багато чесних людей, які не знають тригонометрії, і лише нечесні люди ніколи не складуть іспит на чесність (*М. Сарат*).
- ✓ Чесність не може вижити в атмосфері, в якій нечесність не тільки толерується, але й вітається (*М. Дойчик*).
- ✓ Створення середовища, яке б органічно не сприймало корупційних і неетичних дій, потребує послідовності, морального лідерства, готовності до самовіддачі в ім'я слідування високим академічним стандартам (*Л. Губерський*).
- ✓ Упізнавана академічна культура є не лише візитною карткою, а й відчутною конкурентною перевагою університету (*Т. Добко, В. Турчиновський*).
- ✓ Досвід академічної нечесності, який часто отримують студенти в наших університетах, – це тренування на подальше порушення законів (*В. Ромакін*).

Завдання 2. Змоделювати образ ідеального студента й викладача. Чи відповідають сучасні студенти та викладачі вашим уявленням?

Ідеальний студент	Ідеальний викладач

Завдання 3. Вважається, що освіта, мораль і право нерозривно пов'язані. Пояснити в письмовій формі погляд на проблему (800–1000 символів).

Завдання 4. Опрацювати подану статтю. Висловити власні міркування щодо значущості академічної культури для закладів вищої освіти України (Додаток Н).

 Поліщук Л. О., Гайдукевич К. А. Академічна культура закладів вищої освіти України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 2. С. 28–35.

Завдання 5. Створити презентацію (10–12 слайдів) на тему «Академічна культура в системі вищої освіти».

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Чинний Закон України «Про вищу освіту» був прийнятий Верховною Радою України

- а) 21 січня 2013 року;
- б) 1 липня 2014 року;
- в) 23 лютого 2015 року;
- г) 28 вересня 2017 року.

2. Вища освіта – це

а) освіта, здобута учасником освітнього процесу після закінчення закладу загальної середньої освіти;

б) можливість учасників освітнього процесу навчатися в закладі вищої освіти на території України чи поза її межами;

в) інтегрована якість особистості, що виявляється у здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності;

г) сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі), що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

3. Право на вищу освіту гарантується

а) кожному громадянину України (ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття вищої освіти);

б) лише тим громадянам України, які потребують соціальної підтримки відповідно до законодавства;

в) кожному громадянину України (ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття вищої освіти, крім випадків, установлених Конституцією та законами України);

г) лише тим особам, які вільно володіють українською мовою, мають паспорт громадянина України і постійно проживають на території України.

4. Заклад вищої освіти – це

а) комунальний заклад освіти, заснований місцевими органами влади, що фінансується з місцевого бюджету й підпорядкований місцевим органам влади;

б) навчальний заклад, заснований на приватній власності й підпорядкований власнику (власникам);

в) навчальна установа державної чи приватної форми власності, що здійснює професійну підготовку фахівців будь-якої спеціальності на певних рівнях вищої освіти;

г) окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти.

5. Здобувачі вищої освіти – це

а) особи, які бажають навчатись у будь-якому закладі вищої освіти;

б) особи, які виявили бажання вступати до конкретного закладу вищої освіти;

в) особи, які навчаються в закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації;

г) особи, які є випускниками будь-якого закладу вищої освіти.

6. До цінностей академічної культури не належить

а) академічна свобода;

б) дослідницька етика;

в) моральна та соціальна відповідальність дослідників за результати досліджень;

г) інтолерантність.

7. Система цінностей, знань і понять, що лежать в основі функціонування академічних інститутів, яка базується на принципах академічної доброчесності та визначає основу, способи й методи академічної (наукової / навчальної) діяльності педагогічних (науково-педагогічних) працівників і здобувачів освіти, – це

- а) академічна етика;
- б) академічна культура;
- в) академічна спільнота;
- г) академічна мобільність.

8. Основи освітнього процесу, що стали орієнтиром для багатьох університетів, було закладено Бухарестською декларацією етичних цінностей і принципів вищої освіти у Європейському регіоні у

- а) 2005 році;
- б) 2014 році;
- в) 2004 році;
- г) 2010 році.

9. Академічна культура включає усвідомлення кожним членом університетської спільноти

а) свого місця і обов'язків у загальному функціонуванні ЗВО; цінностей і норм поведінки; звичаїв і ділової практики; правил корпоративної культури; трудової і ділової етики;

б) цінностей і норм поведінки; звичаїв і ділової практики; свого місця і обов'язків у загальному функціонуванні ЗВО; правил корпоративної культури;

в) цінностей і норм поведінки; звичаїв і ділової практики; правил корпоративної культури;

г) норм і цінностей поведінки; звичаїв і ділової практики; правил корпоративної культури.

10. Функція академічної культури, яка виражається у фіксації результатів пізнання навколишнього світу, наукового, ціннісного та художнього його відображення і передбачає різні форми пізнавальної діяльності, називається

- а) світоглядною;
- б) гуманістичною;
- в) пізнавальною;
- г) аксіологічною.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Як побудована система вищої освіти в Україні?
2. Назвіть основні завдання вищої освіти.
3. Які функції виконує освітній процес?
4. Сформулюйте причини нівелювання цінності вищої освіти в українському суспільстві.
5. Назвіть основні стереотипи українців щодо освіти у вітчизняних ЗВО.
6. Розкрийте сутність поняття «академічна культура».
7. На яких фундаментальних цінностях базується академічна культура?
8. Чому академічна культура є важливим чинником сталого розвитку закладу вищої освіти?
9. Чи залежить імідж університету від рівня його академічної культури?
10. Які чинники впливають на формування академічної культури українського студентства?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема: Академічна доброчесність в освіті та науці

Мета: з'ясувати поняття академічної доброчесності; охарактеризувати види порушень академічної доброчесності; розглянути наслідки академічного шахрайства; проаналізувати Кодекс академічної доброчесності у ЗВО «ПДУ».

План

1. Поняття академічної доброчесності.
2. Види порушень академічної доброчесності в освіті та науці.
3. Причини й наслідки академічної недоброчесності.
4. Способи запобігання проявам академічної недоброчесності.
5. Кодекс академічної доброчесності у ЗВО «ПДУ».

Література

1. Академічна доброчесність. Інформаційний бюлетень. URL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/Integrity-bulletin-all-issues.pdf>
2. Академічна доброчесність : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти галузі знань 081 «Право» / уклад. : Харитонов О. І., Ульянова Г. О., Кирилюк А. В., Галупова Л. І., Бааджи Н. П. ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 74 с.
3. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : колективна монографія / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
4. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.
5. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. : Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. С. 22–25, 28–35.
6. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. С. К. Ревуцька, В. М. Зінченко. Кривий Ріг, 2019. С. 21–29.
7. Башкір О. І. Академічна доброчесність та інтелектуальна власність: конспект лекцій. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 30–48.
8. Гребенюк Т. В. Академічна доброчесність : навч. посіб. Запоріжжя : ЗДМУ, 2021. 108 с.

9. Закон України «Про академічну доброчесність». URL: <https://surl.li/dstdm>
10. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://surl.li/jhtp>
11. Кісельова А., Завальська Л. Основи академічного письма : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2023. С. 13–16.
12. Кодекс академічної доброчесності у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет». URL: <http://surl.li/nofuc>
13. Омельчук С. Бути чесним у навчанні й науці: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти : навч. посіб. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. С. 6–33.
14. Основи академічної культури : електрон. метод. посіб. / уклад. Л. М. Солдаткіна. Одеса : Одес. нац. ун-тет ім. І. І. Мечникова, 2023. С. 30–34.
15. Положення про академічну доброчесність та етику академічних взаємовідносин у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет». URL: <http://surl.li/soxdd>
16. Починкова М. Академічна доброчесність у закладах вищої освіти : навч.-метод. посіб. Полтава, 2022. С. 8–25, 52–60.
17. Рускуліс Л. Академічна доброчесність : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Іліон, 2022. С. 46–53.
18. Фундаментальні цінності академічної доброчесності. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Fundam.czinnosti-Akad.dobroch .pdf>

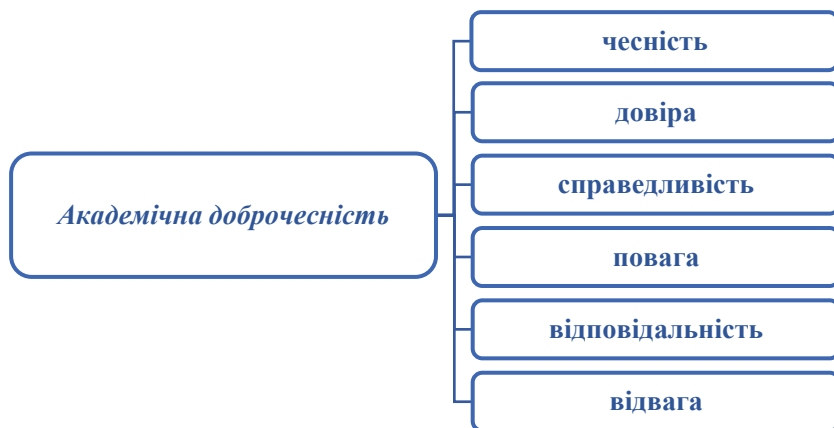
ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Термін-англiзм **academic integrity** в українській мові відповідає за значенням кільком синонімічним поняттям:

Концепція *academic integrity* охоплює ідеї чесності, відповідальності й етичності в усіх аспектах академічного життя, включаючи написання наукових робіт, цитування джерел, виконання завдань тощо.

Термін-англізм *academic integrity*, по-перше, не має точного українського відповідника; по-друге, він передбачає не лише академічну доброчесність у значенні Закону України «Про освіту», але й у широкому розумінні академічну цілісність, пов'язану з дотриманням певних стандартів досліджень та/або професійної діяльності.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Частина 4 статті 42 Закону України «Про освіту» визначає такі основні **види порушень академічної доброчесності:**

академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування; навчання;

хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;

надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання;

вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання.

Деталізований перелік порушень може включати такі порушення (цей перелік не є вичерпним):

1. Академічний плагіат:

- плагіат фрагментів письмових робіт та повних текстів;
- плагіат ідей, даних, моделей, ілюстрацій тощо;
- відсутність належних покликань за відсутності

привласнення авторства;

- помилки цитування.

2. Самоплагіат:

- дуплікація публікацій – публікація однієї і тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) в декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт як нових наукових робіт;

- дуплікація наукових результатів – публікація повністю чи частково одних і тих самих наукових результатів у різних статтях, монографіях, інших наукових працях як нових результатів, які публікуються вперше;

- подання у звітах із виконання різних наукових проектів тих самих результатів як таких, що отримані при виконанні відповідного проекту;

- повторне подання здобувачами освіти письмових робіт, які вже подавалися як звітність з інших дисциплін, без дозволу викладача;

- агрегування чи доповнення даних – суміщення раніше опублікованих і нових даних без їх поділу з відповідними покликаннями на попередню публікацію;

- повторний аналіз раніше опублікованих даних без покликання на попередню публікацію цих даних та раніше виконаного їх аналізу.

3. Фабрикація:

- наведення у письмових роботах здобувачів та в наукових роботах вигаданих чи неперевірених даних, зокрема статистичних даних, результатів експериментів, розрахунків чи емпіричних досліджень, фотографій, аудіо- та відеоматеріалів тощо;

- покликання на вигадані джерела інформації або навмисне покликання не на справжнє джерело;

- приписування іншим особам текстів, думок чи ідей, яких вони не висловлювали чи не публікували.

4. Фальсифікація:

- необґрунтоване корегування результатів власних наукових досліджень чи виконання навчальних завдань (таке, що не базується на повторних чи додаткових дослідженнях, вимірюваннях або розрахунках, виправленні виявлених помилок тощо);
- наведення у письмових роботах здобувачів та в наукових роботах свідомо змінених літературних даних та даних, отриманих з інших джерел; зокрема, статистичних даних, результатів експериментів, розрахунків чи емпіричних досліджень, фотографій, аудіо- та відеоматеріалів тощо без належного обґрунтування причин і зазначення методики їх корегування;
- наведення неповної або викривленої інформації про апробацію результатів досліджень та розробок.

5. Обман:

- включення до співавторів наукових публікацій осіб, що не брали кваліфікованої участі в їх підготовці;
- невиключення до співавторів наукових публікацій осіб, що брали кваліфіковану участь в їх підготовці;
- подання як результатів власної праці робіт, виконаних на замовлення іншими особами, або робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання;
- здавання або представлення різними особами робіт з однаковим змістом як результату власної навчальної діяльності;
- написання чужих варіантів завдань на контрольних заходах;
- використання системи прихованих сигналів (звукових, жестових та ін.) при виконанні групових контрольних заходів з однаковими варіантами;
- несамостійне виконання завдань у випадках, коли не дозволяється отримання допомоги, або не зазначення інформації про отриману допомогу, консультації, співпрацю;
- проходження процедур контролю знань підставними особами;
- симуляція погіршення стану здоров'я, хвороби з метою уникнення контрольних заходів;
- надання відгуків або рецензій на наукові або навчальні роботи без належного проведення їх експертизи.

6. Необ'єктивне оцінювання:

- свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;
- невчасне повідомлення здобувачів освіти про систему оцінювання результатів навчання;

- застосування системи оцінювання, що не відповідає декларованим цілям та завданням теми, дисципліни, практики, освітньої програми тощо;

- відсутність об'єктивних критеріїв оцінювання.

Зазначені вище види порушень академічної доброчесності можна узагальнено назвати **академічним шахрайством** (англ. academic cheating).

За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- відмова у присудженні ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня чи присвоєнні вченого звання;

- позбавлення присудженого ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня чи присвоєного вченого звання;

- відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;

- позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);

- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;

- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);

- позбавлення академічної стипендії;

- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Способи запобігання проявам академічної недоброчесності:

- апеляція до гідності людини, до її самоповаги та поваги до інших;

- навчання академічній культурі, академічному письму, соціальній відповідальності, дотримання принципів академічної доброчесності, проведення інформаційних кампаній щодо важливості написання оригінальних робіт і поваги до робіт інших людей;

- використання творчого потенціалу здобувачів вищої освіти й залучення їх до підготовки навчальних матеріалів, що використовуються в аудиторії;

- постійне культивування академічної культури та доброчесності шляхом впровадження в дію кодексу честі, яким мають бути обумовлені правила поведінки й роботи всіх учасників освітнього процесу.

Нормативні документи закладів вищої освіти повинні чітко регламентувати:

- види академічної відповідальності за конкретні порушення академічної доброчесності;
- процедури встановлення і доведення фактів порушень академічної доброчесності;
- процедури прийняття рішень про академічну відповідальність учасників освітнього процесу, а також органи, що приймають такі рішення;
- процедури апеляції для осіб, яких звинувачують у порушенні академічної доброчесності.

Етичний кодекс академічної установи (кодекс академічної етики, кодекс академічної поведінки, кодекс честі, кодекс академічних цінностей університету або наукової установи) визначає загальну філософію функціонування університету або наукового інституту, віддзеркалює та захищає сформовані в ньому позитивні культурні традиції, підтримує цінності доброчесності колективу. Традиційно в етичних кодексах віддзеркалюється бажана й небажана поведінка членів спільноти, прописуються етичні орієнтири, принципи, що допомагають саморегуванню академічного середовища, визначаються санкції за їх порушення.

Просування цінностей етики, академічної доброчесності в університетській спільноті вирішальним чином залежить від послідовних і довготривалих дій керівництва (адміністрації) закладу вищої освіти з донесення до науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти важливості й цінності академічної доброчесності, від активної позиції науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти, які мають бути рушієм у підготовці таких документів, від усвідомлення необхідності формувати позитивний імідж і репутацію закладу.

Положення в кодексі мають бути не тільки обов'язковими до виконання жорсткими імперативними нормами, а й певними етичними дороговказами. Кодекс має мати особливий статус для університетської спільноти, бути орієнтиром для щоденних практик її життя.

Варто пам'ятати, що академічні кодекси найбільш ефективні в середовищах академічної свободи й довіри, і саме ці цінності потребують значної підтримки.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Ознайомитися зі змістом інформаційного бюлетеня «Академічна доброчесність» (Випуски № 12, 15, 16, 17, 20, 21) (Додаток Б). Висловити міркування щодо прочитаного.

Завдання 2. Написати твір-роздум на тему «Академічна доброчесність у цифрову епоху» (800–1000 символів).

Завдання 3. Прочитати запропонований текст. Висловити свої погляди щодо проблеми академічної доброчесності в освітньому середовищі.

В умовах українського суспільства корупція, самоорганізація академічного середовища на хибних моральних засадах, масова девіантна поведінка учасників і стейкхолдерів цієї сфери отримують постійні імпульси для свого розвитку через різкі зміни та невизначеність соціальних ідеалів та орієнтирів, професійні норми та регуляції, суттєву втрату керованості суспільством, дисбаланс у діях державних інститутів управління, слабкість громадянського суспільства.

З останніх аналітичних робіт, які дають доволі добре уявлення про сучасний стан справ, можна згадати соціологічне дослідження «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку», проведене з 25 грудня по 10 липня 2015 року Східноукраїнським Фондом соціальних досліджень спільно з Інститутом соціально-гуманітарних досліджень Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. На його підставі досить послідовно розглянуто мотивацію вступу та навчання в українській вищій школі, механізми та традиції оцінювання знань студентів, їхні навчальні практики як складові академічної культури, різні прояви академічного шахрайства як фундаментальну проблему вітчизняної академічної культури. Найбільш виразними, на наш погляд, показниками є: 67% студентів вступають до українських ВНЗ без домінуючої мотивації на отримання професійних знань; у процесі навчання сформувався стала тенденція на переорієнтацію значної частини студентів з отримання знань на отримання формальних атрибутів освіти (дипломів); лише 14% мають стійку орієнтацію на професійну роботу за отриманим фахом, а 54% взагалі не мають наміру працювати за отриманою спеціальністю; 76% студентів залучені до нелегітимних колективних практик при складанні іспитів, а 67% систематично використовують таку форму академічного шахрайства, як

списування; переважна більшість (понад 90%) студентів використовують плагіат у тій чи іншій формі; 23% студентів зазначають, що на їхньому факультеті трапляються випадки отримання оцінок за послуги або гроші.

Огляд різноманітних джерел дозволяє також звернути увагу на численні порушення академічної доброчесності, які трапляються у працях українських викладачів і дослідників. У сфері навчальної діяльності основними з них є: вимагання або провокування отримання грошей, подарунків, особистих послуг при різних формах оцінювання студентів, відсутність за оплату справедливої оцінки виконаних за допомогою плагіату навчальних і кваліфікаційних робіт, виконання за оплату таких робіт на замовлення, примусова купівля навчальної та методичної літератури, занижування оцінок і примус до додаткових навчальних послуг та консультацій, оновлення за рахунок студентів обладнання або купівля студентами різноманітних витратних матеріалів, канцелярських товарів. У сфері наукового дослідження це: підготовка та публікація наукових, навчальних і методичних текстів за допомогою плагіату; фальсифікація експериментальних даних, покладених в основу наукових публікацій; включення до переліку авторів осіб, які не залучалися до отримання результатів; схвалення досліджень або дисертаційних робіт за темами, що не мають наукового, практичного, соціального та іншого значення; надання позитивних рецензій і відгуків на роботи, які за своїми науковими результатами на це не заслуговують; отримання невинуватених преференцій при наданні наукових та освітніх грантів; неправомірне використання свого службового положення.

Варто зазначити, що впродовж останніх п'ятнадцяти років проблема академічної недоброчесності регулярно потрапляла у фокус суспільної уваги, однак ніколи там надовго не залишалася. Регулярні кампанії з розгортання боротьби з академічною корупцією з тією чи іншою періодичністю змінювали одна одну, зазвичай стаючи результатом викриття наступного плагіатора із числа української політичної чи наукової еліти. Стандартним результатом ставала поява низки викривальних публікацій, які здебільшого не мали узагальнюючого аналітичного характеру, обмежувалися окремими персоналіями та не мали жодного організаційного, а іноді навіть репутаційного наслідку (Фініков Т. Академічна доброчесність: глобальний контекст та національна потреба. *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету*).

Завдання 4. Навести приклади академічної недоброчесності в Україні та країнах Європи. Які заходи були вжиті до таких науковців?

Завдання 5. Ознайомитись із Кодексом академічної доброчесності у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет» (<https://pdatu.edu.ua/images/public-info/kodeksakaddob.pdf>), Положенням про академічну доброчесність та етику академічних взаємовідносин у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет» (<https://pdatu.edu.ua/images/public-info/polacdobrochesnist.pdf>). Дати відповіді на запитання:

- Яких правил, норм і принципів ви дотримуетесь?
- Які б пункти ви вилучили, а які – додали? Обґрунтуйте.
- Чи є дискусійні для вас правила? Прокоментуйте.

Завдання 6. Запропонувати власне бачення «Академічного кодексу здобувача вищої освіти» у вигляді схеми / інфографіки.

Завдання 7. Проаналізувати ситуації. З'ясувати, до яких видів порушень академічної доброчесності належать виявлені факти.

В експериментальній частині своєї курсової роботи студент М. для більшої переконливості результатів дослідження:

Ситуація А. Надав інформацію про опитування здобувачів вищої освіти, яке насправді не проводив.

Ситуація Б. Змінив дані, отримані в результаті опитування здобувачів вищої освіти, зокрема підвищив відсотки за одними показниками й відповідно зменшив відсотки за іншими показниками.

Завдання 8. Проаналізувати ситуацію. З'ясувати, хто з учасників освітнього процесу виявився академічно недоброчесним. Свою відповідь обґрунтувати.

Студент В. виявив бажання підвищити свою підсумкову оцінку з дисципліни «Вступ до фаху» й почав про це вмовляти викладача, який погодився підвищити оцінку й запропонував студентові В. придбати кілька примірників навчальних посібників, автором яких є цей викладач. Академічно недоброчесним в описаній ситуації є

А	студент
Б	викладач
В	і студент, і викладач

Завдання 9. Назвати види порушень академічної доброчесності в таких ситуаціях:

Ситуація А. Студент Д. повністю скопіював вступ із чужої курсової роботи, захищеної рік тому.

Ситуація Б. У вступі курсової роботи студентка М. зазначила, що джерельна база дослідження становить 50 одиниць, а насправді проаналізувала 20.

Ситуація В. Суб'єктами опитування було 16 осіб, а в курсовій роботі зазначено 58 осіб.

Ситуація Г. Студентка В. звернулася до іншої особи, щоб та виконала за неї підсумкові тестові завдання.

Ситуація Д. Виконуючи контрольну роботу в тестовій формі, студент С. скористався відповідями, що надіслала йому на телефон його однокурсника.

Ситуація Е. Студент О. подав на конкурс наукову роботу, згенеровану штучним інтелектом.

Завдання 10. Переглянути відео «Навчайся гідно та відповідально!» (<https://youtu.be/1B2vJko0Cqw>). Використовуючи матеріал, створити презентацію (10–12 слайдів) на тему «Академічна доброчесність – ключ до якісної освіти й успішної кар'єри».

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Основними фундаментальними цінностями академічної доброчесності є

а) чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, відвага;

б) чесність, надійність, справедливість, контроль, відповідальність, відвага;

в) увага, етика, вимогливість, повага, відповідальність, відвага;

г) чесність, довіра, справедливість, повага, надійність, рішучість.

2. Визначення академічної доброчесності й класифікацію її порушень містить

а) Закон України «Про авторське право і суміжні права»;

б) Закон України «Про академічну доброчесність»;

- в) Закон України «Про вищу освіту»;
- г) Закон України «Про освіту».

3. До проявів академічної недоброчесності належать всі форми, крім
- а) виконання лише частини завдань із запропонованих викладачем;
 - б) списування відповідей під час поточного контролю;
 - в) симуляція хвороби задля того, щоб уникнути поточного тестування;
 - г) подання в бібліографічному описі вигаданої інформації.

4. Не належить до різновидів порушення академічної доброчесності згідно із частиною 4 статті 42 Закону України «Про освіту»
- а) списування;
 - б) фабрикація;
 - в) цитування;
 - г) необ'єктивне оцінювання.

5. Формуванню в академічній спільноті психологічного клімату, який уможливилює вільний обмін ідеями, сприяє така фундаментальна цінність академічної доброчесності, як
- а) чесність;
 - б) довіра;
 - в) повага;
 - г) відвага.

6. Непотизм – це
- а) надання друзям і родичам привілеїв у роботі, незалежно від їх професійних якостей;
 - б) заохочення когось до прояву академічної недоброчесності;
 - в) приховування інформації про порушення академічної доброчесності;
 - г) привласнення чужого наукового доробку.

7. Установити відповідність:
1) академічна доброчесність	а) оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
2) фальсифікація	б) вигадування даних чи фактів, що
3) хабарництво	
4) необ'єктивне оцінювання	

- 5) самоплагіат
- 6) обман
- 7) академічний плагіат
- 8) фабрикація
- 9) списування

- використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях;
- в) свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- г) виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- д) надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу;
- е) це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень;
- ж) надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- з) свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;
- и) оприлюднення (частково або

повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

8. Який вид покарання застосувати викладачу, який виявив у роботі студента-першокурсника запозичений абзац тексту без покликання на джерело?

- а) анулювати роботу без права перездачі;
- б) анулювати роботу з правом перездачі й пояснити, як правильно робити покликання;
- в) зробити усне зауваження;
- г) не допустити до заліку.

9. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» правил і принципів академічної доброчесності повинні дотримуватися

- а) здобувачі вищої освіти;
- б) науково-педагогічні працівники;
- в) адміністрація закладу освіти;
- г) усі учасники освітнього процесу.

10. За порушення академічної доброчесності здобувачі вищої освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності, крім

- а) повторного проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- б) відрядження із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- в) переведення на заочну форму навчання;
- г) позбавлення академічної стипендії.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Охарактеризуйте поняття «академічна доброчесність».
2. Чи погоджуєтесь ви з думкою, що виховання чесності в інших варто починати із себе?
3. Як у навчальній діяльності реалізуються фундаментальні цінності академічної доброчесності?
4. Розкрийте сутність основних принципів академічної доброчесності.
5. Дайте визначення поняття «академічне шахрайство».
6. Наведіть приклади порушення академічної доброчесності в освіті та науці.
7. Які методи запобігання порушенням принципів академічної доброчесності ви знаєте?
8. Якими законами України регламентується дотримання академічної доброчесності в закладах вищої освіти?
9. Поясніть необхідність створення Кодексу академічної доброчесності у ЗВО.
10. Поміркуйте, як правильно сказати. Свою відповідь обґрунтуйте.
 - ✓ *Сьогодні в університетах академічна доброчесність стає брендом.*
 - ✓ *Сьогодні в університетах академічна доброчесність стає трендом.*

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема: Академічний плагіат як вид академічного шахрайства

Мета: з'ясувати поняття плагіату й академічного плагіату; навчитися розрізняти його види; розглянути причини й наслідки академічного плагіату; ознайомити зі способами виявлення плагіату в академічних текстах.

План

1. Поняття плагіату.
2. Академічний плагіат як вид порушення академічної доброчесності.
3. Різновиди академічного плагіату.
4. Академічний плагіат і авторське право.
5. Виявлення плагіату. Перевірка академічних текстів на унікальність.

Література

1. Академічна доброчесність. Інформаційний бюлетень. URL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/Integrity-bulletin-all-issues.pdf>
2. Академічна доброчесність : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти галузі знань 081 «Право» / уклад. : Харитонova О. І., Ульянова Г. О., Кирилюк А. В., Галупова Л. І., Бааджи Н. П. ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 37–44.
3. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. : Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. С. 48–59.
4. Гребенюк Т. В. Академічна доброчесність : навч. посіб. Запоріжжя : ЗДМУ, 2021. С. 41–50.
5. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://surl.li/jhttp>
6. Кісельова А., Завальська Л. Основи академічного письма : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2023. С. 17–18.
7. Красицька Л. В. Плагіат і самоплагіат як правові явища. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 188–193.
8. Омелчук С. Бути чесним у навчанні й науці: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти : навч. посіб. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. С. 34–46, 58–62.
9. Основи академічної культури : електрон. метод. посіб. / уклад.

Л. М. Солдаткіна. Одеса : Одес. нац. ун-тет ім. І. І. Мечникова, 2023. С. 34–41.

10. Рускуліс Л. Академічна доброчесність : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Іліон, 2022. С. 59–65.
11. Якубівський І. Є. Академічний плагіат як вид порушення академічної доброчесності. *Нове українське право*. 2023. Вип. 4. С. 127–134.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Слово **плагіат** походить від латинського слова **plagium** – викрадення.

Уперше на рівні законодавства України термін «плагіат» з'явився в новій редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» у 2001 році.

Плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору.

Великий тлумачний словник сучасної української мови подає таку дефініцію цього поняття: **плагіат** – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора.

Хоча поняття «плагіат» і «академічний плагіат» тісно взаємопов'язані, проте мають істотні відмінності. Зокрема, якщо академічний плагіат стосується переважно наукових і мистецьких творів, то плагіат може стосуватися й інших видів текстів, наприклад публіцистичних і художніх, а також політичних промов, торговельних марок, музичних творів тощо.

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

Термін «академічний плагіат» з'явився в законодавстві України не так давно – із прийняттям Закону України «Про вищу освіту» у 2014 році. Проте формування підходів до розуміння сутності цього явища відбувалося ще в перші роки незалежності України на рівні законодавства, що регулювало порядок присудження наукових ступенів.

Академічний плагіат у науково-дослідницьких роботах – найбільш поширена форма академічного шахрайства.

Основні різновиди академічного плагіату:

– дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат із покликанням на джерело (в окремих випадках некоректним вважають навіть використання одного слова без покликання на джерело, якщо це слово використовують в унікальному значенні, наданому цим джерелом);

– використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без покликання на це джерело;

– перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків із певного джерела без покликання на це джерело;

– подання як власних робіт (дисертацій, монографій, навчальних посібників, статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, кваліфікаційних робіт, есе, рефератів тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

Деякі джерела виокремлюють ще декілька видів академічного плагіату, які можуть бути зведені до зазначених вище.

Академічний плагіат треба відрізняти від помилок цитування. Академічний плагіат не варто ототожнювати з порушенням авторського права як різновидом права інтелектуальної власності.

Авторське право – це галузь цивільного права та права інтелектуальної власності, що регулює відносини, які виникають у зв'язку зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва, захищає особисті (немайнові) і майнові права авторів і їхніх правонаступників.

Захист права інтелектуальної власності спрямований, насамперед, на захист майнових прав авторів чи їх правонаступників. Натомість норми щодо академічного плагіату спрямовані не на авторів, а на осіб, які порушують академічну доброчесність через ненадання достовірної інформації про авторів певних ідей, текстів, наукових результатів тощо. Академічний плагіат розглядається як порушення етичних норм академічної спільноти, а порушення авторського права – як правопорушення, відповідальність за яке встановлюється цивільним кодексом.

Вимоги щодо академічної доброчесності передбачають надання коректних покликань на авторів використаних творів. Авторське право захищає тих, хто володіє майновими чи немайновими правами на твір, і це не обов'язково будуть справжні автори твору. Публікація під власним ім'ям результатів, отриманих іншими особами, з дозволу цих осіб не є порушенням авторського права, але є академічним плагіатом. Авторське право має обмежений термін дії. Після закінчення цього терміну дії дозволяється використання твору без згоди авторів чи їх правонаступників і без виплати відповідної винагороди, але це не позбавляє необхідності покликатися на авторів. Відсутність належних покликань є основною ознакою академічного плагіату.

Оригінальність тексту – відсоткове співвідношення обсягу тексту із загальним обсягом роботи, що не збігається з оприлюдненою в інших джерелах інформацією.

Сьогодні існує чимало програмних засобів (онлайн-сервісів і платформ), спрямованих на встановлення відсотка унікальності тексту.

Антиплагіатна програма – комп’ютерна програма, яка порівнює текстовий документ із певною сукупністю інших документів та виявляє фрагменти, що одночасно наявні в цих документах.

Найпоширенішими для офіційної перевірки різноманітних наукових робіт є:

Unicheck (<https://unicheck.com/uk-ua>) – платний онлайн-сервіс пошуку плагіату, що перевіряє текстові документи на наявність запозичених частин тексту з відкритих джерел в інтернеті.

StrikePlagiarism.com (<https://strikeplagiarism.com/ua/>) – академічна антиплагіатна онлайн-система, ефективний інструмент пошуку плагіату, аналізу джерела запозичення та зворотного зв’язку з автором.

Особливості цих онлайн-програм:

- зручний і якісний антиплагіатний сервіс;
- знаходять текстові збіги;
- розпізнають маніпуляції з текстом;
- автоматично генерують онлайн-звіт.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Опрацювати випуски 1–6 інформаційного бюлетеня «Академічна доброчесність». На їх основі підготувати презентацію (10–12 слайдів) про академічний плагіат.

Завдання 2. Підготуватися до дискусії на тему «Чи є сьогодні актуальним питання боротьби з академічним плагіатом?», сформулювати запитання, дібрати приклади виявлення академічного плагіату.

Завдання 3. Прочитати текст, висловити міркування щодо прочитаного.

Історія, що відбулася в Університеті Вірджинії у 2001 році, викликала жваве обговорення багатьох моральних аспектів студентської доброчесності й технічних аспектів, пов’язаних із використанням інтернету. Йшлося про іспит із «Вступу до фізики», який традиційно,

протягом 160 років, студенти складали без нагляду, користуючись повною довірою вчителів, у максимально невимушених умовах – у парку, на лавах, у тіні дерев.

Довіра до студентів базувалася на тому, що при вступі до навчального закладу всі вони підписували студентський кодекс честі, за умовами якого вони обіцяли не списувати й не шахраювати. Після оцінювання робіт одна зі студенток поскаржилася екзаменатору, професорові Луїсу Блумфельду, на занадто низьку, на її думку, оцінку її роботи. За словами студентки, ті її колеги, хто списував і шахраював, отримали значно вищі бали. Ця скарга підштовхнула професора Блумфельда перевірити екзаменаційні роботи за останні 5 семестрів щодо наявності в них текстових збігів (зазначимо, що за семестр цю дисципліну складали 300–500 студентів). Професор витратив 50 годин часу і з обуренням виявив, що робіт зі збігами надзвичайно багато. Зокрема, він знайшов 60 робіт, у яких були збіги обсягом понад 1500 слів. Таке відкриття шокувало університетську спільноту й поставило під сумнів доцільність і дієвість студентських кодексів честі.

У 1993 році, за результатами опитувань, навчальні заклади, у яких студенти підписували кодекс честі, мали нижчий відсоток випадків недоброчесності, ніж ті заклади, де таких кодексів не було (29 % і 53 % відповідно, у списуванні зізналися 42% і 66% відповідно) (<https://www.csie.ntu.edu.tw/%7Elyuu/virginia.html>).

Завдання 4. Навести приклади академічного плагіату в Україні та за кордоном. Якою була процедура розслідування і чи було покарано порушників академічної доброчесності?

Завдання 5. Упорядкувати різновиди академічного плагіату від найбільш поширених до найменш поширених у навчальній діяльності здобувачів вищої освіти. Свої міркування обґрунтувати.

- ✓ Завантаження курсових чи кваліфікаційних робіт із безкоштовних сайтів і подання їх як власних.
- ✓ Переписування фрагментів тексту своїми словами з джерела без покликань на це джерело.
- ✓ Використання чужих текстів (повне або часткове) без вказівки на авторство.
- ✓ Використання чужих текстів дослівно із покликанням на інше джерело (наприклад, використання реферату, а покликання на підручник).
- ✓ Копіювання чужих текстів зі зміною порядку слів у реченні без покликання на джерело.

- ✓ Переклад чужих текстів з іноземної мови на українську та використання їх у своїх роботах без зазначення джерела.

Завдання 6. Порівняти уривки з промов. Довести або спростувати думку, що одна з них є плагіатом іншої.

1

➤ Уривок із промови засновника компанії Apple Стіва Джобса перед випускниками Стенфордського університету 2005 року:

Вибачте за такий драматизм, але це правда. Ваш час обмежений, тому не витрачайте його, щоб прожити чиесь чуже життя. Не потрапляйте в пастку догми, яка вчить жити відповідно до думок інших людей. Не дозволяйте шуму чужих думок перебити ваш внутрішній голос.

➤ Уривок із промови колишньої секретарки РНБО Раїси Богатирьової перед студентами Києво-Могилянської академії 2011 року:

Вибачте за драматизм, але це правда. Час людини дуже обмежений. І тому висновок зі свого досвіду пропоную наступний – не живіть чужим життям, не витрачайте час. Не потрапляйте до капкану догми, яка радить жити чужими думками. Не дозволяйте шуму чужих думок перебити ваш внутрішній голос.

2

➤ Уривок із виступу Річарда Ніксона в Конгресі США в січні 1950 року:

Важливий урок, який ми отримали зі справи Хісса, полягає в тому, що ми маємо справу не лише зі шпигунами, які отримують по 30 срібняків за викрадення проєкту нової зброї ..., але й із набагато більш зловісним видом діяльності, тому що вона дозволяє ворогу керувати нашою політикою та формувати її.

➤ Уривок із виступу Дж. Маккарті 9 лютого 1950 року в місті Вілінг штату Західна Вірджинія:

Єдине, про що варто пам'ятати, обговорюючи комуністів у нашому уряді: ми не маємо справи зі шпигунами, які отримують по тридцять срібняків за викрадення проєктів нових видів зброї. Ми маємо справу з набагато більш зловісним видом діяльності, тому що вона дозволяє ворогу керувати нашою політикою та формувати її.

➤ Уривок із виступу Ніла Кіннока, депутата Лейбористської партії Великої Британії 15 травня 1987 року:

Чому я перший Кіннок за тисячу поколінь, який зміг вступити до університету? Чому Гленіс (сказав Н. Кіннок, вказуючи на дружину, яка сиділа поруч) стала першою жінкою у своїй родині за тисячу поколінь, яка змогла вступити до університету?

➤ Уривок із виступу Джо Байдена 23 серпня 1988 року:

Коли я їхав сюди, я подумав про те, чому саме Джо Байден став першим у своїй родині, хто коли-небудь вступив до університету? Чому моя дружина (показуючи на жінку), яка сидить в залі, стала першою в сім'ї з-поміж тих, хто коли-небудь вступив до коледжу?

Завдання 7. Користуючись різними сервісами онлайн-платформ, перевірити одну статтю (на вибір із будь-якого журналу чи збірника наукових праць) на наявність плагіату. Охарактеризувати статистичну інформацію, подану у звітах програм. Порівняти відсоток унікальності на різних сервісах. Пояснити, чому так?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У перекладі з латини слово «плагіат» означає

- а) списування;
- б) викрадення;
- в) копіювання;
- г) позичання.

2. Оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства

- а) самоплагіат;
- б) плагіат;
- в) академічний плагіат;
- г) списування.

3. До різновидів академічного плагіату не належить

а) дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з покликанням на джерело;

б) використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела з покликанням на це джерело;

в) перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків із певного джерела без покликання на це джерело;

г) подання як власних робіт (дисертацій, монографій, навчальних посібників, статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, кваліфікаційних робіт, есе, рефератів тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

4. У якій країні створено музей плагіату?

а) у США;

б) у Польщі;

в) у Нідерландах;

г) у Німеччині.

5. Символом псевдопремії за плагіат є

а) чорна сова із золотим дзьобом;

б) чорний гном із золотим носом;

в) лопата із золотою ручкою;

г) чорне перо із золотим наконечником.

6. Безоплатні програми перевірки текстів на наявність академічного плагіату перевіряють

а) коректність цитування;

б) унікальність тексту;

в) кількість цитувань;

г) коректність покликань.

7. Який вид академічного плагіату найбільш поширений у наукових роботах здобувачів вищої освіти?

а) дослівний;

б) переклад оригінального тексту з іншої мови без покликання на джерело;

в) самоплагіат;

г) копіювання.

8. У якій ситуації ви не вбачаєте плагіату?

- а) використання чужої роботи із зазначенням себе як автора;
- б) використання цитат, що взяті в лапки і з покликанням на автора;
- в) поєднання фрагментів різних текстів або речень для написання нового тексту без цитування, таким чином подаючи його як власні думки;
- г) подання ідей іншого автора своїми словами, без покликання на джерело.

9. Авторське право – це

- а) система загальнообов'язкових формально визначених правил поведінки загального характеру, що встановлює й охороняє держава для регулювання суспільних відносин;
- б) це умовне позначення прізвища автора або першого слова заголовку видання (залежно від відомостей, розміщених на титульному аркуші);
- в) сукупність норм громадського права, що регулюють відносини, які виникають у зв'язку з використанням досягнень науки, літератури та мистецтва;
- г) ознака (критерій), що характеризує твір як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора та відображає творчі рішення, прийняті автором під час створення твору.

10. Оберіть знак, який позначає авторське право:

а)

б)

в)

г)

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Дайте визначення поняття «плагіат».
2. Чи тотожні поняття «плагіат» і «академічний плагіат»?
3. Які методи запобігання та боротьби з академічним плагіатом використовуються в національній системі вищої освіти?
4. Перерахуйте різновиди академічного плагіату. Які з них є найбільш поширеними серед здобувачів вищої освіти?
5. Чи можна назвати академічним плагіатом переклад наукового тексту з мови оригіналу на іншу мову без покликання на автора?
6. Чому деякі науковці вважають термін «самоплагіат» суперечливим?
7. Яких заходів можуть ужити викладачі й адміністрація закладу вищої освіти, щоб запобігти академічному шахрайству?
8. Назвіть програми з перевірки на академічний плагіат.
9. Що таке «унікальність тексту»?
10. Поясніть співвідношення понять «плагіат» і «порушення авторського права».

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема: Академічне письмо як різновид наукового спілкування.
Жанри академічного письма

Мета: з'ясувати поняття академічного письма як одного із різновидів наукового спілкування; визначити ознаки академічного письма й основні категорії академічного тексту; розглянути жанри академічного письма; охарактеризувати етапи організації процесу академічного письма.

План

1. Поняття про академічне письмо.
2. Ознаки академічного письма.
3. Основні категорії академічного тексту.
4. Жанри академічного письма.
5. Етапи організації процесу академічного письма.

Література

1. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. С. К. Ревуцька, В. М. Зінченко. Кривий Ріг, 2019. С. 7–14.
2. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. : Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. С. 7–11.
3. Дроботенко М. Практикум підготовки і написання есе. URL: <http://surl.li/soxcu>
4. Кісельова А., Завальська Л. Основи академічного письма : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2023. С. 10–11, 19–24.
5. Колоїз Ж. В. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. С. 14–17, 34–39, 45–50, 136–141.
6. Основи академічної культури : електрон. метод. посіб. / уклад. Л. М. Солдаткіна. Одеса : Одес. нац. ун-тет ім. І. І. Мечникова, 2023. С. 49–56, 59–61.
7. Семеног О. М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С. 86–98.
8. Семеног О. Фаст О. Академічне письмо: лінгвокультурологічний підхід : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. С. 6–34.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Поняття «академічне письмо» («scientific writing») фахівці розглядають як:

- методологію і процес написання наукових текстів (кваліфікаційних робіт, наукової статті, монографії, наукової доповіді, академічного есе та ін.);
- практику написання наукових текстів (формування вмінь і навичок формулювати думки, ідеї, умінь структурувати, компресувати, редагувати, створювати науковий текст, доносити його до цільової аудиторії).

Академічне письмо – результат самостійної науково-дослідницької діяльності, утіленої в писемній формі за допомогою системи графічних знаків певної мови, який засвідчує нові шляхи пізнання, розв’язання тієї чи тієї проблеми.

Західні фахівці виділяють **три підгрупи вмінь**, необхідних для успішного оволодіння навичками академічного письма:

- академічна грамотність (читання, усна і письмова мова з урахуванням мети висловлювання; вираження думок за допомогою інструментарію дискусій і досліджень);
- інформаційна грамотність (визначення інформаційних потреб і пошук джерел інформації; їх оцінка й опрацювання);
- міжкультурна грамотність (знання про різні культури, зокрема про традиції і цінності).

Ознаки академічного письма

Об’єктивність

Академічне письмо має ґрунтуватися на фактах, даних і доказах, а не на особистих думках або емоціях.

Точність

Інформація в академічному тексті повинна бути точною та достовірною. Використання джерел і коректне відтворення цитат допомагають досягти цієї мети.

Структурованість

Академічний текст має мати чітку структуру, яка включає вступ, основну частину з аргументами й доказами, а також висновки. Кожна частина повинна логічно впливати з попередньої.

Формальність

Використання формальної мови та стилю є характерним для академічного письма. Це означає уникання сленгової лексики, а також уживання специфічних термінів, які характерні для конкретної галузі.

Доказова база

Академічний текст має бути підтверджений доказами, включаючи цитування авторитетних джерел, статистику, результати досліджень тощо.

Академічна чесність

В академічному письмі не допускається плагіат або використання чужих ідей без належного покликання на джерела.

Форматування та цитування

В академічному письмі велика увага приділяється форматуванню тексту та правильному використанню цитат. Зазвичай використовуються конкретні стандарти (наприклад, APA, MLA, Chicago) для оформлення цитат, покликань на джерела, списку літератури й інших елементів тексту.

Ці ознаки допомагають забезпечити якість та авторитетність академічного тексту, що є важливим у наукових дослідженнях і для академічної спільноти.

Текст (від лат. textum – тканина, сплетіння, поєднання) – це писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у тематичну та структурну цілісність.

Текст виступає обов'язковим складником комунікативного процесу, допомагає фіксувати, зберігати й передавати інформацію в просторі та часі.

За **сферами наукового знання** тексти наукового стилю поділяють на:

- науково-технічні (містять описи технічних об'єктів, аналіз технологій тощо);
- науково-природничі (тексти з біології, хімії, фізики, географії, що подають опис наук про живу і неживу природу);
- науково-гуманітарні (тексти з філології, культурології, філософії, історії, що осмислюють феномен культури, людської особистості).

Академічний текст – авторський твір наукового, науково-технічного та навчального характеру у формі дисертації, кваліфікаційної роботи, наукового видання, наукової статті, звіту в галузі наукової і науково-технічної діяльності, підручника, навчального посібника, інших науково- та навчально-методичних праць.

Визначаючи поняття «текст» і «академічний текст», помітним є розрізнення цих понять у наукових розробках вітчизняних і зарубіжних учених. Порівнюючи визначення поняття тексту в лінгвістиці, очевидними стають певні спільні риси:

- текстом є мовленнєве утворення чи масив;
- форма тексту – усна і письмова;
- наявність зв'язків: тематичних, логіко-змістових, граматичних, стилістичних;
- текстові властива лінійність.

Основні категорії академічного тексту

Завершеність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на наявності початкової та завершальної частини, де перша оприлюднює авторський задум, а друга – підтверджує успішну реалізацію цього задуму.

Зв'язність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на поєднанні його структурних елементів між собою за змістом.

Логічну зв'язність наукового тексту забезпечують мовними одиницями, які виражають причину і наслідок, умову і наслідок (*тому що, зважаючи (з огляду) на це, через те, що; оскільки, завдяки тому, що; внаслідок (у результаті) цього, у зв'язку із цим, згідно із цим, у цьому (такому) разі, за цих (таких) умов, на цій підставі*).

Змістовність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на його змістовому наповненні, пов'язана з категоріями кількості та якості інформації, репрезентацією найбільш суттєвих і відповідних положень.

Інформативність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на втіленні задуму адресанта репрезентувати завершене повідомлення про результати відповідної науково-дослідницької діяльності.

Комунікативність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на його спрямованості на конкретного адресата.

Логічна послідовність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на органічному зв'язку структурних елементів, послідовній конкретизації висловленого твердження, його доповненні, поглибленні, що реалізується через спеціальні мовні засоби, які вказують на розвиток думки чи її узагальнення.

Послідовність у науковому тексті реалізується через спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, що вказують на послідовність розвитку думки (*передусім, насамперед, потім, тепер*), перехід від однієї думки до іншої (*розглянемо, зупинимось на..., розглянувши..., перейдемо до...*), результат, висновок (*отже, підсумуємо ...*).

Модальність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на вираженні відношення чи то змісту до дійсності, чи то мовця до змісту повідомлюваного.

Об'єктивність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на зваженому оцінюванні ступеня дослідженості проблеми, шляхів її розв'язання, ефективності певної теорії, рівня завершеності її вивчення, обґрунтованості результатів, наведенні експериментальних даних тощо.

Об'єктивність досягається також шляхом уникнення вигуків і часток на позначення емоцій і почуттів, емоційно-забарвленої лексики й експресивних моделей речень, відсутністю окличної інтонації, обмеженістю питальної інтонації. Вимога об'єктивності визначає особливості манери розповіді: відмову від першої і другої особи, використання односкладних безособових, неозначено-, означено-особових речень. Виявом об'єктивності в наукових текстах є також ґрунтовний огляд літературних джерел із наведенням покликань. Ігнорування цієї ознаки може бути розцінено як плагіат.

Проспекція – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на аналізі досліджуваного об'єкта через прогнозування, передбачення майбутніх характеристик, закономірностей, положень тощо.

Ретроспекція – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на аналізі досліджуваного об'єкта через повернення, апелювання до попередніх, так би мовити, минулих відомостей.

Системність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на поєднанні певних структурних елементів, здатності утворювати єдине ціле.

Смислова точність і однозначність – категорійна ознака академічного тексту, яка досягається шляхом уживання термінів і слів у прямому значенні, уточнень у вигляді приміток, покликань, цитат, прізвись, цифрових даних, які аргументують наукові положення та підсилюють об'єктивність і достовірність висловленого. Недоречно вжито в академічному тексті слово може призвести до подвійного тлумачення цілого речення.

Цілісність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на внутрішній організованості, смисловій єдності, цілісному оформленні початкової і завершальної частин, переходів між структурними елементами за допомогою певних мовних засобів із урахуванням тематики, проблематики, ідеї твору.

Цілісність наукового тексту передбачає внутрішню організованість, смислову єдність, цілісне оформлення початку і кінця твору, переходи між частинами тексту, що забезпечується визначеними мовними одиницями. Цілісність тексту виявляється також й у визначеній логіко-смисловій структурі, компонентами якої є тематика, проблематика, ідея тексту.

Членованість – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на наявності певних зв'язків між його структурними елементами.

Членованість тексту виражає відношення, які існують між абзацами, розділами, підрозділами тексту. Зокрема абзаци окреслюють послідовність думок автора, їх завершений характер. Кожен наступний абзац розвиває думку попереднього, впливає з нього й пов'язаний із наступним. Важливу роль відіграє перше речення. Щоб головна думка, сформульована в ньому, розвивалася й далі, у наступних реченнях варто застосовувати повтор одного й того самого слова, словосполучення, відповідних займенників тощо.

Жанр – це форма організації мовного матеріалу в межах певного стилю мовлення, що історично склалася і володіє функційно-сміисловою специфікою і стереотипною композиційною структурою.

Академічний жанр – прийняті в конкретних ситуаціях академічної (наукової) комунікації і призначені для передавання академічної (наукової) інформації типові способи побудови мовлення.

За ступенем узагальнення виокремлюють **первинні та вторинні жанри**.

До **первинних** наукових текстів, мета яких – передавання первинних наукових відомостей, отриманих у процесі наукових досліджень, належать монографії, дисертації, кваліфікаційні роботи, наукові статті, наукові доповіді.

До **вторинних** наукових текстів (їх мета – опис змісту первинних текстів) належать конспекти, тези, реферати, анотації, рецензії, науково-технічні огляди, наукові звіти, резюме, протоколи засідань наукових товариств тощо.

За формою жанри наукового мовлення поділяють на **великі й малі**. До **великих** жанрів належать дисертації, енциклопедії, монографії, довідники, навчальні посібники, до **малих** – наукові статті, реферати, анотації, тези, огляди, рецензії, відгуки.

Жанри академічних текстів

Анотація – це коротке резюме або огляд наукового тексту (статті, дисертації або книги), головна мета якої – передати основний зміст тексту, дозволяючи читачеві швидко зрозуміти, про що йдеться та прийняти рішення щодо подальшого читання.

Дисертація – це оригінальне самостійне науково завершене дослідження, яке може сприяти вирішенню певної наукової проблеми (для доктора філософії) або відкриттю нових напрямів у науці (для доктора наук).

Кваліфікаційна робота (проект) є одним із найважливіших жанрів академічного письма, який здобувачі закладів вищої освіти виконують на завершальному етапі навчання на певному освітньому рівні та який передбачає проведення комплексного дослідження з проблеми чи теми у відповідній галузі знань.

Курсова робота (проект) – це самостійне навчально-наукове дослідження здобувачів вищої освіти, яке виконується з певної навчальної дисципліни з метою закріплення, поглиблення та узагальнення знань.

Монографія – це одноосібно написана книга, у якій зібрано, систематизовано й узагальнено значну кількість фактичного матеріалу, результати великого наукового дослідження, одержано переконливі висновки.

Наукова рецензія – спеціальний текст-аналіз певного наукового джерела (або джерел), що містить критичний розбір та оцінку кваліфікаційної роботи, дисертації, монографії, наукової статті чи іншої наукової роботи.

Наукова стаття – один із видів наукових публікацій, де описують кінцеві або проміжні результати дослідження, обґрунтовують способи їх отримання, а також накреслюють перспективи наступних напрацювань.

Реферат – це жанр академічного письма, який використовується для представлення короткого зведеного опису або стислого викладу певної теми.

Тези доповіді – важливий жанр академічного письма, який використовується для збору матеріалів наукових конференцій, симпозіумів і семінарів та спрямований на коротке, конкретне й лаконічне представлення результатів дослідження.

Етапи організації процесу академічного письма

Обдумування

Потрібно обміркувати можливі варіанти дій, висловлень, детально проаналізувати в думках побачене, прочитане, що стосується відповідного об'єкта, усебічно зважити всі «за» і «проти».

Планування

Варто докладно спроектувати свою подальшу діяльність, передбачивши мету, завдання, основні ідеї тощо, структурні елементи, їхнє змістове наповнення та форму вираження думки (міркування, судження, аргументація, доказ, передбачення тощо).

Написання

Необхідно зафіксувати відповідні думки за допомогою мовних засобів і відповідно до чинних норм сучасної української літературної мови.

Перевірка

Варто переконатися в правильності, точності подачі матеріалу, у дотриманні логічних, психологічних і мовностилістичних норм створення академічного тексту, у відсутності недоліків тощо.

Удосконалення

Потрібно покращити якість тексту в змістовому, мовностилістичному, технічному планах, надати йому найвищого ступеня довершеності.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Відштовхуючись від основних категорійних ознак, довести (або спростувати) твердження про те, що запропонований матеріал є академічним текстом. Визначити різновиди зв'язку елементів тексту.

Текст

Термін «фольклор» запровадив англієць В. Томс, коли 1846 р. під псевдонімом А. Мертон надрукував у часописі «Атенеум» статтю «The Folklore». «Folk» означає народ, «lore» – мудрість, а саме поняття вчений визначив як «неписану історію, що фіксує залишки давніх вірувань, звичаїв і подібного в сучасній цивілізації». Нині одні фахівці притримуються широкого, або універсального, розуміння фольклору, другі – вузького, суто літературознавчого.

У широкому розумінні фольклор – це народна творчість у цілому, від зведення хати до гаптування рушника. У такому разі його мала б вивчати етнографія, а в шкільному курсі такий предмет, як

народознавство. Але якщо вже існує наука етнографія, навіщо було придумувати ще одну тотожну їй – фольклористику? Насправді ж об'єкти вивчення фольклору та етнографії збігаються лише частково: займаючись кожен власними справами, і фольклорист, і етнограф разом вивчають народні обряди та персонажів народної демонології (в українців – русалка, перелесник, чорт тощо). Я міг би пояснити, чому ці явища вивчає фольклорист, але не став би відповідати на таке запитання як етнограф. Треба мати на увазі, що народна культура як традиція в багатьох аспектах функціонує несвідомо, а науки, які вивчають її, ніби переймають ці особливості.

У вузькому розумінні фольклор визначають як «словесне мистецтво» чи «усну літературу», що відповідає популярній назві лекційного курсу або підручника «Українська народна поетична творчість». Тим самим фольклор звужується до суми лише словесних художніх текстів – і це неправомірно хоч би тому, що народна пісня не існує без мелодії, а пісня обрядова – ще й поза ритуалом, під час якого виконується. Інакше кажучи, звужувати зміст фольклору тільки до «усної літератури» не дозволяє очевидна синтетичність його реального побутування – у звуках мовних і музичних, міміці й жестах виконавців та учасників ритуалу, в їхніх костюмах, «реквізиті» та «декораціях» (зокрема природних, ландшафтних), що викликають різноманітні зорові враження і в самих учасників виконання твору або ритуалу, і в пасивніших його спостерігачів.

Цю синтетичність фольклору доволі часто сплутують із його синкретизмом. Цей термін означає успадковану фольклором від первісної культури людства нерозчленованість або злиття архаїчних відповідників з такими тепер самостійними формами духовної культури як мистецтво, релігія, філософія, історія, юриспруденція, педагогіка тощо. Повертаючись до широкого і вузького розуміння фольклору, зазначимо, що авторитетні вчені (як бельгієць А. ван Геннеп або росіянин В. Гусев) поряд зі словесними текстами залучають до фольклору також музику (зокрема й нетекстову, таку, як українських троїстих музик) і танки, а ще інші абсолютно емпірично відносять до фольклору й деякі народні промисли, але за умови їхньої виразної естетичної функції. Наприклад, на кафедрі фольклористики Київського національного університету імені Тараса Шевченка студентам викладають, окрім словесного фольклору, народну музику й хореографію народного танцю, основи народного живопису, а також факультативно писанкарство, вишивання тощо (Росовецький С. Український фольклор: поняття, сутність, особливості. URL: <https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/7-0911.pdf>).

Завдання 2. Проаналізувати тексти з погляду зв'язності / інформативності. Виписати мовні засоби, що її забезпечують.

Текст 1

Етимологічно значення поняття «комунікація» можемо пояснити, звертаючись до античного терміна (поняття) «κοινωνία» і його латинського відповідника «communio», які «означали спілкування, спільне життя і, можна сказати, здавна виражали сутність поняття суспільства».

Враховуючи змістове значення грецького і латинського термінів, комунікацію розглядаємо як процес, що має досить вузьке тлумачення як людський і соціальний феномен. Цьому є два пояснення.

По-перше, лише люди здатні бути учасниками соціальної взаємодії. Таким чином, комунікація як процес набуває виключно антропологічного змісту й значення. Як наслідок, передача інформації інших живих істот, окрім людини, не може бути визначена як комунікація.

По-друге, процес комунікації передбачає необхідність спільної діяльності. Загальна спрямованість зазначеного положення полягає у визнанні загальносоціальної взаємодії, проте в деяких конкретних концепціях розуміння комунікації відбувається переважно в політичному аспекті. Прикладом можна вважати філософсько-політичну доктрину Аристотеля, для якого комунікація виступала в ролі засобу трансляції інформації в соціально і політично прийнятній формі, підґрунтям якої є раціональність суб'єктів, що здійснюють комунікацію (Аристотель, 2000, с. 13–15). Ефективність комунікації визначається здатністю соціального суб'єкта до розумного, обґрунтованого і, відповідно, корисного способу трансляції інформації, а також соціально значимого способу буття суб'єктів комунікації.

Таке розуміння комунікаційного процесу як соціальної і політичної взаємодії відображає здатність суб'єктів комунікації до спільної діяльності, що ґрунтується на основі розумної здатності до такої взаємодії.

Комунікація як соціальний феномен передбачає прагнення суб'єктів, тобто її учасників, до досягнення «взаєморозуміння стосовно ситуації та координацію між собою планів дії».

Таким чином, важливою рисою комунікації є прагнення суб'єктів, що здійснюють комунікацію, досягти згоди. В такий спосіб формується підґрунтя соціальної взаємодії. Можливість взаємного раціонального розуміння, що є основою комунікаційної дії, становить критерій відмінності комунікації і сигнальних засобів зв'язку. Також

суттєвою відмінністю комунікативної дії є можливість узгодженої, орієнтованої на раціональні основи діяльності (Чебан О. До проблеми співвідношення понять «комунікація» і «спілкування». URL: <http://filos.dspu.in.ua/index.php/filos/article/view/180/172>).

Текст 2

Якщо розглядати явище тролінгу в суто негативному аспекті, то можна без жодного сумніву вважати його формою соціальної агресії, за якої відсутній реальний контакт жертви й ініціатора конфлікту.

Свобода слова, передбачена статтею 34 Конституції України, на законодавчому рівні дає правовірно висловлювати свої думки, поширювати будь-які повідомлення в інтернет-мережі, тобто у статті відсутня заборона тролінгу. Однак у разі порушення прав осіб та інтересів суспільної безпеки принцип свободи інформації може бути обмеженим. Оскільки діяльність тролів часто порушує права інших, то за такі дії троль має нести цивільно-правову відповідальність. З огляду на суспільну безпеку, дії троля можуть бути кваліфіковані як злочинні, згідно з понад 20-ма статтями Кримінального кодексу України [Радутний 2015].

Більшість дослідників вважають тролінг суто негативним явищем деструктивного характеру, що має на меті внести розбрат у комунікацію інтернет-користувачів, змусити їх витратити багато часу й зусиль на безрезультативну суперечку. Однак в останніх розвідках спостерігаємо позитивну динаміку щодо розглядуваного поняття: учені почали досліджувати й виокремлювати добрі наміри у тролінг-діяльності. Зокрема, Дж. Бішоп, проаналізувавши тролінг-повідомлення в мережі Інтернет, визначив, що, залежно від ролі, яку виконує троль, можна виокремити понад десять категорій тролінгу, деякі з яких навіть здійснюють конструктивну діяльність. Наприклад, троль, якого умовно називають «flirt», намагається допомогти іншим соціалізуватися, використовуючи в спілкуванні анекдоти, проте така поведінка може викликати роздратування в учасників дискусії. Такий тип тролінгу не завжди є доречним, однак і не становить жодної загрози [Bishop 2014] (Дяченко Н., Войналович А. Тролінг і його комунікативний потенціал. URL: <http://fch.udpu.edu.ua/article/view/281355/4.pdf>).

Завдання 3. Упорядкувати логічно частини текстів.

Текст 1

Кожна національна культура – культура суспільна, тобто культура точно означеної людської спільноти; це групова культура, проте водночас індивідуальна в тому розумінні, що відрізняється у своїй конкретності від інших національних культур. Для нас проблема визначення національної культури є важливою тим, що саме культура українського народу, котра виросла з урахуванням надбань інших культур, остаточно сформувалась як самобутня національна культура.

На формування української культури також вплинули інші історично-географічні чинники, а саме: територія, раса, економічні умови, міграційні рухи.

У сучасній науці існує декілька сотень визначень поняття «культура», жодне з яких не є загальноприйнятим. Різні визначення відображають різні теорії розуміння та оцінки процесів у суспільстві. У широкому значення культура – це сукупність як матеріальних, так і нематеріальних («духовних») цінностей, властивих суспільству в цілому або окремій соціальній групі. Поняття «культура» в частині нематеріальних цінностей об'єднує в собі науку (включно з технологією) й освіту, мистецтво (літературу та інші галузі), мораль, уклад життя та світогляд.

На формування української культури вплинуло дві групи культуротворчих елементів. До першої належать етнічні складники, злиття яких дало основу нашій культурі, а ними були: доіндоєвропейські, індоєвропейські, праслов'янські, балканські, іранські та алтайські народності. Другу групу становлять античні, давньогерманські, візантійські і західноєвропейські складники. Ці чотири ланки утворюють, на думку О. Прицака, культурні епохи, що їх пережила українська культура у своєму розвитку.

Текст 2

У давнину основою харчування населення України були круп'яно-бобові вироби. Найдавніші страви із зернових продуктів – каші, які прості в приготуванні і досить калорійні. Для каш використовували пшоно, ячмінь, гречку, овес, кукурудзу. З круп готували також крупники, мамалигу, гойданки, гречані биточки, кулеші, малай, кукурудзянку, пшеничні бабки з яблуками. На рубежі XIX – XX ст. були дуже поширені лемішка і мамалига.

Українська кухня значною мірою регіональна. Так, західноукраїнська кухня помітно відрізняється від східноукраїнської.

Найбільшою різноманітністю характеризується кухня Центральної України, особливо областей центру Правобережжя.

Українська кухня створювалася протягом багатьох століть. Вона відбиває не тільки історичний розвиток українського народу, його звичаї і смаки, а й соціальні, природні та кліматичні умови. Завдяки географічним умовам населення України має змогу вживати продукцію як рослинного, так і тваринного походження.

У давнину рідку їжу готували з додаванням багатьох ароматичних приправ і овочів, називали її варивом із зіллям. Крім того, були поширені різні м'ясні і рибні відвари, відомі під назвою «юха». Юху, яку з часом почали називати юшкою, готували у вигляді будь-якого відвару з додаванням інших продуктів – гороху, круп, м'яса, риби та ін. Проте найбільш поширеним з рідких варених страв був і залишається борщ.

Завдання 4. Розташувати подані речення так, щоб кожне наступне продовжувало й доповнювало попереднє, водночас сприяючи висвітленню загальної теми. Визначити мікротеми поданого уривка.

Текст 1

- 1) Тривалий час близько десятка людей займалися технічними, юридичними питаннями цього непростого процесу.
- 2) Вирішальним аргументом і доказом у спорі щодо українського походження цього культурного явища стали результати зіставного аналізу фольклорних текстів, обрядових практик, даних ономастики, сучасні експедиційні матеріали з різних українських теренів, зібрані особисто членами громадської організації, а також через розгалужену сітку експлораторів у регіонах.
- 3) Україна довела автентичність української національної страви борщ, що підтверджено й на рівні Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, і через внесення цього елемента до Списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО.
- 4) Ініціатором і головним виконавцем стала громадська організація «Інститут культури України» під головуванням добре відомого нині ідеолога української кулінарної культури, шеф-кухаря й ресторатора Євгена Клопотенка.

Текст 2

- 1) А в самій Японії, навпаки, друга половина XIX ст. перетворилася на епоху загального поклоніння японців західним культурам –

європейській та американській.

- 2) Традиційні поетичні жанри танка і хайку здаються тогочасним японським поетам закостенілими й архаїчними, як і мова, якою вони писалися.
- 3) Після завершення тривалого періоду самоізоляції Японії у другій половині XIX ст. здивована Європа несподівано відкриває для себе японську культуру – передусім живопис і поезію жанрів танка та хайку.
- 4) Усе частіше лунають заклики реформаторів відмовитися від їх тісних рамок, застарілих поетичних канонів, запозичити жанри європейської поезії та складати вірші відповідно до вимог західної поези.
- 5) Значною мірою це проявилось також у літературному житті країни.
- 6) У всіх провідних європейських країнах панує мода на все японське.

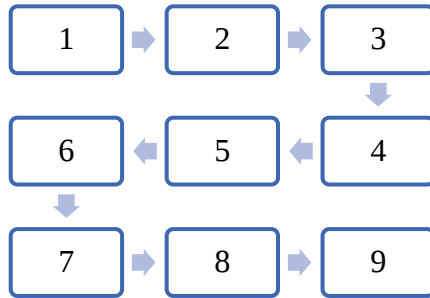
Текст 3

- 1) Однак на рубежі XXI ст. існувала велика невизначеність стосовно подальшої долі ВДЕ.
- 2) Як результат, у 2010 р. світ інвестував \$238 млрд у нові генеруючі потужності ВДЕ.
- 3) Це призвело до переорієнтації вектора енергетичної політики в більшості країн світу і сприяло зростанню обсягів інвестицій у будівництво СЕС, ВЕС та електростанцій, що працюють на біопаливі.
- 4) Однак протягом перших 10 років XXI ст. поступово почав підвищуватися інтерес до технологій відновлюваної енергетики з боку урядів, інвесторів і громадськості.
- 5) Історія розвитку відновлюваної енергетики починається з 2000-х років, коли було досить важко спрогнозувати ситуацію довкола відновлювальних джерел енергії (ВДЕ) та їх здатності конкурувати з викопними видами палива.
- 6) Тоді «сучасні» ВДЕ (вітер, сонце, гідроенергію, геотермальну енергію, біопаливо) називали «альтернативною енергією», які розглядалися як вузька, малоперспективна та дорога ніша.

Завдання 5. Спланувати власний процес написання майбутньої курсової роботи. Які етапи ви повинні пройти й у якій послідовності? Упорядкувати подані словосполучення у власну схему:

*вивчення літератури – написання «Висновків» – оформлення «Змісту»
– написання основної частини роботи – оформлення списку*

використаних джерел – написання «Вступу» – вичитка тексту та внесення правок – планування структури роботи – вибір теми

Завдання 6. Опрацювати статтю (Додаток Н). Написати за нею тези, дотримуючись порад «Як скласти тези наукового тексту» (Додаток В).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Академічний текст належить до
 - а) художнього стилю;
 - б) наукового стилю;
 - в) публіцистичного;
 - г) конфесійного.
2. Не належить до основних категорій академічного тексту
 - а) цілісність;
 - б) зв'язність;
 - в) завершеність;
 - г) іронічність.
3. Категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на поєднанні його структурних елементів між собою за змістом, називається
 - а) модальністю;
 - б) інформативністю;
 - в) зв'язністю;
 - г) цілісністю.

4. Категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на вираженні відношення чи то змісту до дійсності, чи то мовця до змісту повідомлюваного, називається

- а) модальністю;
- б) інформативністю;
- в) зв'язністю;
- г) цілісністю.

5. Категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на внутрішній організованості, смисловій єдності, цілісному оформленні початкової і завершальної частин, переходів між структурними елементами за допомогою певних мовних засобів із урахуванням тематики, проблематики, ідеї твору, називається

- а) модальністю;
- б) інформативністю;
- в) зв'язністю;
- г) цілісністю.

6. Жанр академічного письма, який використовується для представлення короткого зведеного опису або стислого викладу певної теми, – це

- а) тези;
- б) реферат;
- в) академічне есе;
- г) анотація.

7. Жанр академічного письма, у якому автор аналізує, обговорює та аргументує певну тему на основі дослідження, даних і наукових джерел, – це

- а) тези;
- б) реферат;
- в) академічне есе;
- г) анотація.

8. Жанр академічного письма, який використовується для детального дослідження, представлення та публікації наукових відкриттів, досліджень, аналізу або нових ідей, – це

- а) тези;
- б) реферат;
- в) наукова стаття;
- г) анотація.

9. Жанр академічного письма, який передбачає усну презентацію наукових досліджень, результатів або висновків перед аудиторією, – це

- а) тези;
- б) реферат;
- в) наукова стаття;
- г) наукова доповідь.

10. До первинних академічних текстів зараховують

- а) монографію, наукову статтю;
- б) конспект, реферат;
- в) анотацію, рецензію;
- г) тези, резюме.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Які визначення поняття «академічний текст» вам відомі?
2. Назвіть основні ознаки, які характеризують академічне письмо.
3. Які основні принципи ефективного академічного письма сприяють якісному науковому спілкуванню?
4. Розкрийте сутність інформативності академічного тексту.
5. У чому полягає своєрідність категорії зв'язності в академічному тексті?
6. Як реалізується логічна послідовність у науковому тексті?
7. Які жанри академічних текстів вважаються найбільш розповсюдженими та важливими для наукового спілкування?
8. Які жанри академічних текстів належать до первинних / вторинних?
9. Як називається самостійне навчально-наукове дослідження здобувачів вищої освіти, яке виконується з певної навчальної дисципліни або з двох-трьох навчальних дисциплін одного спрямування.
10. Назвіть етапи організації процесу академічного письма.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема: Моделі академічного тексту. Академічне есе як один із жанрів академічного письма

Мета: визначити основні підходи до організації академічного тексту; проаналізувати моделі академічного тексту; сформувати навички написання академічного есе.

План

1. Єдність організації тексту і принцип тріади.
2. Моделі академічного тексту:
 - 2.1. Гамбургер-модель.
 - 2.2. Центральна модель базового академічного письма.
 - 2.3. Риторична тріада.
3. Академічне есе як один із жанрів академічного письма.
Структура есе.

Література

1. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. С. К. Ревуцька, В. М. Зінченко. Кривий Ріг, 2019. С. 56–62.
2. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. : Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. С. 61–69.
3. Добросесність у навчанні : зб. студентських та учнівських есе / уклад. : Л. Пшенична, О. Семенов, Н. Пономаренко, Суми, 2024. 98 с.
4. Іщенко О., Черниш А. Есе як пріоритетний жанр академічного письма. *Філологічні трактати*. 2022. Т. 14, № 2. С. 49–57.
5. Колоїз Ж. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. С. 136–141.
6. Кочубей В. Труднощі написання академічного есе та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. 2021. Вип. 831–832. С. 147–156.
7. Муқан Н., Козубська С. Специфіка побудови академічного тексту. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2021. № 24. С. 20–23.
8. Основи академічної культури : електрон. метод. посіб. / уклад. Л. М. Солдаткіна. Одеса : Одес. нац. ун-тет ім. І. І. Мечникова, 2023. С. 47–49.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Єдність організації тексту – це принцип структурування тексту, за яким всі його частини пов'язані між собою тематично, логічно та послідовно.

Це означає, що кожен абзац, параграф чи розділ тексту має бути спрямований на досягнення основної мети чи ідеї тексту, а також повинен логічно впливати з попереднього та переходити до наступного. Єдність організації тексту передбачає, що кожен елемент тексту підтримує загальну мету або тезу, не розбиваючи цілісність і послідовність між ними. Наприклад, в есе кожен абзац може висвітлювати окремий аспект теми, проте всі вони повинні бути об'єднані загальною метою або тезою. Це сприяє зрозумілості та послідовності у сприйнятті тексту для читача.

Найпростішим принципом організації академічного тексту є **принцип тріади**. Тріада є класичним логічним прийомом, який використовується з найдавніших часів – не дарма три компоненти так часто зустрічаються в казках, міфах і висловах філософів.

По-перше, тріада легко запам'ятовується. Якщо перерахувати сім предметів і попросити когось повторити їх по пам'яті, то вже невеликої паузи між перерахуванням і проханням повторити буде досить, щоб людина щось забула або переплутала. Проте три компоненти пам'ять витримає легко.

По-друге, тріада допомагає організувати думки логічно в три блоки. Наприклад, за ступенем важливості:

життя і здоров'я громадян, соціальний захист, економічна стабільність;

або в причинно-наслідковому порядку:

економічна стабільність, соціальний захист, життя і здоров'я громадян – усе залежить від логіки тексту.

Отже, тріада допомагає організувати зміст тексту так, щоб читач зміг легко й правильно сприйняти думку автора.

По-третє, як видно з наведених прикладів, логічна організація передбачає не стільки виокремлення трьох компонентів, скільки їх систематизацію, тобто узагальнення та впорядкування.

В академічному середовищі існує декілька типових моделей тексту, які використовуються для вираження думок, аналізу, дослідження та інших цілей.

Гамбургер-модель є ефективним способом організації тексту, оскільки формує чітку структуру й допомагає читачу легше розуміти інформацію, яка подається.

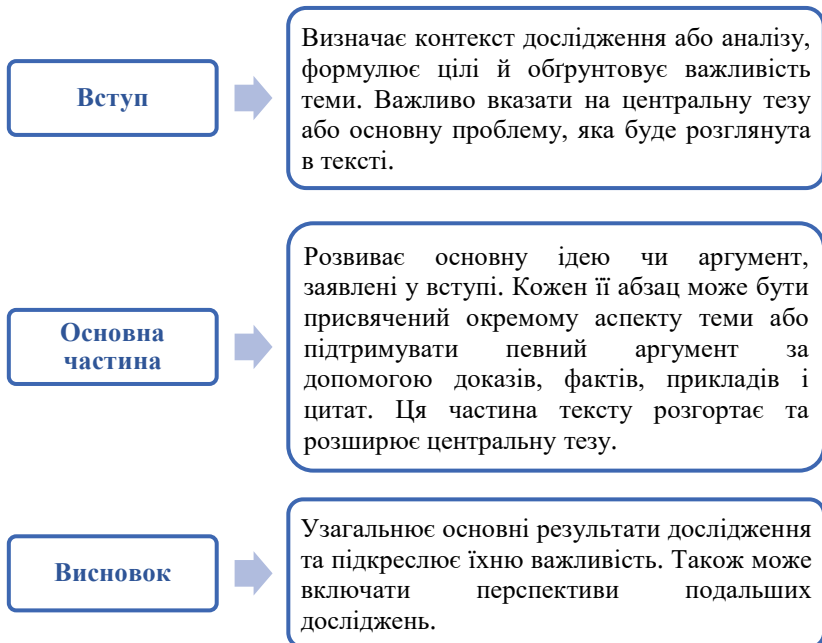
Гамбургер-модель – це одна з моделей організації академічного тексту, яка аналогічна структурі гамбургера: верхня булочка (вступ), середина (основна частина з аргументами та доказами) і нижня булочка (висновок).

Гамбургер-модель

Центральна модель базового академічного письма – це підхід до структурування тексту, що акцентує увагу на центральній ідейній або аргументативній лінії дослідження чи аналізу.

Основними елементами цієї моделі є вступ, основна частина та висновок, які пов'язані з центральною тезою або ідеєю.

Центральна модель побудови есе описує так зване **п'ятиабзацне есе** (five-paragraph essay). Зв'язок цієї моделі з гамбургер-моделлю очевидна, але це вже не метафора й не ілюстрація, а справжня модель тексту. Вона має свої обмеження, оскільки великий академічний текст більший і складніший, зате вона дуже зручна для відпрацювання базових умінь академічного письма і є першим етапом на шляху до написання більш складних і серйозних робіт.

В основі п'ятиабзацного есе лежить вже знайомий нам принцип тріади: текст складається з трьох частин (вступ, основна частина, висновок), а основна частина складається з трьох абзаців, кожен із яких розвиває один із трьох аспектів основної ідеї у відповідному порядку.

Структура п'ятиабзацного есе

Центральна модель базового академічного письма допомагає забезпечити логічну та послідовну структуру тексту, а також зробити його більш доступним для читача, підкреслюючи важливість центральної ідеї або аргументу.

Риторична тріада тексту – це використання трьох пов'язаних між собою елементів у композиції або структурі тексту з метою підсилення ефекту або враження на читача. Вона допомагає підкреслити ідею, створити ритм або емоційний зв'язок з аудиторією.

Есе – прозовий твір із довільною композицією, якому властива белетризація зафіксованих індивідуальних вражень, асоціацій чи інформації, отриманої з різних галузей знань, несистематичне поєднання філософських, літературно-критичних, науково-популярних, іноді специфічно наукових елементів.

Академічне есе є одним із найрозповсюдженіших жанрів академічного письма. Воно використовується для аналізу проблем, досліджень і вираження власних думок із певної теми чи проблеми. Академічне есе може мати різні форми та стилістику, проте вимагає використання критичного мислення, логічного аргументування та відповідного опрацювання джерел.

Академічне есе – невеликий за обсягом первинний жанр власне наукового (академічного), науково-навчального, науково-популярного тощо підстилів наукового стилю, що актуалізує конкретну тему чи проблему й орієнтований на конкретного адресата; витвір, об'єктивований у вигляді академічного тексту, у якому в аналітичній формі представлено результати самостійного творчого пошуку, репрезентовано чітку авторську позицію щодо актуалізованої ідеї, наведено переконливі аргументи (чи контраргументи) для обґрунтування відповідних тверджень, зроблено логічні узагальнення і який продукують задля вироблення навичок самостійного творчого мислення і якісного письмового оформлення власних думок.

Мета есе полягає в розвитку навичок самостійного творчого мислення та письмового послідовного викладу власних думок. Есе дозволяє авторові навчитися чітко й грамотно формулювати думки, структурувати інформацію, використовувати основні категорії аналізу, виокремлювати причинно-наслідкові зв'язки, ілюструвати поняття відповідними прикладами, аргументувати свої висновки; володіти науковим стилем мовлення.

Есе повинне містити чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в рамках дисципліни, а також висновки, які узагальнюють авторську позицію з поставленої проблеми. Есе виражає індивідуальні враження та міркування автора з конкретного приводу або предмета й не претендує на вичерпне трактування.

Відносно обсягу й функції межує, з одного боку, з науковою статтею й літературним нарисом (з яким есе нерідко плутають), з іншого боку – з філософським трактатом. Есеїстичному стилю властиві образність, рухливість асоціацій, оригінальність мислення, орієнтація на відвертість і розмовну інтонацію.

Ознаки академічного есе

Чітка центральна теза

Академічне есе мусить мати чітко сформульовану центральну тезу або основну ідею, яка буде розвинута в тексті.

Аргументація та докази

Есе має містити аргументацію, підтриману фактами, прикладами, статистикою, цитатами з авторитетних джерел та іншими доказами, щоб підтвердити центральну тезу.

Критичне мислення

В академічному есе автор повинен виявити здатність до критичного мислення, аналізу й оцінки інформації, а не лише повторювати загальноприйняті погляди.

*Дотримання
структури*

Есе має бути структурованим та організованим, зі вступом, основною частиною, що розгортає тезу, і висновком, у якому підбиваються підсумки та робляться висновки.

*Використання
наукових джерел*

Академічне есе вимагає використання авторитетних наукових джерел для підтвердження думок та аргументів.

*Академічний стиль
мови*

Мова академічного есе повинна бути формальною, об'єктивною та доречною. Вона має бути підтримана відповідними граматичними конструкціями та термінологією.

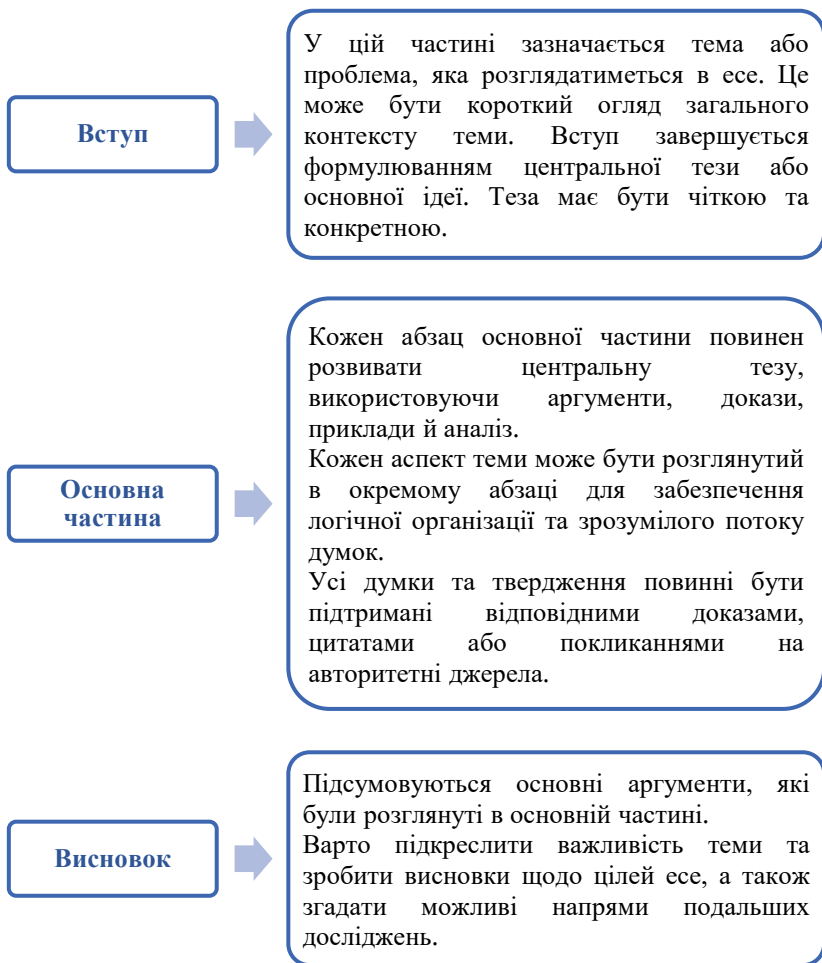
Об'єктивність

В академічному есе автор має зберігати об'єктивність та уникати використання емоційних висловлювань чи особистих оцінок без належного обґрунтування.

Ці ознаки допомагають визначити академічне есе як науково обґрунтовану та ретельно розроблену роботу, яка відповідає вимогам академічного середовища.

Структура академічного есе

Ця структура допомагає організувати думки та забезпечити логічний підхід до написання академічного есе.

Основні способи організації академічного есе

Розмірковування

репрезентація різних думок, їх зіставлення або протиставлення задля отримання відповідних узагальнень

Аргументація

репрезентація низки пов'язаних між собою суджень, які підтверджують прийнятність, слушність, істинність тих чи тих тверджень, позицій, думок

Доказ

обґрунтування, доведення відповідних фактів через покликання на авторитетні джерела, істинні судження

Судження

ствердження або заперечення наявності відповідних фактів, зв'язків і відношень між ними, властивих їм ознак тощо

Передбачення

припущення, зроблене на основі вивчених фактів, опрацьованих даних, про можливий перебіг подій, напрям розвитку явищ тощо

Асоціація

відображення уявлень про одні предмети і явища об'єктивної дійсності через інші

Аналогія

репрезентація особливостей, закономірностей тих чи тих предметів і явищ на підставі схожості, подібності

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Проаналізувати текст відповідно до центральної моделі базового академічного письма. Виокремити всі структурні елементи тексту.

Газета й інші медіа

Газети – найстаріші мас-медіа й усі медіуми розпочинали з того, що їх наслідували.

Як відомо, більшість людей користується медіа, щоб розважатись і отримувати концентроване оглядове знання, що надає відчуття поінформованості, а отже, впевненості в собі.

З усіх видів медіа телебачення найбільше інтегроване в повсякденне життя та діяльність людини, а перегляд телепрограм – чи не найпоширеніша форма проведення вільного часу. Завдяки своїм базовим характеристикам воно транслює і акустичну, і візуальну інформацію, і так звертається до основних органів чуття людини – слуху та зору. Телебачення сьогодні надає найширшу тематичну та жанрову пропозицію з-поміж інших видів медіа: канали подорожей, новинні, спортивні й музичні; продовжувані серіальні форми, у які інтегровані позателевізійні культурні традиції – літературні та кінорозповіді, реаліті-шоу, що задають і поширюють певні моделі поведінки тощо. Дослідники медіа стверджують, що саме телебачення – вид медіа, який найсуттєвіше впливає на людину, презентуючи несамотійну медіалізовану систему цінностей, де людина корелює свою поведінку й ролі залежно від того, як це показує телебачення, потрапляючи так у своєрідну «клітку без ґрат». З усіх медійних видів телебачення найкраще розважає і здатне цілодобово постачати як розваги, так і майже оперативний новинний контент.

Інтернет забезпечує ще вищу повсякчасність та оперативність, аніж телебачення — сьогодні будь-який рядовий очевидець, який виявився на місці події чи скандалу, може випередити професійного медійника і поширити інформацію про подію онлайн. Споживачеві інтернету, щоб дістати порцію новин, не треба чекати виходу газети чи виходу теленовин – він завжди може знайти інформацію у всесвітній павутині. Інтернет-медіа дозволяють донести інформацію не лише через властиві газеті графіку, фото та текст, вони залучають звук і відео. Інтернет інтерактивний, на відміну від газети, тобто людина сама може брати участь у поданні інформації негайно, без посередництва редакції і її контролю й, отже, відчувати себе долученою до творення медіа.

Дискретності, порційності й обробленості газетної інформації в інтернеті протистоїть потік нефільтрованих новин.

Новина на телебаченні захоплює вашу увагу відразу, є сила способів, щоб зробити теленовину захопливою та драматичною. Тоді як газета нестачу актуальності й видовищності компенсує глибшою оптикою подання, вона віднаходить глибинні зв'язки і відзначає тенденції, на відміну від ковзного погляду телебачення.

Отже, сьогодні традиційна газета як ніколи відчуває конкуренцію з боку телебачення й інтернету. Ця конкуренція полягає в тому, що останні доносять події зриміше, драматичніше, швидше, різноманітніше, захопливіше й більш інтерактивно (Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник. URL: <https://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf>).

Завдання 2. Проаналізувати роботи учасників усеукраїнського конкурсу есе «Доброчесність у навчанні: дотримуватись не можна порушувати» за поданою схемою.

Текст 1

*Котельницька Євгенія
СумДПУ ім. А. С. Макаренка*

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ЗАСАДА ЯКІСНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Академічна доброчесність – це фундаментальний принцип, який визначає якість освіти в будь-якій країні, зокрема й в Україні. Цей принцип передбачає дотримання етичних норм та правил у науковій та навчальній діяльності, включаючи чесність у використанні джерел, відсутність плагіату та збереження інтелектуального інтегритету. Академічна доброчесність є не лише життєвою необхідністю, а й даниною знанням та інтелекту. Вона є фундаментом, на якому будується якісна освіта та наука.

Україна, як і багато інших країн, зіштовхнулася із проблемою плагіату та недостатньою увагою у навчальних закладах до питання академічної доброчесності. Це ставить під загрозу не лише якість освіти, а й довіру до наукових досліджень та академічних звань. Особливо важливою є роль ЗВО у вихованні й підтримці академічної доброчесності. Вони повинні створювати сприятливу атмосферу для чесного навчання та досліджень, підтримувати студентів у дотриманні

етичних норм та вчинків, а також відкрито й справедливо реагувати на випадки порушення академічної доброчесності.

Академічна доброчесність є важливим елементом формування культури знань та критичного мислення в українському суспільстві. Вона спонукає студентів до самостійності у навчанні та дослідженнях, спонукає до пошуку нових ідей та стимулює розвиток науки. Академічна доброчесність формує в громадян уміння критично оцінювати інформацію та аргументувати свої погляди, що є важливим для розвитку демократії в країні та вільного, в усіх аспектах його значення, суспільства.

Одним із ключових проявів академічної доброчесності є чесність у використанні джерел у своїх наукових роботах. Використання інформації без належного цитування джерел є однією з форм шахрайства та порушенням авторських прав, які закріплені в Конституції України. Наслідком цього може стати недовіра до компетенції автора та поширення недостовірної інформації. Тому важливою є підтримка в університетах та наукових установах системи антиплагіату та впровадження ефективних механізмів контролю за дотриманням академічної доброчесності.

Академічна доброчесність є важливою складовою якісної освіти в Україні, адже сприяє формуванню культури знань, розвитку науки та підготовці кваліфікованих фахівців. Важливою є підтримка та популяризація цінностей академічної доброчесності в освітньому середовищі. Цього можна досягнуто шляхом упровадження спеціальних програм і курсів з етики та наукової доброчесності, організації тренінгів і семінарів, а також створення сприятливої атмосфери в освітніх закладах, яка підтримує та заохочує дотримання академічної доброчесності. Тільки шляхом спільних зусиль усіх учасників освітнього процесу Україна зможе забезпечити високі стандарти якості освіти та наукових досліджень, що відповідають сучасним вимогам та потребам суспільства.

Текст 2

Ворсіна Олександра

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ШЛЯХ ДО АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: МІЙ ДОСВІД

Чи задумувалась я про академічну доброчесність до навчання в університеті? Ні. На мій життєвий шлях припав період пандемії у 2020 році та страшна війна у 2022 році. І це значно вплинуло на серйозне розуміння мною, що означає «академічна доброчесність».

Коли я поповнила лави гімназистів у п'ятому класі, я склала присягу. І тоді я вперше почула про академічну доброчесність. Але як і всі інші учні не надала цьому особливого значення. Я і надалі навчалась у дусі недоброчесності: гуртове списування було нормою для нас. На мою думку, успішне формування поняття академічної доброчесності для школярів мають закладати вчителі. На жаль, в моїй школі такої практики не було і учні навіть не думали, що порушення академічної доброчесності, в першу чергу, підриває їхню чесність перед собою. Рішення могло бути дуже просте – додати дисципліну, яка б пояснювала, що особа, яка здобула освіту за допомогою нечесних методів, не може бути професіоналом у своїй галузі, адже навички, принципи та цінності, яких навчає академічна доброчесність, потрібно розуміти й набувати ще з дитинства.

Яскравим прикладом негативного досвіду щодо порушення академічної доброчесності, не тільки для мене, а й для багатьох однолітків, є період пандемії в Україні, який розпочався у 2020 році. Цей час припав на кінець другого семестру восьмого класу. Почалося дистанційне навчання, яке тривало увесь дев'ятий клас, коли під час уроків ми сиділи перед екранами телефонів чи інших гаджетів. Зі своєї практики, можу сказати, що таке навчання не тільки було малоефективним, а й давало змогу порушувати будь-які норми навчальної етики. Зробити тест за допомогою інтернету або написати контрольну роботу з другом було великою спокусою для всіх. Я вважаю, що цей період, період онлайн-навчання, порушив усі норми та загальні положення, які встановлювалися довгими роками до того. Загалом це може призвести до непрофесіоналізму здобувачів освіти, які навчаються на медиків, юристів, та професій, які в майбутньому будуть брати на себе відповідальність за життя інших людей.

Здавалося, що гірше за навчання під час пандемії нічого не може бути. Але настало 24 лютого 2022 року. Повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до негативних наслідків для освіти.

Мільйони людей були змушені покинути своє місце проживання чи навіть виїхати за кордон. Я з мамою та братом виїхали на досить довгий термін до Польщі. Там я мала змогу побачити процес навчання в місцевих школах. Мене відправили в технічний коледж, де я місяць могла спостерігати за тим, яке ж воно – навчання в Євросоюзі. І дійсно, їхні правила щодо академічної доброчесності більше виставляються в пріоритетність у порівнянні з моїм колишнім досвідом. У Польщі учні з раннього віку привчаються до гідної поведінки під час освітнього процесу, поважають свою роботу та не дають іншим її копіювати. Вчителі замінювали деякі письмові роботи на усні, тим самим заохочуючи учнів зробити завдання самостійно. Використовувалось більше, ніж чотири варіанти контрольних робіт, а після їх написання були регулярні роз'яснювальні процеси серед учнів та педагогів, під час яких акцентувалося на важливості академічної чесності як для особистості, так і для суспільства в цілому. Чесно кажучи, після такого підходу, не хотілося брати телефон до рук під час написання чергової самостійної роботи.

Але якщо повертатись до ситуації освітнього процесу в Україні під час війни, то цей період припав на мій десятий та одинадцятий клас. Постійні погані новини, відключення світла, порушення нормального способу життя вплинули на нас у всіх планах. Знову дистанційне навчання і знову всі можливі тести і контрольні роботи онлайн. Якщо під час пандемії це було просто спокусою, списати з інтернет-джерел чи зробити разом з кимось, то під час війни інколи це було необхідністю. Повномасштабне вторгнення вплинуло на емоційний стан усіх людей. І в той момент особисто я не задумувалась, чи вчиняю я гідно, коли списую, а лишень думала, як встигнути виконати роботу, доки не відключать електроенергію. На щастя, моя школа запрацювала в очному режимі, і я успішно завершила одинадцятий клас.

Укотре з академічною нечесністю я зіткнулася зовсім скоро, коли розпочався період складання національного мультипредметного тесту. Усі варіанти тестів та відповіді до них викладали в інтернет. На мою думку, Міністерство освіти і науки України допустили помилку в тому, що не проводили належного огляду перед складанням учнями тесту. Я була свідком такого порушення. Інструктори застосували крайніх заходів та не дали можливості недоброчесно скласти учневі екзамен. Чим більше науково-педагогічних працівників будуть звертати увагу на подібні випадки, тим менше буде ситуацій, коли учні та студенти будуть вдаватись до порушення наукової етики.

Зараз я навчаюсь у Волинському національному університеті імені Лесі Українки на факультеті іноземної філології і, починаючи з

другого семестру, маємо нагоду вивчати освітній компонент «Академічне письмо та риторика». Хоча уже на початку першого семестру першого курсу куратори звертали нашу увагу на дотримання академічної доброчесності. Спочатку це мене дивувало, чому так багато про це говорять? Лишень згодом я зрозуміла, наскільки є важливим дотримання загальних положень, встановлених кодексом академічної доброчесності. Саме дотримання етичних норм робить мене індивідуальною особистістю, гідною через деякий час вважати себе професіоналом у своїй справі.

Підсумовуючи, можна сказати, що мій досвід, пов'язаний з академічною доброчесністю в школі, на жаль, був досить негативний, як і в більшості моїх однолітків. Цьому сприяло багато чинників, і найжахливіший з них – війна. Але сучасний світ не стоїть на місці, і у навчальних закладах вже почали втілювати європейські стандарти: у школах більше цікавитися поняттям наукової етики для всіх учасників освітнього процесу. Сьогодні я розумію важливість академічної доброчесності не тільки в студентському житті зокрема, а й у суспільстві загалом.

Текст 3

Марчук Тетяна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ДОБРОЧЕСНІСТЬ У НАВЧАННІ: ДОТРИМУВАТИСЬ/НЕ МОЖНА/ПОРУШУВАТИ

Навчальний процес є важливою частиною нашого життя – не лише в рамках студентського, а й усього часу, відведеного людині. Для когось навчання і є життям, впродовж якого безупинно здобуваються нові знання і відкриваються ширші горизонти. Хтось заглядає через шпарину, комусь бракує сили волі і терпіння здійснитись на сходинку вище, а для когось ці сходинки символізують кожне рішення і крок, завдяки яким зрештою видно краєвид. Якими б тернистими не були дороги, слідувати ними потрібно чесно, дослухатись до порад інших, проте керуватись завжди власними висновками. Усім відомо, що слід дотримуватись принципів академічної доброчесності. Напевно, ці слова стали своєрідним кліше. Їх часто можна почути під час настанов щодо виконання будь-якого виду роботи в навчальному процесі. На мою думку, підхід і ставлення до зазначеного поняття – це рішення, яке приймає кожен здобувач освіти. Лише пізнавши смак гіркоти копіткої праці і нагоди за отриману винагороду, ми аналізуємо і визначаємо,

яким чином рухатись далі. Кожному здобутому лавровому вінку передують танталові муки.

Безумовно, доброчесність допомагає докорінно розрізнати поняття «Я привласнив цю роботу» і «Ця робота – моя власна». Особисто для мене доброчесність у навчанні означає передусім безпосередньо складові цього слова: чесність із іншими й собою, яка винагороджується згодом добром.

На противагу цьому існує безліч прикладів, де доброчесністю нехтували. Надмірне використання і привласнення результатів чужих напрацювань не лише збіднює новизну й актуальність роботи, а й показує студента в поганому світлі. Насправді спроба обвести навколо пальця є лише спробою, оскільки навіть дріб'язкова невідповідність нормам викриває порушення доброчесності. Подібні ситуації одразу помітні фахівцям, вони свідчать про некомпетентність і байдужість до конкретно предмета вивчення і загалом до наукової спільноти, що в результаті підриває довіру до достовірності дослідження і чесності автора. Примарна спокуса «полегшити життя» незабаром його лише ускладнює. До того ж, доброчесність у навчанні – це прозорість. Як студенти, ми робимо перші кроки в різних царинах науки, ми здобуємо новий досвід і водночас переймаємо його від науковців, до робіт яких ми повинні апелювати, що, як логічний наслідок, розширює наш кругозір, покращує обізнаність і підкріплює наші спостереження професійним теоретичним обґрунтуванням.

Слід розуміти, що, лише будучи відкритими до ведення дискусії і чесними передусім із собою, ми зможемо проторувати шлях *per aspera ad astra*. Наступною очевидною перевагою є відчуття гордості. Як не крути, наполегливість, терпіння і старання виховують у людині потяг до ідеалу. Коли ми розуміємо, який шмат роботи позаду, з яким ентузіазмом набрано кожен абзац, якою ціною власних витрачених зусиль і часу отримано успішний результат, ми заслужено відчуваємо гордість; тим паче, якщо погоджуються професіонали своєї справи, розділяють думку ті, ким колись її зерно було посіяно.

Перевірка академічної доброчесності здійснюється не лише в письмовій формі. Безумовно, відкритий доступ до необхідної інформації, можливість і бажання комунікувати з викладачами є ознаками того, що наше покоління позбувається того страху висловити власну думку й почути осуд, що нав'язувала колишня система освіти. Ба більше, такі фактори є надзвичайно важливими для ментального здоров'я.

Під кутом зору психології правила академічної доброчесності передбачають низку переваг. Передусім безпека і впевненість відіграють

одну з головних ролей, оскільки усвідомлення факту, що виконана робота є цілковито власною, має, так би мовити, тонізуючий ефект, заспокоює нас.

До прикладу, під час обговорення процесу дослідження і його результатів ми не будемо поспішно й незграбно копіюватись у записках, а натомість покопірсаємось у думках і дамо виважену, чітку відповідь. Навіть у разі критики нам надається можливість спробувати відстояти свою позицію, обґрунтувати сумнівні під час перевірки питання.

У протилежному випадку – принаймні зрозуміти суть і причини певного огріху, а отже, зробити все можливе, щоб не допускати подібного надалі. Іншими словами, свідомо зроблену помилку виправити легше, ніж виправдати чужу. Так, побутує думка, що варто вчитись на чужих помилках, однак ніщо так не вчить і не відкриває погляд, як усвідомлення власної.

Варто згадати й моє особисте спостереження, яке, пізнавши, я здивувалась і яке принагідно додатково ілюструє суть теми обговорення. Слово *integrity* англійською позначає водночас два поняття: чесність і цілісність. У рамках навчального процесу вони доповнюють одне одного.

До прикладу, використання в своїх наукових напрацюваннях результатів досліджень інших учених повинна гарантувати зазначення імен науковців, щоб не присвоїти приховано чужі здобутки, а відкрито показати обізнаність у сфері дослідження, визнання важливості і таким чином єдності з науковою спільнотою. У контексті розвитку технологій і розробок штучного інтелекту (ШІ) актуальність питання академічної доброчесності здобуло ще більшого розголосу й набрало обертів серед студентської родини. Постає логічне запитання, чи нівелюються певні правила й авторські права в разі використання допомоги ШІ.

На моє переконання, застосування такого виду допомоги повинно бути обов'язково дозованим. ТАК – запропонованим загальним ідеям, що можуть спонукати до роздумів або виникненню похідних ідей. НІ – абсолютному неосмисленому копіюванню текстів.

Отже, наведені вище факти і точка зору дозволяють зрозуміти, у чому полягає значення академічної доброчесності, які переваги приховано за суворими правилами. Усе зводиться до простого: потрібно прийняти рішення, яке, зрештою, покаже рівень не тільки знань і вмінь, а й чесності, справедливості й відкритості. Якщо схилитись до першого варіанту «дотримуватись не можна/порушувати», слід усвідомити, до яких наслідків може призвести недбалість і халатність. Однак обравши другий спосіб, ми збагачуємо свої знання, тренуємо метанавички,

виявляємо повагу до інших науковців і крок за кроком наближаємось до їхнього кола.

І найголовніше: ми залишаємо нашу совість чистою, репутацію – незаплямованою.

Текст 4

Ярмоленко Катерина

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Стрімкий розвиток у всіх сферах людської діяльності з надзвичайною силою впливає на повсякденне життя людей. Доступність матеріалів та можливостей передачі інформації допомагають нам успішно виконувати певні завдання, дізнаватись про щось нове та ділитись досвідом з іншими користувачами за допомогою мережі інтернет. Незважаючи на це, такі зміни створюють не лише переваги, а й нові проблеми. Однією з них є те, що ми починаємо нехтувати принципами чесного виконання своїх праць. Які ж існують чинники порушення академічної доброчесності? Саме це питання я хотіла б розглянути у своєму есе.

По-перше, головною причиною порушення академічної доброчесності є надлишок інформації та джерел для її пошуку. Ми простежуємо постійну появу та удосконалення цифрових технологій, за допомогою яких споживачам інтернет-ресурсів вдається уникати виконання вимог щодо унікальності робіт, здійснювати плагіат чужих ідей або цілих текстів та навіть придбати вже готові праці на потрібну тему. Цілком справедливим буде твердження, що оригінальність таких робіт повністю нівелюється, а їхня цінність втрачається. Для підтвердження своєї думки наведу як приклад цитату американського письменника та підприємця Стівена Кові: «Моральний авторитет походить від дотримання універсальних і позачасових принципів, таких як чесність, порядність, шанобливе ставлення до людей» [3]. Це означає, що ми не можемо набути хорошу репутацію нечесним способом, використовуючи чужі надбання та видаючи їх за власні. До того ж, якщо хтось замість того, щоб наполегливо працювати, буде лише користуватись інтелектуальними здобутками інших людей, то він, ймовірно, не стане успішним.

По-друге, ще одним з основних чинників порушення академічної доброчесності є неповага до чужої праці та гідності. Використовуючи інформацію з певних джерел без посилань на них, ми здійснюємо плагіат. Проблема також полягає в тому, що такі речі толерують в суспільстві, тому багато людей не вбачають проблеми у привласненні чийось ідей або цілих текстів. Наведу приклад із власного життя. У школі ми часто презентували проекти на різні теми. На жаль, багато учнів користувались чужими матеріалами та не зазначали справжнього автора тієї інформації, яку вони запозичували. Вчителі, в свою чергу, не завжди зауважували про важливість дотримання принципів академічної доброчесності. Як я вже стверджувала, учні часто зумисно не дотримуються цієї вимоги під час виконання своїх робіт та не отримують жодних зауважень щодо цього.

Повертаючись до теми копіювання чужої інформації, хочу також зазначити про проблему неповного впровадження в освітній процес технічних засобів перевірки результатів творчої чи наукової діяльності НПП та здобувачів освіти на плагіат [2]. Досвід нашої альма матер свідчить, що усі учасники освітнього процесу усвідомлюють, що їхні роботи перевіряються на унікальність і в разі виявлення в них порушень щодо текстових збігів не будуть прийняті, тому вони відповідально ставляться до виконання завдань та створення академічних текстів. Хотілось би доповнити, що присутність контролю щодо дотримання доброчесності в роботах здобувачів вищої освіти також значно покращує визначення НПП справжніх знань та вмінь учнів.

Говорячи про порушення академічної доброчесності, не можна не згадати про хабарництво. Надання або отримування учасником освітнього процесу коштів чи матеріальних або нематеріальних благ є кримінальним злочином, який ні в якому разі не можна чинити [2]. Проблема корупції є дуже актуальною. У наш час одержання або пропонування неправомірної вигоди за отримання позитивної або кращої оцінки при складанні будь-якого виду поточного чи підсумкового контролю є дуже поширеними [2]. Ми й самі не раз чули, що держслужбовці чи інші особи займаються хабарництвом. Проте, як на мене, люди повинні завжди діяти чесно та ні в якому разі не підтримувати корупцію. Людські знання та досягнення можуть бути підтверджені лише чесним способом.

Насправді, можна навести ще чимало аргументів і прикладів на користь моєї позиції, але й запропоновані вище доводять, що чинників порушення академічної доброчесності надзвичайно багато. Усі вони так чи інакше впливають на освітній процес. Більше того, ці проблеми

погіршують забезпечення довіри до результатів навчання або наукових досягнень. Дотримання принципів академічної доброчесності сприяє вихованню чесності, справедливості та відповідальності як серед науково-педагогічних працівників, так і серед здобувачів вищої освіти. Академічна добрпорядність важлива, оскільки вона забезпечує чесне представлення інтелектуальної праці, розвиває критичне мислення та допомагає у формуванні високих стандартів етики. Недотримання академічної доброчесності може призвести до серйозних наслідків. Насамперед, це порушує довіру до людини і може погіршити її репутацію. Окрім цього, ті, хто не дотримується принципів доброчесності, можуть втратити свій науковий ступінь чи можливість викладати або навчатись у певному закладі освіти. Непорядність у вчинках може також вплинути на майбутню професійну діяльність та кар'єрні можливості. Загалом, академічна доброчесність важлива не лише для виконання вимог навчальних програм, а й для формування етичної основи та готовності до викликів у сучасному суспільстві.

Завершуючи свій шлях пошуку відповіді на питання, хотіла б зауважити: якщо людина постійно не дотримується вимог до виконання робіт та порушує принципи академічної доброчесності, то це є серйозним приводом почати сумніватись щодо її знань та вмінь.

Використані джерела

1. Академічна доброчесність: проблеми реалізації та відповідальність. URL: <http://surl.li/bzmxv> (дата звернення: 16.02.2024).
2. Лекція «АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ». URL: <http://surl.li/sizcd> (дата звернення: 16.02.2024).
3. 75 quotes on integrity. URL: <https://www.bos.com/inspired/75-quotes-on-integrity/> (дата звернення: 16.02.2024).

Схема аналізу академічного есе

1. Визначення цілісності тексту:
 - Чи має текст чітку центральну тезу або основну ідею?
 - Які аргументи, докази та приклади використовуються для підтримки цієї тези?
 - Чи зберігається логічна послідовність думок та аргументів?
2. Аналіз структури:
 - Які частини складають есе (вступ, основна частина, висновок) і яка їхня роль?
 - Як організований кожен пункт або аспект теми в основній частині?
 - Як забезпечується перехід між різними частинами тексту?
3. Оцінка аргументації:
 - Чи обґрунтовані аргументи та твердження?
 - Які докази та приклади використовуються для підтримки цих аргументів?
 - Які авторитетні джерела цитуються для підтвердження міркувань?
4. Аналіз мови та стилю:
 - Чи використовується мова, відповідна академічному стилю?
 - Які граматичні та стилістичні помилки ви виявили?
 - Чи є різноманітність у виразності й використанні мовних засобів?
5. Оцінка висновку:
 - Як підсумовуються основні аргументи та висновки відповідно до центральної тези?
 - Чи робиться спроба розширити обговорення та вказати на можливість майбутніх досліджень?
6. Огляд джерел і покликань:
 - Які джерела використовуються для підтримки аргументів?
 - Чи правильно оформлені цитати й покликання?

Завдання 3. Написати академічне есе на тему «Штучний інтелект і майбутнє людства» (1200–1500 знаків).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Що означає «єдність організації тексту»?
 - а) наявність початкової та завершальної частини;
 - б) спрямованість на конкретного адресата;
 - в) логічна сполученість і послідовність ідей у тексті;
 - г) поділ на розділи й параграфи.
2. Що може порушити єдність організації тексту?
 - а) використання відомих фактів;
 - б) відсутність логічних зв'язків між ідеями;
 - в) використання прикладів;
 - г) наявність покликань.
3. Що таке «модель академічного тексту»?
 - а) модель, яка описує основні етапи написання тексту;
 - б) модель, яка показує відношення між автором та аудиторією;
 - в) модель, яка підкреслює важливість наукових джерел у тексті;
 - г) модель, яка описує організацію і структуру тексту за конкретними параметрами.
4. «Гамбургер-модель» академічного тексту – це
 - а) модель, яка показує основні компоненти: вступ, основна частина та висновок;
 - б) модель, яка розглядає використання метафор в академічному письмі;
 - в) модель, яка визначає важливість структури тексту для аудиторії;
 - г) модель, яка становить нелінійну послідовність висловлювань.
5. Що таке центральна теза в академічному есе?
 - а) перше речення в есе;
 - б) основна ідея або головний аргумент, який підтримується всім текстом;
 - в) формулювання теми есе;
 - г) висновок есе.

6. Що має містити основна частина академічного есе?
- а) детальний аналіз теми й аргументацію;
 - б) перелік джерел;
 - в) опис особистого досвіду;
 - г) наведення цитат.
7. Що включає в себе «центральна модель базового академічного письма»?
- а) лінійний підхід до написання тексту;
 - б) організацію тексту навколо центральної ідеї або тези;
 - в) використання покликань у всьому тексті;
 - г) включення багатьох тем у тексті.
8. Що визначає «риторична тріада» в академічному тексті?
- а) групу трьох авторів, які спільно пишуть текст;
 - б) три розділи в тексті: вступ, основну частину, висновок;
 - в) три основні елементи, які підтримують центральну тезу;
 - г) використання трьох різних стилів мови в тексті.
9. Що включає в себе вступ академічного есе?
- а) розповідь про особистий досвід;
 - б) представлення центральної тези й контексту теми;
 - в) перелік використаних джерел;
 - г) аналіз протилежних точок зору.
10. Які основні функції основної частини академічного есе?
- а) повторення тези;
 - б) викладення доказів та аргументація;
 - в) опис методів дослідження;
 - г) запропонування нових ідей без підтвердження.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що вам відомо про класичні логічні прийоми організації тексту?
2. Що варто розуміти під поняттям «риторична тріада»?
3. Який принцип організації академічного тексту вважається найпростішим?
4. За яким принципом будується фокус академічного тексту?
5. Які складові гамбургер-моделі?
6. Що таке п'ятиабзацне есе? Якою є його структура?
7. Які складові базової моделі академічного тексту?
8. Які структурні елементи виокремлюють у моделі академічного тексту, зокрема в академічному есе?
9. Чим відрізняється академічне есе від інших жанрів академічного письма і що варто враховувати при його написанні?
10. Назвіть ознаки академічного есе.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема: Структура академічного тексту

Мета: з'ясувати значення абзацу як структурного елемента академічного тексту; розглянути структуру абзацу; охарактеризувати особливості вступу, основної частини та висновків академічного тексту.

План

1. Абзац як структурний елемент академічного тексту. Функції та основні вимоги до абзацу.
2. Структура абзацу в академічному тексті.
3. Основні функції та характеристики вступу в академічному тексті.
4. Специфіка побудови основної частини академічного тексту.
5. Особливості написання висновків в академічному тексті.

Література

1. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. С. К. Ревуцька, В. М. Зінченко. Кривий Ріг, 2019. С. 79–88.
2. Боярчук С. В., Вакуленко В. Л. Особливості створення академічних текстів, їх структура та підготовка до публікації. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2022. Вип. 13, № 3. С. 25–33. URL: https://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/viewFile/hs_pedagog13%283%29.2022.25-33/14851
3. Кісельова А., Завальська Л. Основи академічного письма : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2023. С. 30–36.
4. Колоїз Ж. В. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. С. 74–79, 85–88.
5. Муқан Н., Козубська С. Специфіка побудови академічного тексту. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2021. № 24. С. 20–23.
6. Радченко Н. Г. Академічна доброчесність та навички якісного академічного письма як важливі компетентності здобувачів вищої освіти. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти* : зб. наук.-метод. праць ТДАТУ. 2022. Вип. 25. С. 93–103.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Абзац – це група тематично й логічно взаємопов’язаних речень, у яких може обговорюватися одна основна думка, висуватися нова теза, продовжуватися висвітлення теми попереднього абзацу з іншого погляду тощо.

Абзац становить певне відносно завершене семантичне й граматичне ціле. Абзац може складатися з одного або кількох речень, однак їх кількість не важлива для якісного представлення мікротеми, що розкривається в абзаці.

Функції абзацу в академічному тексті

Логічна

сприяє логічному викладу матеріалу: кожен абзац репрезентує одне питання, певний аспект досліджуваної проблеми; у ньому окреслюють нову тему або деталізують, конкретизують, уточнюють, доповнюють думку, висловлену в попередньому

Естетична

полегшує сприйняття викладу й розуміння запропонованого матеріалу; розмір абзацу залежить від стилю викладу, жанру академічного тексту, авторської манери письма тощо

Функції абзацу в академічному тексті включають структурування думок шляхом вираження головної ідеї через вступне речення, підтримку та розвиток цієї ідеї за допомогою доказів, прикладів або пояснень, забезпечення послідовності викладу ідей для реалізації логіки міркувань, а також завершення абзацу висновком, який підсумовує розглянуті аспекти й готує читача до переходу до наступної теми або ідеї.

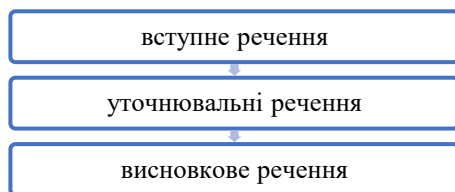
Цілісність абзацу забезпечується якістю ключової (контрольної) думки, висловленої у вступному реченні.

Зв'язність абзацу забезпечується доцільним використанням займенників, вказівних слів або лексичних повторів ключових слів тощо, так званих сигналів переходів.

Логічність розвитку думки в абзаці залежить від зв'язності, однак досить тісно пов'язана зі змістом: абзац повинен бути ретельно спланований і продуманий.

Структура абзацу – це організаційна форма тексту, яка включає в себе послідовне розташування речень для висловлення однієї ідеї або думки.

Структура абзацу в академічному тексті

Вступне речення – це перше речення або речення, що визначає основну ідею або тему абзацу. Воно часто виступає в ролі вступу до подальшого розвитку ідеї.

Уточнювальні речення в абзаці розробляють тему, надаючи додаткову інформацію, аргументи, приклади або докази для підтримки вступного речення.

Висновкове речення вказує на кінець абзацу й залишає читачеві важливі моменти для запам'ятовування або підбиває підсумки, перефразовуючи вступне речення.

Наприклад:

Золота пектораль – нагрудна прикраса скіфського царя IV століття до н. е., яка була символом його влади. Пектораль створив невідомий грецький майстер близько 370-360 років до н.е. Прикраса вражає гармонійністю композиції, чіткістю пропорцій, реалізмом образів, посиленою експресією рухів і вираженням емоцій. Технологія виготовлення пекторалі засвідчує найвищий рівень майстерності, адже ювелір досконало володів широким спектром відомих на той час технічних прийомів роботи з коштовними металами. Скіфи були замовниками прикраси для свого володаря, тож образи й сюжети пекторалі є втіленням їхнього світогляду та міфологічних уявлень, зокрема пов'язаних із царською владою. Аналогів пекторалі з Товстої Могили у світі немає, тож цю прикрасу цілком справедливо визнано археологічною знахідкою XX століття.

**Вступне
речення**

Золота пектораль – нагрудна прикраса скіфського царя IV століття до н. е., яка була символом його влади.

**Уточнюваль-
ні речення**

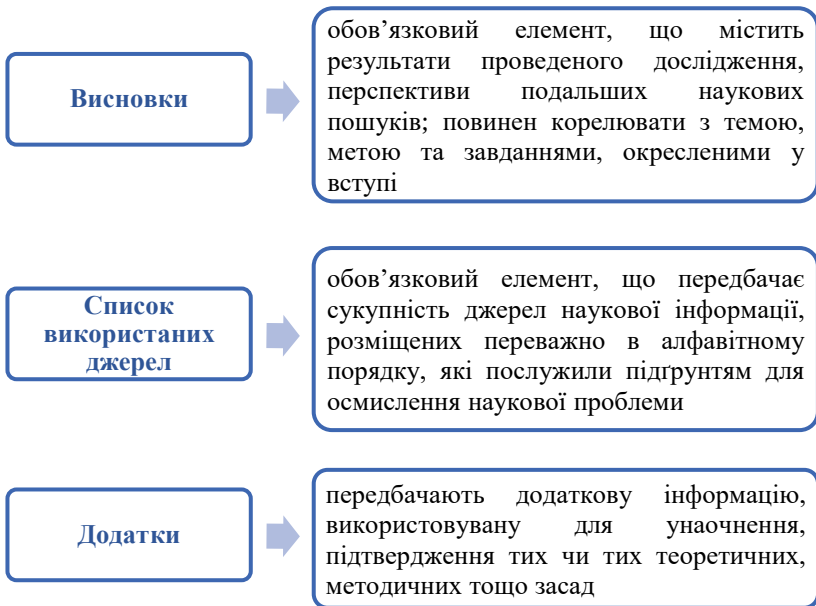
Пектораль створив невідомий грецький майстер близько 370-360 років до н.е. Прикраса вражає гармонійністю композиції, чіткістю пропорцій, реалізмом образів, посиленою експресією рухів і вираженням емоцій. Технологія виготовлення пекторалі засвідчує найвищий рівень майстерності, адже ювелір досконало володів широким спектром відомих на той час технічних прийомів роботи з коштовними металами. Скіфи були замовниками прикраси для свого володаря, тож образи й сюжети пекторалі є втіленням їхнього світогляду та міфологічних уявлень, зокрема пов'язаних із царською владою.

**Висновкове
речення**

Аналогів пекторалі з Товстої Могили у світі немає, тож цю прикрасу цілком справедливо визнано археологічною знахідкою XX століття.

Структурні елементи академічного тексту

Вступна частина академічного тексту – початкова частина, що передує основному викладу, орієнтує в подальшому розкритті теми, містить усі необхідні для того чи того жанру її кваліфікаційні характеристики, розкриває сутність і стан дослідженості наукової проблеми (завдання), її актуальність, значущість, підстави для розробки, обґрунтування необхідності проведення дослідження тощо.

Основна частина академічного тексту містить методологію дослідження, описує основні етапи проведених теоретичних та емпіричних досліджень. Відповідно до змісту основна частина поділяється на розділи та підрозділи. Усі розділи мають бути логічно пов'язані між собою. Кожен розділ чи підрозділ повинен мати таку схему: короткий вступ, факти та їх опис, проведення дослідження на основі обраного наукового методологічного апарату, підбиття підсумків.

Висновкова частина академічного тексту – завершальна частина, що займає постпозицію щодо основної, репрезентує остаточні думки про актуалізований об'єкт, логічний підсумок, ґрунтований на спостереженнях, міркуваннях, аналізові певних фактів, містить результати науково-дослідницької діяльності та перспективи подальших наукових пошуків.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Прочитати запропонований текст. Як у представлених абзацах реалізовані категорії зв'язності, цілісності та логічності?

Поняття інформації

Важко переоцінити ту роль, яку відіграє в розвитку сучасного суспільства інформація. Можна без перебільшення сказати, що сучасне суспільство – інформаційне. Цей розквіт настав у XX ст. Інформація дозволяє людству активно працювати з природою, допомагає інтегрувати людські зусилля, до того ж не тільки в окремих ланках роботи, а й у всій людській діяльності загалом. Тепер інформація стала основним ресурсом людства, базою і соціального, і технічного розвитку.

У наш час проблеми інформації одні з найпопулярніших у науці. Після створення теорії інформації посилення на неї можна побачити у працях науковців найрізноманітніших спеціальностей.

Проблеми інформації досліджують інженери, історики, біологи, соціологи, журналісти та представники багатьох інших галузей.

Треба зауважити, що інформація – глобальна проблема сучасності, бо передусім від неї залежить успішний розвиток суспільства. Крім того, інформаційна взаємодія різних груп людства – найважливіша форма соціальної взаємодії. Інформаційний фактор в останні роки викликав чимало революційних змін. Тепер увесь світ залучений в єдину інформаційну систему, до того ж вона працює, фактично, у режимі реального часу. Інформація для людства не лише умова, чинник певних подій, змін, але й стимул до дії. Дезінформація та інформаційний хаос викликають почуття невпевненості й безсилля. Велику роль у самопочутті суспільства відіграє також ступінь задоволення потреби в інформації. У нездоровому суспільстві зазвичай відчувається інформаційний голод.

Є два підходи до природи інформації – атрибутивний і функціональний. Прихильники першого розглядають інформацію як об'єктивну властивість усіх матеріальних об'єктів (інформація – атрибут матерії); прихильники другого стверджують, що інформація – це умова і результат спрямованої активності й тому вона виникає тільки на соціально-свідомому рівні. Не викликає сумніву, що інформація, якою обмінюються члени суспільства, обов'язково пов'язана з відбиттям реальності. Ще Н. Вінер розумів під інформацією позначення

змісту, отриманого із зовнішнього світу в процесі пристосування до нього людини.

Взагалі, у людському суспільстві інформація відіграє все важливішу роль. Деякі науковці вважають, що за своїм обсягом і важливістю інформація – продукт, який можна порівняти з усіма іншими продуктами нашої цивілізації. Від її запасів і впорядкованості залежить спосіб розв’язання тієї чи іншої проблеми. Тобто вона первинний продукт, який треба переробити, щоб отримати інші. До того ж виробництво інформації стосується всього суспільства й воно весь час зростає. Це закономірний процес і боротися з ним – все одно, що воювати з вітряними млинами. Але постає проблема споживання інформації. Людина не може охопити й частки того потоку, який проходить щодня різними інформаційними каналами. Цю проблему можна розв’язати лише через упорядкування інформації, її сортування і спеціалізацію, внутрішню селекцію / самостійний добір людиною (Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник. URL: <https://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf>).

Завдання 2. Прочитати запропонований текст. Оцінити абзаци з позиції змісту і форми. Виокремити в них (де це можливо) вступні речення. Назвати в кожному реченні тему й ключову (контрольну) думку. Чи є в абзацах уточнювальні речення? Чим відрізняються вступні й уточнювальні речення?

Специфіка кіно

Кіно – найстарша форма екранної культури, де чільне місце належить рухомому образу. Кіно вважають однією з важливих форм мистецтва, джерелом популярних розваг і потужним методом впливу на громадян. Кіно як засіб візуальної комунікації безпосередньо пов’язане зі здатністю його мови створювати ілюзію реальності. Кінодійсність так само сильно впливає на чуттєвість людини, як і власне дійсність. Кіно не має універсальної одиниці мови й універсальних трактувань. На кожен кінообраз впливає дуже багато чинників, прочитання яких щоразу індивідуальне й особистісне для кожного глядача. Кінотекст – інформаційне повідомлення, викладене в будь-якому виді чи жанрі кінематографа (ігровому, неігровому чи анімаційному), можна «прочитати», як і друковані тексти, за умови розуміння елементів кінограматики, а саме – жанру, роботи камери, монтажу, освітлення, кольору, мізансцени.

Переглядаючи фільм, варто завжди пам’ятати, що це вигадана і створена історія думок, почуттів і вчинків вигаданих особистостей.

Одна з прикметних рис масового комерційного кіно – стандартизація, повторюваність певних зразків-«кліше».

Кіно репрезентує притаманне для певного суспільства уявне ставлення до реальних умов існування і водночас бере активну участь у виробництві таких «уявних ставлень»: тобто створює певну картину дійсності й так пропонує нам певний спосіб розуміння та пояснення власних умов існування. Важливо розуміти, що саме ці уявні ставлення-модулі дуже часто визначають «матеріальні настанови», а отже, вашу власну життєву практику (Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник. URL: <https://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf>).

Завдання 3. Прочитати речення, що складають цілісний абзац. Аргументувати, яке з них є вступним, а яке – висновковим?

1. За словами медіатеоретика Н. Лумана, «те, що нам відомо про наше суспільство і навіть про світ, у якому ми живемо, ми знаємо завдяки масмедіа».
2. Отже, можна сказати, що займаючись виробництвом і тиражуванням знань про реальність, медіа в певному сенсі цю реальність для нас конструюють.
3. Наше сприйняття реальності завжди опосередковане певною сукупністю знань, якими ми про неї володіємо.

Завдання 4. Розташувати речення відповідно до структури абзацу. Визначити й аргументувати, яке з них вступне, які – уточнювальні, а яке – висновкове.

I

1. Найбільшими постачальниками лавандової олії є Болгарія, Франція та Китай.
2. Їх дедалі більше використовують у сільському господарстві для виробництва органічних засобів захисту рослин від шкідливих організмів.
3. Ефірні олії є одним із найважливіших джерел сировини для фармацевтичної, парфумерної, ароматичної та харчової промисловостей.
4. Досить поширена у світі ефірна олія лаванди, яку отримують зі свіжозібраних суцвіть рослини методом дистиляції.

II

1. Мед із жовтої акації має світло-жовтий колір із легким зеленуватим відтінком, а при кристалізації набуває біло-жовтого кольору.
2. Акацієвий мед є одним із найпопулярніших в Україні.
3. Колір меду залежить від виду рослини, що також впливає на деякі його органолептичні показники, наприклад аромат.
4. Загалом мед з акації найпрозоріший і найдорожчий з усіх сортів, зазвичай має низький вміст ферментів.
5. Виробляється він *Apis mellifera* – культурною бджолою, яка збирає пилок із двох видів акації: білої (*Robinia pseudoacacia* L.) і жовтої (*Caragana arborescens* L.).

Завдання 5. Поділити тексти на абзаци. Відповідь обґрунтувати.

Текст 1

На думку мовознавців, кінець XX століття постає переломним моментом історії української мови, який має два процеси: розширення сфер вживання української мови у зв'язку з набуттям нею реального статусу державної; збільшення питомої ваги іншомовних елементів у лексиці, причиною якого є активізація взаємодії з країнами Заходу. Останніми роками все частіше можна почути такі слова, як саміт, брифінг, інавгурація, провайдер, сервер, монітор, дефолт, байкер, боулінг, лузер, дайвінг, копірайтер, логіст, маркетолог, ланч, паркінг, мерчандайзер, продюсер, промоутер, ескалація, мейкап, консилер, інтеграція тощо. Українська мова завжди була відкрита для запозичень та орієнтована на західну культуру, тому багато запозичень із західних мов проникли в українську. Сьогодні в українській мові використовується безліч англійських запозичених слів, які офіційно визнані в авторитетних українських словниках. Запозичення збільшують лексичне багатство, а також слугують джерелом нових коренів, словотвірних елементів і точних термінів та постають наслідком умов соціального життя людства. Лінгвісти неоднозначно ставляться до слів, запозичених з англійської мови в українську. Деякі вчені вважають кількість запозичень з англійської мови катастрофічною, називаючи це занепадом культури української мови та повною відсутністю поваги до її унікальності. З іншого боку, деякі експерти з розумінням ставляться до появи таких слів в українській мові. Вони вважають, що мови мають інтенсивно розвиватися, щоб відображати постійно мінливі тенденції та реалії, а коли вони приходять ззовні, для їхнього вираження потрібні слова, запозичені з тієї ж

культури. Прихильники «золотої середини» вважають, що все має бути в міру. Звісно, надмірне використання англіцизмів у мовленні може неймовірно ускладнити розуміння мовця, особливо для тих, хто не належить до його/її соціальної групи або працює в іншій сфері.

Текст 2

У сучасному світі у зв'язку з глобалізацією та іншими процесами, що охоплюють більшість країн, усе поширенішими стають міграції, пов'язані з переміщенням індивідумів, більших чи менших людських спільнот між країнами, а часом і континентами. З різних причин люди покидають батьківщину й оселяються там, де життя для них є більш бажаним. Утім, як відомо, міграції населення існують із найдавніших часів і викликалися вони різноманітними чинниками, серед яких у ХХ ст. найпоширенішими були війни та суттєві зміни в політичному житті країн і регіонів, економічні негаразди тощо. В умовах глобалізації явище міграції суттєво змінює свій характер, кордони розвинених країн перетинає все більше людей із метою покращення життя. Багатогранність міграції як явища визначає її позитивні та негативні аспекти, які не оминули й Україну, що є як країною-донором, так і країною-реципієнтом. Українська діаспора, закордонне українство, закордонні українці – доволі неоднорідне явище, яке складається з кількох поколінь, різних за життєвим досвідом, ментальністю, світосприйняттям та, певною мірою, оцінками процесів, що відбуваються в Україні. Усі визначення цього поняття, які існують сьогодні, можна узагальнити: «Українці (особи українського походження), які проживають за межами України». Частина з них є мігрантами першого покоління, частина – мають громадянство країн поселення або були народжені за кордоном. Термін «українська діаспора» охоплює всіх українців, які опинилися за межами історичної батьківщини незалежно від причини: розвалу імперій, світових воєн, природних катаклізмів, політичних чи економічних криз, особистих обставин. Українська діаспора є невід'ємною частиною українського народу держави Україна і творить глобальний український простір.

Текст 3

Спілкування в інтернеті особливо різко позначилось на мовленні представників покоління Z (пропорційно менше – на мовленнєвому спілкуванні міленіалів, покоління X, бумерів). Йдеться не тільки про мовні трансформації під впливом мережевої комунікації, а й про спосіб взаємодії загалом. Так, якщо обирати спосіб, як вийти на зв'язок із представником покоління Z, найкращим, коли обирати між

варіантами зателефонувати, надіслати голосове повідомлення чи написати в месенджер, буде саме варіант надіслати швидко повідомлення – це оптимальний спосіб привернути вчасно увагу й отримати швидко відповідь. Серед усіх цифрових способів спілкування текстові повідомлення є найбільш підходящим вибором для мовців покоління Z. Окрім того, унаслідок домінування кліпової свідомості, ця група людей звикла до швидкого та лаконічного змісту. Більшість інформації, яку вони адекватно «споживають» (яка є для них сприйнятливою), написана в неформальному тоні – на протигагу офіціозу й ускладненого стилю письма ділових листів у ще не такі давні часи. Повідомленням зумерів притаманні такі особливості: 1) короткий обсяг; 2) брак вступної частини – змістово вони переходять прямо до суті; 3) позбавленість від стандартів класичної професійної мови; 4) широке використання емодзі, завдяки чому текст стає більш дружнім, невимушеним, візуальним, а отже, і помітним. Покоління Z також називають «поколінням Tik Tok». Останній термін акцентує на тому, що з мовного погляду це вихідці із цифрових технологій, які виростили на платформах соціальних мереж, таких як TikTok, Instagram, YouTube і Snapchat (серед інших). Низка топових соцмереж створила дуже візуальне покоління – цілу генерацію візуалів. Оскільки перевагою для зумерів є невеликий і присутній блок тексту, то організація спілкування має зосереджуватися на зображеннях або відео (візуальних елементах), а не на довгому вмісті для читання. Часто текст інтегрується у візуальний ряд (як білборд чи відеокліп), проте для такого тексту використовують яскраві ключові фрази, а не нескінченні речення. Що стосується особистих бар'єрів, меж, то етап становлення особистості сучасних поколінь, який збігся з вірусним поширенням екосистеми комунікації теперішнього наскрізно цифрового світу, актуалізував потребу в ділових і особистих взаємодіях в межах певної демографічної групи. У середовищі цих обмежених груп особисте спілкування (віч-на-віч, не опосередковане інтернетом, а живе) є стилем спілкування номер один, проте все одно відбувається за посередництва мережі, часто паралельного спілкування ще там (багатьом людям важко від'єднатися від своїх пристроїв, і їх постійно засипають сповіщеннями та повідомленнями, що призводить до почуття перенасичення та виснаження). На підтвердження цього варто тільки простежити за дописами, різними та сторізами сучасної молоді й навіть міленіалів (кавування, фото з друзями, спільний відпочинок тощо – і миттєва паралельна фіксація цього в мережевому контенті). У векторі тональності спілкування мінімізується використання формальної та професійної мови, натомість перевагу має словесна розмова на основі

взаємної поваги та паритетності. Покоління Z є дуже різноманітним, неоднорідним, часто суперечливим. Це новий досвід для соціуму, який унаслідок впливів інтернетного спілкування отримав домінантною генерацію людей, які мають легкий доступ до будь-якої інформації через онлайн-медіа, що водночас є причиною їхньої більшої обізнаності про поточний стан суспільства. Представники покоління зумерів є соціально активними, мають тверді переконання та віддані своїм цінностям. Формат мовленнєвої взаємодії передбачає чесні та інклюзивні практики (як і загалом у рецепції світу та влаштованості соціального механізму, через недосконалість якого виникає розрив між очікуваннями та реальністю, а звідси – настрої несхвалення, протесту, нігілізму). Концепт поваги як ще один мовно-культурний аспект сучасного суспільства у працях закордонних дослідників окреслюється як «вулиця з двостороннім рухом, де вік не має значення» [18]. Мовленнєве спілкування в інтернеті неминуче пов'язане з різного роду інформаційними маніпуляціями та великою кількістю фейкової інформації. Це призвело до формування медіапідкованого покоління, яке високо цінує автентичність і прозорість трансльованого контенту. Це детермінує домінанту чесною та відкритою стратегією спілкування. Водночас ця мовно-культурна особливість актуалізує потребу в регулярному зворотному зв'язку. Активні представники сучасного соціуму звикли отримувати миттєві думки й рефлексії під час взаємодії з онлайн-спільнотами (усе, що роблять або говорять в інтернеті, провокує реакцію та коментарі). Проте не менше зберігається й комунікативна автономія. У час штучного інтелекту дедалі більше окреслюється також важливість індивідуального підходу в спілкуванні: коротке вербальне текстове привітання цінується більше, ніж яскрава картинка, не підкріплена індивідуальними маркерами-зверненнями.

Завдання 6. Упорядкувати абзаци в логічному порядку, щоб вийшов зв'язний текст.

1. Крім того, соціальні мережі можуть викликати конфлікти й негативні емоції в міжособистісних стосунках. Наприклад, повідомлення, які можуть бути неправдивими або образливими, можуть спричиняти суперечки та сварки. Також наявність соціальних мереж може зменшувати значення особистих зустрічей і комунікації наживо, що може негативно впливати на якість міжособистісних стосунків.
2. Соціальні мережі є невід'ємною частиною життя багатьох людей у сучасному світі. Хоча вони можуть мати багато позитивних аспектів, таких як спілкування з друзями та рідними, співпраця з колегами, обмін

ідеями та інформацією, вони також можуть мати вплив на міжособистісні стосунки та психологічне здоров'я.

3. Також соціальні мережі можуть сприяти культурному обміну, підтримуючи спілкування між людьми з різних країн і культур. Це може допомогти відкрити нові горизонти та збагатити розуміння культурного різноманіття.

4. Один із найбільш очевидних негативних наслідків соціальних мереж полягає в тому, що вони можуть викликати залежність. Багато людей проводять багато часу в соціальних мережах, що може впливати на їх соціальні відносини та спричиняти психологічні проблеми, такі як тривога, депресія та ізолюваність.

5. З іншого боку, соціальні мережі можуть мати позитивний вплив на міжособистісні стосунки та психологічне здоров'я, якщо їх використовувати правильно. Вони можуть допомагати людям зберігати зв'язок із друзями та рідними, особливо якщо вони знаходяться далеко один від одного. Також соціальні мережі можуть бути використані як інструмент для підтримки здорового способу життя, наприклад, як засіб для спільної мотивації та підтримки занять фізичною активністю і здоровим способом життя.

Завдання 7. Упорядкувати логічно частини текстів.

Текст 1

Студенти демонструють повагу, коли вони цінують та використовують можливість отримати нові знання, будучи активними у процесі здобування своєї освіти, беручи участь в обговореннях, вислуховуючи думку інших та роблячи все, що у їх силах, задля досягнення успіху. Груба поведінка чи приниження інших підриває клімат поваги.

Наукові спільноти можуть лише тоді досягнути успіху, якщо у них панує повага до членів спільноти, їх різноманітності та інколи суперечливих точок зору. Найбільш динамічними та продуктивними навчальними середовищами є ті, які сприяють активному залученню в освітній процес; які встановлюють чітку систему перевірки знань; які спонукають жваві обговорення та заохочують не боятися м'яко – через повагу до своїх колег – та все ж висловлювати незгоду із їх твердженнями. У добросесних академічних спільнотах навіть ті, хто не погоджується із певними фактами, розділяють почуття поваги та пошани до знань і методів, за допомогою яких вони були отримані.

Професорсько-викладацький склад декларує свою повагу, коли серйозно сприймає ідеї студентів, визнаючи їх як особистостей,

допомагаючи їм у розвитку цих ідей, надаючи повноцінні та чесні відгуки на їх роботу, цінуючи їх точку зору та поставлені цілі. Члени академічної спільноти проявляють повагу до інших науковців, віддаючи належне їх інтелектуальному внеску шляхом правильного цитування джерел інформації. Культивування середовища, у якому всі члени демонструють повагу та декларують її як цінність, є водночас індивідуальною та колективною відповідальністю.

Повага в академічному середовищі є взаємною та вимагає демонстрації поваги до самого себе та до інших. Поважати самого себе означає діяти доброчесно під час зіткнення із труднощами. Поважати інших – цінувати розбіжність у поглядах та адекватно розцінювати той факт, що власні ідеї часто доводиться піддавати сумніву, спростовувати, перевіряти та вдосконалювати.

Текст 2

Колективна відповідальність допомагає розширити та посилити процеси змін. Відповідальні спільноти мають потенціал працювати, щоб подолати апатію та надихнути інших дотримуватися групових норм академічної доброчесності. Бути відповідальним означає протистояти порушенням академічної доброчесності та негативному тиску з боку колег, а також власною поведінкою показувати приклад. Відповідальні особи несуть відповідальність за власні вчинки та намагаються заохотити інших не порушувати правил.

Відповідальність за дотримання принципів доброчесності є як особистим обов'язком, так і спільною справою. Кожен член академічної спільноти – кожен студент, член професорсько-викладацького складу, представник адміністрації, несуть відповідальність за дотримання принципів академічної доброчесності під час навчання, викладання та здійснення наукових досліджень.

Культивування відповідальності передбачає розвиток навички розпізнавати та протистояти спокусі порушити норми та правила. Бути відповідальним членом академічної спільноти передбачає підзвітність інших членів групи, що порушують принципи академічної доброчесності. Дотримуючись самостійно та заохочуючи інших дотримуватися високих стандартів академічної доброчесності – завжди виклик, який потребує відваги.

Завдання 8. Розташувати подані речення так, щоб кожне наступне продовжувало й доповнювало попереднє, водночас сприяючи висвітленню загальної теми. Визначити мікротеми поданого уривка.

1. Завдяки тревел-блогінгу подорожні можуть ділитися своїм досвідом, розповідати про місця, які вони відвідали, ділитися порадами щодо маршрутів, готелів, ресторанів та інших важливих аспектів подорожі.
2. В умовах сучасності блогінг є надзвичайно важливим явищем у сфері масової комунікації, оскільки він не лише забезпечує спосіб обміну інформацією, а й дозволяє виявити особистість та унікальні перспективи автора.
3. Виникнення і поширення блогів перетворило їх на потужний інструмент для ведення діалогу та взаємодії між різними суспільними групами й індивідуальними користувачами.
4. Блоги про подорожі зазвичай містять власні фотографії, враження, рецензії та корисні поради, що дозволяє читачам отримати корисну інформацію про конкретні місця та подорожі в цілому.
5. У такому контексті тревел-блогінг, або блогінг про подорожі, виявляється особливо цікавим.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Абзац – це
 - а) група речень, що розглядає різні теми;
 - б) структурний елемент тексту, який включає групу речень, що розвиває одну ідею або тему;
 - в) частина тексту, яка містить тільки одне речення;
 - г) початкова частина, що передує основному викладу теми.
2. Яка основна функція абзацу в академічному тексті?
 - а) підтримка заголовку;
 - б) інтрига;
 - в) підбиття підсумків;
 - г) розвиток однієї ідеї або теми.

3. Вимогами до абзацу є

- а) цілісність, зв'язність, логічність;
- б) цілісність, зв'язність, модальність;
- в) цілісність, членованість, логічність;
- г) послідовність, зв'язність, логічність

4. Важлива частина академічного тексту, що встановлює основу для подальшого розгортання ідей і досліджень, це

- а) основна частина;
- б) висновок;
- в) вступ;
- г) тема.

5. Яка з нижченаведених характеристик не належить до висновків в академічних текстах?

- а) відповідь на дослідницьке питання;
- б) визначення мети й завдань дослідження;
- в) зазначення перспектив дослідження;
- г) підбиття підсумків.

6. Зв'язність основної частини академічного тексту можна покращити

- а) додаванням великої кількості термінів;
- б) заплутуванням між ключовими ідеями;
- в) використанням логічної послідовності та зв'язків між реченнями;
- г) відсутністю покликань на попередні дослідження.

7. Містить методологію дослідження, описує основні етапи проведених теоретичних та емпіричних досліджень в академічному тексті

- а) тема;
- б) висновок;
- в) вступ;
- г) основна частина.

8. Речення в абзаці, які розробляють тему, надаючи додаткову інформацію, аргументи, приклади або докази для підтримки вступного речення, називаються

- а) уточнювальними;
- б) висновковими;
- в) вступними;
- г) ключовими.

9. Містить стислий виклад результатів вирішення наукової проблеми й поставлених завдань, досягнутих у процесі аналізу обраного матеріалу, оцінок та узагальнень

- а) абзац;
- б) висновок;
- в) основна частина;
- г) вступ.

10. Яке із запропонованих речень указує на кінець абзацу, акцентує на важливих моментах, які бажано запам'ятати, підсумовує сказане, перефразовуючи заголовкове речення:

а) Отже, поняття буктрейлер і тизер можна вважати синонімами тільки в тому разі, якщо йдеться про ситуацію, яка передувє появі книги в друці.

б) Але якщо в буктрейлері є елементи анотації, то тизер має на меті тільки спровокувати, роздразнити цікавість потенційних читачів, щоб спонукати прочитати або придбати книгу.

в) Крім того, вони відрізняються за тривалістю: хронометраж буктрейлера – до 3 хв, а тизера – до 1 хв.

г) Подеколи в інформаційному просторі між тизером і буктрейлером ставлять знак рівності, вважають їх синонімами.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що таке абзац і яка його роль у тексті?
2. Які основні функції абзацу в академічному тексті?
3. З яких елементів складається абзац?
4. Назвіть основні вимоги до абзацу.
5. Які типи зв'язків між реченнями можуть бути в абзаці?
6. Що включає в себе структура академічного тексту?
7. У чому полягає основна мета вступу в академічному тексті?
8. Який елемент академічного тексту репрезентує науковий апарат дослідження?
9. Яка специфіка побудови основної частини академічного тексту?
10. Яка роль висновків в академічному тексті?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Тема: Наукова стаття як жанр академічної комунікації

Мета: з'ясувати поняття наукової статті; проаналізувати її функції, ознаки, структуру; визначити етапи підготовки й основні вимоги до наукової статті; ознайомити з найбільш поширеними мовними кліше в науковій статті.

План

1. Наукова стаття: поняття, функції, ознаки, класифікація.
2. Етапи підготовки наукової статті.
3. Основні вимоги до наукової статті.
4. Структура наукової статті.
5. Мовні кліше в науковій статті.

Література

1. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. : Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. С. 77–92.
2. Вернигора Н. М. Жанри наукової періодики (методичні рекомендації щодо формування структури і рубрикації текстів). *Інтегровані комунікації*. 2016. Вип. 2. С. 46–52.
3. Галицька Е. В. Особливості мови і стилю викладення матеріалу наукових досліджень. *Наукові перспективи*. 2022. № 11 (29). С. 142–155.
4. Методичні матеріали щодо мовних особливостей написання наукових статей в Україні та за її межами / розроб. Крашеніннікова Т. В. Дніпро : Дніпровський гуманітарний університет, 2021. 39 с.
5. Основи академічної культури : електрон. метод. посіб. / уклад. Л. М. Солдаткіна. Одеса : Одес. нац. ун-тет ім. І. І. Мечникова, 2023. С. 56–59.
6. Рускуліс Л. Академічна доброчесність : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Іліон, 2022. С. 6–39.
7. Семеног О. М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти : навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С. 106–120.
8. Семеног О. Фаст О. Академічне письмо: лінгвокультурологічний підхід : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. С. 77–83.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Наукова стаття – вид наукової публікації, де подаються кінцеві або проміжні результати дослідження, накреслюються перспективи подальших напрацювань.

Наукові статті публікуються в наукових журналах і збірниках, а також мають пройти процес рецензування, щоб забезпечити наукову обґрунтованість і достовірність. Обсяг наукової статті складає від 6 до 24 сторінок (0,35 – 1 др. арк.).

Стаття має відповідати тематичному спрямуванню видання, бути актуальною, містити результати оригінального теоретичного або експериментального дослідження та обґрунтування наукових висновків.

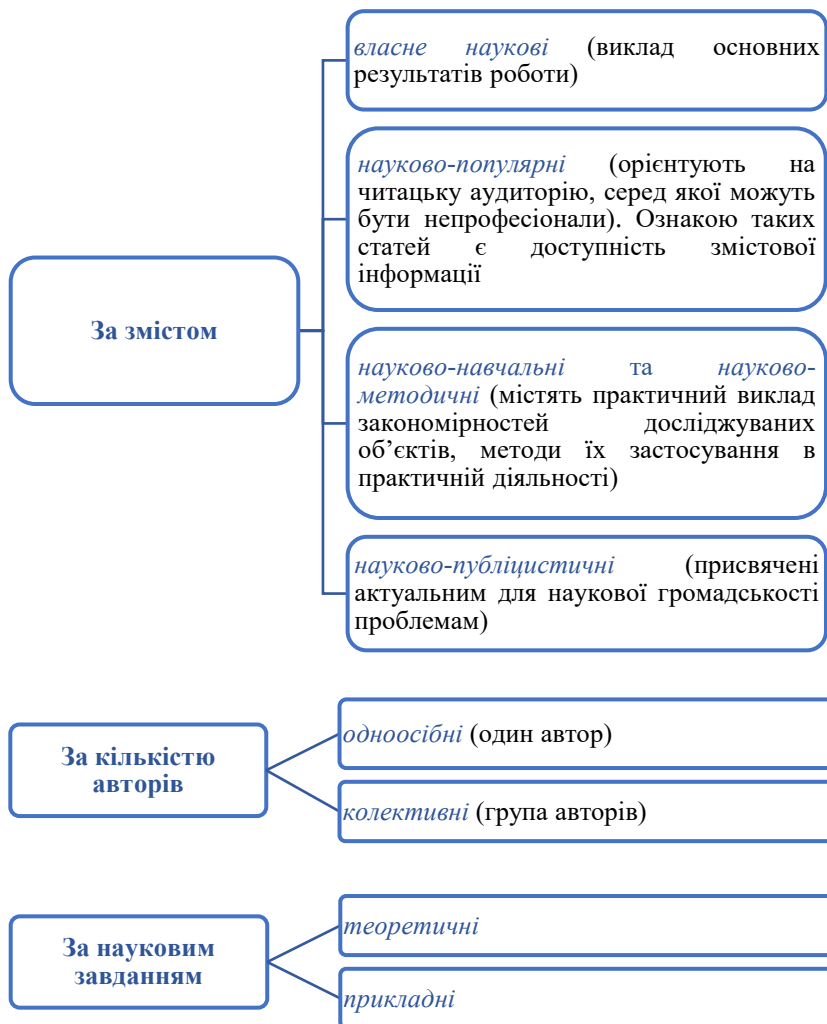
Функції наукової статті

Виклад матеріалу наукової статті повинен бути послідовним, логічно завершеним, із чітким формулюванням, що виключає двояке тлумачення або неправильне розуміння інформації, а мова тексту – лаконічною та відповідати літературним нормам.

Класифікація наукових статей

За галузевим призначенням виокремлюють статті *мовознавчі, літературознавчі, педагогічні, психологічні, історичні, правознавчі, культурологічні* тощо.

За способом розкриття

Оглядові статті містять характеристику стану й перспектив наукових досліджень у тій чи тій предметній галузі

У *проблемних* статтях наявний аналіз проблеми, яка не одержала всебічного осмислення

Методологічні статті подають обґрунтування методології розв'язання проблеми

Науковий виклад складається головним чином із міркувань, що сприяє обґрунтуванню висновків за результатами дослідження; роздумів, метою яких є доведення істини, виявлених у результаті дослідження фактів дійсності; використання спеціальної фахової термінології тощо.

Етапи підготовки наукової статті

1. Формулювання робочої назви статті:

1.1. Заголовок має бути коротким, лаконічним, однозначним, конкретним.

1.2. Заголовок повинен сконцентрувати увагу читача на предметі дослідження.

2. Визначення меж теми й обсягів наукової інформації, представленої в науковій статті.

3. Розроблення орієнтовного плану (змісту) статті: вступу, основної частини, висновків, перспективи дослідження.

4. Окреслення у вступі змісту роботи:

4.1. Постановка проблеми, з'ясування її актуальності та науково-практичного значення.

4.2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання певної проблеми й на які опирається автор.

4.3. Порушення невирішених раніше питань, яким присвячена стаття.

4.4. Формулювання мети й завдань статті.

5. Визначення методів дослідження, джерельної бази, підготовки основних тез – відповідей на завдання.

6. Тлумачення використаних у статті термінів.

7. Обґрунтування в основній частині отриманих результатів. Текст має спиратися на принципи «від відомого до невідомого», «від простого до складного».

8. Перевірка узгодженості між заголовком, метою, завданнями й висновками.

9. Міркування над перспективами наступних розвідок із цього питання.

10. Проведення самоконтролю виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях. Перевірка тексту статті на відповідність:

10.1. Чинним правописним нормам.

10.2. Вимогам наукового стилю.

10.3. Вимогам до оформлення цитат і покликань.

11. Оформлення списку використаних джерел за чинними стандартами.

Автор зобов'язаний забезпечити наукову цінність матеріалу, повноту висвітлення питання, системність викладу, достовірність результатів, що наводяться, правильність цитувань, покликань на літературні джерела. Текст статті має відповідати принципам академічної доброчесності.

Вимоги до наукової статті включають:

- вимоги до змісту;
- вимоги до обсягу;
- вимоги до оформлення;
- вимоги до подання.

Наукова стаття повинна відповідати тематиці збірника / журналу, сучасному стану науки й техніки, презентувати новий науковий результат, а також містити необхідні структурні елементи.

Для грамотного структурування сучасної наукової статті важливу роль відіграє рубрикація, що час від часу змінюється в процесі розвитку науки. Рубрикація наукової статті відповідає вимогам сьогодення та наближена до міжнародних стандартів, що дає змогу науковцям публікувати результати досліджень як у вітчизняній, так і в закордонній фаховій періодиці.

Обов'язкові атрибути наукової статті

УДК (Універсальна десяткова класифікація)

Відомості про автора

(ініціали / ім'я та прізвище автора, за необхідності вказуються відомості, що доповнюють дані про автора: науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи / навчання)

Назва статті

**Анотація і ключові слова
українською мовою**

Текст статті

Список використаних джерел

**Відомості про автора, назва статті, анотація і
ключові слова англійською мовою**

Наукова стаття має містити такі структурні елементи:

1. Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями (необхідно розкрити сутність і стан наукової проблеми у загальному вигляді, її теоретичну та (або) практичну значущість, зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; обґрунтувати актуальність дослідження та його важливість для подальшого розвитку відповідної галузі науки (теорії або практики)).

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми та на які спирається автор, виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю (стисло, критично та в певній логічній послідовності необхідно проаналізувати основні результати останніх досліджень і публікацій, що безпосередньо стосуються порушеної проблеми, виокремити невирішені раніше частини загальної проблеми, яким присвячено статтю).

3. Мета дослідження (необхідно висловити основну ідею публікації, яка має суттєво відрізнятися від сучасних уявлень про проблему, доповнювати чи поглиблювати уже відомі підходи).

4. Виклад матеріалу дослідження та його основні результати (необхідно висвітлити: основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора у досягнення і реалізацію висновків).

5. Висновки (найбільш важливі результати дослідження, які містять наукову новизну і мають теоретичне та (або) практичне значення) (повинні мати форму синтезу накопиченої в основній частині статті наукової інформації, тобто послідовний, чіткий, логічний виклад отриманих автором особисто відповідно до поставленої мети найбільш важливих результатів дослідження, що містять наукову новизну й мають теоретичне та (або) практичне значення).

Найхарактернішою ознакою писемної наукової мови є формально-логічний спосіб викладу матеріалу, що знаходить своє відображення в усій системі мовленнєвих засобів. Особливістю наукової мови є відсутність емоційної та експресивної лексики. Відсутність експресії (сили вираження вияву яких-небудь почуттів, переживань) – домінуюча особливість наукового тексту.

У наукових статтях варто використовувати певні слова та словосполучення, що надають тексту логічності й наукової чіткості. Для цього використовують мовні кліше, які відображають послідовність міркувань, перехід до розгляду іншого твердження, суперечливість тез чи тверджень, причинно-наслідкові зв'язки, підсумовування тощо.

Вступні фрази в наукових текстах

Стаття присвячена темі / проблемі / питанню / аналізу ...

Стаття є узагальненням ...

Пропонована розвідка є викладом / описом / аналізом / оглядом) ...

У статті йдеться про оцінку / аналіз / опис / узагальнення ...

Сутність проблеми зводиться до ...

У сучасному світі ... має велике значення, тому що ...

Стаття містить дослідження ...

У науковій статті зроблено спробу опису ...

У статті проаналізовано / висвітлено / схарактеризовано / зосереджено увагу / здійснено аналіз / визначено роль / розглянуто аспекти ...

У статті досліджено особливості ...

У статті акцентується ...

Актуальність дослідження

Сьогодні проблема ... є однією з найбільш актуальних, оскільки ...

Останнім часом уважного ставлення дослідників вимагає питання ...

Питання ... є у фокусі дослідницької уваги ...

Проблема привертає до себе пильну увагу вчених через те, що ...

Проблема ... належить до кола наукових зацікавлень ...

Проблема ... має першорядне / наукове / теоретичне / практичне значення для ...

Проблема не втратила свого значення / актуальності ...

Проблема ... фрагментарно висвітлювалася в ...

Проблема ... не була об'єктом спеціального вивчення ...

У сучасній науці питання про ... є особливо актуальним ...

Мета статті

Мета статті – дослідити / простежити / визначити / підсумувати / проаналізувати / узагальнити / вивчити / систематизувати / схарактеризувати / теоретично обґрунтувати / експериментально перевірити ...

Метою статті є аналіз / виявлення / зіставлення / з'ясування особливостей / висвітлення / встановлення / порівняння / спроба простежити ...

Метою пропонованої статті став аналіз ...

Основна мета – довести, що ...

Метою розвідки / статті є ...

Мета дослідження полягає в ...

Завдання

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: ...

Досягнення визначеної мети зумовлює необхідність виконання таких завдань: ...

Відповідно до мети потрібно виконати такі завдання: ...

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: ...

Поставлена / сформульована мета вимагає / передбачає розв'язання цілої низки конкретних завдань, а саме: ...

Реалізація мети передбачає розв'язання конкретних завдань: ...

Мета зумовила конкретні завдання, а саме: ...

Мета дослідження передбачає виконання низки завдань: ...

До завдань роботи належать: опрацювати літературу з теми дослідження / дослідити / схарактеризувати / зібрати матеріал / вивчити / провести опитування (експеримент / спостереження) / порівняти / зіставити / проаналізувати / зробити висновки про ...

Досягнення поставленої мети бачимо у вирішенні конкретних завдань: ...

Визначена мета окреслила необхідні для її реалізації завдання ...

Огляд літератури

Цих поглядів дотримується / дотримуються ...
У статті ... пропонується таке визначення ...
Автор дослідження визначає поняття ... як ...
Науковець ... розуміє під терміном ...
Дослідниця ... розглядає ... як ...
Дослідник пропонує таке визначення поняття ...
Автор зупиняється на таких проблемах / питаннях / фактах / ...
Автор ... доходить висновку / наголошує / стверджує /
констатує / інтерпретує / тлумачить / акцентує увагу / зазначає /
аналізує / характеризує / розкриває (недоліки / суперечності /
сутність) / описує / називає / формулює / висуває (гіпотезу /
питання) / висловлює припущення / зупиняється / підкреслює /
доводить ...
Останнім часом цій проблемі надавалася значна увага у таких
працях, як ...
Висвітлення проблеми знайшло відображення у монографіях,
низці статей, дисертаціях ...
Глибоко і всебічно цю проблему досліджує у працях ...
Різні аспекти ... знайшли своє науково-методичне
обґрунтування в працях таких дослідників, як ...
З-поміж існуючих на сьогодні праць варто назвати в першу
чергу ґрунтовне дослідження ...

Оцінка роботи в науковому стилі

Перевагою / недоліком роботи є ...
До переваг / недоліків роботи належать ...
Заслуга автора полягає в тому, що ...
Робота має велике (теоретичне / практичне) значення ...
Не можна (не) погодитися з думкою ... щодо ...
Викликає заперечення / сумніви ...
Не зовсім зрозумілим видається ...
Твердження суперечливе / вимагає дискусії ...
Бажано / корисно / доцільно було б ...

Призначення роботи

Пропонована розвідка може бути корисною всім, хто досліджує ...
Результати дослідження можуть бути використані ...
Дослідження може бути корисним для ...
Результати дослідження стануть основою для ...
Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати лягли в основу...

Основна частина наукового тексту

Необхідно наголосити, що ...
Результати представлені в таблиці 1.
Прикметно, що ... представлені ...
Привертає увагу той факт, що ...
Вважаємо, що ...
Можна стверджувати / варто наголосити / варто зауважити ...
Є підстави вважати ...
Умови та хід експерименту дозволяють висунути гіпотезу ...
Перевіримо запропоноване припущення ...
Матеріали обстеження дозволяють згрупувати / узагальнити / уточнити / конкретизувати ...
Водночас / з одного боку / з іншого боку / навпаки / у зв'язку з цим / аналогічно / для порівняння ...

Фрази для структуризації тексту

Врешті / зрештою ...
Деякі зауваги щодо ...
Зупинімося на ...
Зупинімося докладніше на ...
Надалі / наприкінці ...
Необхідно зупинитися / розглянути / дослідити / виявити / з'ясувати ...

Опис, ствердження, уточнення

Є підстави стверджувати ...

Перевіримо запропоноване припущення ...

Матеріали дозволяють згрупувати / узагальнити / уточнити / конкретизувати ...

З одного боку, ..., а з іншого – ...

Зокрема (переважно у сполученні з іменником, уживають для підкреслення, виокремлення чогось з-поміж однотипного)

Особливо ...

Переважно ...

Здебільшого ...

Водночас ...

Вказівка на причину-наслідок

Завдяки тому, що ...

Залежно від ...

Згідно з ...

Відповідно до ...

Однак / незважаючи на ... / крім того ...

Оскільки ..., то ...

Отже, ...

Проте (незважаючи на ...)

Для написання висновків наукового тексту

Проведене дослідження дозволяє дійти таких висновків ...

Варто підкреслити / зупинитися на ...

Проведений аналіз дає підстави дійти висновку, що ...

У процесі проведеного дослідження було виявлено / встановлено, що ...

Отже, ми переконалися ...

Усе сказане вище доводить, що ...

На підставі здійсненого дослідження логічно припустити, що ...

Отже, як свідчить проведений аналіз ...

До лексико-граматичних засобів упевненості належать такі мовні звороти, як: *безумовно, що ...; є очевидним, що ...; немає сумнівів щодо (чого?) ...; ці факти переконують у (чому?) ...; результати дослідження підтверджують справедливість (чого?) ...*

Критичні зауваження у статті допомагають виразити такі мовні кліше: *не можна погодитися; навряд чи можна погодитися; є розбіжності в поглядах на ...; автор припускається неточностей ...; дискусійним питання (про що?) є / видається / вважаємо ...*

Дієвий засіб вираження логічних зв'язків – спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, що вказують на послідовність розвитку думки (*спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже тощо*), заперечення (*проте, тимчасом, але, тоді як, однак, аж ніяк*), причинно-наслідкові відношення (*отже, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж*), перехід від однієї думки до іншої, рубрикації тексту (*перш ніж перейти до ..., звернімося до ..., розглянемо, зупинимося на ..., розглянувши ..., перейдемо до ..., важливо зупинитися на ..., доцільно розглянути ...*), результат, висновок (*отже, все сказане дає змогу дійти висновку, підсумовуючи, зазначимо ...*).

Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники, дієприкметники (*цей, той, такий, названий, указаний тощо*), а також повтори ключових слів у тексті, однорідні члени речення із узагальнювальним словом, вставні слова і словосполучення, що увиразнюють логіку мислення і послідовність викладу, прямий порядок слів у реченні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Обрати номери правильних тверджень.

1. Наукова стаття – вид писемного наукового мовлення.
2. Мета наукової статті – ознайомлення читача з результатами наукового дослідження в певній галузі знань.
3. Стиль наукової статті – публіцистичний.
4. Вживання термінів, спеціальної лексики – характерна ознака наукової статті.
5. Науковій статті притаманні логічність та емоційність.
6. Структура наукової статті залежить від теми дослідження і визначається автором.

7. Наукова стаття складається з двох взаємопов'язаних частин: оглядової та основної.

8. У науковій статті описуються лише результати наукового дослідження.

9. У науковій статті необхідно зазначити актуальність дослідження.

10. У науковій статті недоречно згадувати імена вчених, що займаються досліджуваною проблемою.

11. Список використаних джерел міститься на початку статті.

12. Висновки – обов'язковий елемент наукової статті.

13. Стаття має розділи й підрозділи.

14. Стаття повинна мати анотацію і ключові слова.

15. Анотація до статті пишеться лише українською мовою.

Завдання 2. На місці крапок вставити слова / словосполучення, які підходять за змістом. Використати слова із довідки, поставивши їх у правильній формі.

1. Використання штучного інтелекту в сільському господарстві є досить ..., оскільки в сучасному світі розвиток технологій впливає на всі сфери життя, включаючи аграрний сектор.

2. Вагомий внесок у розробку та дослідження технологій штучного інтелекту в сільському господарстві здійснили такі ..., як: У. Мак-Каллок, У. Пітс, М. Мінський, Д. Едмондс, Дж. Маккарті, А. Самюел та інші.

3. ... є узагальнення напрямів використання штучного інтелекту в сільському господарстві; зосередження на перевагах, недоліках і можливих ризиках застосування штучного інтелекту.

4. Одним із ... напрямів використання робототехніки залишається сільське господарство.

5. Проте в порівнянні з ... Україна не досить активно впроваджує інноваційні технології в сільське господарство.

6. Використання штучного інтелекту є ... напрямом людської діяльності щодо ефективного розв'язання продовольчої проблеми; попри всі недоліки та ризики інноваційних технологій за ними майбутнє, у тому числі й сільського господарства.

Довідка: мета статті, перспективний, пріоритетний, актуальний, іноземний досвід, закордонні вчені.

Завдання 3. Опрацювати наукову статтю з актуальних проблем обраної спеціальності. Визначити особливості побудови статті, звернути увагу на постановку проблеми, її актуальність, обґрунтування отриманих результатів. Зазначити, наскільки вдала назва статті, чи відбиває вона головну ідею. Виписати наукові терміни та мовні кліше.

Завдання 4. Розробити деталізовану схему / інфографіку «Етапи підготовки наукової статті».

Завдання 5. Встановити відповідність між структурними елементами статті та запропонованими фрагментами.

1. Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
2. Аналіз останніх досліджень і публікацій.
3. Мета.
4. Виклад матеріалу дослідження.
5. Висновки.

А) Термін – центральна мовна одиниця терміносистеми. Він відзначається наявністю чіткої дефініції і характеризується певною галуззю використання. Існує багато визначень поняття «термін», кожен із учених може формулювати своє, спираючись на власні висновки і спостереження, виокремлені базові ознаки терміна, понятійно-класифікаційні зв'язки між одиницями дослідження своєї галузі тощо.

Термін підпорядковується особливим вимогам. Р. В. Іваницьким було виокремлено такі ознаки терміна: 1) тенденція до однозначності; 2) точність семантики; 3) стилістична нейтральність та відсутність експресивності; 4) номінативність; 5) наявність дефініції; 6) системність [4, с. 13–14].

Б) Різноаспектним дослідженням галузових терміносистем, проблемам фахової термінології присвятили свої праці багато вчених-мовознавців, як українських (Т. Р. Кияк, А. В. Крижанівська, Т. І. Панько, І. М. Кочан, З. Б. Куделько, С. І. Вовчанська, Т. В. Стасюк, Л. М. Томіленко, М. О. Вакуленко, О. М. Іващишин, Є. В. Купріянов, М. Я. Саламаха, З. Й. Куньч, І. В. Асмукович, О. В. Янковець Х. Р. Дудок, О. В. Петренко), так і закордонних (Д. Загедер, В. Вамбах, М. Малаховіч, С. Масланка, Р. Теммерман, К. Керреманс, І. Плаг, К. Нич, Т. Кабре, Б. Гутфер).

У фокусі досліджень учених перебувають питання формування галузової термінології і шляхів поповнення спеціальної лексики,

проблеми вивчення словотвірних та структурних особливостей термінів, розроблення засад стандартизації термінології, унормування, систематизації та уніфікації термінологічної лексики. Проте, попри пильну увагу дослідників до спеціальної лексики різних галузей, окремі питання все одно залишаються актуальними та все ще потребують ретельного розгляду.

В) Отже, у ході дослідження було виокремлено 9 тематичних груп, у яких превалюють англіцизми. Значну частину термінів аналізованої галузі становлять гібридні композити з компонентами-англіцизмами. Встановлено, що всі тематичні групи є розгалуженими, однак вони, все-таки, нерівномірні за кількістю слів, що до них входять. Продуктивність виокремлених угруповань неоднакова. Прогнозованим є поступове розширення наповнення більшості груп (за винятком останньої), через невідпинний розвиток науково-технічного прогресу, який не є можливим без інформаційних технологій.

Г) Усі галузі науки й техніки постійно збагачуються новими технологіями та інноваціями, що вимагає від наукової мовознавчої спільноти розроблення шляхів найменування термінологічних понять і їх систематизації, впорядкування загалу термінологічної лексики [7, с. 116]. З огляду на те, що фахова мова є «ключовою для передачі спеціалізованого знання та ефективної комунікації в різних галузях» [6, с. 68], вироблення принципів уточнення та розмежування термінів має важливе значення не лише для оптимізації порозуміння між фахівцями, а й для розвитку науково-технічного прогресу, і тому інтерес до вивчення термінології як невід'ємної частини наукової мови, вдосконалення спеціальної мови та регламентації мовних процесів у сфері термінології не вщухатиме і з плином часу.

Д) Мета статті – на основі логіко-поняттєвого принципу виявити тематичні групи термінів галузі інформаційних технологій, розробити тематичну класифікацію масиву термінів як спеціальної фахової лексики, що є складовою лексикону фахівців галузі інформаційних технологій.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка з наведених структур найбільш характерна для наукової статті?
 - а) анотація, ключові слова, список використаних джерел;
 - б) методи, завдання, перспективи досліджень;
 - в) вступ, аналіз останніх досліджень, формулювання мети, виклад основного матеріалу, висновки;
 - г) анотація, основна частина, висновки.
2. Яка частина наукової статті містить узагальнення отриманих результатів і перспективи дослідження?
 - а) мета;
 - б) постановка проблеми;
 - в) виклад основного матеріалу;
 - г) висновки.
3. Одним із ключових аспектів написання наукової статті є
 - а) використання багатьох необґрунтованих тверджень;
 - б) об'єктивність і чіткість викладу;
 - в) використання інтернет-ресурсів;
 - г) використання епітетів і метафор.
4. Не є структурним елементом наукової статті
 - а) постановка проблеми;
 - б) авторські коментарі;
 - в) висновки;
 - г) мета дослідження.
5. Основна мета висновків у науковій статті – це
 - а) узагальнення та підбиття підсумків дослідження;
 - б) підтримка гіпотези автора;
 - в) переконання читачів у правильності авторського підходу;
 - г) окреслення завдань дослідження.
6. Що таке «мовне кліше» у науковій статті?
 - а) оригінальне висловлювання автора;
 - б) використання загальноприйнятих або стандартних фраз;
 - в) авторська інтерпретація наукового факту;
 - г) припущення, яке перевіряють експериментально з можливих розв'язань проблеми.

7. У якому із поданих речень використовується мовне кліше?

а) Метою дослідження є узагальнення теоретичних і прикладних підходів до цифрової трансформації бізнесу компаній харчової індустрії.

б) Цифрова трансформація стрімко увійшла в діяльність і функціонування харчової індустрії.

в) Висловлюємо подяку всім, хто брав участь у цьому дослідженні.

г) Проведене дослідження надзвичайно корисне усім, хто цікавиться цією проблемою.

8. Не є ознакою наукової статті

а) вірогідність вихідної інформації;

б) критичність у відборі фактів;

в) обґрунтованість висновків;

г) відсутність міркувань і покликань.

9. Наукові статті за способом розкриття поділяють на

а) мовознавчі, педагогічні, психологічні тощо;

б) науково-навчальні, науково-методичні, науково-популярні;

в) оглядові, проблемні, методологічні;

г) теоретичні, прикладні.

10. Мовним кліше до огляду літератури є

а) Дослідник пропонує таке визначення поняття ...

б) Мета дослідження передбачає виконання низки завдань: ...

в) Проведений аналіз дає підстави дійти висновку, що ...

г) Стаття присвячена проблемі ...

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що таке наукова стаття?
2. У яких виданнях оприлюднюються наукові статті?
3. Назвіть функції наукових статей.
4. Які ознаки притаманні науковим статтям?
5. Як класифікують наукові статті?
6. Які особливості наукового стилю характерні для тексту статті?
7. Поясніть основні вимоги до наукової статті.
8. Охарактеризуйте структурні елементи наукової статті.
9. Зазначте основні етапи роботи над науковою статтею.
10. Які мовні кліше використовують під час написання наукової статті?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Тема: Цитування та покликання в науковому тексті. Правила оформлення бібліографічного опису

Мета: ознайомити з основними правилами цитувань і покликань у наукових текстах; сформувати навички укладання списку використаних джерел і способів його впорядкування.

План

1. Вимоги до цитувань і покликань у наукових текстах.
2. Бібліографічний опис джерел (згідно з ДСТУ 8302:2015).
3. Поняття про стилі цитування. Міжнародні стилі оформлення бібліографічних покликань.
4. Укладання списку використаних джерел.
5. Способи впорядкування списку використаних джерел.

Література

1. Башкір О. І. Академічна доброчесність та інтелектуальна власність : конспект лекцій. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 48–51.
2. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання: ДСТУ 8302:2015 / Нац. стандарт України. Вид. офіц. введ. з 01.07.2016. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 16 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>
3. Білоусова Т. П. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для аудиторної, самостійної, індивідуальної роботи та дистанційного навчання. 2-ге вид., перероб. і допов. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. С. 72–78. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/7205>
4. Гребенюк Т. В. Академічна доброчесність : навч. посіб. Запоріжжя : ЗДМУ, 2021. С. 74–75.
5. Кісельова А., Завальська Л. Основи академічного письма : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2023. С. 25–29.
6. Колоїз Ж. В. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. С. 64–70.
7. Кудінов І. О. Основи наукового цитування. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Kudinov-I.O.-Osnovi-naukovogo-czituvannya.pdf>

8. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах : метод. рекомендації / автори-уклад. : О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець ; редкол. : В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузева, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй ; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : УБА, 2016. 120 с.
9. Омельчук С. Бути чесним у навчанні й науці: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти : навч. посіб. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. С. 47–57.
10. Основи академічної культури : електрон. метод. посіб. / уклад. Л. М. Солдаткіна. Одеса : Одес. нац. ун-тет ім. І. І. Мечникова, 2023. С. 86–98.
11. Починкова М. Академічна доброчесність у закладах вищої освіти : навч.-метод. посіб. Полтава, 2022. С. 26–37.
12. Семенов О. Фаст О. Академічне письмо: лінгвокультурологічний підхід : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. С. 50–56.
13. Складання та оформлення списків літератури до наукових статей: практичні аспекти : метод. рекомендації / автори-уклад. : О. Ю. Половинчук, Т. М. Марченко, І. В. Коховська, Н. В. Павлюк, О. П. Башкатова, А. І. Бойко, І. А. Сахацька ; Український інститут експертизи сортів рослин, Сектор редакційно-видавничої діяльності. Вінниця : ТВОРИ, 2021. 34 с.
URL: <https://sops.gov.ua/uploads/page/63b2c86ede771.pdf>

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

Цитата – це дослівний виклад уривка оригінального тексту, який містить суттєві думки автора, важливі факти, статистичні матеріали.

Призначення цитат різне: одні розраховані на емоції; інші звернені до свідомості, переконують за допомогою наведеного фактичного матеріалу; є такі, що спираються на авторитет джерела (моя думка правильна, тому що такої самої думки дотримується всім відома людина, авторитет якої незаперечний).

Цитування – пряме використання першоджерела з покликанням на нього.

Пряме цитування – дослівне цитування автора.

Непряме цитування – виклад думок, ідей автора своїми словами, використовуючи *перефразування* та *узагальнення*.

Дієслова, що використовують при цитуванні авторів:

акцентувати, аналізувати, вбачати, вважати, висвітлювати, висловлювати міркування, давати оцінку, доводити, досліджувати, доходити висновку, зазначати, зауважувати, ілюструвати, інтерпретувати, констатувати, називати, наголошувати, обґрунтовувати, окреслювати, описувати, підкреслювати, поділяти погляди, пояснювати, простежувати, розглядати, стверджувати, узагальнювати, характеризувати та ін.

Основні правила цитування

1. Цитувати потрібно в усіх випадках, коли в роботі використовуються дані, взяті зі сторонніх джерел, а не отримані або створені безпосередньо автором.

2. Цитата, введена до тексту роботи, має бути нерозривно пов'язана з ним, слугувати доказом, підтвердженням висунутих положень або ж бути основою для викладу інших, відмінних від інших поглядів для критики процитованої.

3. Як пряма, так і непряма цитата вимагає покликання на джерело. У дослідженнях здобувачів вищої освіти рекомендовані внутрішньотекстові покликання у квадратних дужках на кшталт [10, с. 38], де перша цифра – номер джерела за списком використаних джерел, друга – цитована сторінка. Покликання ставиться після цитованого фрагмента.

4. Цитуючи чужі вислови, необхідно пам'ятати, що надмірне цитування вказує на несамостійність мислення, справляє враження копіяції, а недостатнє – знижує наукову цінність викладеного матеріалу.

5. При цитуванні не варто покладатися на власну пам'ять, а обов'язково перевіряти цитований текст, звіряти його з оригіналом.

6. Помилковим вважається цитування, що вказує на джерело, де такої інформації немає.

7. Неприпустима і фальсифікація – підробка або зміна вихідних даних із метою доведення правильності висновку (гіпотези тощо), а також умисне використання неправдивих даних.

8. За обсягом цитата має бути такою, щоб її зміст був зрозумілий. Коротку цитату треба пояснити своїми словами.

9. Для цитування зазвичай беруть уривок, який містить логічно завершену думку: просте чи складне речення, декілька речень. Можна цитувати частину речення або окреме словосполучення, слово. Довжина цитати, як правило, не перевищує 6–7 рядків.

10. Текст, який цитується, береться в лапки. Цитати, що графічно відрізняються від основного тексту, у лапки не беруться. Йдеться про цитати, надруковані іншим шрифтом, курсивом, взяті з вірша зі збереженням поділу на рядки, цитати-епіграфи тощо. Без лапок подаються також непрямі цитати.

11. При прямому цитуванні необхідно дотримуватись обраної автором граматичної форми й особливостей авторського написання (наприклад, розрядкою, з підкресленням, великими літерами тощо). Зміна відмінкової форми слова в цитаті порівняно з першоджерелом можлива тоді, коли цитують окремі слова або словосполучення.

12. При непрямому цитуванні (перефразуванні, переказі думок автора своїми словами) слід бути гранично точним у відтворенні змісту тексту, давати відповідне покликання на джерело. У непрямій цитаті можлива зміна словоформ чи відмінків певних слів, така цитата подається без лапок.

13. Текст цитати з давнього джерела зазвичай виправляють відповідно до чинних норм орфографії та пунктуації, зберігаючи тільки індивідуальні особливості орфографії та пунктуації автора. Явні помилки або виправляють, або не виправляють, зазначаючи у примітках правильний варіант, виправлене слово, цифру тощо.

14. Не дозволяється об'єднувати в одній цитаті уривки, взяті з різних місць джерела, навіть якщо вони логічно пов'язані між собою. Кожен такий уривок має оформлятися як окрема цитата.

15. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не беруться в лапки, за винятком тих, які ще не усталилися в науці, викликають полеміку. Їх подають у лапках після виразу «так званий».

16. Допускається скорочення цитати, яке не веде до викривлення думки автора. Місце скорочення має бути позначене трьома крапками або трьома крапками в дужках [...] / <...> на місці пропуску. Вони ставляться в будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед пропущеним словом або за ним стояв розділовий знак, його не зберігають.

17. Цитата відтворюється здебільшого мовою основного тексту, а покликання на джерело подається лише мовою оригіналу.

18. Якщо цитується не першоджерело, а інше джерело-посередник, у якому наведено цю цитату, то перед покликанням зазначають: *Цит. за:* (цитується за:) – і покликаються саме на джерело-посередника, звідки взято цитату [*Цит. за:* 28, с. 156].

19. Цитати варто наводити в основній частині роботи, вони можливі у «Вступі», але недоречні у «Висновках».

20. Якщо в цитованому тексті, узятому в лапки, є інші цитування, слова або вислови, що мають уживатися в лапках, доцільно використовувати лапки різної форми:

- зовнішні (кутові лапки, або «лапки-ялинки» («...»);
- внутрішні («лапки-лапки» (“...”)).

Наприклад:

А. Мельниченко зазначає: «На наше переконання, однією з головних причин існування та поширення проявів феномену академічної нечесності є розповсюдження та узвичаєння імітації освітньо-наукової діяльності як особливого виду соціальної псевдоактивності, коли співпраця науково-педагогічних працівників зі студентами здійснюється за принципом “одні роблять вигляд, що навчають, а інші – що навчаються”».

Обов’язково при написанні наукової праці потрібно давати покликання на кожную цитату, запозичену думку, цифру, приклад того автора, у якого вони запозичені.

Покликання – сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розгорнутий або згаданий у тексті документа інший документ, достатній для його загального характеризування, ідентифікування й пошуку.

Покликання в наукометрії допомагають визначити актуальність і значущість публікації, її вплив на розвиток досліджень у певній галузі.

На всі джерела, наведені в списку використаної літератури, обов’язково повинні бути вказівки в тексті. Якщо в тексті подається покликання відразу на кілька джерел, їх номери оформляються через крапку з комою в одних квадратних дужках.

Бібліографічні покликання в наукових роботах використовують у таких випадках:

- при цитуванні фрагментів тексту, формул, таблиць, ілюстрацій;

– при запозиченні положень, формул, таблиць, ілюстрацій тощо не у вигляді цитати;

– при перефразуванні, недослівному відтворенні фрагмента чужого тексту;

– при аналізі в тексті змісту інших публікацій;

– при необхідності покликання на інші публікації, де матеріал, який підлягає обговоренню, є в більш повному обсязі.

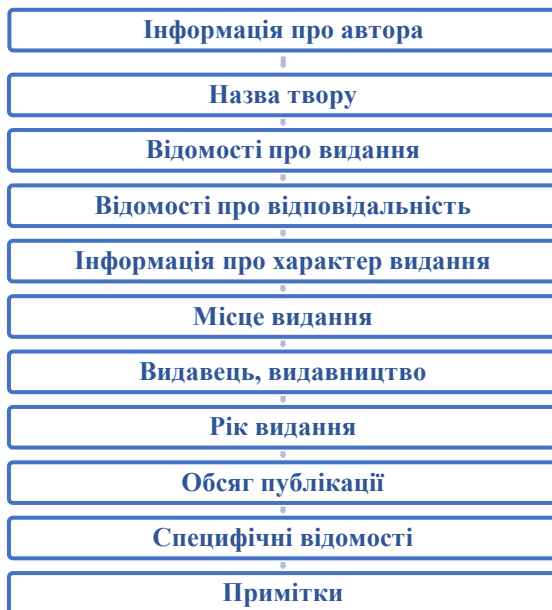
Етику дослідника характеризує наявність покликань, його порядність у ставленні до наукового співтовариства. Відсутність покликання є порушенням авторських прав, а неправильно оформлене покликання розглядається як серйозна помилка.

Бібліографічний опис – це сукупність бібліографічних відомостей про документ, його складову частину чи групу документів, які наведені за певними правилами, є результатом аналітико-синтетичного опрацювання інформації і призначені для ідентифікації інформаційного джерела (автор, назва, місце видання, рік тощо).

Бібліографічний опис має відповідати чинним стандартам із бібліотечної та видавничої справи. У ньому, поряд із звичайними пунктуаційними знаками, використовуються спеціальні знаки приписної пунктуації, що виконують розпізнавальну функцію для елементів і областей бібліографічного опису:

- . крапка,
 - , кома,
 - : двокрапка,
 - ; крапка з комою,
 - / скісна риска
 - () круглі дужки,
 - [] квадратні дужки,
- пропуск в один друкарський знак до і після знака приписної пунктуації.

Елементи бібліографічного опису

У науковому світі існує понад 6 тисяч різних стилів (правил) цитування джерел у наукових роботах (від загальновідомих APA, MLA, «Гарвард», «Чикаго», «Ванкувер» чи українського ДСТУ 8302:2015 до індивідуальних стильових рекомендацій, розроблених конкретними університетами або журналами) залежно від галузі, місця, у якому публікується робота тощо. Ці правила розроблялися фаховими науковими об'єднаннями (наприклад, стиль цитування Асоціації сучасної мови (MLA Citation Style), стиль цитування Американського хімічного товариства (ACS Citation Style) чи стиль цитування Інституту інженерів з електротехніки та електроніки (IEEE Citation Style)), університетами чи їхніми підрозділами (наприклад, Гарвардський стиль цитування (Harvard Citation Style) чи Стандарт Оксфордського університету для цитування юридичних документів (OSCOLA style)).

Стиль цитування – це певний набір правил, що регламентують оформлення списку бібліографічних покликань і наведення цитат у тексті праці.

Загалом усі стилі цитування мають однакову мету: вони покликані забезпечити правильні покликання на оригінальних авторів, чия працю ви цитуєте. Також це гарантує дотримання принципів академічної доброчесності й унеможливорює плагіат. Правильні покликання та цитати також допомагають упорядковувати виклад думок і підкріплювати власні результати дослідження вірогідними даними.

Список використаних джерел – список бібліографічних покликань на документи, які згадуються в тексті роботи.

Список використаних джерел є важливим компонентом наукової роботи. Його зміст дозволяє скласти уявлення про масштаб і глибину теоретичного аналізу досліджуваної проблеми, а оформлення показує загальну культуру роботи з науковим документом.

Список використаних джерел виконує такі завдання:

- характеризує ступінь вивченості конкретної проблеми автором;
- дозволяє автору документально підтвердити достовірність, точність наведених у тексті запозичень: таблиць, ілюстрацій, формул, цитат, фактів, текстів пам'яток і документів;
- представляє самостійну цінність як довідковий апарат для інших дослідників.

Кількість джерел у списку не обмежується і залежить від теми й завдань роботи. Однак занадто короткий список може свідчити про недостатнє заглиблення виконавця в суть проблеми, а надмірна кількість джерел – про компілятивний характер роботи. Оптимальну кількість можна визначити через зіставлення з обсягом роботи. Вважається, що на одну сторінку тексту має припадати одне джерело. Отже, кількість джерел дорівнює обсягу роботи $\pm 10\%$.

Бажано виявляти джерела якомога повніше, враховувати останні публікації, пам'ятаючи, що бібліографічний список – це не лише підсумок вивчення проблеми, але й передумова подальших наукових досліджень.

Джерела описуються тією мовою, якою вони створені. Спочатку подаються праці, написані мовами з кириличною графікою, а потім – з латинською графікою.

Авторів, які мають однакові прізвища, записують за алфавітним порядком їхніх ініціалів. Праці одного автора записуються за першими буквами назв його праць. Прізвища авторів наводяться в тій послідовності, у якій вони подані у виданні, та розділяються комами.

Способи впорядкування списку використаних джерел

У порядку появи покликань у тексті

Розмішуючи джерела в порядку покликань, науковець дотримується лише послідовності перших згадувань або цитувань того чи того джерела в тексті роботи. Подібне впорядкування списку виправдане для великих наукових праць (наприклад, монографій) або ж пристатейних списків у збірниках праць багатьох авторів.

Алфавітний

Найпростіший спосіб розташування позицій у списку. Джерела впорядковуються за алфавітом прізвищ авторів або назв – якщо описи розпочинаються з назв. Загальний принцип укладання – «слово за словом», тобто записи розміщуються:

а) за алфавітом других літер (слів), якщо збігаються перші літери (слова);

б) за алфавітом заголовків, якщо є декілька праць одного автора;

в) за алфавітом ініціалів, якщо автори з однаковими прізвищами;

г) за алфавітом прізвищ співавторів, коли декілька робіт одного автора написані у співавторстві з іншими вченими.

Хронологічний спосіб

Вимагає розміщення позицій за хронологією публікування або за датами написання творів: наприклад, спочатку описуються найдавніші, а потім – сучасні та найновіші праці. Алфавітний принцип зберігається лише у тих фрагментах списку, які містять роботи одного року видання (написання).

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Ознайомитися з міркуванням щодо цитування. Чи погоджуєтесь ви з авторами? Відповідь обґрунтувати.

Цитування є невід’ємною частиною наукової роботи, адже цитати вказують на попередні публікації, які в той чи інший спосіб вплинули на її виконання. Відома крилата фраза «*Nanos gigantum humeris insidentes*» («На плечах титанів») характеризує основне правило прогресу та спадкоємності в науці: більшість нових досліджень ґрунтується на знаннях, здобутих раніше іншими дослідниками. А вислів Ісаака Ньютона «якщо я бачив далі за інших, то лише тому, що стояв на плечах титанів» є девізом Google Scholar (URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e495fa27-fee3-4937-8eef-1743fcdfe77d/content>).

Завдання 2. Порівняти оформлення цитат. Який із запропонованих прикладів містить помилки? Записати відредагований варіант цитати.

1. Етична поведінка в науці здатна сприяти покращенню наукових результатів, оскільки дотримання етичних принципів призводить до професійної чистоти, коректності у використанні різноманітних методів, сприяє більш відкритій та творчій співпраці між дослідниками (А. Артюхов, О. Меньшов).

а) Як слушно зауважують А. Артюхов і О. Меньшов, етична поведінка в науці здатна сприяти покращенню наукових результатів, оскільки дотримання етичних принципів призводить до професійної чистоти, коректності у використанні різноманітних методів, сприяє більш відкритій та творчій співпраці між дослідниками.

б) А. Артюхов і О. Меньшов стверджують: «Етична поведінка в науці здатна сприяти покращенню наукових результатів, оскільки дотримання етичних принципів призводить до професійної чистоти, коректності у використанні різноманітних методів, сприяє більш відкритій та творчій співпраці між дослідниками».

2. Комунікативна компетентність означає насамперед майстерність людини спілкуватися з іншими людьми, використовуючи належні засоби виразності й активні прояви (В. Ільчук).

а) В. Ільчук пояснює комунікативну компетентність як «Майстерність людини спілкуватися з іншими людьми, використовуючи належні засоби виразності й активні прояви».

б) Досліджуючи поняття комунікативної компетентності, В. Ільчук інтерпретує її як «майстерність людини спілкуватися з іншими людьми, використовуючи належні засоби виразності й активні прояви».

3. Одним із засобів досягнення стійкості агровиробництва є мінімізація використання хімічних засобів захисту рослин і більш активне та продуктивне використання біологічного методу захисту рослин (біоконтроль) із застосуванням біологічних засобів (біопестицидів) (О. Гулич).

а) «Одним із засобів досягнення стійкості агровиробництва є мінімізація використання хімічних засобів захисту рослин і більш активне та продуктивне використання біологічного методу захисту рослин (біоконтроль) із застосуванням біологічних засобів (біопестицидів) – наголошує О. Гулич».

б) На думку О. Гулич, «одним із засобів досягнення стійкості агровиробництва є мінімізація використання хімічних засобів захисту рослин і більш активне та продуктивне використання біологічного методу захисту рослин (біоконтроль) із застосуванням біологічних засобів (біопестицидів)».

Завдання 3. Процитувати одне джерело на вибір кількома способами, використовуючи різні мовні конструкції для введення цитати. Оформити внутрішньотекстові покликання на джерело для кожного факту цитування.

Взірець

1) Цитата подається повністю після слів того, хто цитує.

ПРИКЛАД:

А. Колесніков зазначає: «Успішність університету залежить не лише від його місця у рейтингах, а й від сприйняття його студентським, науковим та суспільним середовищем загалом» [1, с. 124].

2) Цитата подається повністю перед словами того, хто цитує.

ПРИКЛАД:

«Успішність університету залежить не лише від його місця у рейтингах,

а й від сприйняття його студентським, науковим та суспільним середовищем загалом», – зазначає А. Колесніков [1, с. 124].

3) Цитата подається повністю, але розривається словами того, хто цитує.

ПРИКЛАД:

«Успішність університету залежить не лише від його місця у рейтингах, – зазначає А. Колесніков, – а й від сприйняття його студентським, науковим та суспільним середовищем загалом» [1, с. 124].

4) Цитата подається у вигляді окремих слів, узятих з одного речення автора зі зміненим відмінюванням таких слів.

ПРИКЛАД:

На думку А. Колеснікова, успішність університету обумовлюється не тільки його рейтингом, а й залежить «від сприйняття його студентським, науковим та суспільним середовищем загалом» [1, с. 124].

Джерело

1. Колесніков А. Академічна доброчесність в українському освітньо-науковому просторі: проблеми та соціальні загрози. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2019. Вип. 24. С. 122–128.

Завдання 4. Проаналізувати фрагменти з наукових робіт. З'ясувати, у якому варіанті допущено помилку в оформленні цитати, у якому – містяться ознаки академічного плагіату.

1. Згідно зі статтею 42 Закону України «Про освіту» академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання і провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [5].

5. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3#Text> (дата звернення 15.01.2024)

2. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання і провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [5, с. 42].

5. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3#Text> (дата звернення 15.01.2024)

3. Ми довели, що академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання і провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Завдання 5. Зробити бібліографічний опис, використовуючи подані відомості про видання (Додаток П).

1. Рік видання: 2022

Автори книги: Л. Рускуліс

Жанр: навч-метод. посіб.

Назва книги: Академічна доброчесність

Місто видання: Миколаїв

Видавництво: Іліон

Кількість сторінок: 86

2. Дата виходу газети: 29 січня

Назва статті: Де буде межа між людиною та штучним інтелектом?

Назва газети: Урядовий кур'єр

Рік виходу: 2020

Автор статті: Микола Кашуба

Номер сторінки: 9

3. Рік видання: 2021

Номер випуску: 194

Автор статті: А. Дорошко

Назва видання, у якому вміщено статтю: Наукові записки. Серія: педагогічні науки

Назва статті: Стан і проблеми академічної доброчесності та причини її порушення

Сторінки, на яких розміщено статтю: 204–208

4. Назва статті: Тестування як елемент ефективності проведення дистанційного навчання

Автор статті: Андрос М.

Видання: Післядипломна освіта в Україні

Рік виходу: 2017

Ресурс:

http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/2017/%D0%9F%D0%9E_2_2017_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D1%81.pdf

Дата звернення: 16 лютого 2024 р.

Завдання 6. Оформити бібліографічний опис книги, статті з фахового видання, електронного ресурсу за обраною спеціальністю відповідно до стандарту ДСТУ 8302:2015 (Додаток П).

Завдання 7. Відредагувати подані бібліографічні описи відповідно до стандарту ДСТУ 8302:2015 (Додаток П).

1. Лимар В.В. Забезпечення розвитку та ефективності біоорієнтованої економіки в Україні: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. 440 с.
2. Петриченко В.Ф., Корнійчук О.В. Наукове забезпечення виробництва кормів в умовах воєнного стану. Корми і кормовиробництво. 2022. Випуск 93. с. 10-20.
3. Харчові технології. Практичний курс: навчальний посібник / [Ф. В. Перцевой, Н. В. Камсуліна, О. Б. Дроменко та ін.]. – Х. : ХДУХТ, 2018. – 164 с.
4. Марцінко Т. І. Особливості формування бобово-злакової травосуміші залежно від впливу агротехнічних факторів. *Передгірне та гірське землеробство і тваринництво*. 2022. – Вип. 72 (1). – С. 21–32.
5. Вступ до спеціальності: електричні станції: навч. посіб. для студ. спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» // уклад.: О. В. Остапчук, Є.І. Бардик, Ю.П. Матесенко. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2022. – 104 с.
6. Тараріко Ю.О., Кудря С.І., Лукашук В.П. Вплив зміни гідротермічних умов на поживний режим чорнозему типового та ефективність побічної продукції як добрив. *Вісник аграрної науки*. № 8. 2021. С. 64 – 72.
7. Патрева Л. С. Технологія виробництва продукції тваринництва. Курс лекцій. / Миколаїв : МНАУ, 2017. – 277 с.
8. Пріоритети розвитку фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів : монографія // Л. Л. Гриценко, І. М. Боярко, Т. А. Васильєва та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук Л. Л. Гриценко. – С. : Сумський державний університет, 2021. – 379 с.

9. Забродоцька Л. Ю. Основи агрономії: навчальний посібник. Луцьк: Інформ.-вид. відділ Луцького НТУ, 2019. 360 С.
10. Боярчук С. В., Вакуленко В. Л. Особливості створення академічних текстів, їх структура та підготовка до публікації. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2022. Вип. 13, № 3. С. 25–33. Електронний ресурс: https://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/viewFile/hs_pedagog13%283%29.2022.25-33/14851

Завдання 8. Дотримуючись принципів академічної доброчесності, написати есе на тему «Як академічна доброчесність пов’язана з професійною кар’єрою» (1200–1500 символів). Потрібно процитувати щонайменше 3 джерела, зробити на них покликання та оформити список використаних джерел відповідно до вимог.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Правильно записані цитування і покликання у рядку:
 - а) Дослідниця зазначила, що «Феномен академічної культури у сучасному науковому дискурсі аналізується з різних поглядів.» [12, С. 107]
 - б) Дослідниця зазначила, «що феномен академічної культури у сучасному науковому дискурсі аналізується з різних поглядів» [12, с. 107].
 - в) Дослідниця зазначила, що: «Феномен академічної культури у сучасному науковому дискурсі аналізується з різних поглядів» [12, 107].
 - г) Дослідниця зазначила, що «феномен академічної культури у сучасному науковому дискурсі аналізується з різних поглядів» [12, с. 107].
2. Правильно оформлено бібліографічний опис джерела в рядку:
 - а) Віннікова Л. Г., Поварова Н. М., Синиця О. В. Основи птахівництва та переробки птиці. Київ. Освіта України, 2020. – 216 с.
 - б) Віннікова Л. Г., Поварова Н. М., Синиця О. В. Основи птахівництва та переробки птиці. Київ : Освіта України, 2020. 216 с.
 - в) Віннікова Л. Г., Поварова Н. М., Синиця О. В. Основи птахівництва та переробки птиці. Київ: Освіта України. 2020. 216 с.

г) Віннікова Л.Г., Поварова Н.М., Синиця О.В. Основи птахівництва та переробки птиці. – К. : Освіта України, 2020. 216 С.

3. Правильно записані цитування і покликання у рядку:

а) «Школа, коледж, університет стали осередками психологічної підтримки, національно-патріотичного виховання, академічної культури учасників освітнього процесу», – вважають автори [24, с. 2].

б) «Школа, коледж, університет стали осередками психологічної підтримки, національно-патріотичного виховання, академічної культури учасників освітнього процесу»: вважають автори [24; с. 2].

в) «Школа, коледж, університет стали осередками психологічної підтримки, національно-патріотичного виховання, академічної культури учасників освітнього процесу» – вважають автори. [24, с. 2]

г) «Школа, коледж, університет стали осередками психологічної підтримки, національно-патріотичного виховання, академічної культури учасників освітнього процесу, – вважають автори [24, с. 2]».

4. Правильно оформлено бібліографічний опис джерела в рядку:

а) Кириченко В. В. Психологія праці та інженерна психологія : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 240 с.

б) Кириченко В.В. Психологія праці та інженерна психологія : навчальний посібник. Ж. : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 240 с.

в) Кириченко В.В. Психологія праці та інженерна психологія : навчальний посібник / В.В. Кириченко. Житомир : 2022. 240 с.

г) Кириченко В.В. Психологія праці та інженерна психологія : навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 240 с.

5. Правильно оформлено бібліографічний опис джерела в рядку:

а) Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття : монографія. Київ : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 158 с.

б) Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття: монографія. Київ : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 158 с.

в) Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття : монографія. Київ: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 158 С.

г) Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років XX століття : монографія. К. : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 158 с.

6. Правильно оформлено бібліографічний опис джерела в рядку:

а) Н. М. Ільчишин. Загальні принципи методології оцінювання. *Імідж сучасного педагога*, 2018. № 3 (180). С. 9–13.

б) Ільчишин Н. М. Загальні принципи методології оцінювання. *Імідж сучасного педагога*. – 2018. – № 3 (180). – С. 9–13.

в) Ільчишин Н. М. Загальні принципи методології оцінювання. *Імідж сучасного педагога*, № 3 (180), 2018, с. 9 – 13.

г) Ільчишин Н. М. Загальні принципи методології оцінювання. *Імідж сучасного педагога*. 2018. № 3 (180). С. 9–13.

7. За якої кількості авторів бібліографічний опис книги здійснюють під назвою?

а) два;

б) три;

в) чотири і більше;

г) п'ять і більше.

8. Який елемент зазначається тільки в бібліографічних описах електронних документів?

а) дата звернення;

б) дата публікації;

в) місце видання;

г) рік видання.

9. У покликанні [2; 6] подано інформацію про:

а) номер джерела в списку та номер сторінки;

б) два джерела зі списку;

в) джерела зі списку з другої по шосту позиції включно;

г) номер сторінки та номер джерела в списку.

10. Виберіть правильний варіант оформлення покликання на джерело із зазначенням сторінки:

а) [24; 148];

б) [24, с. 148];

в) [24, С. 148];

г) [24 – 148].

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Назвіть основні правила цитування в академічних текстах.
2. У чому суть дослівного цитування? Чи можна при дослівному цитуванні змінювати порядок слів у реченні?
3. У який спосіб автор статті може передати своє ставлення до окремих понять, термінів або думок із цитованого тексту?
4. Як правильно покликатись на онлайн-ресурси?
5. Чи подають покликання при непрямому цитуванні?
6. Чи є відсутність покликання на першоджерело в науковому тексті порушенням принципів академічної доброчесності?
7. З яких елементів складається бібліографічний опис?
8. Які стандарти використовуються для складання бібліографічних списків у наукових роботах і чому дотримання цих стандартів є важливим?
9. Як у бібліографічному описі потрібно записувати авторів з однаковими прізвищами?
10. Назвіть способи впорядкування списку літератури. Який спосіб найчастіше використовують під час оформлення наукових робіт у закладах вищої освіти?

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Авторське право : навч. посіб. / Іващенко В. П., Проїдак Ю. С., Фріман І. М., Фріман Є. М. Дніпро : Акцент ПП, 2021. 141 с.
2. Академічна доброчесність. Інформаційний бюлетень. URL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/Integrity-bulletin-all-issues.pdf>
3. Бахрушин В., Ніколаєв Є. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. URL: https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/11/methods_2019-final.pdf
4. Білоусова Т. П. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для аудиторної, самостійної, індивідуальної роботи та дистанційного навчання. 2-ге вид., переробл. і допов. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 208 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/7205>
5. Галицька Е. В. Особливості мови і стилю викладення матеріалу наукових досліджень. *Наукові перспективи*. 2022. № 11 (29). С. 142–155.
6. Гачкевич А., Пенцак П. Неочевидні тонкощі ідентифікації плагіату та скандальні промови відомих американських політиків. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 2. С. 12–21. URL: <http://uran.inprojournal.org/article/view/208046>
7. Доброчесність у навчанні : зб. студентських та учнівських есе / уклад. : Л. Пшенична, О. Семенов, Н. Пономаренко, Суми, 2024. 98 с.
8. Закон України «Про академічну доброчесність». URL: <https://surl.li/dstdm>
9. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
10. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3#Text>
11. Кісельова А., Завальська Л. Основи академічного письма : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2023. 69 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25250>
12. Колоїз Ж. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. 178 с.
13. Кудінов І. О. Основи наукового цитування. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp->

<content/uploads/sites/8/2019/08/Kudinov-I.O.-Osnovi-naukovogo-czitivannya.pdf>

14. Ланге А., Сушко-Безденежних М. Наукове писемне мовлення у вищій школі (практичні поради) : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2020. 322 с.
15. Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Академічна доброчесність університетської спільноти» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання / уклад. : Н. С. Гарань. Слов'янськ : ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2020. 62 с.
16. Методичні вказівки щодо практичних занять з навчальної дисципліни «Ділова українська мова та академічне письмо» для студентів денної форми навчання за спеціальністю 123 Комп'ютерна інженерія ОПП «Комп'ютерна інженерія» освітнього ступеня бакалавр / уклад. : Л. В. Бутко. Кременчук : Ред.-вид. відділ Кременчуцького нац. ун-ту імені Михайла Остроградського, 2024. 49 с.
17. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#n211>
18. Омельчук С. Бути чесним у навчанні й науці: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти : навч. посіб. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 80 с.
19. Онуфрієнко Г. Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алгоритмічними приписами. 2-ге вид. переробл. і допов. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
20. Основи академічної культури : електрон. метод. посіб. / уклад. Л. М. Солдаткіна. Одеса : Одес. нац. ун-тет ім. І. І. Мечникова, 2023. 103 с.
21. Ревуцька С. К. Курс лекцій з дисципліни «Академічне письмо» / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. українознавства ; уклад. С. К. Ревуцька. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2018. 81 с.
22. Рускуліс Л. Академічна доброчесність : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Іліон, 2022. 86 с.
23. Семеног О. М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 216 с.
24. Семеног О., Фаст О. Академічне письмо: лінгвокультурологічний підхід : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 221 с.

25. Толмачова І. М., Черченко І. О. Академічна культура як компетентність здобувача вищої освіти. *Міжсалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень* : матеріали III міжнар. наук. конф., 27 січ. 2023 р. Хмельницький, 2023. С. 225–227. URL: <https://archive.mcnid.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/389/398>
26. Фундаментальні цінності академічної доброчесності. URL: https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Fundam.czinnosti-Akad.dobroch_.pdf
27. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2012. 320 с.
28. Шкіцька І. Ю. Основи академічної доброчесності. Практикум : навч.-метод. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 64 с.
29. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма : методичні рекомендації та програма курсу. Київ, 2016. 61 с.
30. Якубівський І. Є. Академічний плагіат як вид порушення академічної доброчесності. *Нове українське право*. 2023. Вип. 4. С. 127–134.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Академічна доброчесність : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти галузі знань 081 «Право» / уклад. : Харитонов О. І., Ульянова Г. О., Кирилюк А. В., Галупова Л.І., Бааджи Н. П. ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 74 с.
2. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : колективна монографія / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
3. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.
4. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. : Ревуцька С. К., Зінченко В. М. Кривий Ріг, 2019. 130 с.
5. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. : Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. 116 с.
6. Бахрушин В., Ніколаєв Є. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. URL: https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/11/methods_2019-final.pdf
7. Башкір О. І. Академічна доброчесність та інтелектуальна власність : конспект лекцій. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 92 с.
8. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання : ДСТУ 8302:2015 / Нац. стандарт України. Вид. офіц. введ. з 01.07.2016. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 16 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>
9. Боярчук С. В., Вакуленко В. Л. Особливості створення академічних текстів, їх структура та підготовка до публікації. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2022. Вип. 13, № 3. С. 25–33. URL: https://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/viewFile/hs_pedagog13%283%29.2022.25-33/14851
10. Вернигора Н. М. Жанри наукової періодики (методичні рекомендації щодо формування структури і рубрикації текстів). *Інтегровані комунікації*. 2016. Вип. 2. С. 46–52.
11. Вихрущ А. В. Академічне письмо: структура і завдання. *Медицина освіти*. 2021. № 1 (90). С. 112–116.

12. Галицька Е. В. Особливості мови і стилю викладення матеріалу наукових досліджень. *Наукові перспективи*. 2022. № 11 (29). С. 142–155.
13. Гребенюк Т. В. Академічна доброчесність : навч. посіб. Запоріжжя : ЗДМУ, 2021. 108 с.
14. Громик Л. І., Насмінчук І. А., Брюховецька І. В., Кушнір Л. О. Академічна доброчесність майбутніх фахівців в епоху штучного інтелекту. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 67, т. 1. С. 278–284.
15. Доброчесність у навчанні : зб. студентських та учнівських есе / уклад. : Л. Пшенична, О. Семеног, Н. Пономаренко, Суми, 2024. 98 с.
16. Дроботенко М. Практикум підготовки і написання есе. URL: <http://surl.li/soxcu>
17. Духаніна Н. М. Академічне письмо: проблеми, процеси, підходи. *Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання*. 2018. Вип. 37 (4), т. 1 (23). С. 328–336.
18. Забіяка І. М. Теоретичні аспекти формування академічної культури студентів в умовах сучасного університету. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип 51 (104). С. 144–150. URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2016/51/22.pdf>
19. Закон України «Про академічну доброчесність». URL: <https://surl.li/dstdm>
20. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
21. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3#Text>
22. Інтелектуальна власність : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Нестерцової-Собакарь О. В. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.
23. Іщенко О., Черниш А. Есе як пріоритетний жанр академічного письма. *Філологічні трактати*. 2022. Т. 14, № 2. С. 49–57.
24. Кісельова А., Завальська Л. Основи академічного письма : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2023. 69 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25250>
25. Кодекс академічної доброчесності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: <http://surl.li/arbul>
26. Кодекс академічної доброчесності у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет». URL: <https://pdatu.edu.ua/images/public-info/kodeksakaddob.pdf>

27. Колесніков А. Академічна доброчесність в українському освітньо-науковому просторі: проблеми та соціальні загрози. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2019. Вип. 24. С. 122–128.
28. Колоїз Ж. Академічне письмо та риторика : практикум. Кривий Ріг : КДПУ, 2018. 196 с.
29. Колоїз Ж. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. 178 с.
30. Костусяк Н. М. Академічна риторика та письмо : методичні рекомендації. Луцьк : Надстир'я, 2022. 44 с.
31. Кочубей В. Труднощі написання академічного есе та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. 2021. Вип. 831–832. С. 147–156.
32. Красицька Л. В. Плагіат і самоплагіат як правові явища. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 188–193.
33. Крашеніннікова Т. В. Мова і термінологія наукових досліджень : навч. посіб. Дніпро : ВНПЗ «ДГУ», 2021. 88 с.
34. Кудінов І. О. Основи наукового цитування. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Kudinov-I.O.-Osnovi-naukovogo-czituvannya.pdf>
35. Куліш А., Дуліба Є., Миргород-Карпова В., Аврамова О. «Академічна доброчесність» в Україні: місце в освітньому процесі та законодавче регулювання. *Наукові записки. Сер.: Право*. 2022. Вип. 12. С. 258–265.
36. Ланге А., Сушко-Безденежних М. Наукове писемне мовлення у вищій школі (практичні поради) : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2020. 322 с.
37. Мартинюк О. М. Академічне письмо (конспект лекцій) : навч.-метод. видання. Луцьк : Вежа, 2021. 48 с.
38. Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Академічна доброчесність університетської спільноти» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання / уклад. : Н. С. Гарань. Слов'янськ : ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2020. 62 с.
39. Методичні вказівки щодо практичних занять з навчальної дисципліни «Ділова українська мова та академічне письмо» для студентів денної форми навчання за спеціальністю 123 Комп'ютерна інженерія ОПП «Комп'ютерна інженерія» освітнього ступеня бакалавр / уклад. : Л. В. Бутко. Кременчук :

Ред.-вид. відділ Кременчуцького нац. ун-ту імені Михайла Остроградського, 2024. 49 с.

40. Методичні матеріали щодо мовних особливостей написання наукових статей в Україні та за її межами / розроб. Крашеніннікова Т. В. Дніпро : Дніпровський гуманітарний університет, 2021. 39 с.
41. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах : методичні рекомендації / автори-уклад. : О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець ; редкол. : В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузева, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй ; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : УБА, 2016. 120 с.
42. Муқан Н., Козубська С. Специфіка побудови академічного тексту. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2021. № 24. С. 20–23.
43. Основи академічної культури : електрон. метод. посіб. / уклад. Л. М. Солдаткіна. Одеса : Одес. нац. ун-тет ім. І. І. Мечникова, 2023. 103 с.
44. Павлюк Н. П. Ознайомлення здобувачів філологічного факультету з жанровими особливостями академічного письма. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицьк. держ. педагог. ун-ту імені Івана Франка* / ред.-упор. М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич : Вид. дім «Гельветика», 2021. Вип. 35. Том 4. С. 122–128.
45. Поліщук Л. О., Гайдукевич К. А. Академічна культура закладів вищої освіти України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 2. С. 28–35.
46. Положення про академічну доброчесність та етику академічних взаємовідносин у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет». URL: <https://pdatu.edu.ua/images/public-info/polacdobrochesnist.pdf>
47. Починкова М. Академічна доброчесність у закладах вищої освіти : навч.-метод. посіб. Полтава, 2022. 92 с.
48. Радченко Н. Г. Академічна доброчесність та навички якісного академічного письма як важливі компетентності здобувачів вищої освіти. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць* / Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. Мелітополь : ТДАТУ, 2022. Вип. 25. С. 93–103.

49. Ревуцька С. К. Курс лекцій з дисципліни «Академічне письмо» / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. українознавства ; уклад. С. К. Ревуцька. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2018. 81 с.
50. Рускуліс Л. Академічна доброчесність : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Іліон, 2022. 86 с.
51. Семеног О. М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 216 с.
52. Семеног О. М., Семеніхіна О. В., Безуглий Д. С. Формування академічної культури майбутніх педагогів-дослідників в умовах цифрового творчого середовища як наукова проблема. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 62, № 6. С. 240–252.
53. Семеног О., Вовк М. Академічна культура дослідника в освітньо-культурному просторі університету : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 284 с.
54. Семеног О., Фаст О. Академічне письмо: лінгвокультурологічний підхід : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 221 с.
55. Складання та оформлення списків літератури до наукових статей: практичні аспекти : методичні рекомендації / автори-уклад. : О. Ю. Половинчук, Т. М. Марченко, І. В. Коховська, Н. В. Павлюк, О. П. Башкатова, А. І. Бойко, І. А. Сахацька ; Український інститут експертизи сортів рослин, Сектор редакційно-видавничої діяльності. Вінниця : ТВОРИ, 2021. 34 с. URL: <https://sops.gov.ua/uploads/page/63b2c86ede771.pdf>
56. Тицька Я. «Академічна доброчесність» та «Академічна відповідальність» у забезпеченні якості освіти. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 192–195.
57. Ткачук О. В., Наконечна Л. Б. Сучасне українське наукове мовлення : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2018. 160 с.
58. Фенцик О. М. Формування академічної грамотності здобувачів вищої освіти у процесі фахової підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73, т. 2. С. 226–231. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/73/part_2/45.pdf
59. Фундаментальні цінності академічної доброчесності. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Fundam.czinnosti-Akad.dobroch.pdf>

60. Харченко І. Формування навичок академічного письма майбутніх фахівців нефілологічного профілю в умовах інформаційно-освітнього середовища. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка*. Дрогобич : Вид. дім «Гельветика», 2023. Вип. 64. Том 2. С. 347–351.
61. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2012. 320 с.
62. Чумак О. В. Концепт категорії академічної доброчесності у вищій освіті. *Теорія та методика управління освітою*. 2017. № 2 (20). URL: <http://surl.li/dtlpo>
63. Шестакова С., Фенчик О., Недашківська Т. Аналіз жанрових особливостей академічного письма української мови. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 13. С. 315–327.
64. Шинкарук О. Політика впровадження академічної доброчесності у закладах вищої освіти Великої Британії. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2023. 13 (1). URL: <https://cpp.khmnmu.edu.ua/index.php/cpp/article/view/39/38>
65. Шкіцька І. Ю. Аналітико-синтетичне опрацювання інформації : навч. посіб. для студентів закладів вищої освіти спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Вид. 3-тє, оновл. і допов. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 260 с.
66. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма : методичні рекомендації та програма курсу. Київ, 2016. 61 с.
67. Юденкова О. П., Громик Л. І., Кушнір Л. О. Домінантна роль академічної доброчесності в закладах вищої освіти України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. № 86. С. 288–292.
68. Якість вищої освіти: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей ; НАПН України, Університет менеджменту освіти. Київ ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 176 с.
69. Якубівський І. Є. Академічний плагіат як вид порушення академічної доброчесності. *Нове українське право*. 2023. Вип. 4. С. 127–134.
70. Ястремська О. О. Інтелектуальна власність : навч. посіб. Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. 124 с.
71. Academic Literacy: a Statement of Competences Expected of Students Entering California Public Colleges and Universities. URL: <https://senate.universityofcalifornia.edu/files/reports/acadlit.pdf>

72. Academic Writing Skills: Student's book / Chin P., Koisumi Y., Reid S., Wray S., Yamasaki Y. Cambridge University Press, 2012. 122 p.
73. Artyukhov A., Liuta O. Academic integrity in Ukrainian higher education: values, skills, actions. *Business Ethics and Leadership*. 2017. Volume 1, Issue 1. P. 34–39. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/61630/1/Artyukhov_Liuta.pdf
74. Central and Eastern European Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education (CEENQA). Мережа агенцій із забезпечення якості вищої освіти Центральної та Східної Європи. URL: <https://www.ceenqa.org/>
75. Council of Europe Platform on Ethics, Transparency and Integrity in Education (ETINED). Платформа Ради Європи з етики, прозорості та доброчесності в освіті. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/home>
76. European Association for Quality Assurance in Higher Education. (ENQA) Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://www.enqa.eu/about-enqa>
77. International Center for Academic Integrity (ICAI). Міжнародний центр академічної доброчесності. URL: <https://academicintegrity.org/>
78. International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education (INQAAHE). Міжнародна мережа агентств із забезпечення якості у вищій освіті. URL: <https://www.inqaahe.org/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Бахрушин В., Ніколаєв Є. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. URL: https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/11/methods_2019-final.pdf

Розширений глосарій термінів і понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.)

1. Поняття академічної доброчесності.

Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту»¹:

1. Академічна доброчесність – «це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

2. Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

3. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з

¹ Закон України «Про освіту». Стаття 42 «Академічна доброчесність». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>

особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації».

Кризу академічної доброчесності в Україні спричинили багато факторів, серед яких варто зазначити таке:

1) Загальна криза суспільства, що характеризується толерантністю до правового нігілізму, корупції, численних порушень законодавства і етичних норм.

2) Відірваність вищої освіти і науки від світової наукової та освітньої спільноти, потреб суспільства, економіки та ринку праці. Орієнтація вищої освіти на кількісні показники («вал»), папери, дипломи тощо, а не на якість, конкурентоздатність, корисність для суспільства тощо.

3) Проблеми законодавства. Насамперед, норма чинного Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»² (стаття 1, пункт 22), за якою «науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову тощо». Ця норма існує принаймні з 1991 року і є підставою для створення систем оцінювання наукової діяльності науковців, закладів вищої освіти та наукових установ за формальними кількісними показниками (кількість публікацій, кількість аркушів), а не за рівнем, якістю і впливом результатів досліджень.

4) Неузгодженість вимог до закладів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти з фінансуванням та іншим ресурсним забезпеченням вищої освіти і науки. Зокрема,

² Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Стаття 1 «Основні терміни та їх визначення». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

надмірні вимоги законодавства та внутрішніх нормативних документів щодо кадрового забезпечення, кількості публікацій, обсягів кваліфікаційних та інших навчальних робіт тощо. Приміром, в багатьох закладах вищої освіти вимоги до обсягу курсових і дипломних робіт, звітів з практики, інших письмових документів, які мають підготувати студенти, передбачають, що одній годині навчального навантаження студента має відповідати 1–3–5 сторінок відповідного документа. При цьому не враховуються ані значно легші нормативи для викладачів, ані необхідність використання значної частки відведеного часу на пошук літератури, виконання досліджень, розрахунків, аналіз їх результатів, інших практичних завдань. Обсяг письмових робіт має бути узгоджений з часом, який за індивідуальним навчальним планом та/або програмами навчальних дисциплін відводиться на їх виконання. Більш-менш обґрунтованими можна вважати норми не менше 3–5 год. на сторінку, залежно від виду роботи. Також потребують перегляду нормативи щодо кількості наукових праць науково-педагогічних працівників (безвідносно до якості цих праць), які встановлюють Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності, та інші нормативні документи.

5) Відсутність законодавчо встановлених вимог і усталених процедур оцінювання наукових та навчальних робіт на предмет наявності академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності.

6) Внутрішня демотивація викладачів і науковців до дотримання принципів академічної доброчесності в умовах низьких зарплат, відсутності необхідної для якісних досліджень матеріальної бази, якісного зовнішнього оцінювання та зовнішнього запиту на результати досліджень.

7) Поява нових технологій, що значно полегшують копіювання чужих робіт, підміну результатів експериментальних та емпіричних досліджень комп'ютерним моделюванням та правдоподібними оцінками, редагування графічних, відео- та аудіоматеріалів тощо.

8) Практика імітації і фальсифікації наукових досліджень з окремих наук за часів СРСР, яка набула поширення в останні десятиріччя через ігнорування загальновизнаних стандартів якості досліджень та значне збільшення питомої ваги досліджень у відповідних напрямках.

2. Основні види порушень академічної доброчесності.

Частина 4 статті 42 Закону України «Про освіту» визначає такі основні види порушень академічної доброчесності:

2.1. Академічний плагіат – «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства».

Коментарі:

А. Існує багато різних визначень академічного плагіату, що зумовлені цілями регулювання та традиціями, які існують у різних галузях знань, сферах професійної діяльності і країнах. Зокрема, децю різними можуть бути визначення у регулюваннях для студентських і наукових робіт, для журналістики і математики, британських та німецьких університетів тощо. Але спільним для всіх визначень є приписування собі результатів, отриманих іншими особами.

Б. За Терезою Фішман³, академічним плагіатом є академічна поведінка, «яка характеризується такими п'ятьма кумулятивними ознаками: «коли певна особа (1) використовує слова, ідеї чи результати праці, (2) що належать іншому визначеному джерелу чи людині (3) без посилання на джерело, з якого вона була запозичена, (4) у ситуації, в якій правомірно очікується вказування авторства оригіналу (5) з метою отримати певну користь, пошану, вигоду, які не обов'язково мають бути грошового характеру»⁴.

В. У Стенфордському університеті академічним плагіатом називають «використання без надання обґрунтованого та належного цитування або визнання автором чи джерелом оригінальної роботи іншої людини незалежно від того, чи є ця робота кодом, формулою,

³ Fishman T. «We know it when we see it» is not good enough: toward a standard definition of plagiarism that transcends theft, fraud, and copyright. 4th Asia Pacific Conference on Educational Integrity (4APCEI). 28–30 September 2009, University of Wollongong NSW Australia. 2010, p.1-4. URL: <http://ro.uow.edu.au/apcei/09/papers/37>

⁴ Садик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti>

ідеєю, мовою, дослідженням, стратегією, текстом тощо»⁵.

Ельський університет розглядає академічний плагіат як «використання чужої роботи, слів або ідей без посилань»⁶.

Кембриджський університет називає академічним плагіатом «подання як власної праці незалежно від наявності наміру обманювати, роботи, яка частково чи цілком запозичена з чужої праці без належного посилання»⁷.

Національний науковий фонд США називає академічним плагіатом «привласнення чужих ідей, методів, результатів або слів без оформлення належного цитування»⁸.

Г. Вирізняють такі основні різновиди академічного плагіату:

— дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело (в окремих випадках некоректним вважають навіть використання одного слова без посилання на джерело, якщо це слово використовують в унікальному значенні, наданому цим джерелом);

— використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;

— перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків із певного джерела без посилання на це джерело;

— подання як власних робіт (дисертацій, монографій, навчальних посібників, статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, есеїв, рефератів тощо),

⁵ What Is Plagiarism? URL: <https://communitystandards.stanford.edu/student-conduct-process/honor-code-and-fundamental-standard/additional-resources/what-plagiarism>

⁶ What Is Plagiarism? URL: <https://ctl.yale.edu/writing/using-sources/understanding-and-avoiding-plagiarism/what-plagiarism>

⁷ University-wide Statement on Plagiarism. URL: <https://www.plagiarism.admin.cam.ac.uk/what-definition-plagiarism>

⁸ Part 689 - Research Misconduct. URL: <https://www.nsf.gov/oig/pdf/cfr/45-CFR-689.pdf>

виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

Деякі джерела виокремлюють ще декілька видів академічного плагіату, які можуть бути зведені до зазначених вище.

Д. Згідно із законом України «Про авторське право і суміжні права»⁹ (стаття 50, пункт В), плагіатом є «оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору». Але цей закон має на меті захист особистих майнових і немайнових прав суб'єктів авторського права (стаття 3, частина 2), а не притягнення до відповідальності тих, хто привласнює авторство у випадках, коли не йдеться про інтелектуальну власність. Тому наведене визначення не охоплює всі випадки академічного плагіату. Зокрема, під нього не потрапляє некоректне використання як результатів власної наукової або творчої діяльності чужих ідей, текстів тощо, які не є творами у розумінні зазначеного закону. Це стосується, насамперед, фольклору, офіційних документів органів державної влади, офіційної символіки, деяких видів повідомлень ЗМІ тощо (стаття 10). Тим не менше, їх використання без належних посилань слід розглядати як академічний плагіат. Також проблемним із погляду застосування норм цього закону є захист авторського права на об'єкти наукової чи творчої діяльності, які не опубліковані і не існують в об'єктивній формі (стаття 3, частина 1), до прикладу, на ідеї, висловлені під час обговорень. Натомість норми академічної етики передбачають посилання на авторів таких ідей.

Е. Академічний плагіат не варто ототожнювати з порушенням авторського права як різновидом права інтелектуальної власності. Ці порушення мають певну область перетину, але не є тотожними. Захист права інтелектуальної власності спрямований, насамперед, на захист майнових прав авторів чи їх правонаступників. Натомість норми щодо академічного плагіату спрямовані не на авторів, а на осіб, які порушують академічну доброчесність через ненадання достовірної інформації про авторів певних ідей, текстів, наукових результатів тощо. Академічний плагіат розглядається як порушення етичних норм академічної спільноти, а порушення авторського права – як правопорушення, відповідальність за яке встановлюється цивільним кодексом. Вимоги щодо академічної доброчесності передбачають

⁹ Закон України «Про авторське право і суміжні права». Стаття 50 «Порушення авторського права і суміжних прав». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page3>

надання коректних посилань на справжніх авторів використовуваних творів, а не на осіб, яким могло бути передано авторське право на них (приміром, правонаступників авторів). Авторське право захищає тих, кому на певний момент часу належать майнові чи немайнові права на твір, і це не обов'язково будуть справжні автори твору. Публікація під власним ім'ям результатів, отриманих іншими особами, з дозволу цих осіб не є порушенням авторського права, але є академічним плагіатом. Авторське право має обмежений термін дії. Після закінчення цього терміну дії дозволяється використання твору без згоди авторів чи їх правонаступників і без виплати відповідної винагороди, але це не позбавляє необхідності посилатися на авторів. Відсутність належних посилань є основною ознакою академічного плагіату.

Ж. Академічний плагіат може стосуватися всіх типів джерел, зокрема: текстів, рисунків, фрагментів музичних творів, математичних виразів та перетворень, програмних кодів тощо. Джерелами академічного плагіату можуть бути опубліковані і неопубліковані книжки, статті, брошури, патенти, тези, рукописи, веб-сайти та інші інтернет-ресурси, роздаткові матеріали для студентів, роботи інших студентів тощо.

3. Академічний плагіат треба відрізнити від помилок цитування. Найбільш типовими помилками цитування є:

- відсутність лапок при використанні текстових фрагментів, що запозичені з інших джерел, за наявності коректного посилання на це джерело;
- посилання на інше джерело;
- неправильне оформлення посилання, що ускладнює пошук джерела.

Помилки цитування зазвичай вважають менш суттєвим порушенням академічної доброчесності. Іноді їх розглядають як різновид академічного плагіату. Найчастіше це роблять в інструкціях для студентів, а не в документах, які встановлюють академічну відповідальність. Типовим для українських освітян і науковців із деяких галузей знань є подання всієї публікації чи її оглядової частини у вигляді набору фрагментів, запозичених із різних джерел. При цьому не завжди ці фрагменти коректно оформлені, навіть якщо вони є прямим цитуванням. Іноді в таких текстах бувають переплутані посилання. Частими є помилки у прізвищах авторів, назвах та вихідних даних видань, що ускладнює чи унеможливорює пошук джерел та їх опрацювання наукометричними системами. Іноді є підстави припускати, що помилки цитування зроблено свідомо для обґрунтування авторитетом наведених джерел ідей, думок, числових

даних тощо, яких насправді немає в цих джерелах. Також «помилки» можуть бути зумовлені намаганням приховати справжні джерела інформації.

Незалежно від того, вважати їх академічним плагіатом чи ні, помилки цитування є порушенням академічної етики, оскільки в сучасних умовах вони, як мінімум, призводять до викривлення наукометричних показників інших науковців та наукових видань, тим самим порушують права справжніх авторів.

I. В окремих випадках невизначеним є питання стосовно необхідності чи відсутності посилання на джерела «загальновідомих» знань. Це поняття є неоднозначним і залежить від обставин. Зазвичай під ним розуміють знання, які є в енциклопедіях, підручниках та інших подібних джерелах. Також до загальновідомих зараховують знання, наведені у багатьох (5 та більше) джерелах. Але те, що є загальновідомим для представників однієї науки чи професії, може не бути таким для представників інших наук і професій. При прийнятті рішень з цього приводу варто брати до уваги таке:

- для кого призначена публікація (текст) – те, що є «загальновідомим» для автора, може не бути таким для типового читача;

- чи є принципово доступною інформація про першоджерела – іноді можна знайти десятки ідентичних текстів у джерелах, які очевидно не є оригінальними й авторитетними;

- чи є можливість альтернативної атрибуції автора, наприклад, через зазначення його прізвища без зазначення конкретного джерела (при цьому треба мати на увазі, що подібна атрибуція на основі вторинних джерел може виявитися помилковою).

К. Дискусійним є питання стосовно правильного цитування перекладів. Існує думка, що дослівний переклад треба оформлювати як цитату, а відсутність лапок є порушенням. Але не менш обґрунтованою є думка, що переклад завжди вносить певні зміни у розуміння тексту. Тому оформлення навіть дослівного перекладу як цитати може надавати читачам викривлену інформацію стосовно позиції автора оригінального тексту. Рішенням проблеми може бути надання вільного перекладу з посиланням на джерело. При цьому грубі помилки перекладу, які викривляють думки авторів оригіналу, все одно можуть розглядатися як самостійні порушення академічної етики. Іншими поширеними варіантами вирішення цієї проблеми є наведення оригінального тексту поряд з перекладом, або наведення у дужках мовою оригіналу окремих слів, переклад яких є неоднозначним.

Л. Ще одне дискусійне питання полягає в оцінюванні як плагіату творів, що складаються з фрагментів творів інших авторів за наявності коректних посилань. Такі праці не можна вважати плагіатом, оскільки вони не містять ключової ознаки – привласнення чужих результатів. Але у більшості випадків (за виключенням окремих видів студентських робіт) вони не відповідають встановленим вимогам чи завданням, зокрема стосовно наукової новизни, наявності власних результатів, критичного аналізу джерел тощо. Іноді такі роботи містять ознаки інших порушень академічної доброчесності – обману, фальсифікації та/або фабрикації.

М. Можуть існувати різні вимоги щодо цитування та оформлення посилань для різних видів академічних робіт. Зокрема, деякі з вимог, які ускладнюють сприйняття тексту читачами, можуть не застосовуватися до науково-методичних праць – підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій тощо. Але і в цьому випадку неприпустимим вважають використання прямих текстових запозичень без належного оформлення цитат і посилань у тексті. Також рекомендується надавати, як мінімум, загальний перелік використаних джерел. Конкретні вимоги до різних видів видань і академічних текстів варто встановлювати на рівні закладів вищої освіти чи їх підрозділів, редакційних колегій наукових видань, професійних спільнот. При цьому треба враховувати практики провідних університетів світу, вид і цільове призначення публікацій, використання наведених посилань наукометричними базами та іншими джерелами наукової інформації.

2.2. Самоплагіат – «оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів».

Коментарі:

А. Сформульовано на основі визначення академічного плагіату. Проблема актуальна через те, що окремі автори наукових публікацій іноді багатократно відтворюють одні й ті самі наукові результати, при цьому подають їх як нові наукові результати. Але варто розуміти, що у випадках самоплагіату йдеться не про привласнення чужих результатів, а про некоректне з погляду академічної етики використання раніше опублікованих власних наукових результатів. Це зумовлює специфіку ідентифікації випадків самоплагіату та академічної відповідальності за таке порушення.

Б. Головними причинами виокремлення самоплагіату як виду порушень академічної доброчесності є те, що він:

- знижує довіру суспільства до науки у цілому, а також до наукових результатів окремих осіб та інституцій;
- призводить до отримання необґрунтованих переваг за фактично невиконану роботу; ці переваги можуть полягати в отриманні додаткового фінансування на проведення досліджень, що фактично не виконувалися, підвищенні наукометричних показників автора тощо;
- може порушувати авторські та суміжні права інших фізичних і юридичних осіб, зокрема видавців та співавторів.

В. Поняття самоплагіату не варто застосовувати до випадків відтворення наукових результатів автора у публікаціях, які не є науковими. Зокрема, до його публікацій у соціальних мережах, ЗМІ, навчальних та науково-популярних виданнях тощо. Але і в цих випадках відсутність посилань на першоджерело може бути ознакою інших видів академічної недоброчесності та/або порушення авторських прав інших осіб.

Г. Поняття самоплагіату також не варто застосовувати у випадках відсутності посилань на інформацію з наукових результатів автора в ненаукових джерелах, зокрема в соціальних мережах, ЗМІ, навчальних та науково-популярних виданнях. Посилання на такі джерела часто вважають у науковій літературі неприйнятними. Крім того, такі публікації часто містять попередні результати, які не можуть ще розглядатися як наукові. Разом з тим, слід стимулювати авторів максимально посилатися на такі джерела у випадках, коли це вважається прийнятним для відповідного виду публікацій і відповідної галузі знань (галузі науки) та/або впливає із законодавства про захист авторських та суміжних прав.

Д. Типовими прикладами самоплагіату є:

- дуплікація публікацій – публікація однієї і тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) в декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт як нових наукових робіт;
- дублювання наукових результатів – публікація одних і тих самих наукових результатів у різних статтях, монографіях, інших наукових працях як нових результатів, які публікуються вперше;
- подання у звітах із виконання наукових проектів результатів, що містилися у попередніх роботах як отриманих при виконанні відповідного проекту;
- агрегування чи доповнення даних – суміщення старих і нових даних без їх чіткої ідентифікації з відповідними посиланнями на попередні публікації;

- дезагрегування даних – публікація частини раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію;

- повторний аналіз раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію цих даних та раніше виконаного їх аналізу.

Е. При ідентифікації самоплагіату необхідно звертати увагу на те, що деякі видання допускають передрук чи дуплікацію, якщо це не порушує права інших видавців та надано посилання на першу публікацію або інформацію про одночасне подання матеріалів для публікації в інших виданнях. У таких випадках опублікований матеріал повинен містити відповідні дані. Також варто звертати увагу на те, що окремі видання, насамперед електронні, здійснюють передрук без погодження з авторами чи їх інформування про передрук.

Ж. Істотною проблемою для ідентифікації самоплагіату є некоректне визначення поняття «науковий результат» у чинному Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність». При аналізі наукових праць на предмет наявності самоплагіату варто виходити з норми Закону (стаття 1, пункт 22), що науковий результат – це «нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень», а не з наступних формулювань стосовно форм існування наукового результату. При цьому внутрішні документи закладу вищої освіти, наукової установи чи їх структурних підрозділів мають передбачати деталізований перелік того, що вважається науковим результатом з огляду на специфіку відповідних галузей знань чи наук.

3. Закон України «Про освіту» визначає поняття самоплагіату лише для наукових результатів. Світова практика поширює його і на інші види діяльності, зокрема на результати творчої діяльності. Це варто враховувати закладам вищої освіти при створенні внутрішніх нормативних документів із питань забезпечення академічної доброчесності та встановлювати запобіжники самоплагіату для ширшого кола результатів, що використовуються при оцінюванні освітньої, наукової або творчої діяльності учасників освітнього процесу. Правовою підставою для цього є норма Закону про обман як вид порушень академічної доброчесності, окремим випадком якого є самоплагіат.

І. До самоплагіату не належать перевидання (стереотипні чи перероблені та/або доповнені) монографій, підручників, навчальних посібників, інших творів, що містять результати наукової, освітньої або творчої діяльності, у яких наведено інформацію про перевидання та/або посилання на перше видання. Також самоплагіатом не є обмежене

використання в нових монографіях, підручниках, навчальних посібниках фрагментів раніше опублікованих робіт автора, якщо у новій роботі наведено відповідну інформацію, а обсяг дублювання узгоджений з видавцем та замовниками видання.

К. Агрегування чи збільшення даних може ускладнювати чи унеможлилювати їх коректну інтерпретацію, оскільки дані можуть бути незіставними, мати різні статистичні характеристики, стосуватися нетотожних об'єктів, не враховувати динаміку тощо. Відсутність належної інформації із цих питань чи необґрунтоване перенесення на новий масив даних результатів обробки і висновків попередньої публікації також може бути порушенням академічної доброчесності та/або свідченням відсутності у дослідника потрібної кваліфікації.

Л. Дезагрегування даних без посилання на попередню публікацію, пояснення причин вилучення частини даних, перерахунку статистичних характеристик, внесення змін до графіків тощо може надавати читачу викривлене уявлення про достовірність і надійність даних та висновків. Тому його розглядають як порушення академічної доброчесності та/або свідчення відсутності у дослідника потрібної кваліфікації.

М. Повторний аналіз раніше опублікованих даних може бути зумовлений появою нових технологій обробки даних, нових теорій, що застосовують для їх обробки, аналізу, пояснення тощо. Його вважають самоплагіатом, якщо публікація частково містить результати попереднього аналізу й відсутні посилання на відповідні публікації. При цьому в читача формується викривлене уявлення про методологію дослідження і, відповідно, про достовірність і надійність результатів.

Н. Застосування автоматичних засобів перевірки наявності академічного плагіату може в недалекому майбутньому істотно обмежити практики використання самоплагіату, оскільки він не буде сприяти досягненню однієї із своїх головних цілей. Замість прискорення виходу публікації він буде призводити до її відхилення, або принаймні затримки через необхідність надання додаткових пояснень і доопрацювання.

2.3. Фабрикація – «вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях».

Коментарі:

А. Актуальна для України і світу проблема наукових публікацій, дисертацій, дипломних і курсових робіт студентів, яка полягає у тому, що в цих роботах нерідко наводяться дані про експерименти, емпіричні дослідження, вимірювання, розрахунки,

опитування, інші види досліджень та їх апробацію, які насправді не виконувалися.

Б. Університет штату Пенсильванія розглядає фабрикацію як «побудову та/або додавання даних, спостережень чи характеристик, які ніколи не отримували при збиранні даних або при виконанні експериментів»¹⁰.

Офіс доброчесності досліджень Департаменту охорони здоров'я і соціального забезпечення США називає фабрикацією «штучне створення наборів даних чи результатів та їх публікацію чи надання інформації про них як про результати справжніх досліджень»¹¹.

Видавництво «Шпрингер» визначає фабрикацію як «вигадування результатів досліджень»¹².

В. Фабрикація також може стосуватися вигаданих статистичних та інших даних, які нібито взяті з певних джерел інформації у випадках, коли такі джерела не існують або не містять відповідної інформації. У таких випадках варто відрізнити фабрикацію від помилок цитування.

Г. Фабрикацією також є використання вигаданих даних поруч зі справжніми, що іноді використовується у випадках, коли справжніх даних не вистачає для обґрунтування висновків дослідження.

2.4. Фальсифікація – «свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень».

Коментарі:

А. Актуальна для України і світу проблема наукових публікацій, дисертацій, дипломних і курсових робіт студентів, яка

¹⁰ Ethical Dimensions of Renewable Energy and Sustainability Systems: 2.1 Falsification, fabrication, plagiarism. URL: <https://www.e-education.psu.edu/bioet533/node/654>

¹¹ Data falsification and fabrication. URL: <http://editorresources.taylorandfrancisgroup.com/data-falsification-and-fabrication>

¹² Data fabrication/data falsification. URL: <https://www.springer.com/gp/authors-editors/editors/data-fabrication-data-falsification/4170>

полягає у тому, що автори вносять зміни до результатів досліджень або приховують окремі результати з метою позбавлення від даних, що спростовують або не підтверджують гіпотези, які вони захищають, висновки, які вони роблять тощо.

Б. Університет штату Пенсильванія визначає фальсифікацію як зміну результатів досліджень (даних) або пропуски в них для підтвердження тверджень, гіпотез, інших даних тощо.

Фальсифікація може передбачати викривлення інформації про інструменти дослідження, матеріали чи процеси. Маніпулювання зображеннями чи поданням даних в інший спосіб, що спотворює дані або змушує занадто багато читати між рядками, також може вважатися фальсифікацією¹³.

Офіс доброчесності досліджень Департаменту охорони здоров'я та соціального забезпечення США називає фальсифікацією «маніпулювання матеріалами досліджень, обладнанням чи процесами, а також зміни чи пропуски даних чи результатів таким чином, що дослідження будуть неточно відображені у публікації про них»¹⁴.

Видавництво «Шпрингер» визначає фальсифікацію як «маніпулювання результатами досліджень для створення помилкового уявлення. Воно включає маніпулювання зображеннями, видалення «викидів» чи незручних результатів, зміну, додавання чи пропуск точок даних тощо»¹⁵.

В. Фальсифікація може стосуватися неповного або свідомо викривленого опису методик дослідження з метою приховування:

- виявлених авторами методичних помилок;
- використання застарілого або непридатного для

¹³ Ethical Dimensions of Renewable Energy and Sustainability Systems: 2.1 Falsification, fabrication, plagiarism. URL: <https://www.e-education.psu.edu/bioet533/node/654>

¹⁴ Data falsification and fabrication. URL: <http://editorresources.taylorandfrancisgroup.com/data-falsification-and-fabrication>

¹⁵ Data fabrication/data falsification. URL: <https://www.springer.com/gp/authors-editors/editors/data-fabrication-data-falsification/4170>

відповідних досліджень обладнання;

- застосування непридатних для цілей дослідження алгоритмів та програмного забезпечення;

- інших хиб, що могли вплинути на достовірність, точність і надійність представлених результатів.

Г. Фальсифікацією також є надання неповної або викривленої інформації про апробацію результатів досліджень та розробок.

2.5. Списування – «виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання».

Коментарі:

А. Найбільш поширеною формою списування є використання друкованих і електронних джерел інформації при виконанні письмових робіт, зокрема екзаменаційних та контрольних робіт, без дозволу викладача.

Б. Також до списування може бути зараховано:

- здавання або репрезентацію різними особами робіт з однаковим змістом як результату власної навчальної діяльності;

- написання чужих варіантів завдань на контрольних заходах;

- використання системи прихованих сигналів (звукових, жестових та ін.) при виконанні групових контрольних заходів з однаковими варіантами;

- несамотійне виконання завдань у випадках, коли не дозволяється отримання допомоги, або незазначення інформації про отриману допомогу, консультації, співпрацю тощо;

- отримання іншої несанкціонованої допомоги при виконанні тих завдань, які передбачають самотійне виконання.

В. Списування може бути індикатором незацікавленості студента у вивченні навчальної дисципліни (студенти не бачать потреби у відповідних компетентностях, викладач некомпетентний чи не здатний зацікавити студентів тощо).

Г. Бувають випадки, коли викладач неофіційно надає дозвіл на використання певних джерел інформації при виконанні письмових робіт. Це може бути ознакою недосконалості нормативної бази закладу вищої освіти, яка надмірно регулює умови поточного і підсумкового контролю. З іншого боку, це також може бути ознакою необ'єктивного оцінювання здобувачів освіти, коли таке оцінювання відбувається не за змістом роботи, а за іншими показниками. У будь-якому випадку,

наявність дозволу, якщо всі здобувачі освіти виконують завдання в рівних умовах, знімає питання про порушення з боку здобувачів.

2.6. **Обман** – «надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої(наукової, творчої) діяльності чи організації освітньої процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування».

Коментар:

Крім зазначених вище формами обману також є:

- імітація освітньої та наукової діяльності;
- неправдиве співавторство:
 - приписування співавторства особам, які не брали кваліфікованої участі у дослідженні та підготовці публікації (зокрема, це стосується зарахування до авторів керівників установ і підрозділів, які безпосередньо не брали участі у виконанні роботи, працівників чи студентів, які здійснювали лише технічну допомогу, тощо);
 - невключення до співавторів осіб, які брали активну кваліфіковану участь у дослідженні та підготовці публікації, зокрема у постановці цілей та завдань роботи, формулюванні її висновків, розробці алгоритмів, аналізі результатів експериментів тарозрахунків, написанні тексту тощо;
 - свідоме викривлення посилань на джерела, свідоме викривлення інформації, що міститься у джерелах, на які зроблені посилання (у деяких випадках це може також бути академічним плагіатом);
 - проходження процедур контролю та оцінювання результатів навчання підставними особами;
 - продаж, поширення, постінг або публікація курсів лекцій, роздаткових матеріалів, записів або іншої інформації, наданої викладачем, а також використання їх для будь-яких комерційних цілей без письмового дозволу викладача;
 - симуляція погіршення стану здоров'я, хвороби з метою уникнення контрольних заходів;
 - отримання копії екзаменаційних білетів, питань чи завдань раніше, ніж буде дозволено викладачем;
 - недозволене співробітництво, зокрема при виконанні студентських проектів, що подаються як результати самостійної роботи; використання недозволеної допомоги при виконанні індивідуальних та контрольних завдань;

- повторне подання здобувачами освіти письмових робіт, які вже подавалися як звітність з інших дисциплін, без дозволу викладача (іноді це розглядають як різновид самоплагіату);
- підrobка підписів в офіційних документах (залікових книжках, актах, звітах, угодах тощо);
- надання відгуків або рецензій на наукові або навчальні роботи без належного проведення їх експертизи;
- надання закладом вищої освіти або його співробітниками недостовірної інформації про заклад, його освітні програми, систему оцінювання, результати навчання, конкурси тощо;
- неправдиві повідомлення здобувачів освіти про події, які вимагають припинення освітнього процесу, перенесення контрольних заходів тощо (техногенні аварії, стихійні лиха, загроза вибуху тощо).

2.7. Хабарництво – «надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі».

Коментарі:

А. У випадках, визначених законодавством, хабарництво може утворювати склад кримінального злочину «неправомірна вигода», передбаченого статтями 368, 368, 369 Кримінального кодексу України.

Б. До хабарництва, зокрема, можуть бути зараховані одержання, провокування або пропонування неправомірної вигоди за отримання позитивної або вищої оцінки при складанні будь-якого виду поточного та підсумкового контролю, а також будь-яких інших переваг у навчальній, дослідницькій чи трудовій діяльності; примусові благодійні внески та примусова праця здобувачів освіти та/або їх батьків; примусове надання освітніх послуг (примусове репетиторство); деякі випадки конфлікту інтересів та ін.

2.8. Необ'єктивне оцінювання – «свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти».

Коментарі:

А. Це порушення охоплює будь-які випадки свідомого завищення або заниження оцінок викладачами. Зокрема, це може бути: використання різних підходів і критеріїв при оцінюванні однотипних робіт різних здобувачів освіти; навмисне створення нерівних умов для

різних здобувачів тощо.

Б. Надання та/або отримання будь-яких необґрунтованих переваг в освітній, дослідницькій чи трудовій діяльності здобувачам освіти та співробітникам закладу вищої освіти, у тому числі через родинні та інші неформальні зв'язки, застосування тиску на осіб, що приймають відповідні рішення.

В. До необ'єктивного оцінювання також може бути зараховано використання незрозумілої здобувачам освіти системи оцінювання; невчасне повідомлення здобувачів освіти про систему оцінювання результатів навчання; створення системи оцінювання, що не відповідає декларованим цілям та завданням теми, дисципліни, практики, освітньої програми тощо.

3. Нормативно-правове (документальне) забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності у ЗВО України.

Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності в Україні складається із:

- Закону України «Про освіту»;
- спеціальних законів України «Про вищу освіту», «Про професійну освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту» (деякі із цих законів ще розробляються або поки не містять відповідних норм);
- Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність»;
- нормативних актів Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, що мають у сфері свого підпорядкування заклади освіти та/або наукові установи;
- статутів та інших внутрішніх нормативних документів (кодекси честі, правила внутрішнього розпорядку, процедури прийняття рішень із питань імовірних порушень академічної доброчесності тощо) закладів освіти та наукових установ.

Нормативні документи закладів вищої освіти повинні чітко регламентувати:

- види академічної відповідальності за конкретні порушення академічної доброчесності;
- процедури встановлення і доведення фактів порушень академічної доброчесності;
- процедури прийняття рішень про академічну відповідальність учасників освітнього процесу, а також органи, що

приймають такі рішення;

— процедури апеляції для осіб, яких звинувачують у порушенні академічної доброчесності.

Громадські організації, що працюють у сфері освіти і науки, зокрема професійні асоціації працівників освіти і науки, органи громадського, зокрема студентського самоврядування, можуть надавати/готувати рекомендації з питань забезпечення академічної доброчесності, які не мають статусу нормативно-правових документів, але можуть враховуватися при розробці таких документів, а також при прийнятті рішень із питань академічної відповідальності за порушення академічної доброчесності.

Заклади вищої освіти можуть створювати різні органи для розгляду імовірних порушень академічної доброчесності. Це можуть бути відповідні кафедри, загальноуніверситетські чи факультетські комісії, університетські суди тощо. У випадку створення комісій варто відокремлювати органи для розгляду порушень з боку здобувачів освіти і науково-педагогічних (педагогічних, наукових) працівників. При формуванні складу комісії для розгляду справ здобувачів освіти варто забезпечити, щоб більшість її членів представляла саме здобувачів.

Первинну перевірку на наявність ознак академічного плагіату та самоплагіату мають здійснювати кваліфіковані експерти з використанням рекомендованого закладом вищої освіти (науковою установою) програмного забезпечення. Порядок підтвердження/визнання кваліфікації експерта визначається закладом вищої освіти (науковою установою). Для забезпечення єдиних вимог до програмної перевірки варто розробити окрему інструкцію користувача відповідного програмного забезпечення.

Учаснику освітнього процесу, якого звинувачують в академічному плагіаті/самоплагіаті, а також в інших порушеннях академічної доброчесності, має бути забезпечена можливість надання пояснень та доведення своєї невинуватості.

При розгляді справ стосовно імовірного плагіату необхідно враховувати ранні публікації автора, загальновідомі дані, можливу наявність порушень, передбачених законом про авторські і суміжні права.

4. Академічна відповідальність.

На рівні закладів вищої освіти і наукових установ академічна відповідальність за порушення академічної доброчесності може встановлюватися для здобувачів освіти, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників, а також для структурних

підрозділів відповідних закладів освіти (наукових установ).

На загальнодержавному рівні академічна відповідальність може застосовуватися до закладів освіти і наукових установ, а також до спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій.

Академічна відповідальність не є різновидом юридичної відповідальності і не заважає притягненню осіб чи закладів (установ) до юридичної (кримінальної, адміністративної, цивільної чи дисциплінарної) відповідальності у випадках, передбачених законами.

Основні види академічної відповідальності встановлені Законом України «Про освіту». Відповідно до частини 5 статті 42, до основних видів академічної відповідальності науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників належать:

- відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання;

- позбавлення присудженого наукового ступеня чи присвоєного вченого звання;

- відмова в присудженні або позбавлення присудженого педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;

- позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

Згідно із частиною 6 статті 42 до основних видів академічної відповідальності здобувачів освіти належать:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);

- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;

- відрахування із закладу освіти;

- позбавлення академічної стипендії;

- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати за навчання.

Згідно із частиною 7 статті 42, види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їх відповідальності.

Зокрема, можуть використовуватися:

— призначення додаткових контрольних заходів (додаткові індивідуальні завдання, додаткові контрольні роботи, тести тощо);

— повідомлення батькам чи іншим особам (фізичним або юридичним), які здійснюють оплату за навчання;

— внесення до реєстру порушників академічної доброчесності.

Виховання академічної доброчесності є одним із завдань закладів вищої освіти. Тому відрахування здобувача із закладу вищої освіти слід розглядати як виключну норму, що застосовується у випадку систематичних грубих порушень і лише після того, як не дали ефекту інші заходи впливу.

Слід вирізняти порушення здобувачів освіти від порушень науково-педагогічних і наукових співробітників. Некоректно накладати на студентів стягнення за академічний плагіат до того, як вони пройдуть навчання правилам академічної етики і, зокрема, використання джерел. Таке навчання бажано планувати у першому семестрі у вигляді курсів академічного письма, окремих модулів інших дисциплін або поза навчальним планом. Відповідальність студентів має корелювати із роком навчання і видом роботи – вона має бути найвищою для студентів старших курсів і випускних робіт.

Відповідно до частини 9 статті 42, спеціальні закони, у тому числі й Закон України «Про вищу освіту», мають встановлювати академічну відповідальність закладів освіти за порушення академічної доброчесності. На сьогодні закон не містить відповідних норм. Але, виходячи із загальної логіки законодавства, такою відповідальністю можуть бути анулювання ліцензій на провадження освітньої діяльності, сертифікатів акредитації освітніх програм та спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій, звільнення керівника засновником тощо.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права». Стаття 50 «Порушення авторського права і суміжних прав». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page3>
2. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Стаття 1 «Основні терміни та їх визначення». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
3. Закон України «Про Освіту». Стаття 42 «Академічна доброчесність». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>
4. Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL:

<http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontsepsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti>

5. Avoiding Plagiarism, Self-plagiarism, and Other Questionable Writing Practices: A Guide to Ethical Writing. URL: <https://ori.hhs.gov/avoiding-plagiarism-self-plagiarism-and-other-questionable-writing-practices-guide-ethical-writing>
6. Data fabrication/data falsification. URL: <https://www.springer.com/gp/authors-editors/editors/data-fabrication-data-falsification/4170>
7. Data falsification and fabrication. URL: <http://editorresources.taylorandfrancisgroup.com/data-falsification-and-fabrication>
8. Definitions and Examples of Academic Misconduct. URL: <http://sa.berkeley.edu/conduct/integrity/definition>
9. Ethical Dimensions of Renewable Energy and Sustainability Systems: 2.1 Falsification, fabrication, plagiarism. URL: <https://www.e-education.psu.edu/bioet533/node/654>
10. Fishman T. «We know it when we see it» is not good enough: toward a standard definition of plagiarism that transcends theft, fraud, and copyright. 4th Asia Pacific Conference on Educational Integrity (4APCEI). 28–30 September 2009, University of Wollongong NSW Australia, 2010, p.1-4. URL: <http://ro.uow.edu.au/apcei/09/papers/37>
11. Harvard University Graduate Design School. Academic Conduct Policy. URL: <http://www.gsd.harvard.edu/resources/academic-conduct/>
12. Mudrak B. American Journal Experts. Self-Plagiarism: How to Define it and Why You Should Avoid It. URL: <https://www.aje.com/en/arc/self-plagiarism-how-to-define-it-and-why-to-avoid-it>
13. Part 689 - Research Misconduct. URL: <https://www.nsf.gov/oig/pdf/cfr/45-CFR-689.pdf>
14. The Ethics of Self-Plagiarism. URL: <https://www.ithenticate.com/hs-fs/hub/92785/file-5414624-pdf/media/ith-selfplagiarism-whitepaper.pdf>
15. University-wide Statement on Plagiarism. URL: <https://www.plagiarism.admin.cam.ac.uk/what-plagiarism/universitys-definition-plagiarism>
16. What Is Plagiarism? URL: <https://communitystandards.stanford.edu/student-conduct-process/honor-code-and-fundamental-standard/additional-resources/what-plagiarism>

17. What Is Plagiarism? URL: <https://ctl.yale.edu/writing/using-sources/understanding-and-avoiding-plagiarism/what-plagiarism>
18. Yale Center for Teaching and Learning. Understanding and Avoiding Plagiarism. URL: <https://ctl.yale.edu/writing/using-sources/understanding-and-avoiding-plagiarism>

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 1 • Листопад 2019 р.

«ЯК МЕНІ ПИСАТИ БЕЗ АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ?»

ВИХІДНА ТЕЗА:

Коли читач читає Ваш текст, він має **легко** розрізнити три випадки і розуміти:

- 1) які частини тексту Ви написали самостійно,
- 2) які частини тексту Ви **дослівно** запозичили з іншого джерела і
- 3) які частини тексту Ви написали Вашими **власними словами**, але на основі думок з іншого джерела.

ЩО ЦЕ ОЗНАЧАЄ?

Перші два випадки не мають викликати складнощів у автора.

Написаний Вами Ваш власний текст не потребує додаткових позначень.

Якщо Ви наводите дослівну цитату з іншого джерела, Ви маєте взяти цей текст у «лапки» і поставити посилання на джерело.

Якщо Ви пропускаєте якісь слова із дослівної цитати, це, як правило, позначається трьома крапками: <...>. Якщо редакція видання, де Ви плануєте публікувати Ваш текст, має з цього питання інші вимоги, вона їх вкаже.

Третій випадок — Ваша власна думка, сформована на основі певного джерела. Тут Ви маєте:

- **перефразувати** думку з Вашого джерела власними словами, з **обов'язковою зміною граматичної структури речень** і
- навести посилання на джерело.

У випадку перефразування слід пам'ятати про таке:

- перефразування використовується з двома цілями: для скорочення викладу думки з джерела та для надання текстові з джерела Вашого авторського стилю;
- особливістю перефразування є неочевидність того, в якому місці тексту **починається** Ваша інтерпретація певного джерела (де інтерпретація **завершується** — очевидно, перед посиланням на джерело). Тому на позначення початку Вашої інтерпретації варто використовувати конструкцію на кшталт: *На думку П. Петренка, <...Ваша інтерпретація думки П. Петренка...> [посилання на джерело];*

- не забувайте, що в межах перефразованого тексту не можна змінювати зміст думки джерела;
- якщо Ви перефразовуєте тільки шляхом заміни окремих слів на синоніми, щоб текст «виглядав» як Ваш, то такий спосіб перефразування за міжнародними правилами академічного письма не допускається взагалі. З одного боку, Ви не надто далеко пішли від тексту з джерела, щоб це виправдало відсутність лапок на позначення дослівної цитати (а лапки Ви ставити не можете, адже цитата вже не дослівна). З іншого боку, Ви не доклали достатніх зусиль, щоб вписати думку з джерела у Ваш власний стиль академічного письма.

Якщо Ви навели певний текст дослівно, вказали посилання на джерело, але не взяли текст у лапки, то така дія також вважається плагіатом, різновид — «неналежне цитування». Адже, читаючи текст з посиланням на джерело, але без лапок, читач думає, що Ви перефразували цей текст, коли це не відповідає дійсності.

ЯК КРАЩЕ: ЦИТУВАТИ
ЧИ ПЕРЕФРАЗОВУВАТИ?

Допустимо і те, й інше. Часто зустрічається точка зору, що **перефразовувати — краще**. Адже так Ви вдосконалюєте свої навички письма, маєте нагоду ліпше осмислити думку, яку наводите, викладаєте цю думку лаконічнішою мовою. Ви можете зустріти рекомендацію перефразовувати замість прямо цитувати у вимогах до авторів у низці західних видань.

Тому якісний навчальний курс з академічного письма мав би включати низку вправ з коректного і некоректного перефразовування текстових фрагментів.

ЩО МОЖНА НЕ ЦИТУВАТИ?

Загальновідоме знання — факти, які можуть бути отримані із загальнодоступних джерел і відомі великій кількості людей.

У текстах, призначених для вузької аудиторії представників певної наукової галузі, можна не наводити посилання на джерела специфічної для цієї галузі інформації, яка має бути добре відома цьому колу осіб, але про яку, як правило, не знає широкий загал.

А МЕТОДИЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ?

Навчальні публікації, підручники, посібники, методички і вказівки до виконання курсових робіт — особливий жанр академічних текстів, який передбачає більш або менш значний обсяг відтворення вже наявних, достатньо формалізованих текстів і мовних кліше. Як дотримуватися академічної доброчесності в таких текстах?

З одного боку, нам насправді ніщо не заважає ставитися до цих текстів так само, як і до інших, та писати їх у відповідності з вищенаведеними порадами.

З іншого боку, за ретельного дотримання вимог до цитування деякі види навчальних видань «ряснитимуть» лапками і посиланнями, що ускладнюватиме їх сприйняття. У цьому випадку, напевно, допустимо навести всі використані Вами джерела в окремій рубриці тексту і вказати, що Ви є **не автором, а укладачем** відповідного матеріалу. Хоча загальноприйнятої практики, яка б відповідала вимогам до академічної доброчесності, з цього питання в Україні ще немає.

ЦІКАВІ НОВИНИ

Влітку 2019 р. українська філософиня Мирослава Крутляк провела експеримент, який полягав у підготовці явно абсурдного тексту в форматі наукової статті та наданні його в різні українські та іноземні наукові журнали для публікації. Деякі журнали із задоволенням опублікували надісланий їм текст, тоді як один з журналів пожартував у відповідь. Як саме — читайте за посиланням: <https://tinyurl.com/yxmjlxdj>

**ТВОРИТИ — ЗНАЧИТЬ,
СКОРОЧУВАТИ.**

Йоганн Вольфганг фон Гете

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 2 • Листопад 2019 р.

«ПЛАГІАТ = ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ?»

КОРОТКА ВІДПОВІДЬ:

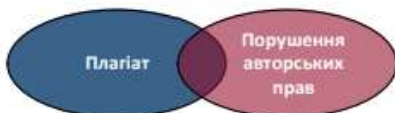
Ні.

АЛЕ Ж У ЗАКОНІ «ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО І СУМІЖНІ ПРАВА»?..

Дійсно, цей закон казує, що плагіат є одним із видів порушення авторського права. Усередині контексту авторського права цей закон тлумачить плагіат як «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору».

Але явище плагіату є більш широким за контекст авторських прав.

Зміст поняття «плагіат» і «порушення авторського права» співвідноситься так:

Себто:

- порушенням авторського права може бути не лише плагіат, а й інші дії;
- не кожен прояв плагіату є порушенням авторського права, існують й інші прояви плагіату.

КІЛЬКА ПРИКЛАДІВ:

1. Ви переписали дослівно чужу статтю сучасного автора і опублікували її як власну. Тут Ви і порушили авторське право (ви вчинили дію, яка описана у вищевказаному визначенні із закону), і вчинили плагіат.

2. Ви опублікували під власним іменем твір народної творчості (фольклору). Ви вчинили плагіат (присвоїли собі авторство твору, а це неправда). Але тут Ви не порушили авторське право, оскільки воно не поширюється на фольклор.

3. Ви переклали українською мовою художню книжку сучасного автора і видали її (як переклад, вказавши справжнє прізвище автора) без дозволу власника авторських прав. Ця дія не є плагіатом, але є порушенням авторського права.

4. Ви переклали українською мовою художню книжку автора часів античності і видали її (як переклад, вказавши справжнє прізвище автора) без дозволу власника авторських прав. Ця дія не є ані плагіатом, ані порушенням авторського права. Адже авторське право не поширюється на твори, автори яких давно пішли з життя.

ЗРОБИМО ОДНЕ УТОЧНЕННЯ:

Існують два види авторських прав:

1. **Немайнові авторські права** — передусім, право автора визнаватися автором твору, зокрема шляхом зазначення правдивого авторства у творі (шибачке за тавтологією!). Закон не дозволяє передавати немайнові авторські права іншій особі. Наприклад, коли Ви виконуєте реферат на замовлення іншої особи, закон не дозволяє Вам офіційно передати «авторство» реферату замовнику, Ви не можете укласти офіційний договір такого змісту. Що не існує реального шляху перевірки факту такої передачі авторства, — це інше питання.

Плагіат є передусім присвоєнням немайнових авторських прав: Ви вказуєте, що Ви є автором твору тоді, коли справжнім автором (немайнове авторське право) є хтось інший.

2. **Майнові авторські права** — наприклад, право поширювати твір. Якщо Ви передаєте виключні майнові права на поширення Вашої наукової статті редакції наукового журналу, де стаття публікується, то без дозволу редакції Ви більше не можете поширювати Ваш текст: це не буде плагіатом, але буде порушенням майнових прав редакції журналу.

Порушення майнових авторських прав шкодить інтересам тільки того суб'єкта, якому ці права належать, — і нікому іншому.

Натомість плагіат і порушення немайнових авторських прав — це порушення права широкого кола суб'єктів (не тільки автора й видавця, але й читачів!) на одержання об'єктивної інформації, зокрема про авторство твору.

Саме з цієї причини плагіат є проблемою для освіти і науки. Академічна сфера має однією зі своїх засад визнання здобутків попередників, а плагіат — це прагнення, щоб за Вами визнали той здобуток (авторство наукового твору), який Вам насправді не належить. Це не(добро)чесно!

Чому викладене є важливим? По-перше, стає зрозумілим, що питання плагіату в академічній сфері потребує окремого від авторського права регулювання й окремих етичних політик освітніх і дослідницьких установ. Авторські права — передусім правове явище, тоді як академічний плагіат — передусім етичне. По-друге, розуміння спільного і відмінного між плагіатом і порушенням авторського права придасться нам, коли ми у наступному випуску поговоримо про самоплагіат.

**ПЛАГІАТ — ЦЕ ВИКОРИСТАННЯ
СЛІВ ЧИ ІДЕЙ ІНШОЇ ЛЮДИНИ,
НЕ ВІДДАЮЧИ ЇЙ НАЛЕЖНЕ.**

Роберт А. Гарріс

ОЗНАКА	АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ	ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА
Суб'єкти, чий інтерес потерпають	Потенційно численні дослідники: порушується право на одержання достовірної інформації	Власник авторських прав: він втрачає частину потенційного доходу
Матеріальні інтереси	Плагіат зазвичай не має прямих матеріальних наслідків	Порушення авторських прав часто тягне втрату доходу правовласником
Природа явища	Переважаю етична: інтелектуальна нечесність	Переважаю правова: злочин
Винятки, на які не поширюється порушення	Загальновідомі факти	Загальновідомі факти, тексти нормативно-правових актів, фольклор тощо
Об'єкт, у зв'язку з яким можливе порушення	Як ідеї, так і форми їх вираження	Тільки конкретні форми вираження певної ідеї
Інтерпретація у різних суспільствах	Розуміння як сутності й форм академічного плагіату, так і доречних санкцій за його вчинення різняться у різних країнах, суспільствах, традиціях	Загальна рамка розуміння авторських прав задана Бернською конвенцією та іншими міжнародними договорами
Часові обмеження	Відсутні	Захист майнових авторських прав здійснюється упродовж певного терміну, встановленого законодавчо
Дозвіл автора (правовласника)	Плагіат є порушенням етичних норм навіть за наявності дозволу автора	Правовласник може надати нам дозвіл використовувати об'єкт
Хто визначає санкції	Академічні установи, викладачі, етичні комісії, суд	Суд

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 3 • Грудень 2019 р.

«ЯК ВИЖИТИ БЕЗ САМОПЛАГІАТУ?»

У цьому випуску пропонуємо одне просте правило щодо недопущення «самоплагіату» — і розглянемо кілька ситуацій, в яких спосіб застосування цього правила не лише очевидний або має суттєві особливості.

ПРОСТЕ ПРАВИЛО:

Коли Ви бажаєте при написанні Вашого наступного тексту використати Вашу попередню публікацію, Ви маєте цитувати її фрагменти так само, як і будь-який інший текст.

Іншими словами, Ви маєте цитувати Ваш попередній текст, дотримуючись правил належного цитування, викладених у першому випуску цього бюлетеня.

Чому? Зокрема тому, що Ваш потенційний читач має право на одержання нової академічної (наукової) інформації. «За замовчанням» вважається, що, наприклад, наукова стаття в журналі опублікована вперше, якщо в тексті не вказано іншого. А з поваги до читачів їхні очікування слід виправдовувати.

СИТУАЦІЯ ПЕРША: ТЕЗИ ДОПОВІДІ → НАУКОВА СТАТТЯ → РУКОПИС ДИСЕРТАЦІЇ

Академічна традиція **очікує**, що тези Вашої доповіді на конференції згодом стануть основою для наукової статті. Правила захисту дисертацій **вимагають**, щоб основні положення дослідження були опубліковані у статтях до того, як вони увійдуть до тексту рукопису дисертації.

Світло, читаючи текст Вашої дисертації, читач **очікує**, що частини цього тексту вже були опубліковані у тезах і статтях. Тому прийнято, що в списку літератури до дисертації Ви вкажете свої попередні публікації. Але **немає потреби** брати кожен великий фрагмент тексту Вашої статті у лапки, коли він стає текстом дисертаційного рукопису.

Отже, в рукописі дисертації:

- вкажіть список попередньо опублікованих Вами матеріалів;
- повністю правильно, із «лапками» цитувати всі ці матеріали немає потреби. Читач вже знає, що ці матеріали були опубліковані раніше і що їх автором є Ви.

СИТУАЦІЯ ДРУГА:

СПЕЦРАДА ВИМАГАЄ ПЕРЕФРАЗУВАТИ МОЇ ТЕКСТИ СТАТЕЙ ДЛЯ РУКОПИСУ ДИСЕРТАЦІЇ

Ця вимога позбавлена сенсу. Адже плагіат — це запозичення ідей, а текст — один із способів висловлення цих ідей. Правила **вимагають**, щоб основні результати (=ідеї) дисертації були опубліковані до захисту. Коли Ви перепишете текст іншими словами, Ви не змінюєте ідей, закладених в ньому. Так, Ви зменшуєте відсоток прямих текстових збігів, але по суті це жодного вирашу ані Вам, ані спецраді не дає. Тільки зайва робота, якої у дисертанта і так більш ніж достатньо.

До того ж, текстові збіги — одна із (не єдина) ознака можливої (але не обов'язкової) наявності в одному з текстів академічного плагіату. Отже, текстові збіги (а так само й відсутність текстових збігів!) самі по собі не означають ані наявності плагіату, ані його відсутності. І уникнення текстових збігів шляхом перефразування жодним чином не впливає на наявність або відсутність (само)плагіату.

ЧОМУ ТОДІ ТАКА ВЕЛИКА УВАГА ДО ТЕКСТОВИХ ЗБІГІВ ПРИ ЗАХИСТІ ДИСЕРТАЦІЇ?

Тому що текстові збіги найлегше побачити. Але це стосується збігів Вашого тексту із текстом **іншого** автора, опублікованим **раніше** за Ваш. Це не стосується текстових збігів між Вашими різними текстами (стаття і рукопис).

СИТУАЦІЯ ТРЕТЯ: Я ПЕРЕНОШУ ТЕКСТ ІЗ ОДНІЄЇ СВОЄЇ СТАТТІ В ІНШУ БЕЗ НАЛЕЖНОГО ЦИТУВАННЯ

Ця ситуація ризикне бути самоплагіатом. Адже редакція журналу звичайно вважає, що стаття публікується вперше, і читачі очікують, що вони читають щось новеньке. Крім того, републікація статті засмічує і так переповнений інформаційний простір, а також незаслужено збільшує загальну кількість Ваших публікацій, що недоброчесно.

Коли Ви хочете вийти на ширшу аудиторію читачів, поширюйте у новому середовищі інформацію про Вашу публікацію, а не републікуйте саму статтю.

Натомість коли републікація (наприклад, в антології Вашого доробку або в перекладі іншою мовою) дійсно доцільна, тоді вказуйте у новій публікації, що вона повторює попередню або є перекладом.

Пам'ятайте, що Ви могли передати (обов'язково шляхом укладання письмового договору) майнові права на Вашу статтю видавцю, і в цьому випадку для републікації Ви маєте одержати його дозвіл.

«Поточна ситуація стала настільки серйозною, що редактори біомедичних журналів вважають зайві і повторні публікації однією з головних проблем, яка є другою за важливістю причиною відхилення статей у 2007-2011 рр.»

Miguel Roig. Avoiding plagiarism, self-plagiarism, and other questionable practices: A guide to ethical writing. Second revision, 2015, p. 17.

«Це дуже поширена історія. Деякі старші товариші вводять молодь в оману, даючи подібні рекомендації: ви опублікуйте цю коротку статтю спочатку в нашому низькорейтинговому... журналі або університетському віснику, а потім її розширену версію у високорейтинговому міжнародному виданні. Так робити не можна. Якщо ви опублікували дані у будь-якому журналі, крім доповідей конференцій, значить, ви їх опублікували. Забудьте про них доти, доки ви не почнете писати оглядову статтю. За роки, що я працюю в Gondwana Research, було три випадки, коли статті знімали з публікації через те, що раніше вони були опубліковані у місцевих журналах, навіть без імпаکت-фактора, причому лише національною мовою (китайською, турецькою, іранською). Як наслідок, пізніші, більш якісні і детальні роботи були зняті з сайту із відповідними помітками. Це дуже серйозно, слід розуміти, що самоплагіат так само неприпустимий, як і плагіат».

*Джерело: Як подняти «хирш»:
Інтерв'ю з Інной Сафоновой.*

СИТУАЦІЯ ЧЕТВЕРТА:

НАУКОВА СТАТТЯ → МОНОГРАФІЯ

По-перше, візьміть до уваги вищевикладене міркування.

По-друге, тут може існувати певна проблема для доброчесності, оскільки статті і монографії (на відміну від дисертації у формі рукопису) мають однаковий статус повноцінної наукової публікації, отже, імовірно має місце републікація.

Точно слід вказувати, що монографія включає матеріали з попередніх статей. А за тими спеціальностями, за якими умовою захисту докторської дисертації в Україні є наявність одноосібної монографії, слід поширювати практику захисту за цією монографією і зменшувати практику захисту за окремим рукописом, адже підготовка рукопису за наявності монографії — додаткова робота для дисертанта і рецензентів, яка часто дає мало користі.

СИТУАЦІЯ П'ЯТА:

НОВЕ ВИДАННЯ ПІДРУЧНИКА

Коли готується нове видання підручника, зазвичай значна частина матеріалу в ньому зберігається і певна частина — оновлюється. Вимога про цитування в лапках, очевидно, до цієї ситуації не застосовується. Натомість чинний видавничий стандарт вимагає вказувати у вихідних даних: *друге (третє...) видання, «без змін» або «перероблене» та/або «доповнене»*. Що й робить природу тексту нового видання зрозумілою читачеві.

СИТУАЦІЯ ШОСТА:

СТУДЕНТ ЗДАЄ ТУ САМУ РОБОТУ ЯК

ВИКОНАНЕ ЗАВДАННЯ З ІНШОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Порушення доброчесності тут полягає в тому, що студент бачає одержати дві відзнаки за одну роботу. Крім того, студент втрачає на можливості навчитися новим навичкам під час виконання завдання з другої дисципліни.

Інша річ, що такі ситуації доволі непрості виявити.

Коли Вам відомо, що наступна робота Вашого студента ґрунтується на попередній, переконайтесь, що нова робота принесла студентові додаткову «вартість» знань і навичок, є розвитком і поглибленням попередньої. А також що в тексті нової роботи наявне посилання на першу — адже студенти часто забувають сумлінно виконувати всі вимоги до оформлення списку літератури.

СИТУАЦІЯ СЬОМА: ...

У будь-якій сумнівній ситуації послугуйтеся визначенням плагіату Терези «Тедді» Фішман, звертаючи особливу увагу на критерії 4 і 5. Якщо кожен з критеріїв має місце у Вашій ситуації, мова може йти про (само)плагіат, якщо ні — це радше не плагіат:

Плагіат має місце, коли певна особа:

- 1) використовує слова, ідеї чи результати праці,
- 2) що належать іншому визначеному джерелу чи людині
- 3) без вказування посилання на джерело, з якого їх було запозичено,
- 4) у ситуації, в якій правомірно очікується вказування оригінального авторства,
- 5) з метою отримати певну користь, пошану, вигоду, яка не обов'язково має бути грошовою.

Джерело: Fishman T. (2009). "We know it when we see it" is not good enough: toward a standard definition of plagiarism that transcends theft, fraud, and copyright. 4th Asia Pacific Conference on Educational Integrity (4APCEI). 28–30 September 2009, University of Wollongong NSW Australia, 2010, p. 5.

ІЩЕ:

1. Насправді згадка про неприпустимість самоплагіату існувала в українському законодавстві досить давно — у вигляді заборони захищати у докторській дисертації наукові результати, захищені у кандидатській дисертації.

2. Стаття 42 Закону України «Про освіту» тлумачить поняття самоплагіату як «оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих **наукових результатів** як нових наукових результатів». Проте законодавство не містить точного визначення поняття «науковий результат», що дозволяє інтерпретувати це поняття досить широко.

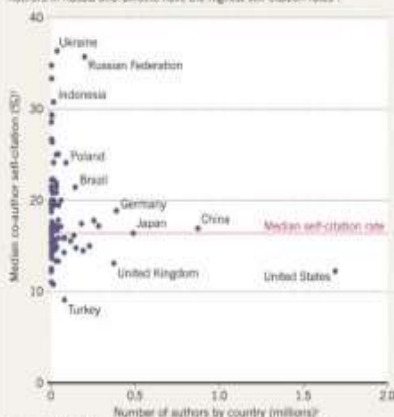
Тому ставтеся до будь-якого Вашого тексту як до важливого наукового результату і не самоплагуйте його!

ЦІКАВІ НОВИНИ

Нещодавнє дослідження даних щодо 7 мільйонів авторів, кожен з яких має більше 5 публікацій, що індексуються у системі Scopus, виявило, що **Україна займає першу сходинку в світі за кількістю самоцитовань**.

COUNTRY BY COUNTRY

Authors in Russia and Ukraine have the highest self-citation rates*

*From unpublished analysis of 7 million authors (with >5 papers) in Scopus data set.
Co-author self-citation: self-citation in a paper by any co-author are counted as self-citations in each co-author's record.
Only countries with >1,000 each authors shown.

Джерело: Richard Van Noorden & Dalmeet Singh Chawla. Hundreds of extreme self-citing scientists revealed in new database. Nature, 19 August 2019. URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-02479-7>.

Заява про відмову від відповідальності. З огляду на новизну теми академічної доброчесності для України і подеколи різке відмінні традиції підготовки академічних текстів «у нас» і в світі, думки і поради, що висловлені у цьому бюлетені, можуть частково або повністю суперечити Вашим поглядам, переконанням і діям, так само як поглядам Ваших колег, рецензентів, наукового керівника, тощо. Тому за наслідки використання або не використання представленої інформації автор жодної відповідальності не несе.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 4 • Грудень 2019 р.

«СКІЛЬКИ ВІДСОТКІВ МОЖНА?»

СПОЧАТКУ ЗАПРОПОНУЄМО ВИЗНАЧЕННЯ:

Антиплагіатна програма — комп'ютерна програма, яка порівнює наданий їй текстовий документ (А) із певною сукупністю інших документів (Б) і виявляє ті фрагменти тексту, що наявні одночасно в документах А і Б.

Простою мовою, антиплагіатна програма — це програма, яка шукає текстові збіги в різних документах.

Всупереч назві, **антиплагіатні програми не виявляють академічного плагіату**, а лише допомагають його шукати.

ЩО ЗНАХОДЯТЬ АНТИПЛАГІАТНІ ПРОГРАМИ?

Найпростішою для використання «антиплагіатною» системою є пошуковий інтернет-сервіс (google, bing, duckduckgo тощо). Ви можете ввести у пошук невеличкий текстовий фрагмент (речення або його частину), а пошукова система покаже, в яких документах з інтернету зустрічається цей текст.

Доступні в Україні антиплагіатні програми загалом працюють за цим же принципом інтернет-пошуку. Фактично ці програми дуже швидко «пропускають» через інтернет-пошук кожне речення тексту, що перевіряється (тим самим вивільняють користувача від довгої й копіїткої праці), й у зручній для користувача формі представляють результат перевірки.

Кожна антиплагіатна програма також може мати власні внутрішні бази текстів, з якими порівнюється документ. Наприклад, університет може передбачити в договорі із постачальником послуг перевірки текстів, що сьогоднішня робота, що перевіряється у програмі, автоматично вноситься в її (недоступну публічно) базу, і тоді вона буде враховуватися при перевірці наступного документа.

Також такі програми можуть виявляти окремі способи «обходу» перевірки, такі як незначне перефразування тексту, заміна деяких кирилических літер (а, е, о, у, с) на схожі за виглядом латинські, окремі технічні маніпуляції з текстом (невидимий текст тощо).

ЧОГО НЕ ЗНАХОДЯТЬ АНТИПЛАГІАТНІ ПРОГРАМИ?

Антиплагіатні програми не виявляють збігів у текстах, написаних різними мовами. Вони не можуть визначити факт підготовки певного тексту іншою особою на замовлення

(шукайте англійські дослідження цього явища за назвою «contract cheating»).

Також програми не знаходять збігів із:

- ретельно перефразованими текстами;
- текстами, що не були опубліковані в інтернеті або були видалені із інтернет-сайтів. Такими документами є значна частина українських академічних текстів, зокрема наукових статей і монографій.

ТО ЯКА ВІД ЦИХ ПРОГРАМ КОРИСТЬ?

Рівно та, що описана вище. Антиплагіатні програми швидко знаходять текстові збіги з доступними в інтернеті документами. Оскільки варіант «скопіювати текст з інтернету» подеколи є найпростішим способом підготовки певного тексту, то цей спосіб «академічної діяльності» користується широкою популярністю. Антиплагіатні програми допомагають виявити цей прояв недоброчесності. В опрацюванні, наприклад, доробку студентів це дуже корисно, адже студенти часто йдуть найлегшим шляхом у «виконанні» завдань з академічного письма.

З іншого боку, оскільки такі програми не виявляють збігів із багатьма видами документів, то відсутність текстових збігів, виявлених програмою, не може слугувати свідченням відсутності в тексті академічного плагіату.

«Ніякі довідки про відсутність плагіату, у т.ч. спираючись на спеціалізоване програмне забезпечення, не можуть бути виправданням плагіату, допущеному у згаданих публікаціях». — з Рішення НАЗЯВО від 29.10.2019 р., <https://tinyurl.com/s3sgvqz>.

ЩО ОЗНАЧАЮТЬ ПРОЦЕНТИ ТЕКСТОВИХ ЗБІГІВ?

Антиплагіатні програми показують, який відсоток тексту збігається з іншими текстами. Але сам по собі **цей відсоток не означає нічого корисного!**

Текстовими збігами, що додаються до цього відсотка, можуть бути абсолютно нормальні речі:

- правильно оформлені цитати;
- назви праць у списку літератури;
- назва установи, де виконана робота;
- стандартні вирази і звороти;
- копіювання тексту власної статті автором у рукопис дисертації, тощо.

Тому аналіз тексту на ознаки можливого академічного плагіату передбачає, що на кожен текстовий збіг, виявлений програмою, обов'язково має дивитися людина. Певний документ може містити 20% текстових збігів — і виявиться, що це робота у галузі права, яка належним чином цитує багато законів. А інший документ може містити один текстовий збіг обсягом 1% тексту, але цей збіг буде ключовим висновком автора і, можливо, академічним плагіатом.

Втім, існує одна ситуація, в якій обмеження максимального відсотка текстових збігів може мати сенс. Коли Ви даєте завдання студентам написати есе обсягом 5 сторінок і бажаєте, щоб щонайменше 3 сторінки були їхнім власним текстом, тоді Ви можете встановити вимогу «не більше 40% текстових збігів». Антиплагіатна програма тоді допоможе швидко перевірити есеї кількох десятків Ваших студентів на відповідність цій формальній вимозі. В цій ситуації Вам цікаво одержати по 3 сторінки оригінального тексту від кожного студента, але менш цікаво (або й неможливо через брак часу) ретельно перевіряти правильність оформлення кожної цитати в роботі.

Однак цей підхід не можна застосовувати при аналізі наукових текстів. Рукописи наукових, навчальних, методичних публікацій при підготовці до друку потребують ретельної уваги людини до кожного текстового збігу.

Тому фіксація допустимого відсотка текстових збігів у Положенні про запобігання академічному плагіату, як це робить чимало українських університетів, є глибоко хибною практикою.

Як допомогти викладачеві?

В ідеальному світі студенти подіють свої письмові роботи викладачам тільки через систему дистанційного навчання (такі як популярна в Україні Moodle), антиплагіатна програма вбудована у цю систему і дозволить викладачеві одразу бачити і роботу студента, і результат її перевірки на текстові збіги.

В реальному світі **запроваджувати політику недопущення академічного плагіату в письмових роботах студентів можна тільки після надання викладачеві належних ресурсів для реалізації такої політики.**

Такими необхідними викладачу ресурсами є:

- попереднє прослуховування студентами змістовного курсу з академічного письма та/або наявність у викладача достатнього часу (до 8 годин, передбачені програмою дисципліни) в межах аудиторних занять для роз'яснення студентам «добросовісних» вимог до їхніх письмових робіт;
- доступ викладача до зручної у користуванні антиплагіатної програми (має надати університет). Безкоштовно доступні в інтернеті сервіси не є зручними, адже вони не дозволяють в автоматичному режимі завантажувати й перевіряти роботи одразу кількох студентів, обмежують обсяг тексту, який можна перевіряти за один раз;
- значна, тривала технічна підтримка викладачів у використанні антиплагіатної програми й експертна підтримка у коректній інтерпретації результату її роботи.

Ненадання викладачеві зручного доступу до програми з перевірки на текстові збіги або «посередництво» у доступі, за якого викладач передає роботу іншому працівникові для «перевірки на антиплагіат» й одержує як єдиний результат відсоток текстових збігів, є неналежними практиками, що **профанують** політику подолання академічного плагіату в студентських роботах.

ЦІКАВІ НОВИНИ

Йоша Леґеві, дослідник Гарвардського університету, відкликав свою нещодавно опубліковану статтю «Насилля поліції і здоров'я немовлят-афроамериканців» після того, як один з читачів виявив у ній помилки з класифікацією статистичних даних, які призвели до хибних висновків. Показово, що дослідник сам визнав свою помилку, повідомив редакцію журналу і публічно вибачився, не чекаючи, поки рішення про відкликання статті прийме редакція. Колеги вченого подякували йому за цей прояв академічної добросовісності, адже він міг і не відкликати свою публікацію з високореєтингового журналу.

Деталі читайте у Тимотії Бріка:
<https://www.facebook.com/tymofii.brik/posts/3139168399443472>.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 5 • Лютий 2020 р.

«СТУДЕНТСЬКИЙ ПЛАГІАТ, ЧАСТИНА 1. ХТО ВИНЕН?»

Наш бюлетень крокує до теми заходів, які допоможуть викладачам поліпшити якість та запобігти плагіату в письмових роботах (курсівих, есеях тощо), що їх готують студенти упродовж семестру.

На шляху до цього сюжету слід поговорити про складний комплекс причин, які знижують якість студентських робіт. Деякі з цих причин можна успішно долати.

«Ми віримо, що кращим початком розв'язання виклику студентського плагіату є посилення кваліфікацій й обізнаності викладачів»

Mariann Løkse, Mariann Solberg ^[1]

ЩО ПОПРШУЄ ЯКІСТЬ ПИСЬМОВИХ РОБІТ СТУДЕНТІВ?

Масштабне дослідження «Вплив політик щодо плагіату у вищій освіті в Європі» зробило висновок, що причиною студентського плагіату частіше є нестача навичок академічного письма і знань дослідницьких методів, аніж свідоме прагнення обманути. ^[2] Студенти, отже, часто копіюють свої роботи з інтернету не лише тому, що це технічно просто зробити або що таке списування є немирущою традицією. Причиною може бути недостатнє, несистематичне, неякісне навчання студентів належному академічному письму, його правилам, алгоритмові підготовки такої письмової роботи, якою студент й викладач пишати му- ться.

На те є свої чинники. Зокрема, письмовими роботами студентів у навчальному процесі частіше нехтують. Так, лише 28% українських студентів і 16% викладачів, опитаних у 2015 р., вважають кількість виконаних письмових робіт фактором забезпечення високої оцінки. Тоді як кожен другий респондент назвав таким фактором високу відвідуваність, а близько 70% учасників опитування — активну участь студентів у заняттях. ^[3] Але ж ані відвідуваність, ані участь не свідчать про досягнення жодного результату навчання — й вони виявилися удвічі-учетверо (!) важливішими критеріями оцінювання, аніж письмові роботи, які дійсно розвивають чимало компетентностей студентів.

Сеймо письмові роботи не будуть якісними, поки основним критерієм оцінювання результатів навчання студентів є запам'ятовування й відтворення інформації, а не розвиток критичного і логічного мислення.

«Оцінювання визначає те, що студенти вважають важливим, як вони проводять свій час і ким себе вбачають як студентів, а згодом як випускників... Якщо ви бажаєте змінити навчання студентів, то змініть методику оцінювання»

Brown and Pendlebury, 1997 ^[4]

ЯК СТУДЕНТІВ ШТОВХАЄ ДО ПЛАГАТУ СТРУКТУРА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ?

Часто студенти скорочують час і зменшують власні зусилля на підготовку письмових робіт, тому що їх до цього підготовлюють особливості навчального процесу, такі як:

- нестача навчального часу на навчання студентів належному академічному письму;
- необхідність одночасно готувати кілька письмових робіт з різних предметів, наприклад, наприкінці семестру;
- вимога про великий обсяг тексту роботи;
- короткий термін, відведений на підготовку об'ємної роботи.

Коли Ви, наприклад, даєте студенту завдання підготувати курсову роботу на 25 стор., то зважайте, що мінімальна кількість часу на якісну підготовку студентом 1 стор. роботи може становити 3-5 годин. ^[5] Тоді програма Вашої дисципліни має передбачати, що студент витратить 75-125 годин самостійної роботи на підготовку курсової. Переконайтесь, що цей час виділений у програмі дисципліни, або зменшіть вимоги до обсягу.

ЯКІ ТИПИ ЗАВДАНЬ ПРОВOKУЮТЬ ПЛАГІАТ?

Деякі способи укладання і види завдань можуть провокувати плагіат у письмових та списуваннях в екзаменаційних роботах студентів:

- запропонувати студентам підготовку **реферату** з теоретичного питання із єдиною вимогою «обсяг 10-15 сторінок»;

- не змінювати тип завдання (наприклад, написати есей) і запропоновані його теми з року в рік;
- не пояснювати студентам вимоги до роботи ані письмово, ані усно;
- пояснювати студентам вимоги, але робити це рівно один раз;
- встановити розміггі (неконкретні, суб'єктивні) критерії оцінювання роботи (наприклад, «робота виконана на високому рівні») або не встановлювати їх зовсім;
- надати оцінку за велику письмову роботу вагу 5-10% у загальній оцінці за курс;
- назвати запропоновану студентам письмову роботу (майже) так само, як і параграфи у підручнику з предмета, або скористатися назвами сторінок Вікіпедії;
- при формулюванні теми роботи використати дієслова з двох долішніх щаблів таксономії Блума («пояснить...», «назвіть...», «перелічте...», «напишіть власними словами...» тощо);
- застосовувати дві попередні поради при укладанні переліку екзаменаційних питань;
- перевіряти роботи студентів «по діагоналі»: сьогоднішні студенти неодмінно перекажуть своїм наступникам, що викладач не читає їхні тексти;
- не застосовувати жодних санкцій до студентів, які здають списані роботи.

Отже, неякісна завдання «на вхід» — неякісна робота «на виході». Недостатній підтримка, консультування, допомога й пояснення викладача, дефіцит часу — причини плагіату, що їх часто наводять студенти.

ЯКІ ЩЕ ФАКТОРИ ПІДВИЩУЮТЬ ЙМОВІРНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОГО ПЛАГІАТУ?

Таких факторів чимало. Одне з досліджень свідчить, що до плагіату частіше вдаються слабші студенти та ті студенти, які плагували раніше.^[6] Тому навчання належному академічному письму слід розпочинати ще на перших курсах університету, якщо не у середній школі. Слабші студенти потребують більшої підтримки з боку викладачів. Вони можуть мати недостатній досвід академічного письма і побоюватися, що не виконають роботу на належному рівні, а тому нададуть перевагу замовленню такої роботи в інших осіб. Проблемами таких студентів можуть бути невпевненість у власних силах, а також погане володіння письмовою українською мовою.

Коли один викладач встановлює належні вимоги до робіт студентів, а викладачі з інших предметів байдужі до плагіату, це погіршує стан академічного середовища університету. А адміністрація університету може докласти зусиль до запровадження політики нульової толерантності до проявів академічної недобросовісності.

Культура академічної доброчесності прямо конфліктує з культурою списування. Одержати високу оцінку за швидко скопійовану з інтернету роботу — неабияка підстава для гордості студента. Аргументові «всі списують, то чому мені не можна?» складно опонувати.

Сучасний досвід знає чимало інструментів, спрямованих на мінімізацію окреслених факторів. Поговоримо про них наступного разу.

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Lokse M., Solbergoumans M. Strengthening Teacher Qualifications to Prevent Student Plagiarism – Presentation of an Online Course and Discussion of a Strategy. In: Plagiarism across Europe and Beyond 2015. Conference Proceedings. June 10-12, 2015. Brno, Czech Republic. P. 25. URL: <https://tinyurl.com/wsew705>.
2. T. Bretag (ed.), Handbook of Academic Integrity, 2016. DOI 10.1007/978-981-287-098-8_3. Chapter 5.
3. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку. Слайд 22. URL: http://fond.sociology.kharkov.ua/images/does/academ_cult/material.pdf.
4. Dr Julie Baldy Currens, Ian Hall. Teaching Excellence: UK (and Global) Experience. Доповідь на Україно-британському форумі «Досконалість викладання і навчання у вищій освіті» 04.12.2019 р. Слайд 27. URL: http://www.britishcouncil.org.uk/sites/default/files/uk_experience_-_ian_hall_julie_baldy_currens.pdf.
5. Володимир Бахрушин, Євген Ніколаєв. Методичні рекомендації для засадів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. С. 7. URL: <https://tinyurl.com/v6lg7wt>.
6. Jude Carroll and Carl-Mikael Zetterling. Guiding Students away from Plagiarism. KHT, 2009. P. 17-18. URL: <https://tinyurl.com/ucmnlr7>.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 6 • Лютий 2020 р.

«СТУДЕНТСЬКИЙ ПЛАГІАТ, ЧАСТИНА 2. ЩО РОБИТИ?»

Як допомогти студентам писати кращі роботи без плагіату? Як і будь-яка інша складна проблема, адекватна відповідь на це питання має передбачати низку заходів на різних рівнях управління.

ЩО МАЄ РОБИТИ УНІВЕРСИТЕТ?

Мотивація до роботи і навчання у **ціннісно чесній академічній спільноті** — ключова передумова розв'язання проблеми плагіату і недоброчесності загалом. На жаль, немає готового алгоритму, який гарантовано виведе таку мотивацію студентів, викладачів, адміністрації закладу на перше місце.

Розробити і затвердити кодекс академічної доброчесності^[1], утворити етичну комісію, написати політику запобігання плагіату — дії необхідні, але не самодостатні. Без інших заходів ця політика залишиться на папері.

Члени університетської спільноти (адміністратори, викладачі, студенти, навчально-допоміжний персонал) можуть потребувати **підвищення кваліфікації** з відповідних питань. Одні представники спільноти потребують базової, вступної інформації з теми. Іншим необхідно глибше зрозуміти тему, дістати пояснення тих чи тих деталей і особливостей, що виникають у практиці запровадження доброчесних норм академічної поведінки. Варто створити можливості такого навчання і консультацій, адаптовані до потреб різних стейкхолдерів університету.

Кроки зі створення доброчесного академічного клімату, що мають шанс на успіх:

1. Ширити розуміння й справедливі правила, процедури та стандарти академічної доброчесності серед усіх членів спільноти.
2. Обговорювати аспекти академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу, у т.ч. в контексті ширшого кола етичних проблем.
3. Послідовно та прозоро практикувати дії, прописані у правилах університету.
4. Розробляти, роз'яснювати і підтримувати неупереджені й прозорі процедури розгляду порушень академічної доброчесності.
5. Знати сучасні тенденції в освіті та технологіях для запобігання можливим ризикам і проблемам доброчесності.
6. Регулярно оцінювати ефективність, адекватність правил, процедури і практики академічної доброчесності.^[2]

Університетська політика запобігання плагіату має поширюватися не лише на випускні кваліфікаційні роботи студентів, але й на їхні поточні роботи з навчальних дисциплін.

Визначати у загальноуніверситетському положенні допустимі та недопустимі відсотки текстових запозичень у різних видах академічних текстів — некоректний і хибний підхід.

Можливість навчитися основ коректного академічного письма має бути доступною студентам від початку їхнього навчання.

Тему доброчесності дуже важливо проговорювати, вона має, в прямому сенсі слова, **звучати вголос** у щоденному житті закладу. Ми живемо в світі «інформаційних бульбашок». Якщо колеги по Вашій кафедрі та Ваші одногрупники знають і говорять про просування доброчесних академічних цінностей та неприпустимість плагіату, то це не завжди означає, що викладачі сусідньої кафедри і студенти іншої групи роблять так само.

Чесна розмова на рівні і кафедри, і адміністрації особливо потрібна там, де політика доброчесності й нульової терпимості до плагіату конфліктуватиме із усталеними практиками університету.

Наприклад, за доброчесністю може конфліктувати виконання письмових робіт за неясним складеним завданням. Вправа «написати реферат з теоретичного питання на 12 сторінок» гарантує, що студент спілагатитиме текст. Таке завдання не сприяє розвитку навичок академічного письма. Більш того, воно є прихованою формою незаслуженого підвищення оцінки, коли віднаку дістає робота, до виконання якої не було докладено необхідних зусиль і яка насправді не розвинула у студента жодних нових навичок, не допомогла йому набути нових знань. У цьому прикладі **тип завдання** конфліктує із просуванням доброчесності в письмових роботах студентів і породжує необ'єктивне оцінювання — ще одне порушення академічної доброчесності.

Необ'єктивне оцінювання у вигляді незаслуженого підвищення оцінки на прохання керівника або колеги — ще одна тема для проговорення і прийняття політик закладу освіти.

Можливо, краще, щоб в рамках вивчення певної дисципліни не було письмової роботи, аніж щоб завдання для такої роботи було неякісним. Відповідне рішення могло би стати частиною політики університету.

Dr Elijah Morgan пропонує такі складові прокування академічної доброчесності в університеті:

- Розвиток у студентів прагнення набувати мудрість упродовж усього життя.
- Підтримка викладачів у виконанні ними ролі наставників.
- Заохочення студентів до відповідальності щодо академічної доброчесності.
- Чітке визначення очікувань від студентів.
- Чесні та креативні форми оцінювання.
- Допомога у визначенні та дотриманні стандартів академічної доброчесності університету.^[3]

Як допомогти викладачеві?

Ми маємо непроговорюване волюс переко-
нання, що, оскільки університетські викладачі
є авторами дисертацій, наукових статей і під-
ручників, то всі вони ① добре розуміються на
сучасних стандартах та практиках академічно-
го письма і ② *a priori* докладно передають ці
знання своїм студентам. На жаль, обидва при-
пущення часто далекі від дійсності.

Належне підвищення кваліфікації виклада-
чів має охоплювати, серед інших, такі пита-
ння:

- знання передумов і складових елементів академічної доброчесності;
- підвищення мотивації до слідування її цінностям;
- застосування сучасних міжнародних стан-
дартів і правил академічного письма;
- обізнаність із основними причинами сту-
дентського плагіату;
- знання типів завдань, які допомагають
студентам уникнути плагіату;
- оволодіння методиками навчання сту-
дентів академічного письма;
- вміння користуватися антиплагіатними
програмами та коректно інтерпретувати
результати їхньої роботи* (програма — не
панацея).

Коли університетом прийняте рішення про
виконання в рамках навчальних дисциплін ті-
льки письмових робіт, що відповідають стан-
дартам академічного письма, то:

- викладачеві слід надати окремі години на-
вчального навантаження на керівництво,
консультування і перевірку таких робіт;
- норма часу студента на виконання пись-
мової роботи (з розрахунку від 3-5 годин
на одну сторінку) має бути передбачена у
навчальному плані та syllabusі (програмі)
дисципліни.

Викладачеві мають бути доступні технічні
засоби (система дистанційного навчання, ан-
типлагіатна програма), що полегшують пере-
вірку робіт студентів на предмет некоректних
текстових зашпозичень*.

Наші поради викладачеві

То що слід робити викладачу, щоб зорієн-
тувати і навчити студентів написанню якісної
роботи, в якій не буде порушень академічної
доброчесності?

Рубрика «Читайте також» на наступній
сторінці наводить посилання на два матеріа-
ли, які містять чимало порад про те, якими
методами можна досягти зазначеної цілі. Ре-
комендуємо Вам з ними ознайомитися.

На доповнення до цих матеріалів пропонує-
мо ще кілька міркувань та ідей.

Підкреслимо передусім, що просто сказати
студенту: «пишіть роботу власними словами,
правильно посилаючись на джерела» — недо-
статньо. За результатом одного з досліджень,
попередження студентів про те, що їхні робо-
ти перевірятимуться на плагіат, не знижує ча-
стку плагіату в студентських роботах^[4].

Тому почніть з підвищення важливості пи-
сьмового завдання у структурі Вашої дисцип-
ліни. Збільшіть вагу оцінки за письмову робо-
ту в підсумковій оцінці за курс за рахунок зме-
нишення ваги оцінки за відвідуваність та висо-
ку активність студентів на заняттях*. Передба-
чте більше часу в тематичному плані занять
на пояснення вимог до письмового завдання,
його перевірку, консультування і **надання
аворотного зв'язку** студентам.

**Завдання важливе для Ваших студен-
тів, коли:**

- студенти розуміють мотивацію, з якої во-
ни мають це завдання: ① мотивація вик-
ладача — чому пропонується завдання і ②
мотивація студента — яку користь принесє
йому виконання завдання;
- є детальна і зрозуміла інструкція із вимо-
гами до завдання;
- на завдання виділені час і зусилля викла-
дача;
- завдання має суттєву вагу у підсумковій
оцінці за курс;
- студенти відчують підтримку викладача.

«Правила кажуть студентам не спису-
вати, плагіювати чи фальсифікувати
дані. Що студентам треба знати — це
те, що ми очікуємо, що вони ціліти-
муться значно вище: їхньою ціллю
має бути «зробити правильно». Сту-
денти інтелектуально дорослішають,
коли вони відчують особисте зобо-
в'язання зробити правильно свою
роботу — і коли важливість цього
«зробити правильно» стає части-
ною мотивації їхніх зусиль».

David Horacek

Дайте собі відповідь на питання, розвиткові яких конкретних компетентностей студента (передбачених syllabusом дисципліни) сприяє виконання певного завдання: знайомство з важливим джерелом інформації, порівняння якості різних публікацій з певної теми, навички правильного оформлення посилань до тексту, практика у мистецтві раціональної аргументації власної думки, лаконічне (або, навпаки, розлоге) резюмування думок іншої людини тощо.

Всі три складові мають бути взаємопов'язаними: ① зміст завдання + ② сукупність компетентностей, що їх розвиває його виконання + ③ критерії оцінювання завдання.

Пам'ятайте, що просто перевірити роботу студента на відсутність плагіату — ще не означає оцінити її якість. Відсутність плагіату — критерій допуску роботи до перевірки, а не критерій її диференційованого («добре», «відмінно» тощо) оцінювання.

Після перевірки робіт поясніть студентам, які елементи письмової роботи вони зробили добре і над якими навичками їм ще треба попрацювати.

Робіть більший акцент на навчанні студентів робити правильно, аніж на застосуванні жорстких санкцій за плагіат.

Недостатнє навчання студентів необхідних технік виконання завдань — значно вагоміша причина їхнього плагіату, аніж свідомий намір обманути викладача^[6]. Більше уваги до академічного письма, більше професійної підтримки один одного — це і є головні ключі до подолання проблеми плагіату в освіті.

«Кожен студент має право на академічне середовище, вільне від несправедливостей, спричинених будь-якою формою інтелектуальної нечесності»

Кодекс честі студента,
Політехнічний університет Вірджинії, США

ЧИТАЙТЕ ТАКОЖ

Цей випуск бюлетеня доповнює поради, наведені у «Методичних рекомендаціях... з підтримки принципів академічної доброчесності»^[5], стор. 21 і далі.

Також дивіться статтю «Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах»^[6].

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту», пункт 2 частини 3 статті 32.
2. Скорочено і адаптовано з: Фундаментальні цінності академічної доброчесності. Пер. з англ. К., 2019, с. 30-31. URL: www.academicintegrity.org/wp-content/uploads/2019/04/Fundamental_Values_version_in_Ukrainian.pdf
3. Dr Eljah Morgan. Theoretical Grounds of Academic Integrity. Доповідь в Острозькій академії 15.02.2018 р.
4. Youmans, R. J. (2011). Does the adoption of plagiarism-detection software in higher education reduce plagiarism? *Studies in Higher Education*, 36 (7), 749-761.
5. Володимир Бахрушин, Євген Ніколаєв. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. К.: SAIUP, 2019, 47 с. URL: <https://tinyurl.com/v6lg7wt>
6. Євген Ніколаєв. Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах? URL: <https://www.skeptic.in.ua/promoting-integrity/>

* Зірочкою позначена інформація, що також була наведена у попередніх випусках цього бюлетеня.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 12 • Лютий 2021 р.

«ЯК ПОСИЛИТИ ПОЛІТИКУ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗВО?»

Більшість українських університетів вже розробили й ухвалили документи, що регламентують їхню політику академічної доброчесності. Ефективна реалізація цієї політики має спиратися на низку заходів, що реалізуються на різних рівнях управління ЗВО. З урахуванням методики SAID (Scorecard in Academic Integrity Development, «Оцінний лист розвитку академічної доброчесності»^[1]) виділимо кілька груп таких заходів.

ЛІДЕРСТВО І УПРАВЛІННЯ

Розвиток політики академічної доброчесності потребує тривалих і наполегливих зусиль з боку керівництва закладу освіти. До виконання тих чи інших функцій із просування політики мають залучатися як посадові особи закладу (ректор, проректори, декани, заступники декана, завідувачі кафедр), так і структурні підрозділи (центр забезпечення якості вищої освіти, бібліотека, юридичний відділ та ін.). Для розгляду порушень академічної доброчесності у ЗВО утворюється комісія з етики, до складу якої включаються здобувачі освіти.

РОЗРОБКА І ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОЛІТИКИ

Ефективна етична політика університету виробляється спільно усіма учасниками освітнього процесу. Активне залучення студентства, викладачів, адміністрації закладу до розробки етичного кодексу, ретельне опрацювання і досягнення консенсусу щодо його ключових положень формують належну документальну основу політики академічної доброчесності закладу освіти (детальніше про укладання університетом етичного кодексу див.^[2]).

Нормативні акти ЗВО мають визначати:

- розподіл функцій між посадовими особами та підрозділами, відповідальними за розробку, реалізацію та оновлення політики академічної доброчесності ЗВО;
- механізми впровадження принципів академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин в науковий та освітній процеси^[3];
- заходи із забезпечення дотримання принципів академічної доброчесності^[4];
- співвідношення між окремими порушеннями академічної доброчесності і можливими видами санкцій (академічної відповідальності) за кожне порушення;
- процедури запобігання, виявлення та розгляду випадків порушення академічної доброчесності^[5] та апеляцій;
- регламент роботи етичної комісії.

ІНФОРМУВАННЯ, КОМУНІКАЦІЯ

Гарним інструментом згуртування університетської спільноти навколо академічних цінностей є добровільне підписання студентами, аспірантами, викладачами, представниками адміністрації Декларації про дотримання академічної доброчесності^[6].

Прозорість і відкритий доступ до відповідної інформації — ключові умови розвитку інституційної культури академічної доброчесності.

Зміст політики і правил академічної доброчесності має бути донесений до кожного учасника освітнього процесу. Мають відбуватися заходи з підвищення кваліфікації викладачів і навчальні заходи для студентів (як в межах компонентів освітньої програми, так і додатково до неї). Студентам мають бути доступні консультації з питань академічного письма, уникнення порушень академічної доброчесності, процедур розгляду таких порушень, можливих видів академічної відповідальності, організовані окремо від навчальних занять.

Питання академічної доброчесності можна комунікувати через офіційний сайт закладу, банери, інфографіку, флаери, роздаткові матеріали; на семінарах, тренінгах, круглих столах, конференціях і гостьових лекціях; у бібліотеці, в коридорах, аудиторіях тощо.

ЯКІСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Розвиток культури академічної доброчесності — важлива умова якісного навчання. Тому університетському **структурному підрозділу із забезпечення якості освіти** має бути доручена низка функцій із адміністрування політики академічної доброчесності:

- координація підготовки відповідної нормативної бази ЗВО;
- надання консультацій викладачам;
- оволодіння вимог до структури силбусів (див. бюлетень № 11) та інших супровідних документів до навчальних дисциплін;

- моніторинг реалізації політики академічної доброчесності, у т.ч. шляхом регулярних (не рідше одного разу на рік) опитувань учасників освітнього процесу;
- сприяння обміну досвідом з партнерськими університетами;
- участь у розробці нових інформаційних матеріалів для членів академічної спільноти;
- моніторинг та поширення релевантних інформаційних матеріалів інших організацій, нормативних документів, рекомендацій з кращих практик;
- технічний супровід діяльності етичних комісій та ін.

НАЗІВО також рекомендує періодично (щорічно) готувати й оприлюднювати звіт про рівень дотримання принципів академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин у закладі вищої освіти^[3].

На рівні **рішень кафедр і викладачів** необхідно вживати заходів, що покращують якість освітнього процесу і знижують ризики академічної недоброчесності, зокрема таких:

- щонайменше, внутрішнє (за можливості, й зовнішнє) рецензування змісту програм навчальних дисциплін;
- включення короткого огляду вимог із дотримання правил академічної доброчесності до syllabus кожного курсу;
- рішення про включення до змісту освітніх програм питань про норми академічної доброчесності, навчання належного академічного письма;
- визначення типів студентських робіт, які обов'язково перевіряються на ознаки можливих некоректних текстових запозичень, у т.ч. із використанням спеціалізованого програмного забезпечення;
- надання викладачам офіційного, легального доступу до такого програмного забезпечення. Така програма може бути інтегрована до системи управління навчанням, такої як Moodle;
- оновлення найбільш часто застосовуваних методик навчання з тим, щоб орієнтувати студентів не на відтворення інформації, а на її осмислене використання й розвиток критичного мислення, творчу діяльність;
- якісна підготовка завдань для перевірки досягнених результатів навчання, чесне оцінювання їх виконання;
- чесний розрахунок часу, необхідного студентам для виконання завдань, підготовки письмових робіт, його відповідність кількості годин, виділених в освітній програмі на проходження певного курсу;
- розміщення «в інституційному репозитарії кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти (в обов'язковому порядку після їх захисту)»^[3].

СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ПОСЛІДОВІСТЬ

Передбачені нормативними документами ЗВО процедури встановлення факту порушення академічної доброчесності мають однаково мірою застосовуватися у всіх випадках виникнення підозри щодо таких фактів.

Подібні види порушень мають передбачати подібні санкції. Різні суб'єкти можуть бути наділені різними повноваженнями щодо визначення санкцій за те чи те порушення. Наприклад, викладач може самостійно застосовувати за списування під час іспиту санкцію у вигляді виставлення оцінки «незадовільно», тоді як письмове попередження здобувача освіти про неприпустимість такої дії може належати до компетенції декана.

Слід з повагою ставитися до всіх учасників розгляду порушень академічної доброчесності. Процедури розгляду випадків порушень мають бути покріплено прописані у нормативних документах, передбачати можливість і порядок розгляду апеляцій.

ДИНАМІЧНЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ

Ефективні документи ЗВО, що визначають політику закладу з етичних питань, періодично оновлюються і вдосконалюються на основі нових викликів в освіті й наявного досвіду закладу із застосування норм цих документів.

Наприклад, широко запроваджені у зв'язку із тривалим карантинним дистанційні технології навчання — відтепер значно масштабніша форма діяльності університетів, у якій необхідно реагувати на специфічні для неї проблеми академічної доброчесності. Набутий досвід розгляду випадків порушення правил академічної доброчесності є підставою для уточнення відповідних процедур, прописаних у нормативних документах закладу освіти.

Навпаки, коли нормативна база політики академічної доброчесності ЗВО є рамковою і в основній змістовній частині дублює норми освітнього законодавства, це може свідчити, що ці документи «не працюють», недостатньо застосовуються для вирішення реальних питань.

«Якщо політика академічної доброчесності [закладу освіти] не переглядалася за останні три роки, це гарантує, що вона є застарілою».

Jude Carroll

3 РЕКОМЕНДАЦІЙ НАЗЯВО:

«Забезпечення академічної доброчесності має бути частиною внутрішньої системи забезпечення якості освіти ЗВО і передбачає зокрема такі елементи, як **політику**... та **внутрішню нормативну базу** ЗВО із цього питання; ...наявність чіткого **розподілу** відповідних **функцій і повноважень** між... **структурними підрозділами (посадовими особами)** ЗВО; відповідні інформаційно-технологічні засоби.

Політика, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності мають бути визначеними, чіткими і зрозумілими, доступними для всіх учасників освітнього процесу. Ці процедури мають передбачати як механізми **моніторингу** дотримання академічної доброчесності (перевірка письмових робіт з метою виявлення текстових та інших запозичень без коректних посилань, **рецензування**... наукових статей перед публікацією, анонімне **опитування** здобувачів вищої освіти щодо наявності / відсутності порушень академічної доброчесності тощо), так і дієві, зрозумілі та прозорі процедури **реагування** на такі порушення і **притягнення до академічної відповідальності**».

Необхідне «здійснення заходів з **популяризації** академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти. Формами популяризації можуть бути введення в [освітніх програмах] окремих [освітніх компонентів], присвячених академічній доброчесності та навичкам академічного письма, реалізація ЗВО окремих **короткострокових модулів** з цієї тематики тощо».

Важлива «наявність у ЗВО **політики «нульової толерантності»** до будь-яких проявів академічної недоброчесності, втілена в інституційну культуру та підкріплена відповідними **процедурами та інституційними практиками**»^[4] (виділення наше. — авт.).

«На рівні закладу освіти методи підтримки академічної доброчесності передбачають формування культури... академічної доброчесності через внутрішні політики, підписання декларації про дотримання принципів академічної доброчесності... Важливо організовувати заходи, націлені на усвідомлення здобувачами різниці між отриманням оцінки та досягненням результатів навчання, отриманням диплома та здобуттям освіти».

— з Рекомендацій щодо впровадження змішаного навчання...^[5]

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Irene Glendinning. Scorecard for Academic Integrity Development: Benchmarks and Evaluation of Institutional Strategies. In: Plagiarism across Europe and Beyond 2017-Conference Proceedings, pp. 25-34. URL: <https://tinyurl.com/y7fgjserd>
2. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності, розділ 4. Лист МОН від 23.10.2018 р. № 1/9-650. URL: <https://tinyurl.com/y59rjpd2>, <https://tinyurl.com/v6lg7vt>
3. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності. Затверджено Рішенням НАЗЯВО від 29.10.2019 р. Протокол № 11. URL: <https://tinyurl.com/j7hvxgzh>
4. Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми / Затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 року. К., 2020, с. 37-38. URL: <https://tinyurl.com/yxc5yr6a>
5. Бершадська О., Зубань Ю., Ляріонов О. та ін. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти, с. 45. URL: <https://tinyurl.com/uejzomow>

В оформленні бюлетеня використано іконки Communication by Sarote Impheng, Policy by Hamel Khaled, одержані на ceprici The Noun Project.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 13 • Березень 2021 р.

«ЯК ПРОТИДІЯТИ НЕПРАВДИВОМУ АВТОРСТВУ?»

У загальному сенсі плагіат є привласненням (чужого) авторства. На це явище можна дивитися з двох боків. З одного боку, плагіат — це запозичення чужого тексту без вказівки про його авторство, оформленої за визначеними правилами цитування. З іншого боку, текст може бути оригінальним, але інформація про його авторів може бути неправдивою через інші міркування, ніж бажання скопіювати-вставити у свою роботу чужий текст.

Політика академічної доброчесності має запобігати цьому порушенню. Для цього слід розуміти, яких форм воно набуває і яка мотивація учасників академічних відносин за ним ховається.

ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ ЩОДО АВТОРСТВА ПЕВНОЇ РОБОТИ, ТЕКСТУ, ДОСЛІДЖЕННЯ

У законі «Про освіту» академічний плагіат визначено як «оприлюднення... наукових (творчих) **результатів, отриманих іншими особами**, як результатів власного дослідження (творчості) та/або **відтворення опублікованих текстів... інших авторів без зазначення авторства**»^[1] (виділення наше. — Авт.). Неправдive вказування авторства певного академічного тексту фактично підпадає під наведену дефініцію, знаходиться на перетині академічного плагіату, обману і фальсифікації.

Багатоманітні прояви неправдивого авторства можна звести до різних комбінацій двох його основних форм:

① **Примарне авторство** (англ. ghostwriting) — дійсний автор тексту не вказується.

② **Почесне / статусне авторство** (англ. honorary authorship) — серед авторів тексту вказується особа, не причетна безпосередньо до його створення.

Оскільки нашим предметом розмови є академічна сфера, ми не розглядатимемо далі установлену традицію підготовки «невидимими» авторами художніх біографій знаменитостей і політиків, роботу спірайтерів і копірайтерів, підготовку нормативних документів. Розглянемо натомість основні види неправдивого авторства, що поширені у сфері освіти і науки.

НЕПРАВДИВЕ АВТОРСТВО

ПЛАГІАТ

ОБМАН

ФАЛЬСИ-
ФИКАЦІЯ

ПРИМАРНЕ АВТОРСТВО

«Примарне авторство має місце, коли особу, яка задовольняє традиційним вимогам для включення до числа авторів, — а саме, вона зробила суттєвий інтелектуальний внесок до змісту публікації, — не називають серед авторів цієї публікації»^[2, с. 900]. Примарне авторство академічних публікацій порушує наукову етику, оскільки, не надаючи об'єктивну інформацію про авторів розвідки, не надає їм належного визнання за виконану роботу і не дозволяє іншим фахівцям оцінити ступінь незангажованості дослідження.

Втім, варто зазначити, що, якщо певний дослідник не бажає бути зазначеним як автор у публікації за результатами проведеного ним дослідження, закон надає йому таке право. Відповідно до закону «Про авторське право і суміжні права», автору належить право «забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом»^[3].

З іншого боку, автору також належить право «вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо»^[3]. Отже, за законом суб'єктом, рішення якого є визначальним щодо того, чи зазначати дослідника серед авторів відповідної публікації, є сам дослідник.

АКАДЕМІЧНІ РОБІТИ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Підготовка курсових і дипломних робіт, наукових статей, дисертацій тощо на платній, анонімній основі сторонньою організацією є поширеним різновидом недоброчесного примарного авторства. Ця проблема багата на різні прояви, що становлять серйозну загрозу здоровому функціонуванню академічного середовища. Її активно вивчають дослідники, однак наразі готового рецепту здолаття такого тінювого авторства не вироблено. Ми поговоримо про основні пропонувані дослідниками шляхи зменшення масштабів цього явища в одному з наступних випусків.

СТАТУСНЕ АВТОРСТВО В АКАДЕМІЧНІЙ СФЕРІ

Відсутність чітких політик авторства в освітніх і наукових установах, необхідність публікуватися «для звітності», престижність наявності великої кількості публікацій, тиск правил «публікуйся або помри» (англ. *publish or perish*) викликають до життя статусне авторство — включення до числа авторів осіб за критерієм їх більш високого місця в управлінській або неформальній ієрархії.

① На ранньому етапі академічної кар'єри студенти та аспіранти можуть зустрітися із цим явищем у вигляді необхідності включення свого наукового керівника до числа співавторів власних наукових розвідок. Якщо науковий керівник фактично не брав участі у проведенні такого дослідження понад консультування, то ця практика начисто демонструє здобування освіти, що «дописування» когось до авторів є «нормальним». Так формується спотворене уявлення про норми академічної етики та повсякденне їх застосування.

② Усередині університетів і наукових інститутів як ієрархічних бюрократичних структур може мати місце підготовка наукової публікації підлеглим із додаванням керівника структурного підрозділу до числа її співавторів. У жорсткому варіанті цієї практики справжні автори дослідження стають «примарам» і в публікації не вказуються.

Таке привласнення авторства може здійснюватися як на оплатній, так і безоплатній основі, воно спирається на наявність адміністративної (управлінської) ієрархії, може передбачати елемент примусу чи тиску на підлеглого. Звичайно таким відношенням властива повторюваність: привласнюється не один текст, а набір публікацій (результатів досліджень) упродовж тривалого періоду часу. Учасники таких відносин часто ставляться до них як до звичайної речі, усередині колективу «всі знають» [2, с. 992], хто насправді виконує роботу.

Брайан Мартін назвав окреслені дії «інституціоналізованим плагиатом» [4]. Вони демотивують співробітників й аспірантів, позбавляють їх права на належне визнання результатів своєї інтелектуальної праці, сприяють формуванню непродуктивних ділових стосунків усередині академічного колективу.

③ Залучення особи з високою науковою репутацією як «гостьового» співавтора може полегшити публікацію статті у високореєтингових наукових журналах і приверне до неї більшу увагу читачів, що може відповісти стратегічним інтересам основних авторів дослідження. Іншими словами, концентрація досліджень під «брендом» авторства впливової, відомої особи є способом конкурентної боротьби дослідницьких колективів за такі ресурси, як цитованість публікацій і залучення бюджетних чи грантових коштів на нові дослідження за результатами конкурсів.

Статусне авторство є проявом **ефекту Маттія**, згідно з яким переваги в академічній сфері розподілені нерівномірно. Впливові дослідники легко збільшують число своїх публікацій, їх частіше цитують, тоді як дослідникам-початківцям в цих умовах значно складніше «пробитися нагору». Ефект підтримує наявність нерівності статусів і можливостей в академічних ієрархіях.

Назву «ефект Маттія» запропонував американський соціолог Роберт Мертон за цитатою з притчі про таланти: «Бо кожному, хто має, додається, і він матиме над міру; а в того, хто не має, заберуть і те, що має» (Мт. 25:29, пер. І. Хоменка).

НЕКОРЕКТНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

РОЛІ У ДОСЛІДЖЕННІ

Подеколи трапляється підміна ролі у підготовці публікації. Її співавтором може бути вказана особа, внесок якої обмежився науковою редакцією тексту чи його перекладом англійською мовою (*актуально для публікацій у виданнях, що індексуються у провідних наукометричних базах даних*). Виконання цих функцій загалом не вважається достатньою підставою для надання особи статусом співавтора дослідження.

СТВОРЕННЯ ВРАЖЕННЯ

«НЕЗАЛЕЖНОСТІ» ДОСЛІДЖЕНЬ

Численні джерела вказують^[5], що фармацевтичні, медичні, тютюнові компанії подеколи вдаються до приховування того факту, що ті чи ті дослідження (наприклад, щодо безпеки певних ліків чи впливу тютюнопаління на здоров'я) було профінансовано та проведено на їхнє замовлення, аби таке дослідження виглядало «незалежним», отже, більш достовірним. Такі публікації обов'язково передбачають «примарне» авторство і можуть поєднуватися із «почесним» авторством, коли відомому досліднику із високою професійною репутацією пропонують за окрему винагороду виступити «автором» такого дослідження.

«За результатами... дослідження, опублікованого у журналі *Accountability in Research*, «подарунок» авторства, коли до співавторів включають вчених, які практично або зовсім не брали участі у проведенні дослідження, є найпоширенішою формою академічного шахрайства в США».

Dalmeet Singh Chawla^[6]

«Авторство наділяє авторів публічним визнанням їхньої праці і має важливі академічні, суспільні та фінансові наслідки. Авторство також означає відповідальність за опубліковану працю».

— з рекомендацій Міжнародного комітету редакторів медичних журналів^[7]

ЗЛОВЖИВАННЯ СПІВАВТОРСТВОМ

Проведення дослідження групою фахівців, публікація за його результатами статей у співавторстві сьогодні є цілком природним явищем. Однак стаття у співавторстві «зараховується» як окрема одиниця у показниках публікаційної активності й цитованості кожного автора окремо, а підготувати одну статтю за авторством п'яти осіб легше, ніж п'ять одноосібних публікацій. Тому співавторством часто зловживають.

Назвемо дві поширені форми такого зловживання:

- «бартер авторства»: я включаю тебе співавтором у свою статтю, ти включаєши мене у свою;
- «продаж співавторства»: інші особи сплачують справжньому автору певну суму за включення їх до числа співавторів або кілька осіб розділяють між собою вартість публікації статті у «платному» журналі.

Обидві практики наділяють статусом автора особу, не причетну до підготовки публікації, тому є недоброчесними.

НЕПРАВДИВЕ АВТОРСТВО ПОРУШУЄ НАУКОВУ ЕТИКУ

Неправдиве авторство тягне за собою негативні й неетичні наслідки, як-от:

- накрутка кількості публікацій і наукометричних показників;
- перешкодження професійному розвитку дослідників-початківців («ефект Матвія»), захоювання їх до неетичних дій (вони змушені ставати співавторами поважних авторів для публікації статей у високореєтингових журналах);
- несправедливий доступ до коштів на проведення наступних досліджень і до підвищення у посаді;
- зловживання владою^[8] (адміністративним впливом);
- введення в оману споживачів наукової інформації;
- звуження академічної свободи дослідників;
- підрив довіри усередині академічних спільнот.

ЩО СЛІД ПЕРЕДБАЧИТИ У ПОЛІТИЦІ ОПРИЛУДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основні заходи із вирішення окреслених проблем авторства розроблені й прийняті як складовою редакційних політик провідних міжнародних наукових журналів. Оскільки редакційна політика значної частини українських наукових видань не є незалежною від засновника (університету чи наукової установи), то, на наш погляд, в Україні більш доцільно розробляти й ухвалювати політику оприлюднення результатів досліджень на рівні закладу освіти чи наукової установи.

Така політика має включати зокрема правила визначення того, чи слід вказувати певну особу як (спів)автора наукової публікації. У цьому питанні можна орієнтуватися на декілька підходів.

Зокрема, рекомендації Комітету з питань публікаційної етики^[9] вказують, що мінімальними вимогами для визначення особи як автора дослідження є:

- ① **суттєвий внесок** цієї особи у роботу і
- ② **відповідальність** особи за проведену роботу та її представлення у публікації.

Журнал *Neurology*^[10] вказує, що особа здійснила суттєвий внесок у дослідження, якщо вона виконала будь-яку (які) з таких функцій:

- розробка методології дослідження;
- збір більшої частини вихідних даних;
- аналіз або інтерпретація даних;
- написання чи переробка змісту рукопису.

Більш розгорнутий і широко відомий варіант критеріїв визначення авторства досліджень сформульовано у рекомендаціях Міжнародного комітету редакторів медичних журналів^[1]. Згідно з цими рекомендаціями, **факт авторства певної особи** встановлюється, якщо вона **одночасно задовольняє чотирьом критеріям**:

- ① Суттєвий внесок до концепції або плану дослідження або одержання, аналіз чи інтерпретація даних.

- ② Написання тексту публікації або переробка його змістовного наповнення.

- ③ Ухвалення остаточної редакції тексту до публікації.

- ④ Згода нести відповідальність за всі аспекти виконаної роботи, своєчасно відповідати на питання, що можуть стосуватися точності й достовірності будь-якої частини дослідження.

Осіб, які відіграли ту чи іншу роль у проведенні дослідження, але не задовольняють викладеним критеріям, не слід вказувати як авторів (співавторів) відповідних публікацій.

Натомість у політиці оприлюднення результатів досліджень слід передбачати, що наукові статті, дисертації, монографії тощо можуть містити розділ «Подяки» (англ. Acknowledgements). У цьому розділі можна відзначити причетних до дослідження осіб (які не є співавторами) за такої їхній внесок, як:

- Залучення/надання фінансування на проведення дослідження.
- Надання лабораторних площ та обладнання.^[14]
- Загальне керівництво, координація, організаційний супровід, технічна підтримка дослідження.
- Консультування, підготовка матеріалів з питань оплати наукової праці й компенсації витрат.^[14]
- Рецензування, надання коментарів, які дозволили покращити виклад та аргументацію у публікації (у т.ч. можна згадати внесок анонімних рецензентів).
- Літературне редагування, переклад тексту.
- Наукове редагування тексту та ін.

Так само можна відзначити й залучені до проведення дослідження організації.

Також редакційна політика має вимагати від авторів (відповідно до міжнародної практики, це особливо важливо для досліджень у галузі охорони здоров'я) **розкриття інформації щодо такого**^[12]:

- Джерела фінансування дослідження.
- Вплив суб'єкта, який фінансує дослідження, на його зміст, методологію, висновки і рекомендації.
- Реальні та потенційні конфлікти інтересів авторів дослідження, передусім фінансові.

Крім того, при оприлюдненні результатів **медицини** досліджень слід прямо забороняти примарне авторство публікацій: всі без винятку співавтори таких досліджень мають бути вказані відкрито. Це зокрема стосується представників комерційних компаній, якщо вони надавали певну інформацію для проведення дослідження або брали участь у підготовці публікацій за його результатами.

Насамкінець, якісно виконані дослідження заслуговують на публікацію у провідних наукових журналах. Тому політика оприлюднення досліджень має рекомендувати авторам уникати наукових видань сумнівної якості, як от тих, що належним чином рецензують подані статті. Та це є темою іншої розмови... ☺

«Знання — це основа
і джерело доброго письма».

Гораций

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII «Про освіту», абзац 2 частини 4 статті 42.
2. Tracey Bretag (ed.), Handbook of Academic Integrity, 2016. doi:10.1007/978-981-287-098-8
3. Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII «Про авторське право і суміжні права», частина 1 статті 14.
4. Brian Martin. Plagiarism: a misplaced emphasis. Journal of Information Ethics, Vol. 3, No. 2, Fall 1994, pp. 36-47. URL: <https://tinyurl.com/y8xcm dad>
5. Big Pharma's Ghostwriting Problem. URL: <https://tinyurl.com/j3ctp53a>
6. Dalmeed Singh Chawla. The gift of paper authorship. Researchers seek clearer rules on crediting co-authors. URL: <https://tinyurl.com/2vj38et2>
7. Recommendations for the Conduct, Reporting, Editing, and Publication of Scholarly Work in Medical Journals. Updated December 2019. URL: <http://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf>
8. Gasparyan, Armen Yuri et al. Authorship problems in scholarly journals: considerations for authors, peer reviewers and editors. *Rheumatology international* vol. 33,2 (2013), p. 278. doi:10.1007/s00296-012-2582-2
9. COPE Authorship discussion document. doi:10.24319/cope.2019.3.3
10. Neurology Journals. Authorship and Disclosures. URL: <https://www.neurology.org/authorship-and-disclosures>
11. Сичивач Олександр. Авторство і псевдоавторство в науці. Стаття перша. Критерії авторства і проблеми співавторства. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2006, № 2, с. 49. URL: <https://tinyurl.com/8csx3zmp>
12. Anderson, Paul A, and Scott D Boden. Ethical considerations of authorship. *SAS journal* vol. 2(3). doi:10.1016/SASJ-2008-Comment1

В оформленні бюлетеня використано іконки Ghost by icon 54, author by Flatart, одержані на сервісі The Noun Project.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 14 • Квітень 2021 р.

«ЯК ЗАПОБІГАТИ АУТСОРСИНГУ ЗАВДАНЬ?»

Одним з варіантів неправдивого авторства (див. попередній випуск бюлетеня) є підготовка академічних текстів на замовлення сторонньою особою чи організацією на анонімній і, часто, платній основі.

На позначення цього явища в англійській літературі застосовується термін «**contract cheating**», який можна приблизно перекласти як «угода з метою обману». Замість цього доволі незручного для української мови словосполучення далі послуговуватимемося його синонімом «аутсорсинг завдань» (англ. *assignment outsourcing*^[4]).

Аутсорсинг завдань має місце, коли студент звертається до третьої сторони, аби та виконала за нього завдання, що підлягає оцінюванню як таке, що виконане студентом самостійно. Третьою стороною можуть бути «фабрики текстів» (компанії, що надають відповідні послуги), друзі, родичі чи інші студенти, приватні репетитори, спеціалізовані веб-сайти та інші^[2, с. 6]. Аутсорсинг завдань, коли студент порушує вимогу виконувати завдання самостійно, слід відрізняти від легітимної допомоги репетитора чи навчання на додаткових курсах, коли метою студента є поглиблення власних знань^[3].

Виконання завдань студента третьою стороною слід вважати значно серйознішим порушенням доброчесності, ніж академічний плагіат. Адже в цьому випадку має місце свідомий намір і дії студента з метою обманути викладача щодо авторства виконаного завдання.

Основна складність боротьби із цим явищем полягає в тому, що «антиплагіатне» програмне забезпечення зазвичай не допомагає виявити такі тексти. Крім того, написання робіт (досліджень) на замовлення не розглядається законом «Про освіту» як окреме порушення академічної доброчесності.

Тому деякі українські університети не вирізняють це порушення у власних політиках академічної доброчесності і поки що не розробляють окремих процедур реагування на такі дії.

«...заклади вищої освіти потерпають від виконання навчальних та наукових робіт на замовлення». Однак ЗВО «в переважній більшості не виявляють активності щодо пропозицій про вдосконалення нормативної бази» загальнодержавного рівня та рівня ЗВО з метою реагування на це порушення доброчесності.

— з Річного звіту НАЗЯВО за 2020 рік^[4]

ЧОМУ ПРОБЛЕМА СКЛАДНА?

Хоча аутсорсинг студентських завдань сьогодні є однією з центральних тем міжнародних досліджень у сфері академічної доброчесності, питання викладачів та університетів «що робити?» залишається складним. На це є кілька причин.

По-перше, послуга аутсорсингу завдань є легкодоступною. Тому, якщо завдання з підготовки письмової роботи нецікаве, студент не мотивований або не може підготувати його самостійно, бажано віддати виконання цього завдання «на аутсорсинг» і має для цього невелику суму грошей, він кінце замовить «послугу» з написання роботи.

По-друге, викладачі можуть не вміти та/або не бажати виявляти такі роботи. Одні з досліджень^[5] засвідчили, що після проходження викладачами спеціального навчання зростає точність визначення ними того, чи була певна студентська робота виконана на замовлення. Однак навіть після такого навчання деяка кількість рішень викладачів лишається хибно-позитивною (роботу, виконану студентом самостійно, викладач визначає як замовну) або хибнонегативною (виконану на замовлення роботу викладач вважає самостійною).

Фактично можна бути впевненим у самостійній підготовці студентом певного тексту у випадку, коли завдання є частиною командного дослідження, під час якого викладач і студент працюють спільно. Проте цей підхід не масштабується на умову курсову роботу, що її пишуть всі студенти факультету.

Тому тут застосовується підхід з позиції ризиків. Деякі заходи зменшують імовірність того, що студент скористається сторонньою допомогою, інші — ні. Які це заходи?

Які заходи слід вживати на рівні університету?

Загальний напрям запобігання аутсорсингу завдань полягає у застосуванні викладачами сучасних, цікавих методів навчання, розробці завдань, у виконанні яких студенти побачать для себе сенс, створенні академічного середовища, учасники якого мають дотримання етики у навчанні за внутрішню потребу.

Сейто, заходи — загалом ті самі, що підтримують в університеті культуру академічної доброчесності та якості освіти. Та деякі поради можна конкретизувати.

Зокрема, **Британське агентство забезпечення якості вищої освіти** зазначає щодо запобігання аутсорсингу завдань таке⁶¹:

- Від робіт, виконаних на замовлення, потерпає кожен заклад вищої освіти.
- Функції з просування культури та правил академічної доброчесності слід включати до переліку посадових обов'язків викладачів. Для виконання цих функцій університети мають надавати своїм викладачам необхідні ресурси й підтримку.
- Заходи ЗВО із запобігання аутсорсингу завдань мають охоплювати вивчення кращих практик, зменшення можливостей обману, виявлення порушень (з методами виявлення замовних робіт слід знайомити як викладачів, так і студентів), запровадження дієвих політик доброчесності, обмін досвідом з іншими університетами.
- Визначення поняття аутсорсингу завдань, процедури виявлення та розгляду випадків підготовки завдань на замовлення, можливі наслідки для порушників мають бути документально закріпленою частиною політики академічної доброчесності університету. Студенти й викладачі мають бути належним чином поінформовані про цю політику.
- Для подолання проблеми викладачам слід працювати спільно зі студентами, залучати їх до розробки методичних рекомендацій (наприклад, студенти — краще джерело інформації про мотивацію замовляти роботи) та до проведення кампаній з просування академічної доброчесності.
- Методичні рекомендації матимуть більший вплив, якщо їх поширюватимуть органи студентського самоврядування та самі студенти у вигляді, наприклад, дружніх порад своїм одноліткам.
- Важливо більше наголошувати на позитивних впливах дотримання академічної доброчесності, ніж на порушеннях.
- В аудиторії варто обговорювати і виявляти причини, чому частина студентів виконує свої завдання і роботи чесно замість того, щоб віддати їх на «аутсорсинг».

- Коли студенти отримують перші завдання з підготовки письмових робіт, їм має бути доступна інформація, навчання, підтримка щодо того, як виконувати таку роботу з дотриманням вимог академічної доброчесності. Студенти мають навчитися обирати якісні академічні джерела, коректно на них посилалися, перефразовувати та інтерпретувати ідеї з цих джерел. Формами підтримки студентів можуть бути, наприклад, додаткові онлайн-консультації чи можливість здати викладачу готову роботу дещо пізніше за встановлений термін.
- Розробка належних інструментів оцінювання результатів навчання відіграє значну роль у запобіганні та виявленні аутсорсингу завдань, однак не викорінює його повністю.

Що робити викладачеві?

Узагальнимо далі низку рекомендацій викладачам^{62, 63, 71}, покликаних утримати студентів від замовлення письмових робіт.

- Прагнення студентів навчатися чесно залежить від якості побудови усіх елементів курсу — силабусу, навчальних матеріалів, завдань, системи оцінювання, планування активностей під час аудиторних занять.
- Спрямовуйте результати навчання Вашого курсу на розвиток навичок і концептуального бачення (а не на відтворення знань), унаслідок чого оцінювання передбачатиме постійний зворотний зв'язок та поступ студента.
- Роз'яснюйте студентам, що академічна нечесність в її різних формах (у т.ч. у формі плагіату та замовних письмових робіт) перекреслює мету студента збагатити свої навички під час навчання.
- Практично неможливо замовити написання роботи, яку студент має виконати в аудиторії безпосередньо під час заняття. Нехай це буде коротка, цікава робота, спрямована на демонстрацію студентом критичного мислення.
- Застосовуйте усні презентації («захист») письмових робіт, практичні завдання, завдання з близьким до конкретного студента контекстом, оцінювання студентами робіт одне одного за завчасно роз'ясненими критеріями, портфоліо, екзамен з «відкритою книгою» (можна використовувати будь-які джерела) тощо.
- Прив'язуйте завдання до змісту оригінальних навчальних матеріалів, спеціально створених Вами для Вашого курсу. При перевірці письмових робіт звертайте увагу на те, чи згадані в них ці матеріали: до них не мають доступу автори робіт на замовлення.
- Періодично оновлюйте завдання.

- Усюди, де це можливо, персоналізуйте зміст завдання: нехай воно апелює до особистого досвіду студента, проблем його населеного пункту, позанавчальних зацікавлень тощо.
- Студенти з особливими освітніми потребами (зокрема з дислексією) можуть не бути здатними готувати письмові роботи. Передбачте для таких студентів альтернативні види завдань.
- Під час підготовки студентами більших за обсягом письмових робіт слід надавати їм індивідуальні консультації щодо чорнового варіанту роботи.
- Якщо доручити різним студентам дослідити протилежні інтерпретації певної проблеми, то захист таких робіт можна провести у формі міні-дебатів.
- Забезпечте можливість одержання студентами додаткових консультацій щодо правил академічного письма від викладача, у ресурсному центрі чи в бібліотеці.

ЗАКони ПРОТИ АУТСОРСИНГУ ЗАВДАНЬ

На сьогодні лише деякі країни вважають аутсорсинг завдань прямим порушенням закону. У всіх нижченаведених прикладах аутсорсинг завдань є правопорушенням у вищій, але не у середній освіті.

АВСТРАЛІЯ

У 2020 р. в Австралії прийнято закон, аналогічний до новозеландського. Санкції — штраф і позбавлення волі на два роки. Передбачено можливість блокувати доступ до сайтів, що пропонують аутсорсинг завдань^[40].

США

Норми, що забороняють стороннім особам надавати студентам послуги з підготовки завдань на замовлення, присутні у законодавстві низки штатів США ще з 1960-х рр. Суттєвими ознаками послуг, що підпадають під такі обмеження, є їх продаж за грошову або іншу винагороду та те, що розумно очікувати, що студент надасть виконане таким чином завдання викладачеві без суттєвих змін. Завдання на замовлення є винятком із авторського права: особа, яка створила певний твір, не має права передавати його студенту, якщо очікується його використання з метою обману університету (викладача)^[8].

НОВА ЗЕЛАНДІЯ

У 2011 р. Нова Зеландія оголосила аутсорсинг завдань порушенням закону. Заборонено рекламувати та надавати студентам послуги, унаслідок яких студент дістає нечесну перевагу над іншими студентами. До таких послуг віднесено виконання завдань на замовлення, завчасне надання студентам відповідей на екзаменаційні питання, складання екзамену замість студента. Штраф може сягати до 10 тис. новозеландських доларів (=200 тис. грн)^[9; 25].

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 15 • Травень 2021 р.

«ЯК РЕАГУВАТИ НА ПОРУШЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ?»

Законом «Про освіту» та кодексами етики українських університетів визначено низку видів академічної відповідальності студентів за порушення академічної доброчесності. Яка мета цих санкцій? І чи досягається вона? На перше запитання є принаймні три відповіді: покарати порушника, навчити його, відновити справедливості щодо всіх учасників освітнього процесу. Друге запитання підступне. Ми припускаємо, що певна санкція дійсно виконує функцію покарання. Чи у випадку академічної доброчесності «покарання» досягає **усіх** або принаймні **більшості** порушників?.. Як щодо навчання студента світлому, доброму, вічному — мети діяльності університету? Санкція — це про цю мету? А справедливості? Студентам легше від того, що їхньому однокурсникові поставили «двійку» за списування на іспиті? Поговоримо сьогодні про те, як до цих запитань підійти більш раціонально.

Порушення-невидимки

НАЗЯВО зауважує^[1], що 95% відомостей про самооцінювання освітніх програм, що готуються університетами для акредитації, містять твердження на кшталт «Випадків порушення доброчесності немає / не виявлено». Навряд чи ймовірно, що порушень доброчесності «немає». Однак дослідження свідчать, що ситуація, коли таких порушень «не виявлено», доволі типова. Так, Тріша Бертрам Галлант і Джейсон Стівенс вказують, що в більшості університетів викладачі належним чином повідомляють відповідальних осіб про порушення студентами академічної доброчесності лише в одному відсотку виявлених випадків^[2]. Більшість студентських порушень, отже, повністю невидимі для університетських адміністрацій і комісій. Але чому?

ЧОМУ ВИКЛАДАЧІ МОВЧАТЬ

Причини небажання викладачів запускати офіційну процедуру розгляду випадку порушення студентом правил академічної доброчесності можна підсумувати так^[3-4]:

- чимало викладачів не вважають порушення академічної доброчесності проблемою, не бачать в цьому негативу;
- позицію викладача про необхідність повідомляти про порушення можуть не підтримувати (чи й засуджувати) його колеги;

«Мало написано про те, як відповідати на недоброчесність у спосіб, що підтримує моральні зобов'язання університету, обмежує обман і одночас підтримує навчання студентів».

Тріша Бертрам Галлант і Джейсон Стівенс^[5]

- недостатня переконливість наявних у викладача доказів порушення;
- заплутаність формальних процедур розгляду порушень, недовіра до них;
- невідповідність передбачених офіційними процедурами санкцій та тяжкості скоєного порушення;
- побоювання маніпулятивних звинувачень з боку керівництва на кшталт «це ти винен, що не навчив студентів як слід»;
- емоційна складність конфронтацій зі студентами та участі у формальній процедурі розгляду порушення;
- викладання дисципліни великій кількості студентів, дії яких важко проконтролювати;
- небажання грати роль «поганого поліцейського», псувати стосунки зі студентами, нашкодити їм;
- небажання одержати низькі оцінки з боку студентів, які негативно вплинуть на результати університетського рейтингування викладачів.

Узагальнимо цей перелік до трьох основних позицій. Викладачі неохоче ініціюють формальну процедуру розгляду випадків порушення студентами правил академічної доброчесності через:

① Конфлікт політики академічної доброчесності і неформальних цінностей, етосу повсякденного функціонування університетської спільноти.

② Недосконалі процедури повідомлення про порушення та їх розгляду.

③ Прагнення зберегти емпатію і довіру між учасниками освітнього процесу.

Змінювати культуру академічної спільноти на користь цінностей академічної доброчесності слід шляхом постійного діалогу на всіх рівнях функціонування закладу освіти. Необхідність розбудови доброчесної політики слід повсякчас оприлюднювати.

Що робити із процедурами та емпатією?

Як вдосконалити процедури

У чималій кількості кодексів етики чи положень про дотримання академічної доброчесності українських університетів відсутні чіткі відповіді на два питання.

По-перше, у кодексах сумлінно перераховані можливі порушення доброчесності учасників освітнього процесу і санкції за такі порушення, у тому числі й додаткові порівняно із переліченими у статті 42 Закону України «Про освіту». Чого в кодексах немає — це зіставлення певного порушення із конкретною санкцією. Що буде, якщо у курсовій роботі студента виявлено плагіат? Нічого, повернення роботи на доопрацювання, оцінка «(не)задовільно» чи студента відрاهують? А якщо той самий студент сипагатить вдруге чи втретє?

По-друге, у документах не описано деталізований алгоритм розгляду повідомлення про можливе порушення доброчесності. Кому викладач має повідомити? Завідувачу кафедри як своєму безпосередньому керівнику, декану чи службі забезпечення якості освіти? Хто скликатиме етичну комісію, в який термін? Хто буде присутнім на її засіданні? Які рішення може прийняти комісія? Як вони будуть імплементовані? Наприклад, комісія рекомендує ректору відрاهувати студента — як діяти, якщо ректор цього не зробить або студент неповнолітній, і відрاهувати його неможливо?

Поки викладач не знає чітких відповідей на подібні запитання, він не ініціюватиме повідомлення про порушення.

Тому санкції мають бути співмірними порушенням: якщо викладач вважатиме санкції надмірними, він імовірно покаліє студента. Якщо надто ліберальними — вважатиме слідування встановленій процедурі не вартим зусиль. Якщо викладач не знає, яка буде санкція, він залишить проблему поза увагою.

Те саме щодо алгоритму розгляду. Всім має бути зрозумілою послідовність дій, сфера відповідальності кожного учасника процедури. Тоді й буде доцільно включити до офіційної університетської політики доброчесності норми про ситуацію систематичного неповідомлення уповноважених осіб про порушення.

Не покаранням єдиним

Дослідники^[2] доходять висновку, що санкції у формі покарань слід доповнювати заходами, що розвивають студентів.

Організуйте неформальне обговорення випадку недоброчесності всередині академічної групи. Це добра нагода проговорити, як наші цінності накладаються на щоденні практики. Така розмова буде важливим заходом із підтримки культури академічної доброчесності.

Дайте студенту рефлексивне завдання написати про те, що спонукало його порушити правила. Розберіть разом наведені в такому есеї аргументи.

Залучіть студента до ініціатив із просування академічної доброчесності. Досвід власних помилок — дієвий мотиватор змінюватися на краще.

Запропонуйте студенту пройти додатковий курс з доброчесності, філософії чи етики (наприклад, онлайн).

Подібні позитивні заходи, спрямовані на розвиток студента, очевидно, слід зробити частиною офіційної політики реагування на порушення академічної доброчесності. Вважати дієвими санкціями виключно жорсткі покарання — неконструктивно.

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Відомості про самооцінювання ЗВО: проблеми співвіднесення оцінок експертної групи та галузевої експертної ради. Стяйд 12. URL: <https://tinyurl.com/hky93epd>
2. Bertram Gallant, T., & M. Stephens, J. (2020). Punishment Is Not Enough: The Moral Imperative of Responding to Cheating With a Developmental Approach. *Journal of College and Character*, 21(2), 57–66. DOI: 10.1080/2194587x.2020.1741395
3. Thomas, A., & De Bruin, G. (2012). Student academic dishonesty: What do academics think and do, and what are the barriers to action? *African Journal of Business Ethics*, 6(1), 13. URL: <https://doi.org/10.4103/1817-7417.104698>
4. Openo, J. A., & Robinson, R. (2021 April). The Emotional Labour of Academic Integrity : How Does it Feel? *Canadian Perspectives on Academic Integrity*, 1–20. DOI: 10.11575/cpai.v4i1.71350

В оформленні бюлетеня використано іконки hidden by Marko Fuček, sanction by priyanka, одержані на сайті The Noun Project.

«ЯКИМИ БУВАЮТЬ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ТА ФАБРИКАЦІЇ?»

Університетські кодекси етики приділяють чимало уваги питанням уникнення плагіату, тоді як деякі інші види порушень академічної доброчесності опиняються у своєрідній «сірій зоні» явищ, які нібито існують, на які вочевидь слід реагувати, але як саме це робити — подеколи незрозуміло. Не сприяє такому розумінню і той факт, що значна частина порушень академічної доброчесності не піддається однозначній класифікації. Відсутність ланок навколо дослідної праці — це технічна помилка, академічний плагіат чи свідомий намір вводити читача тексту в оману? Складання іспиту замість іншої особи — це прояв «недозволеної співпраці» двох студентів, що має наслідком «неналежне оцінювання» студента і «фальсифікацію» результатів цього іспиту. А якщо під час іспиту підставна особа списала частину відповідей з інтернету, а інші відповіді продиктував екзаменатор — то як саме класифікувати це «комплексне» порушення?

Тому різні джерела по-різному називають і групувати інші, ніж плагіат, порушення академічної доброчесності, відносячи їх до таких типів, як:

- недозволена/несанкціонована співпраця (*англ. collusion, collusion, unauthorized collaboration*);
- введення в оману (*англ. misrepresentation*);
- обман (*англ. fraud*);
- фальсифікації і фабрикації (*англ. falsification & fabrication*);
- підробка документів (*англ. forgery*);
- академічний саботаж (*англ. sabotage*);
- аутсорсинг завдань або контрактний плагіат (*англ. contract cheating, assignment outsourcing*);
- порушення авторських прав (*англ. copyright infringement*) та ін.

Поговорімо в цьому випуску бюлетеня про окремі прояви фальсифікації і фабрикації в освітній і науковій діяльності, на які університетам варто звертати увагу при розробці й реалізації політик забезпечення якості освіти і академічної доброчесності. Деякі з цих явищ більш очевидні, тоді як виявлення інших випадків академічної фальсифікації може потребувати відчужених зусиль. Частину явищ, про які йтиметься далі, не можна вважати тільки фальсифікацією чи фабрикацією, вони одночасно матимуть ознаки й інших типів недобросовісних дій.

ЩО КАЖЕ ЗАКОН?

Закон України «Про освіту» надає двом видам порушень академічної доброчесності близькі одне до одного визначення:

«фабрикація — вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях»;

фальсифікація — свідомі зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень»^[1].

Чимало джерел^[2] не проводять чіткої межі між цими двома явищами. До того ж, складно виділити характерні ознаки, за якими певну дію слід чи не слід вважати фальсифікацією (фабрикацією). Тому різні публікації наводять не так дефініції, як більш або менш розлогі переліки таких дій. Згрупуємо ці дії залежно від того, кого з учасників освітньої (дослідницької) діяльності вони стосуються і на яких етапах цієї діяльності виникають.

МАНІПУЛЯЦІЇ З ДАНИМИ

Як у наукових дослідженнях, так і в студентських роботах трапляється неправдиве подання опрацьованої інформації. Викривлення інформації може відбуватися у такі способи^[2]:

- вигадкування емпіричних даних замість їх одержання під час експерименту;
- зміна, спотворення, приховування частини одержаних даних;
- безпідставне ігнорування частини одержаної під час дослідження інформації, зокрема тієї, яка суперечить вихідній гіпотезі авторів дослідження;
- спотворення інформації про учасників певного дослідження (наприклад, соціологічного опитування чи поведінкового експерименту);
- фальсифікація джерел інформації: приписування певному джерелу тієї інформації, якої воно не містить; вигадкування неіснуючих джерел інформації; наведення посилань на джерела, які насправді не опрацьовувалися під час дослідження;
- «осучаснення» опрацьованих публікацій шляхом зазначення в їхньому описі більш пізнього року видання, ніж справжня дата їх оприлюднення.

Показники діяльності викладачів

Викривлення інформації про результати освітньої і наукової діяльності викладачів може відбуватися через такі дії, як:

- фабрикація наукових праць: оприлюднення текстів, які не є результатом проведеного дослідження, не містять новизни, однак мають формальні ознаки наукових публікацій (спеціальна структура тексту, вихід в світ у складі видання, яке позиціонується як «науковий журнал», «збірник наукових праць», «збірник тез доповідей», «монографія» та ін.);
- звітування, що видання, в якому опубліковано наукову статтю, відповідає певному критерію (індексація у системі Scopus і под.), коли ця інформація є неправдивою;
- створення публікацій «заднім числом», зокрема в попередніх випусках електронних видань, коли, наприклад, на момент захисту дисертації здобувач наукового ступеня фактично не має необхідної кількості статей;
- звітність за результатами участі у несправжніх наукових конференціях, які не передбачають інших активностей, окрім спам-розсилки оголошення про конференцію, отримання оплати від учасників, публікації тез та формування сертифіката учасника конференції;
- підвищення кваліфікації науково-педагогічного працівника, що відбувається лише «на папері» тощо.

Публікуйся або помри. Українська версія

Політика підвищення публікаційної активності у виданнях, що індексуються визначеними системами (такими як Web of Science і Scopus), призвела до появи сталої системи фабрикації — у буквальному сенсі цього слова «виробництво на фабриці» — таких публікацій. Характерні ознаки цієї системи такі:

- публікації здійснюються зазвичай у «хижацьких» виданнях, ознаками яких є високий розмір плати за публікацію, відсутність або формальність рецензування поданих матеріалів (зовні це виявляється в обіцянці «дуже швидкого рецензування»), відсутність літературного та наукового редагування статей, швидка публікація, іноді публікація сотень статей на місяць, ризик раптового припинення індексування видання у наукометричних базах;
- участь комерційних фірм-посередників в організації публікацій. Фірма надає послуги з пошуку необхідного журналу, доопрацювання і перекладу статті англійською мовою, веде перемовини із журналом на предмет гарантованої публікації, обіцяють авторам конфіденційність;
- якщо плата за публікацію висока для одного автора, фірма може знайти «співавторів» статті, між якими буде розділено плату за публікацію, але внесок яких не відповідає добросовісним критеріям визнання певної особи як (спів)автора дослідження (див. *болетень № 13*). Прикметна риса журналів, що підтримують цю практику — наявність у більшості статей кожного випуску близько п'яти співавторів.

До довгострокових негативних наслідків подібної практики належать такі:

- зазначені публікації практично не цитуються іншими дослідниками. «Накрутку» їх цитувань можна замовити у вищезгаданих фірм-посередників за окрему плату;
- необхідність несення грошових витрат для отримання такої публікації в умовах низького рівня оплати праці може бути фактором, що підштовхує викладачів і дослідників до пошуку додаткових джерел доходу (у т.ч. тих, що містять корупційну складову) на покриття зазначених витрат;
- посилення нерівності кар'єрних можливостей дослідників: перевагу отримують ті з них, хто має ресурси, необхідні для інвестування у подібні публікації;
- наукові публікації стають «ринком лимонів»^[3], коли публікації належної якості витісняються менш якісними статтями, що створюються задля «швидкої» публікації;
- накрутка, тому девальвація/інфляція/зниження релевантності показників публікаційної активності дослідників й викладачів.

ФАБРИКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ (НАУКОВОГО СТУПЕНЯ)

Університетам слід звертати увагу на можливість фабрикацію певних документів, як-от:

- документи, що дають право на пільгові умови вступу на навчання, одержання соціальної стипендії, на знижку чи звільнення від оплати за проживання у гуртожитку;
- документи про здобуття попереднього рівня освіти, зокрема видані в іншій країні, що необхідні для навчання на наступному рівні освіти;
- медичні довідки, що є підставою для перескладання пропущеного заняття, іспиту;
- заміна фотографії студента у заліковій книжці з метою складання іспиту іншою особою;
- листи, довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження у ситуації, коли такого впровадження насправді не було.

Не є фабрикацією документів як такою, але містить елемент недобросовісності написання відгуку, рецензії (на дипломну роботу, автореферат, дисертаційне дослідження, наукову статтю, монографію тощо) автором відповідної академічної роботи замість тієї особи, яка підписуватиме цей документ. Те саме стосується рекомендаційних листів. Проблема тут в тому, що читачі такого відгуку не дізнаються про справжню думку підписанта відгуку щодо якості доробку автора.

ЧОМУ ВАЖЛИВО УТОЧНИТИ УНІВЕРСИТЕТСЬКІ ПОЛІТИКИ

Якщо виклад норми про недопущення фальсифікацій і фабрикацій в університетському кодексі етики обмежується запозиченням із закону «Про освіту» визначенням цих явищ, то практичне застосування такої норми становитиме труднощі. Без уточнень буде незрозуміло, появи яких ситуацій слід запобігати в рамках системи забезпечення доброчесності й якості освіти. За відсутності «під рукою» ориєнтованого переліку фальсифікацій та фабрикацій буде складно обґрунтувати, що певна дія чи ситуація є різновидом фальсифікації й тому на неї слід реагувати за процедурою, встановленою для порушень академічної доброчесності. З цієї причини в університетських політиках варто наводити приклади або пере-

ліки конкретних дій, які вважатимуться закладом освіти проявами фальсифікації, фабрикації, обману чи інших видів порушення встановлених правил. Тоді таких прикрих ситуацій, сподіваймося, ставатиме менше. ☺

«Актуальна для України і світу проблема наукових публікацій, дисертацій, дипломних і курсових робіт студентів... полягає в тому, що в цих роботах нерідко наводяться дані про експерименти, емпіричні дослідження, вимірювання, розрахунки, опитування, інші види досліджень та їх апробацію, які насправді не виконувалися. <...>

Фабрикація також може стосуватися вигаданих статистичних та інших даних, які пібито взяті з певних джерел інформації у випадках, коли такі джерела не існують або не містять відповідної інформації. <...>

Фабрикацією також є використання вигаданих даних поруч із справжніми, що іноді використовується... коли справжніх даних не вистачає для обґрунтування висновків дослідження».

Володимир Бахрушин^[4]

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII «Про освіту», абзаци четвертий-п'ятий частини четвертої статті 42.
2. Fabrication or Falsification. Academic Integrity Tutorials. Northern Illinois University. URL: <https://tinyurl.com/98wn8tn7>
3. Корнілюк Р. Місцем Нобелем: продавець лимонів Джордж Аверлоф. URL: <https://tinyurl.com/m5h3kn2p>
4. Бахрушин В. Розширений глосарій термінів та повний ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту». С. 13-14. URL: <https://tinyurl.com/v6lg7wt>

В оформленні бюлетеня використано іконку Law by Arved Bünning, одержану на сервісі The Noun Project.

«ЩО СПРИЯЄ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ?»

В університетському житті існує чимало обставин, що не є явною проблемою самі собою, однак можуть призвести до недоброчесних дій. Якщо ми хочемо формувати належну академічну культуру, слід по можливості зменшувати вплив таких факторів.

Поговорімо, отже, про типові для різних університетів ситуації, поширені правила, вимоги й практики, наслідком яких є підвищення ймовірності порушень академічної доброчесності. Система забезпечення якості освіти університету має враховувати ці фактори, передбачати і втілювати заходи з мінімізації їхнього впливу.

КООРДИНАТИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Одним із факторів, що сприяють недоброчесному навчанню, є прийом до ЗВО осіб, попередня підготовка яких є значно гіршою за мінімальний рівень вимог вищої школи. Такі студенти вимушено вдаватимуться до порушень доброчесності, аби впоратися із вимогами освітньої програми. Або ж викладачі спрощуватимуть вимоги до таких студентів, що фактично означатиме зниження якості освіти, спричинене свідомим рішенням викладача. Те саме стосується іноземних студентів, якщо вони недостатньо володіють мовою навчання. Сьогодні українські університети не мають інструментів, що дозволили би таким особам після зарахування на навчання «підтягнути» знання до рівня, потрібного для ефективного здобуття вищої освіти (наприклад, під час «нульового» року навчання або шляхом вивчення додаткових базових дисциплін).

Якщо першокурсникам від початку не роз'яснювати правила чесного навчання (зокрема, в курсі з основ академічного письма), то при виконанні різноманітних завдань вони ймовірно вдаватимуться до недоброчесних кроків, знайомих їм із середньої школи.

Для підготовки курсової роботи студентам слід планувати час з розрахунку мінімум 3 години на 1 сторінку тексту. Для 25-сторінкової роботи це становить 75 годин (2,5 кредити ЕКТС), що мають бути передбачені освітньою програмою/навчальним планом¹. Коли у студента цей час відсутній, більш швидка підготовка курсової негативно позначатиметься на її якості, отже, на набутті компетентностей, що їх покликане розвивати виконання цього завдання. Те саме стосується й підготовки кваліфікаційної (дипломної) роботи.

Коли курсова чи дипломна робота не перебігає на відсутність ознак плагіату через те, що цього не вимагає університетська політика чи університет не забезпечує викладачам легального доступу до «антиплагіатного» програмного забезпечення із виявлення текстових збігів², то ця ситуація є прогальною внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Перевіркою слід охопити різні види академічного доробку студентів, надавши викладачам ресурси для цього.

Студентів, які того прагнуть, потрібно залучати до дослідницької діяльності понад освітню програму. Але ця можливість не має бути обов'язковою вимогою до кожного студента, інакше вона стане стежиною до недоброчесності, участі у фактивних «конференціях», неякісної підготовки тез. Адже хоча серед завдань бакалаврських і магістерських програм є мета «доторкнути» до досліджень та ознайомитися із основними науковими методами, однак немає мети одержати нове наукове знання чи створити повноцінну наукову публікацію. Тому, зокрема, вимога обов'язково апробувати дипломну роботу на конференції чи шляхом підготовки публікації зазвичай некоректна. Сам факт публікації фрагмента результатів певного дослідження, особливо в умовах широкої доступності послуг з публікації статей чи тез будь-якої якості, не є валідним способом оцінювання якості цього дослідження.

«В ідеалі усі роботи, що виконуються в університеті, мають проходити перевірку на наявність ознак академічного плагіату».

— з рекомендацій НАЗЯВО¹¹

РИЗИКИ В УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ ПОЛІТИКАХ І ПРАКТИКАХ

Чимало можливостей для недобросесних дій закладено у формальних правилах і неформальних традиціях, якими живе університет. Наведемо декілька ілюстрацій.

Так, жорстка регламентація типів завдань, що їх викладач має застосовувати під час поточного та підсумкового оцінювання студентів (наприклад, якщо іспит проводиться дистанційно, то він має складатися виключно з тестових питань) — обмежує академічну свободу викладача, в окремих випадках не дозволяє здійснювати неупереджене оцінювання результатів навчання.

Відповіді на суто теоретичні, недискусійні питання на іспиті напевно буде списано.

Критерій перевірки студентських робіт на ознаки плагіату: «допускається до 40% текстових збігів» — є некоректним формулюванням і підміною понять. Напевно, мається на увазі, що загальний обсяг належним чином оформлених цитат у сумі з назвами цитованих джерел не має перевищувати 40% обсягу тексту. Проте без подібного уточнення вказану вимогу можна тлумачити як допустимість будь-яких текстових збігів, зокрема тих, що становлять академічний плагіат. Насправді плагіату в тексті не повинно бути взагалі.

«Перевірки на ознаки академічного плагіату підлягає 40% магістерських дипломних робіт, відібраних випадковим чином»: подібне правило є недобросесним і несправедливим, адже воно передбачає, що комусь «пощастить» уникнути такої перевірки, а комусь — ні. Цей підхід виглядає так само, як «викладач перевіряє 40% письмових екзаменаційних робіт, оцінки іншим студентам ставить на вмання».

Завчасно не розроблені й не прописані в документах університету процедури (процедури ad hoc) розгляду повідомлень про імовірні порушення академічної доброчесності, визначення та застосування санкцій — чинник, що зменшує кількість офіційних звернень про порушення⁶ та ускладнює їх справедливий і прозорий розгляд.

«Процедури ad hoc не дають університетам змоги належним чином реагувати на повідомлення про академічний обман. Конкретні, розроблені заздалегідь процедури допоможуть зменшити ризики для всіх, кого стосується [певний випадок недобросесності]».

Комісія Чиказького університету, 1985 р.^[2]

Інші порушення академічної доброчесності, окрім академічного плагіату, в університетській практиці часто ігноруються⁷.

Якщо в університеті проводиться рейтингування викладачів, то можна очікувати, що деяка частина включених до рейтингу показників легше піддається «накрутці». Такі показники є зоною ризику щодо надання викладачем неправдивої інформації про результати своєї діяльності, що становитиме академічний обман.

Аби політика академічної доброчесності була більш дієвою, під час її розробки слід вивчати і брати до уваги українські та міжнародні дослідження з відповідних питань.

Не забуваймо і про типову ситуацію, коли заходи з реалізації політики академічної доброчесності в документах університету прописано належним чином, однак вони не виконуються, закріплена на папері політика не стає повсякденною практикою. Ключовим наслідком впливу на цю проблему мають бути наполегливі й тривалі в часі зусилля керівництва закладу освіти⁸.

ВИМОГИ БЕЗ РЕСУРСІВ

У попередньому випуску бюлетеня ми вже говорили, що не підкріплена ресурсами на проведення досліджень вимога до викладачів публікувати наукові статті у журналах, що індексуються системами Web of Science і Scopus, призводить до публікацій у «хижачьих» журналах, які не надто присильно ставляться до якості змісту того, що вони друкують. Та є й інші вимоги до діяльності викладачів, виконання яких потребує адміністративних, управлінських, фінансових, часових ресурсів, без яких результати реалізації цих вимог будуть далекими від очікуваних.

Відсутність видатків на підвищення кваліфікації власних працівників у бюджеті університету означає обмежену можливість впливу закладу освіти на тематику, зміст та якість формалізованих заходів з підвищення кваліфікації викладачів, в яких необхідно брати участь не рідше ніж раз на п'ять років. За браком ресурсів вимога проходити міжнародне стажування часто реалізується у форматі дистанційних курсів за участі іноземних професорів, де нагоди безпосередньо зануритися на певний час в академічну атмосферу іншої країни вельми обмежені.

Іншим типовим ризиком недоброчесності й появи плагіату, що постає внаслідок нестачі ресурсів, є підготовка підручників і навчальних посібників, коли на цю роботу немає достатнього фінансування і часу. Ризик посилюється, коли готується підручник з дисципліни, з якої автори з інших університетів вже підготували кілька десятків різних видань, кожне з яких надруковане малим накладом у кількості примірників. Особлива прикрість тут в тому, що підручник гарантовано знайде своїх читачів в особі студентів, які матимуть наочний приклад того, як «можна» (?) готувати навчальну літературу.

Маємо розуміти, що ресурси, необхідні для доброчесного викладання і навчання — це не лише про фінансування й оплату університетом доступу до антиплагіатної програми. Не менш важливими ресурсами є «підтримка студента викладачем», «підтримка викладача колегами», «сприяння керівництва університету», «навчання з питань академічної доброчесності», «доступ до якісних навчальних і наукових публікацій, що правлять за зразок для власних розвідок», «мережа професійних контактів», «вільний час» тощо. Залучаймо ці ресурси до роботи!

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності, с. 18. Затверджено Рішенням НАЗЯВО від 29.10.2019 р. Протокол № 11. URL: <https://tinyurl.com/j7hvx9zh>
2. Procedures for Investigating Academic Fraud. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK236197/>

В оформленні бюлетеня використано іконки conference by Kiran Shastri, resource by Ahmad Roayala, dictionary by Smalllike, одержані на сервісі The Noun Project.

* Зірочкою позначена інформація, що також була наведена у попередніх випусках цього бюлетеня.

АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИЧОК

Academic dishonesty — академічна нечесність.

Academic excellence — академічна досконалість.

Academic fraud — академічний обман.

Academic integrity — академічна доброчесність/цілісність/достовірність.

Academic misconduct, academic integrity violation — порушення академічної доброчесності.

Assignment outsourcing — *div. contract cheating*.

Authentic assessment — оцінювання за завданнями, наблизженими до реального життя.

Biased assessment — упереджене оцінювання.

Bribery — хабарництво.

Cheating — списування; обман.

Coercive authorship — примусове співавторство (тиск з метою включити до числа співавторів сторонню особу).

Collusion — недоволена співпраця над виконанням завдання.

Conflict of interest — конфлікт інтересів.

Contract cheating — аутсорсинг завдань, контрактний плагіат, підготовка академічних робіт на замовлення.

Copyright violation — порушення авторських прав.

Disruptive behaviour — неналежна поведінка.

Exam proctoring — контроль за дотриманням доброчесності під час складання іспиту.

Fabrication — фабрикація.

Falsification — фальсифікація.

Forgery — підробка документів.

Ghostwriting, ghost authorship — тіньове/примарне авторство.

Misallocation of credit — нечесне приписування авторства; помилкове оцінювання.

Misrepresentation — введення в оману.

Plagiarism — (академічний) плагіат.

Predatory/fraudulent scholarly journal — хижацький науковий журнал.

Self-plagiarism — самоплагіат.

Unbiased assessment — неупереджене/справедливе оцінювання.

Undeserved authorship — незаслужене авторство.

«ЧОМУ СЛІД ЗВАЖАТИ НА КОНФЛІКТИ ІНТЕРЕСІВ?»

Конфлікти інтересів належать до тих явищ, що в момент появи не є чимось катастрофічним, однак мають потенціал з часом призвести до серйозних проблем — зокрема й у царині академічної доброчесності. Тому присвятимо цій темі поточний випуск бюлетеня.

У вищій освіті доцільно розглядати конфлікти інтересів у двох ракурсах. По-перше, чинне законодавство у сфері протидії корупції містить норми із запобігання конфліктам інтересів, адже останні є складовою більшої корупційних правопорушень. По-друге, слід зважати на низку ситуацій освітнього процесу, які прямо не підпадають під законодавче визначення конфлікту інтересів, але є «конфліктами інтересів у широкому сенсі», оскільки мають подібні риси й наслідки.

РЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ ІНТЕРЕСІВ В АНТИКОРУПЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Вимоги Закону України «Про запобігання корупції»^[1] (далі — *Закон*) щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів поширюються зокрема на посадових осіб державних і комунальних закладів вищої освіти. Згідно з роз'ясненням НАЗК, **посадовими особами** є працівники, «які наділені посадовими повноваженнями здійснювати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції»^[2]. В університетах такі функції здійснюють ректор, проректор, головний бухгалтер, керівник фінансового відділу, декан, завідувач кафедри, їхні заступники^[2] тощо.

Закон визначає ситуації, коли приватний інтерес особи впливає на прийняття нею певного рішення в межах її посадових повноважень (**реальний конфлікт інтересів**) або може призвести до такого впливу у майбутньому (**потенційний конфлікт інтересів**). Прийняття рішення тут стосується виключно ситуації реалізації особою **дискреційних повноважень** — сукупності «прав та обов'язків... осіб... що надають можливість на власний розсуд визначати... вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень»^[3], «у тому числі строк та послідовність їх здійснення»^[4], або не приймати жодне рішення. Себто дискреція має місце, коли особа при прийнятті управлінського рішення може діяти на власний розсуд, «без необхідності узгодження варіанта вибору із будь-ким»^[5].

Типовими прикладами дискреційних повноважень є прийняття рішень щодо розміру надбавки, що встановлюється до посадового окладу у випадку, коли законодавство надає можливість встановлювати цю надбавку в певному діапазоні величин; виплата премій; погодження термінів відпусток. Так само дискреційними можуть бути рішення щодо розподілу навчального навантаження між викладачами кафедри і таке інше.

«Закон допускає необмежене коло обставин та ситуацій, що можуть свідчити про наявність приватного інтересу чи зумовлювати його виникнення за певних умов... При вирішенні питання щодо приватного інтересу... слід у кожному випадку враховувати конкретні обставини, відносини та зв'язки особи, обсяг її службових/представницьких повноважень під час прийняття того чи іншого рішення»^[4]. Менше з тим, деякі типові ситуації, в яких виникає приватний інтерес, обумовлені окремо. До таких ситуацій належать зокрема^[4]:

- спільна робота близьких осіб — родичів та членів сім'ї. Якщо особа має у підпорядкуванні близьку особу, то стається потенційний конфлікт інтересів;
- реалізація повноважень стосовно себе, наприклад, прийняття рішення щодо виплати собі премій;
- службові стосунки: наприклад, коли підпорядкована особа бере участь у роботі комісії з розгляду порушення академічної доброчесності, вчиненого її керівником, то вона перебуває у ситуації реального конфлікту інтересів; прохання виставити незаплановану оцінку певному студенту, що походить від представника адміністрації університету, також спричиняє конфлікт інтересів;
- одержання подарунків та ін.

Щодо останнього Закон встановлює, що посадовим особам «забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб... якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи...»

Рішення, прийняте [посадовою] особою на користь особи, від якої вона чи її близькі особи отримали подарунок, вважаються такими, що прийняті в умовах конфлікту інтересів»^[4]. Це означає, наприклад, що декан чи завідувач кафедри не може приймати подарунків від викладачів цього факультету (кафедри). Закон тут не передбачає винятків на кшталт «від усього колективу», «з нагоди ювілею» і подібних обставин.

ВАРТО ПАМ'ЯТАТИ:

Стаття 28 Закону покладає обов'язок прийняття рішення щодо врегулювання конфлікту інтересів на безпосереднього керівника та на керівника органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення особи з посади. Себто, наприклад, у випадку виникнення конфлікту інтересів у завідувача кафедри врегулюванням цього питання мають опікуватися декан і ректор університету. Способи запобігання та врегулювання конфлікту інтересів див. у статтях 29–36 Закону.

Рішення, прийняті за наявності конфлікту інтересів, підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних рішень, або можуть бути визнані незаконними в судовому порядку^[1, ст. 60].

«Будь-який захід врегулювання конфлікту інтересів застосовується виключно до особи, у якій виникає конфлікт інтересів. Такі заходи не можуть застосовуватися до інших осіб, спільна робота з якими зумовлює виникнення конфлікту інтересів, тобто [до] підпорядкованих осіб»^[4].

Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, обмежень щодо одержання подарунків тягне за собою адміністративну відповідальність, передбачену статтями 172⁶, 172⁷ Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Вищевикладені вимоги Закону не поширюються на заклади вищої освіти приватної форми власності. Однак і таким ЗВО, на наш погляд, слід впроваджувати добрі управлінські практики і політики.

Питання запобігання окремим ситуаціями, що становлять конфлікт інтересів, включено до освітнього законодавства. Наприклад:

- деколи термін «конфлікт інтересів» у документі не вживається, але мається на увазі це саме явище. Так, офіційними опонентами на захисті дисертації не можуть бути співавтори наукових праць дисертанта. Керівник, заступник керівника закладу вищої освіти (наукової установи) не має права захищати дисертацію у спеціалізованій вченій раді, утвореній у цьому закладі (установі);

Закон України «Про запобігання корупції»^[1]:

Потенційний конфлікт інтересів — наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Реальний конфлікт інтересів — суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Приватний інтерес — будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

Близькі особи — ...чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчечка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, тесть, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта.

[Посадові особи] зобов'язані:

- 1) вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів;
- 2) повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника... — [НАЗК] чи інший визначений законом орган...;
- 3) не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів;
- 4) вжити заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Безпосередній керівник особи або керівник органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади протягом двох робочих днів після отримання повідомлення про наявність у підлеглої йому особи реального чи потенційного конфлікту інтересів приймає рішення щодо врегулювання конфлікту інтересів, про що повідомляє відповідну особу.

- до складу експертної групи для проведення акредитаційної експертизи «не включаються експерти, які працюють... або навчаються у відповідному закладі вищої освіти, чи за наявності інших обставин, що свідчать про реальний чи потенційний конфлікт інтересів»^[6];
- один з критеріїв акредитації освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти сформульовано так: «Визначено чіткі та зрозумілі правила проведення контрольних заходів, що є доступними для всіх учасників освітнього процесу, які забезпечують об'єктивність екзаменаторів, зокрема охоплюють процедури запобігання та врегулювання конфлікту інтересів...»^[6, 10, 11];
- «Особа у закладі вищої освіти не може одночасно займати дві та більше посад, що передбачають виконання адміністративно-управлінських функцій»^[7, 12, 13].

ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКАТІВ ІНТЕРЕСІВ ПРИ РОЗГЛЯДІ ПОРУШЕНЬ АКАДЕМДОБРОЧЕСНОСТІ

На нашу думку, при утворенні етичної комісії для розгляду випадків порушення академічної доброчесності, до яких можуть бути причетні посадові особи ЗВО, для уникнення конфлікту інтересів слід врахувати таке.

- Якщо до порушення імовірно причетний ректор ЗВО, то етична комісія цього ЗВО не може розглядати таке питання. Для розгляду такого випадку слід звертатися до засновника ЗВО або до уповноваженого органу (НАЗЯВО^[7, 14, 15] та ін.).
- До складу комісії з розгляду порушення за імовірної участі проректора ЗВО включаються працівники, не підпорядковані цьому проректору з урахуванням функцій, визначених наказом про розподіл повноважень між проректорами. До такої комісії також може бути доцільно залучити представників інших ЗВО чи наукових установ.
- До складу комісії з розгляду порушення за імовірної участі декана (завідувача кафедри) доцільно залучати осіб з інших факультетів (кафедр).

ЧИТАЙТЕ Й ДИВІТЬСЯ ЩЕ

Методичні рекомендації щодо уникнення конфлікту інтересів^[4] — основне джерело, що надихнуло на підготовку поточного випуску бюлетеня. Якщо Вг зацікавила ця тема, читайте ще 100 сторінок з цього питання, написаних колегами з НАЗК.

Навчально-просвітницький серіал «Конфлікт інтересів» — це серія коротких мультфільмів, де розглядаються різні типові ситуації конфлікту інтересів і шляхи їх врегулювання^[8].

СПЕЦИФІЧНІ ДЛЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СИТУАЦІЇ, ЩО МОЖУТЬ МІСТИТИ КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Чимало ситуацій, пов'язаних із імовірними конфліктами інтересів усередині закладів вищої освіти, не належать до сфери регулювання Закону України «Про запобігання корупції», головним чином через те, що учасники цих ситуацій не є посадовими особами в розумінні Закону. Та й сформулювати вичерпний перелік таких обставин не можна, адже особисті міркування впливають на чимало рішень в межах посадових функцій, і це не обов'язково є чимось поганим. Проте обов'язково необхідно виявляти та врегульовувати ті прояви конфлікту інтересів у ЗВО, що призводять чи можуть призвести до негативних наслідків. Далі на основі документів університетів різних країн світу наведемо декілька прикладів таких типових ситуацій.

- ① Конфлікт зобов'язань — ситуації, коли зовнішні справи працівника забирають стільки часу й уваги, що заважають належно виконувати основну роботу в університеті^[9, 10].
- ② Сприяння, участь у розгляді та вирішенні питання про працевлаштування члена сім'ї (близької особи) в університеті. Не можна мати близьку особу у підпорядкуванні, брати участь в оцінюванні результатів її роботи^[11].
- ③ Заборонено одержувати подарунки будь-якої вартості від постачальників фармацевтичних засобів, медичного обладнання, надавачів медичних послуг чи їхніх представників^[11].
- ④ Участь у прийнятті рішень щодо співпраці університету із певним бізнесом, якщо представник університету або його близька особа є (спів)власником цього бізнесу або має у ньому фінансовий інтерес^[11, 12]. У тому числі участь у прийнятті рішення щодо закупівлі товарів чи послуг у такого постачальника^[11].
- ⑤ Розповсюдження внутрішньої університетської інформації, у тому числі надання такої інформації іншим організаціям; використання об'єктів інтелектуальної власності університету в несанкціонований спосіб^[13].
- ⑥ Працівники, що мають близькі особисті чи сімейні стосунки зі студентом, не повинні брати участь у прийнятті рішень, пов'язаних з прийомом такого студента на навчання, науковим керівництвом, успішністю і прогресом у навчанні^[13].
- ⑦ Займатися зі студентами університету репетиторством на платній основі, коли очікується, що пояснення відповідного матеріалу має бути частиною звичайних функцій викладача^[14].
- ⑧ Визначати обов'язковим підручником з курсу книжку, від продажу якої особа одержує авторський гонорар^[15]; «добровільно-примусовий» продаж студентам власних підручників чи інших навчальних матеріалів.

«Важливо розуміти, що існування конфлікту інтересів ще не означає, що певна особа скоїла порушення. Однак будь-які інтереси, що можуть призвести до конфлікту інтересів, мають бути оприлюднені».

Політика Оклендського університету^[12]

⑨ Неоприлюднення інформації про потенційний конфлікт інтересів при проведенні досліджень та публікації їх результатів є неетичною поведінкою^[16].

На наш погляд, ситуаціями, що містять складову неприпустимого потенційного конфлікту інтересів, також є такі.

- Викладач кафедри одночасно навчається на магістерській освітній програмі, що реалізується цією кафедрою: проблема полягає у неможливості забезпечити неупереджене оцінювання результатів навчання такого здобувача освіти.
- Непропорційно висока частка представників базового ЗВО, в якому проходить фінал відповідного змагання, з-поміж переможців всеукраїнської студентської олімпіади чи конкурсу студентських наукових робіт.
- Завищення оцінки результатів навчання певного студента на прохання колег чи керівництва.

На цьому тема не завершується 😊

Чому не слід приймати рішення або брати участь у прийнятті рішення в умовах конфлікту інтересів?

- Деякі рішення, прийняті за таких обставин, незаконні і мають бути скасовані.
- Наявність конфлікту інтересів означає високу ймовірність того, що особа прийме упереджене, а не об'єктивно найкраще професійне рішення з певного питання.
- Навіть якщо така особа вирішить прийняти неупереджене, належним чином обгрунтоване рішення, колеги чи інші особи можуть вважати, що це рішення продиктовано суб'єктивними міркуваннями^[17].

Загалом тема конфлікту інтересів нескладна для загального розуміння, водночас недостатньо очевидна з точки зору конкретних рішень. Тому адекватне управління конфліктами інтересів має бути окремою політикою ЗВО. Про це поговоримо іншим разом.

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції».
 2. Зміни до Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю : затв. Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 08.02.2019 р. № 368. URL: <https://cutt.ly/nUCPIWU>
 3. Методологія проведення антикорупційної експертизи : затв. Наказом Міністерства юстиції України від 24.04.2017 р. № 1395/5. URL: <https://cutt.ly/vUc1z0O>
 4. Методичні рекомендації від 02.04.2021 № 5 щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції. URL: <https://cutt.ly/UUc4Nsf>
 5. Науковий висновок щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією, підготовлений 01.03.2018 за дорученням Голови Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. URL: <https://cutt.ly/UUc0SfR>
 6. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : затв. Наказом МОН від 11.07.2019 № 977. URL: <https://cutt.ly/YUvSFLE>
 7. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту».
 8. Мультимедіал «Конфлікт інтересів». НАЗК, 2021. URL: <https://cutt.ly/nUb8ug8>
 9. Conflicts of Interest and Commitment: Examples. Iowa State University. URL: <https://cutt.ly/pUAQduK>
 10. Conflict of Interest Examples. Western Kentucky University. URL: <https://cutt.ly/wUAQcXU>
 11. Vanderbilt University Faculty Manual. Chapter 3: Conflict of Interest and Commitment Policy. URL: <https://cutt.ly/iUAQ7S9>
 12. Conflict of Interest Policy. The University of Auckland. URL: <https://cutt.ly/NUEk24H>
 13. Conflict of Interest Principles. University of Oxford. URL: <https://cutt.ly/aUAWMu5>
 14. Conflict of Interest Examples. University College Cork, Ireland. URL: <https://cutt.ly/rUAExc2>
 15. Examples of COIs. University of Pittsburgh. URL: <https://cutt.ly/aUAUQzF>
 16. The University of Hong Kong Policy on Research Integrity. URL: <https://cutt.ly/BUAPHw>
- В оформленні бюлетеня використано іконку conflict by Becris, одержану на сервісі The Noun Project.

«ЯКІ КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ МОЖУТЬ МАТИ МІСЦЕ У ЗВО?»

Чинне законодавство покладає на юридичних осіб зобов'язання здійснювати регулярну оцінку корупційних ризиків у власній діяльності^[1, с. 64]. Університети є тими юридичними особами, що несуть важливу суспільну місію, і їхня діяльність має високий ступінь публічності. Тому університети мають правити за приклад належної реалізації антикорупційної політики, зокрема виявлення та мінімізації відповідних ризиків.

Поточний випуск бюлетеня пропонує певну систематизацію специфічних для закладів вищої освіти корупційних ризиків, що має допомогти аналітичним підрозділам університетів — так само як усім учасникам освітнього процесу — у виконанні зазначеного завдання.

Варто наголосити, що метою аналізу корупційних ризиків не є пошук та реагування на випадки корупції і вжиття санкцій до винних осіб. Навпаки, такий аналіз спрямовано на оцінку ймовірності появи тих чи тих проявів корупції у майбутньому та розробку заходів, покликаних зменшити зазначену ймовірність.

Власне **корупційним ризиком**, дещо спрощуючи офіційне роз'яснення^[2], є фактор чи явище, що створює умови або підвищує ймовірність настання корупційних дій, випадків корупції. Більш широко, корупційний ризик — це набір вразливостей чи слабких місць системи або процесу, що може сприяти корупційним практикам або полегшує їх виникнення^[3, с. 4].

Поговорімо далі про основні корупційні ризики, що стосуються академічних та організаційних питань діяльності університетів. Зауважимо, що ризики у сфері фінансово-господарської діяльності ЗВО, зокрема пов'язані із публічними закупівлями, не є предметом уваги цієї публікації.

ВСТУП НА НАВЧАННЯ

Загальновизнано, що завдяки запровадженню зовнішнього незалежного оцінювання рівень корупції при вступі до українських університетів було мінімізовано. Однак варто пам'ятати, що в низці ситуацій ЗНО не є єдиним критерієм відбору вступників, і поруч із ЗНО або замість нього при вступі до університетів можуть враховуватися результати вступних випробувань, що проводяться у закладі освіти. До таких ситуацій належать наприклад:

- вступ на деякі спеціальності, що передбачає проходження творчого конкурсу;

Що є корупцією?

Хабарі — напевно, перша асоціація зі словом «корупція», яка спадає на думку. Та насправді корупція — явище, значно ширше і складніше за хабарництво. Етимологічно це поняття походить від латинського дієслова *corrumpere*, що має значення «псувати, руйнувати». Отже, сутісно корупція знищує, руйнує щось важливе для людини.

Одне з найвідоміших визначень цього поняття сформульоване організацією Transparency International:

«Корупція — зловживання довіреною владою заради приватної вигоди»^[4].

Влада тут розуміється у широкому сенсі повноважень чи можливостей людини, що зумовлені її посадою чи статусом. Так само широко слід розуміти приватну вигоду. Це не лише гроші, а й подарунки, можливість прийняти рішення на користь родича тощо.

Українське законодавство тотожне з цим підходом. Закон «Про запобігання корупції» визначає термін «корупція» як «використання особою... наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або... обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі... з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей»^[1, с. 44]. Звідси виокремлюють ключові ознаки корупції:

- 1) Протиправне використання особою властних повноважень чи можливостей.
- 2) Наявність неправомірної вигоди.
- 3) Покладання відповідальності за випадок корупції як на одержувача, так і на надавача неправомірної вигоди.

Неправомірна вигода може мати різні форми. Нею є «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи нетривалого характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав»^[1, с. 44].

- складання фахового іспиту вступниками до магістратури;
- складання фахового іспиту при вступі на бакалаврат по завершенні коледжу;
- вступ до аспірантури;
- вступ осіб (наприклад, деякі категорії осіб з пільгами, вступники з тимчасово окупованої території України), які мають право замість ЗНО складати вступні іспити або проходити співбесіду в закладі освіти.

Самостійне адміністрування університетом цих видів вступних випробувань має розцінюватися як корупційний ризик. Окремим ризиком у цьому зв'язку є недостатня прозорість «правил гри», зокрема відсутність на офіційних сайтах закладів освіти програм та зрозумілих і чітких критеріїв оцінювання таких вступних випробувань^[5,c.48].

Освітній процес

Не зупиняючись довго на доволі очевидній імовірності надання-одержання неправомірної вигоди за підвищення студенту оцінки на іспиті під час сесії, наведемо кілька інших ситуацій і факторів освітнього процесу, що можуть містити корупційні ризики.

Прохання колеги чи керівника змінити оцінку певному студенту створює ситуацію конфлікту інтересів (див. *бюлетень № 19*), у яку потрапляє викладач. Прохання може бути проявом непотизму, що вважається формою корупції. Наслідок — імовірність неналежного виконання викладачем посадових обов'язків.

Адміністративний тиск на викладачів, щоб вони змінили оцінки, оскільки це зручно для інституції — один з корупційних ризиків, поширеність якого вивчалась у міжнародному дослідженні у 2017–2018 рр.^[6,c.14]

Набір на навчання вступників із слабкою попередньою підготовкою — ризик того, що такі студенти не зможуть ефективно навчатися у чесний спосіб, тому шукатимуть неправомірних шляхів забезпечення власної успішності. Альтернатива у вигляді значної кількості дозволених спроб перекладання заліку чи іспиту знецінює академічні стандарти і нівелює функцію контролю результатів навчання.

Подібні ризики пов'язані із заочною формою навчання, якщо на ній неналежним чином організовано роботу викладачів зі студентами у міжсесійний період.

Пропуски занять студентами можуть призводити до фіктивного «відмічання присутності на парах», оплати або подарунків за відпрацювання пропусків^[7,c.37]. Відсутність студента на заняттях упродовж усього або більшої частини семестру — ризик нечесного складання семестрових іспитів.

Можуть бути непрозорими критерії і процедури переведення студентів з навчання за кошти фізичних і юридичних осіб («контракт») на місця державного замовлення («бюджет»).

«Освітні системи потерпають від корупції в усіх куточках світу».

Irene Glendinning et al.^[8,c.84]

Додаткові платні приватні заняття для студентів (зокрема коли викладач на основних заняттях свідомо роз'яснює студентам лише частину необхідного матеріалу^[8,c.84]) і продаж студентам власних підручників чи інших навчальних матеріалів викладача як умова успішного складання заліку/іспиту^[8,c.100] можуть бути прихованими формами набуття неправомірної вигоди.

ІНОЗЕМНІ СТУДЕНТИ

Вищенаведені ризики освітнього процесу загалом вищі для студентів-іноземців через складність захисту ними власних прав, зумовлену культурним і мовним бар'єром, залежністю від адміністрації університету в питаннях подорожжя візи, прокивання у гуртожитку та ін. Не вирішено проблему відбору таких студентів за рівнем підготовки, оскільки за чинною процедурою іноземці спочатку одержують запрошення на навчання, і лише по приїзді в Україну проходять вступні випробування: складно не прийняти на навчання особу із запрошенням від університету, яка вже витратила на подорож до України значні зусилля та серйозні гроші.

Додатковий «локальний» корупційний ризик — недостатній рівень володіння іноземцями українською чи англійською мовою, якою відбувається навчання в нашій державі,¹ тому неможливість для них чесного здобуття вищої освіти.

«Глобальною» ж проблемою для міжнародного сектора вищої освіти, за даними численних досліджень, є діяльність несумлінних фірм-посередників (агентів), які надають студентам послуги із супроводу процесу їхнього вступу в університет іншої країни, а часом також допомагають їм у вирішенні поточних питань під час навчання. Серед недобросовісних і корупційних практик таких агентів виділяють:

- введення в оману вступників щодо змісту освітньої програми, що негативно впливає на репутацію університету^[8,c.144];
- підбукву документів, необхідних для одержання візи і вступу на навчання^[9,c.10], зокрема документів про попередній рівень освіти вступника^[10,c.78], рекомендаційних та мотиваційних листів^[6,c.16];
- недостатню підзвітність, доброчесність і прозорість діяльності агентів^[10,c.83];
- хабарництво агентів^[6,c.16].

«Обов'язок молодих людей —
кинути виклик корупції».

Курт Кобейн, лідер гурту Nirvana

УНІВЕРСИТЕТСЬКІ ГУРТОЖИТКИ

У багатьох українських університетах кількість студентів, які потребують поселення до гуртожитків, перевищує кількість вільних місць. Університетам може бракувати коштів на утримання гуртожитків у належному матеріально-технічному стані. Ці обставини зумовлюють низку корупційних ризиків, пов'язаних із проживанням у студентських гуртожитках:

- неоприлюднення на офіційному сайті ЗВО інформації про кількість вільних місць у гуртожитках (порушення вимоги частини 2 ст. 30 Закону України «Про освіту»);
- відсутність або непрозорість критеріїв визначення черговості поселення осіб до гуртожитків;
- наявність, однак недотримання таких критеріїв^[8, с. 127], а також непублічність інформації про результат розподілу місць між тими, хто потребує поселення;
- неофіційні платежі для поселення у гуртожиток^[12];
- непрозорість поселення на звільнене місце, якщо хтось вийшов із гуртожитку у міжсесійний період;
- поселення у кімнату із кращими умовами^[8, с. 128];
- поселення осіб, які не мають права проживати в університетському гуртожитку (які не є працівниками, студентами або гостями-учасниками певних заходів університету)^[8, с. 130];
- додаткові неофіційні платежі за проживання (понад встановлені законодавством і договором);
- неофіційні платежі для врегулювання ситуацій, пов'язаних із порушенням прав мешканців гуртожитків (добровільно-примусові господарські або ремонтні роботи, що покладаються на студентів; заборона входу-виходу до будівлі гуртожитку в нічний час; незаконне проникнення представників адміністрації у кімнату для обстеження умов проживання; безпідставне переселення в іншу кімнату та ін.);
- примусове виселення студентів, які відмовляються виконувати неправомірні вимоги адміністрації гуртожитку^[14, с. 127].

КАДРОВА ПОЛІТИКА

Низка досліджень вважає неналежну політику університету з підбору і професійного розвитку академічного та допоміжного персоналу однією з «найшкідливіших за своїми довгостроковими наслідками проблем у сфері вищої освіти»^[5, с. 142]. Серед можливих проблем, пов'язаних із наймом кадрів на викладацькі і наукові посади, варто назвати такі:

- застосування малореlevantних критеріїв відбору кандидатів на академічні посади;
- непослідовне застосування належних критеріїв відбору кандидатів;
- недотримання визначених процедур проведення конкурсу на посаду;
- значна кількість «конкурсів без конкурсу», коли на відкриті вакансії подається рівно по одному кандидату: це може свідчити про закритість/непрозорість процедури найму, тоді як непрозорість зазвичай є індикатором корупційних ризиків;
- укладання контракту на короткий термін (1–2 роки) за результатами конкурсу: визначення тривалості контракту може ґрунтуватися на непрозорих критеріях.

Окремим негараздом є **фаворитизм** — надання при наймі чи просуванні по службі переваги особам, які належать до певної групи, але не завжди демонструють найкращі професійні якості. До основних форм фаворитизму належать:

- **непотизм** — надання переваги родичам та, за деякими джерелами, друзям;
- **кронізм**^[8, с. 109] — надання переваг друзям;
- **академічний інбридінг** — найм на академічні посади випускників свого університету;
- **дискримінація** — створення штучних перепон представникам певної групи: слугує формою фаворитизму до представників іншої групи. Наприклад, кількісне переважання чоловіків на вищих адміністративних посадах в академічній сфері вважається наслідком прихованої дискримінації жінок під час їхнього просування щаблями професійної кар'єри.

Фаворитизм як прояв конфлікту інтересів (див. *Бюлетень № 19*) є корупційним ризиком для академічних установ^[6, с. 14; 8, с. 113; 9, с. 130; 10, с. 8].

Прогалини кадрової політики іноді заважають університетам наймати об'єктивно найкращих претендентів на посади^[8, с. 133]. Що тягне за собою зниження якості викладання і проведення досліджень, формує слабшу конкурентну позицію університету на конкурсах на фінансування досліджень, стримує його розвиток тощо. Деякі інші нюанси спричинення «кадровим питанням» особливостей ділових відносин і трудової атмосфери на окремих кафедрах цілком (хоча й дещо гіпертрофовано) описала Дарина Березіна у романі «Факультет»^[14, с. 13].

КОРОТКО ПРО ІНШЕ

Наведемо декілька інших явищ, що можуть містити потенційну корупційну складову.

- Політичний тиск на ЗВО з метою приєднання публічним персонам освітніх, наукових або почесних ступенів^[6,c.121] без дотримання належних академічних критеріїв.
- «Купівля академічних ступенів»^[8,c.129].
- Сексуальна експлуатація є проявом корупційних відносин^[6,c.148,c.190]. «Сексуальне домагання, головним чином до жінок-студенток, викладачок, співробітниць з боку чоловіків, вважається серйозною проблемою у вищій освіті, яка широко не вивчається і не визнається»^[9,c.13].
- Корупційні ризики у дозвілній сфері, що пов'язані із ліцензуванням та акредитацією освітніх програм^[6,c.29,c.8]. «Чимало акредитаційних організацій можуть зіткнутися із потенційним конфліктом інтересів, оскільки вони одержують пряму оплату від оцінюваних ними інституцій, тому мають стимул надати позитивний відгук. На іншому боці спектру і в крайньому випадку акредитаційний процес може бути повністю фіктивним»^[8,c.128].
- «Достатньо поширене політичне втручання у внутрішні справи університетів»^[9,c.6].
- Неофіційні платежі на різних етапах підготовки та захисту дисертаційних досліджень.

- Нецільове використання коштів, що спрямовані на проведення досліджень^[11,c.6]. Додаткова проблема — «рейдерство» грантових проєктів^[4], непрозора заміна осіб, залучених до їхнього виконання.

ЧИ Є ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ РІЗНОВИДОМ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ?

Списування на іспитах, діяльність комерційних компаній з підготовки академічних текстів на замовлення, публікації у хижацьких наукових журналах, пропуск занять викладачами, неналежна якість наукового керівництва — це та «іржа», що роз'їдає (етимологічно — корумпує) освітню і наукову діяльність. Згадувані у цьому випуску бюлетеня дослідження відносять до корупційних ризиків, хоча й не надають такому підходу належного теоретичного обґрунтування. Власне, у цілях зручної класифікації можна говорити окремо про порушення доброчесності, окремо про корупційні ризики та окремо про випадки корупції. Та насправді кожна академічна проблема тягне за собою інші, тому, незалежно від введеної нами класифікації, розв'язувати ці проблеми й зменшувати їхню поширеність слід у комплексі. Сьогодні ж для багатьох українських університетів просування доброчесності — це щось одне, а запобігання корупційним ризикам — щось зовсім інше. Про те, як наближати ці два питання одне до одного, поміркуємо за іншої нагоди.

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції».
2. Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади : затв. Рішенням НАЗК від 02.12.2016 № 126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16>.
3. Corruption Risk Assessment Topic Guide. Transparency International, 2010. URL: <https://cutt.ly/hPuG5xy>
4. What is Corruption? URL: <https://cutt.ly/aO6JNAA>
5. Білецький А. та ін. Звіт за результатами оцінки корупційних ризиків у сфері правничої освіти в Україні. К., 2021. URL: <https://cutt.ly/TPixXhG>
6. Glendinning I. et al. Policies and Actions of Accreditation and Quality Assurance Bodies to Counter Corruption in Higher Education. CHEA/CIQG Project Report, February 2019. URL: <https://cutt.ly/UPs0HCP>
7. Когут І. та ін. Корупційні ризики у системі медичної освіти України. К., 2019. URL: <https://cutt.ly/aPoPktUS>
8. Global Corruption Report: Education. Transparency International, 2013. URL: <https://cutt.ly/rO4KaaU>
9. Kirya M. Corruption in universities: Paths to integrity in the higher education subsector. U4 Issue 2019:10. URL: <https://cutt.ly/LPdaPZB>
10. Denisova-Schmidt E. (ed.) Corruption in Higher Education. Global Challenges and Responses. Boston : Brill Sense, 2020, 186 p.
11. Огляди ОЕСР на тему доброчесності в освіті: Україна 2017. Київ : Таксон, 2017. 184 с. URL: <https://cutt.ly/TO4ASDa>
12. Сидорчук О. Корупція у випах: думки і погляди студентів. *Громадська думка*. 2015. № 4(27). URL: <https://cutt.ly/mO4GwCl>
13. Беззвіна Д. Факультет. К. : Смолоскип, 2017. 240 с.
14. Ліхонид І. «Горизонт» у тумані. Інтерв'ю із Наною Войтенко. «День», 20.10.2021. URL: <https://cutt.ly/YPe6PIO>

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 21 • Березень 2022 р.

ОСВІТ
АНАЛІТИКА
НАДАННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ
НАДАННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

«ЩО НАМ СЛІД ЗМІНИТИ?»

Широкомасштабне вторгнення росії в Україну призвело до численних людських жертв і величезних руйнувань. За оцінкою уряду, втрати для української економіки через військову агресію перевищили \$500 млрд^[1] на середину березня. Україну покинуло понад 3,5 млн біженців^[2]. Це означає різке зменшення доступних людських, матеріальних, фінансових ресурсів, що знадобляться для відновлення України після нашої перемоги. Своєю чергою, дефіцит ресурсів є підставою провести ревізію звичних академічних практик: прибрати зайве, те, що заважає і має негативне співвідношення користі до витрат та зусиль; додати те, що давно на часі, але до чого не доходили руки. Пропонуємо для обговорення декілька таких рішень.

ПРАКТИКИ ПІДТРИМКИ УНІВЕРСИТЕТАМИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Сфера академічної доброчесності дуже широка: один лише наш бюлетень вже розминає третій десяток випусків^[3]. Та варто позначити широкі, нагальні теми, яким, на наш погляд, слід приділити більше уваги найближчим часом.

- Університетам слід припинити некоректне застосування критерію допустимих відсотків текстових збігів у документах, що регламентують перевірку академічних текстів на ознаки плагіату. Академічний плагіат — це не відсоток збігів, а (спрощено) відсутність посилання на джерело тексту чи ідеї і позначок цитати там, де їх необхідно наводити згідно із сьогоденними академічними правилами.
- Не повинно бути письмових робіт студентів (есе, курсових, тощо), що не проходить перевірку на відсутність порушень доброчесності. Контроль має бути наскрізним. Для цього слід запроваджувати подачу письмових робіт через електронну систему, з якою інтегровано «антиплагіатні» програмні інструменти виявлення некоректних текстових запозичень. Це не вирішує проблему недоброчесної підготовки студентських робіт в усіх її проявах, однак значно зменшить її масштаби.
- Перевірка робіт студентів на текстові збіги не може здійснюватися без доступу викладача до спеціалізованих програм чи з використанням «безкоштовних» онлайн-сервісів держави-агресора. «Гуглити» фрагменти тексту для їхньої перевірки — можливо, проте це є не ефективним витрачанням дефіцитного ресурсу «час».

- Фактором визначення оцінки студента не можуть бути прохання будь-яких осіб.
- Комерційна діяльність зі створення академічних текстів на замовлення має вважатися правопорушенням, а рекламу таких послуг слід заборонити, як це зроблено у низці країн (Австралія, Нова Зеландія, окремі штати США — див. бюлетень № 14).

Оновлення управлінських практик

Має бути максимально обмежена практика масового прийому на навчання до університетів вступників із рівнем підготовки і мотивацією, недостатніми для успішного здобуття вищої освіти. Для таких осіб мають стати привабливими траєкторії здобуття фахової передпідготовки та сучасної, якісної професійно-технічної освіти.

Підготовка викладачами і затвердження кафедрними іншими супровідними до навчальних дисциплін документів, окрім анотації і короткого силябусу — зайва робота і марнування паперу.

Не варто створювати та/або переводити в електронний вигляд купу документів, не потрібних ні для чого, окрім надсилання членам експертної групи під час акредитації освітньої програми.

У рейтингуванні викладачів та оцінці результатів їхньої професійної діяльності не слід застосовувати критерії, що не відображають реальних потреб закладу освіти як роботодавця.

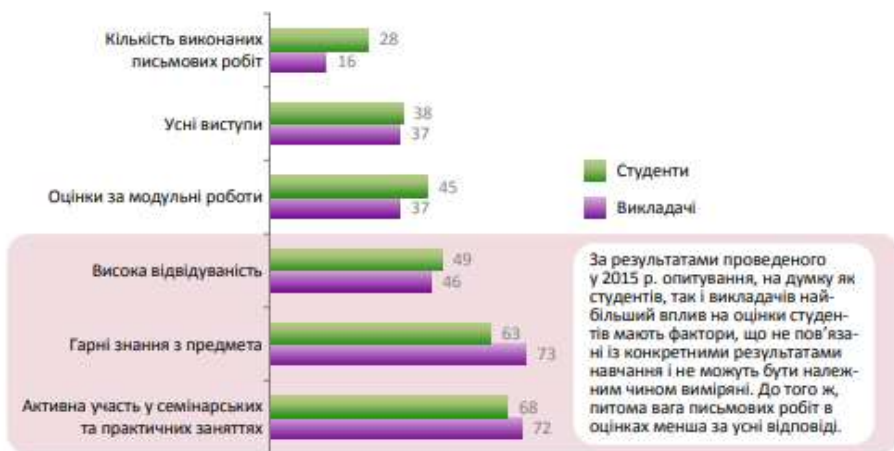
Зі стандартів вищої освіти, освітніх програм, інших документів слід прибрати розмежування між компетентностями і (програмними) результатами навчання, а також матричну таблицю відповідності між ними: перше й друге — це одне й те саме, і не слід множити сутності понад необхідне (бритава Оюкама).

Варто уникати участі у малокоорисних заходах з підвищення кваліфікації викладачів, зокрема тих, що обмежуються оформленням сертифіката учасника. Фейкові міжнародні стажування, не пов'язані із особистим відвідуванням іншої країни, мають піти шляхом російського корабля.

Ілюстрація з конкурсу
Українці на найкращий
есей поштової марки
<https://cutt.ly/FSPyppk>

ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИСОКИХ ОЦІНОК: ДУМКА СТУДЕНТІВ І ВИКЛАДАЧІВ, % [3, слайд 22]

ЕФЕКТИВНІШИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Сьогодні більше немає місця для класичної заочної форми здобуття освіти, яка не передбачає застосування дистанційних технологій і консультацій з викладачем у міжсесійний період.

Завдання написати (фактично у спосіб Ctrl+C, Ctrl-V) реферат втратило будь-яку актуальність ще 20 років тому. Зобов'язувати до написання курсової від руки — не менший анахронізм.

Коли студент має підготувати курсову на 25 сторінок, це має означати, що на це завдання у навчальному плані студента виділено 75 годин.

Замість 100 сторінок кваліфікаційна дипломна робота має мати 30-40 сторінок ретельного аналізу обраної проблеми. Цього достатньо у 98% випадків.

Викладачам не варто оцінювати результати навчання студентів навчання, без використання чітких і прозорих критеріїв. «Активність під час семінару», «відвідуваність» і «зачитування відповіді на теоретичне питання з екрана смартфона чи ноутбука» не демонструють жодних результатів навчання, отже, не мають оцінюватися.

Варто переосмислити співвідношення між усними і письмовими завданнями для студентів на користь останніх.

Для прив'язки конкретних завдань до визначених результатів навчання можна застосовувати методику зворотного дизайну курсу, див. бюлетень № 8 і № 10.

Викладання російською мовою (зокрема іноземним студентам) в Україні має стати неприйнятним.

Наукові дослідження

Слід відмовитися від використання навчальних видань, наукових матеріалів, інших джерел інформації, що походять з держави-агресора.

Безглуздо публікувати тексти, що мають формальні ознаки наукової статті, однак не є результатом проведеного дослідження.

У багатьох випадках неможливо належним чином викласти результати дослідження у маленькій статті обсягом не більше 12 сторінок чи «стандартних» 0,5 друк. арк.

Від «скопусних» публікацій у низькоякісних іноземних хіжацьких журналах немає жодної користі. «Ділити» плату за публікацію таких матеріалів на чотири-п'ять «співавторів» — недоброчесно.

Українських наукових журналів має бути кратно менше, та вони мають стати кратно якіснішими.

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Втрати України з початку війни перевищили пів трильйона доларів – Шмигаль. *Економічна правда*, 16.03.2022 р. URL: <https://cutt.ly/TS0cccS>
2. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>
3. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку. *Східноукраїнський фонд соціальних досліджень*, 2016. URL: <https://cutt.ly/FS0YwXY>

ЯК СКЛАДАТИ ТЕЗИ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

(за Г. Онуфрієнко)

1. Попередньо перегляньте науковий текст, продумайте мету, яку ви ставите перед собою, розпочинаючи її опрацювання.
2. Уважно прочитайте текст, визначте його основну думку.
3. Поділіть текст на смислові частини, визначте всі мікротеми.
4. Сформулюйте пункти плану, логічно пов'яжіть їх між собою.
5. Сприймаючи текстову інформацію, намагайтеся чітко уявити, що є важливим для автора, а що для вас – як читача.
6. Обирайте для тез основні ідеї та положення, відділивши важливі деталі від подробиць, запишіть їх словами автора або власними словами, розмістивши у певній послідовності.
7. Керуйтеся найголовнішим принципом нотування чужого тексту – не допускайте перекручень змісту.

Пам'ятайте! Рекомендований обсяг тез становить 2-3 сторінки друкованого тексту через 1,5 інтервалу. Тези – це не план і не сам виклад тексту, а його стисло сформульовані положення, твердження, ідеї; зв'язок між тезами – лише логічний. На відміну від відповідного пункту плану, теза не просто дає назву структурній частині тексту, а містить головну думку, розкриває суть певного питання.

Укладають тези після поглибленого й аналітико-критичного читання тексту статті, доповіді, складання відповідного плану і виписок. Тези мають нормативну змістово-композиційну структуру:

- а) назва, яка відображає головну ідею;
- б) преамбула (актуальність і ступінь розробленості проблеми);
- в) основні тези-положення (обґрунтування, докази на користь проблеми, яку досліджує автор тексту);
- г) заключні тези (основні результати, перспективи).

Кожна теза висвітлює окрему мікротему, визначає зміст наступної або підсумовує попередні тези. Зверніть увагу, що посилання на джерела, цитати в тезах використовують рідко, небажаний і фактичний матеріал. Формулювання кожної тези починають з нового рядка. Кожна теза містить самостійну думку, яка висловлюється в одному або кількох реченнях. Виклад суті ідеї чи положення здійснюється без наведення конкретних прикладів.

ЯК СКЛАДАТИ КОНСПЕКТ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

(за Г. Онуфрієнко)

У конспекті прочитаного на початку слід записати паспортні дані книги, над якою працюєте (тобто дати бібліографічний опис книги: прізвище та ініціали автора, назва книги, назва міста, у якому вона видана, видавництво, рік видання і кількість сторінок. Це все потрібно записати з титульної сторінки книги, орієнтуючись на бібліографічний опис, який подається перед анотацією книги).

1. З'ясуйте для себе загальну мету конспектування, а саме: який конспект вам потрібний – стислий чи докладний (розгорнутий, деталізований).

Пам'ятайте! Стислий конспект передає в узагальненому вигляді найсуттєвішу інформацію тексту, а докладний (розгорнутий) конспект включає також відомості, які конкретизують, мотивують, деталізують основні положення тексту у вигляді доведень, пояснень, аргументів, ілюстрацій тощо.

2. Пригадайте, як ви починали роботу над складанням плану. Ці ж дії допоможуть вам зрозуміти основний зміст тексту і становитимуть підготовчий етап для складання конспекту:

а) прочитайте заголовок і спрогнозуйте за ним проблематика та ключові поняття тексту;

б) перевірте свій прогноз, прочитавши уважно й усвідомлено текст;

в) визначте основну інформацію абзаців: ключові слова, словосполучення, речення;

г) опрацюйте вдруге абзаци й продумайте, як найдоцільніше скоротити речення з головною інформацією, позначте у найзручніший для вас спосіб скорочений варіант абзаців;

д) розподіліть текст на структурно-змістові частини (фрагменти);

е) зазначте в кожному фрагменті головну й неголовну (додаткову) інформацію.

3. Складіть і запишіть план-програму розроблюваного конспекту.

4. Відберіть інформацію, звернувши увагу і на зазначену курсивом, справді необхідну для реалізації визначеного плану програми.

5. Здійсніть, опрацьовуючи відібрану інформацію, її комплексну компресію, водночас використовуючи для цього

різноманітні прийоми концентрації змісту і мовних засобів тексту:

- визначте і розмежуйте в обраний спосіб ту інформацію, яку передаватимете дослівними формулюваннями з тексту, й ту, що трансформуєте у скорочений варіант;

- об'єднайте прості речення у складні;

- коректно спростіть складні (довгі) конструкції;

- вилучіть із речень дієприкметникові та дієприслівникові звороти;

- вилучіть речення з надлишковою інформацією, а також побіжні висловлювання та міркування;

- передайте інформацію (де це є можливим і доцільним) у вигляді таблиць, діаграм, схем, графіків тощо.

6. Логічно об'єднавши відібраний і трансформований матеріал (за допомогою різних засобів організації зв'язного тексту), запишіть його переконані, що підготували саме конспект.

Примітка. Доцільно скористатися загальноприйнятим скороченим записом слів (часто вживаних, термінів), наприклад: ін-т – інститут, вид-во – видавництво, зб. – збірник, м-во – міністерство, ф-т – факультет, гол. чин. – головним чином, т. ч. – таким чином, у т. ч. – у тому числі, Р – речення, СР – складне речення; умовними позначеннями, символами, математичними знаками.

7. Зазначте в конспекті основну, найважливішу та найціннішу інформацію, використовуючи такі прийоми, як підкреслювання (зокрема різними кольорами), позначки (окличні й питальні знаки) на берегах (полях) тощо.

8. Здійсніть самоконтроль, з'ясувавши:

- а) чи всю головну інформацію тексту-джерела відбито в конспекті;

- б) чи є логічним за побудовою конспект;

- в) чи абсолютно точно наведено цитати, цифрові та фактичні дані;

- г) чи є нормативним за мовним оформленням текст (наявність орфографічних, лексичних, граматичних і стилістичних помилок).

9. Відредагуйте за результатами здійсненого самоконтролю зміст, структуру та мовне оформлення одержаного конспекту.

Варто використовувати мовні засоби, що виражають хід думок автора та логіку викладу: *Книга присвячена темі (проблемі, питанню)... У книзі розглядається (аналізується, узагальнюється)... Книга складається з... У розділі автор торкається (висвітлює, ставить) питання... Сутність проблеми полягає... Висунуте положення ілюструється (підкріплюється, підтверджується) такими прикладами*

(фактами, цифрами)... Автор доходить висновку... Із сказаного випливає... Насамкінець робиться висновок...

Оцінку з боку автора і читача (слухача) можна записати з допомогою таких мовних формул: *автор слушно зауважує, переконливо доводить, поділяє погляди, критикує, заперечує; треба погодитись, варто відзначити справедливість (помилковість, суперечливість, проблематичність) тощо.*

ЯК СКЛАДАТИ АНОТАЦІЮ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

(за О. Семеног)

1. Оглядово прочитайте науковий текст для отримання інформації про вихідні дані та загальний зміст джерела (назва, жанр, автор, рік і місце видання, структура, обсяг, рубрики, ілюстрації тощо).
2. Повторно прочитайте окремі частини тексту з метою визначення актуальності, цільового і читацького призначення.
3. Визначте структуру і головну інформацію тексту, з'ясуйте, як розглядаються і розв'язуються поставлені проблеми; яких висновків доходить автор.
4. Стисло охарактеризуйте наукову працю, враховуючи те, що анотація зазвичай складається із трьох частин:

— у першій частині формулюють основну тему книги, статті, подають вихідні дані джерела (назва, жанр, автор, місце і рік видання, структура, обсяг, ілюстрації);

— у другій частині перераховують (називають) основні положення, проблеми опрацьованого джерела (можна за розділами, главами, параграфами);

— у заключній частині анотації вказують актуальність та адресат книги або статті.

В анотації можливі такі мовні кліше:

Дані про автора – *автор монографії, відомий український...*

Жанр твору – *монографія видатного дослідника; у навчальному посібнику розглядаються...; у збірнику наукових праць вперше представлено...; це перший в Україні підручник, у якому ...*

Характеристика видання – *у посібнику подано програму, змістові модулі і теми, короткий словник...; навчальний посібник створено відповідно до сучасних концепцій; значне місце займає розгляд...; наводиться статистичний матеріал ...; монографія присвячена сучасним проблемам лінгводидактичної підготовки; у монографії здійснено аналіз...; автор, аналізуючи (що?), зупиняється на...; у колективній монографії досліджуються малорозроблені проблеми (чого)...; у книзі вміщено наукові та науково-популярні студії, розвідки та навчальні розробки відомого мовознавця; головна увага звертається на ...; у роботі знайшли відображення питання ...; робота*

завершується оглядом...; коротко викладається історія...; розкривається суть...

Призначення – *рекомендовано студентам, аспірантам, молодим ученим, для широкого кола читачів, розраховано на викладачів, аспірантів, студентів...; монографія адресована ...; призначений для студентів і викладачів...; прислужиться усім, хто прагне ефективно використовувати мовний ресурс в усіх ділових ситуаціях...*

Кожний автор, видавець намагається уникнути монотонності й одноманітності викладу, загострити увагу на сутності питань, викладених у книзі, тому в анотаціях пропонуються і такі мовні кліше: *систематизовано розглянуто найактуальніші проблеми ..., предметом особливої уваги є ...; враховано найновіші гіпотези, що сформувалися в межах ...; викладені в підручнику положення проілюстровано...; у підручнику розглядаються вузлові питання...; книга побудована на нових концептуальних засадах мовної освіти в Україні; подано також зразки...; спеціальні завдання, що сприятимуть глибшому засвоєнню матеріалу; особливу увагу приділено ...; засвоєнню проблематики, наблизенню знань до практичних потреб сприятимуть запропоновані завдання; подано зразок аналізу художнього твору з використанням структурного аналізу; теоретичні відомості проілюстровано прикладами з художньої літератури...*

Мовні кліше в таких анотаціях можливі такі:

Зміст наукового твору: *дисертація присвячена комплексному вивченню шляхів становлення..., визначенню динаміки...; дисертація є першим комплексним дослідженням способів і засобів реалізації національно-культурного компонента в текстах українських народних казок; на підставі порівняльного аналізу ... джерел досліджено ...; уперше в українському мовознавстві репрезентовано методикку використання ...; здійснено спробу семантико-синтаксичного аналізу...; за допомогою ... аналізу доводиться теза про можливість ...; системний опис ... проведено; до аналізу залучено ...; розроблено принципи...; створено тезаурус ...; науково обґрунтовано й апробовано експериментальну методикку...; визначено, науково обґрунтовано сутність цього феномену...; визначено педагогічні умови, які забезпечують ефективність процесу формування...; охарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, низький) сформованості...*

В анотаціях широко використовуються дієслівні форми на зразок: *з'ясовано, описано, акцентовано, визначено, проведено, проаналізовано, встановлено, простежено, виявлено та ін.*

**ЯК СТВОРИТИ НАУКОВУ ДОПОВІДЬ
(ПУБЛІЧНИЙ ВИСТУП)**

(за Г. Онуфрієнко)

1. З'ясуйте мету і завдання свого монологу з урахуванням складу слухацької аудиторії.
2. Уточніть тему та визначте змістові межі доповіді.
3. Доберіть і ретельно опрацюйте наукову літературу різними видами читання (оглядовим, пошуковим, суцільним).
4. Складіть деталізований план доповіді.
5. Визначте проблеми дискусійного характеру та принципи їх презентації.
6. Доберіть фактичний матеріал (у т. ч. можливі таблиці, діаграми, графіки, схеми тощо) до кожного пункту розробленого плану.
7. Спрогнозуйте можливі запитання слухачів і підготуйтеся до їх висвітлення.
8. Лаконічно й однозначно та відповідно до мети доповіді сформулюйте висновки.
9. Продумайте оригінальну вступну частину доповіді (наприклад, несподівану для слухачів інформацію, що може здивувати їх).
10. Визначте місця для риторичних і проблемних запитань, логічних пауз тощо.
11. Оформіть у письмовому вигляді матеріали доповіді.
12. Перевірте матеріали доповіді на відповідність основним вимогам: логіці викладу, точності інформації, чинним мовним / мовленнєвим нормам.
13. Виголосіть, не використовуючи текст, окрім плану і цитат, доповідь вдома перед уявними (у цьому разі запишіть монолог на відео або диктофон) чи реальними слухачами.
14. Здійсніть самоконтроль виконаної роботи при огляді відеозапису й відредагуйте текст підготовленої доповіді.

ЗАГАЛЬНІ НЕДОЛІКИ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ

1. Відсутність будь-якої складової у структурі роботи.
2. Наявність не виправлених друкарських помилок, пропусків.
3. Наявність граматичних помилок.
4. Відсутність авторської інтерпретації змісту рисунків, таблиць і графіків.
5. Некоректне використання символів.
6. Некоректне зображення схем.
7. Некоректне зображення та наповнення таблиць.
8. Наявність фактичних помилок в огляді літератури.
9. «Ігнорування науковою скромністю» (вживання займенника «Я»).
10. Недоліки компонування, відсутність плавного переходу від однієї думки до іншої.
11. Перевищення допустимого відсотка запозичень за текстом.
12. Невідповідність обсягу тексту вимогам.

ЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ В НАУКОВИХ ТЕКСТАХ

1. Неопрацювання основної та новітньої літератури з теми (зокрема, опублікованих за останні 5 років).
2. Висвітлення актуальності багатослівне, без зазначення сутності проблеми або наукового завдання.
3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження.
4. Низька інтерпретативність цитованого матеріалу.
5. Створення мозаїки із чужих цитат.
6. Уживання понять, які можуть бути трактовані двозначно.
7. Повтори інформації.
8. Надмірне дроблення тексту, формальний підхід до абзацного членування.
9. Помилки в оформленні цитат.
10. Помилки в посиланнях і цитуванні (цитування очевидного та загальновідомого, перецитування; посилання на неавторитетних осіб або осіб, що посилаються на інших без зазначення першоджерела тощо).
11. Наявність в бібліографічному описі робіт, на які немає посилань у роботі або які в ній не згадувались.
12. Використання великих фрагментів чужих текстів без вказівки на їх джерела.
13. Домінування перецитувань над посиланнями на першоджерела.
14. Неправильне формування й оформлення бібліографічних списків (переважання електронних ресурсів у списку, використання різних способів оформлення бібліографії, розміщення іншомовних джерел на початку бібліографічного списку, подання джерел, записаних латиницею, за абеткою разом із джерелами, записаними кирилицею тощо).

Недоліки у формулюванні теми

1. Надмірна розлогість або стислість назви.
2. Зміст роботи не відповідає темі або висвітлює її не повністю.
3. Використання питальних та окличних речень у назві.
4. Тавтологія.
5. Неактуальність теми.
6. Невисвітленість теми.

7. Стилiстично невиправдана iнверсiя (непрямий порядок слiв) у назвi роботи.
8. Вiдсутнiсть наукової проблеми.

Недолiки у висновках

1. Висновки не вiдображають результатiв дослiдження.
2. Формулювання висновкiв є дослiвним дублюванням фрагментiв основної частини дослiдження.
3. Розмiщення у висновках нової iнформацiї, яка не була висвітлена в основнiй частинi роботи.
4. Висновки не мають узагальненого характеру.
5. Непропорцiйнiсть обсягу висновкiв вiдносно iнших складникiв роботи: стислiсть або надмiрна розлогiсть.
6. Наявнiсть у висновках цитат i результатiв чужих дослiджень.
7. Подання у висновках очевидних фактiв i визначень загальновiдомих понять.
8. Вiдсутнiсть iнтерпретацiї отриманих результатiв, побудова висновкiв як констатацiя первинних даних.
9. Кiнцевий результат не вiдповiдає метi дослiдження, висновки – визначеним завданням.
10. Висновки неконкретнi та описовi.

Недолiки у виокремленнi ключових слiв

1. Використання неусталених термiнiв.
2. Використання слiв i словосполук, що можуть бути неоднозначно трактованими.
3. Подання термiнiв-дублетiв.
4. Виокремлення як ключових слiв, якi не є значущими в роботi.
5. Надто довгий/стислий список ключових слiв.

МОВНІ ПОМИЛКИ В НАУКОВИХ ТЕКСТАХ

(за Ю. Шкіцькою)

1. Використання під час викладу інформації мовних засобів публіцистичного, художнього та розмовного стилів.
2. Використання емоційно забарвлених і оцінних мовних засобів.
3. Домінування особових форм викладу інформації над безособовими.
4. Використання замість активних конструкцій із суб'єктом дії пасивних структур із формами орудного відмінка, наприклад: Учений розглянув – Ученим було розглянуто.
5. Зловживання дієслівними формами на -ся, які можна замінити особовими дієсловами у формі третьої особи множини: розглядають, вивчають (замість «розглядається», «вивчається»).
6. Уживання форм займенників першої та другої особи *я, ми, ви*. У наукових текстах надають перевагу безособовому викладу інформації або використанню дієслівних форм першої особи множини (розглядаємо, вивчаємо, ми ставимо за мету), а також спонукальних дієслівних форм: розглянемо, звернімо увагу і под.
7. Зловживання іншомовними словами, зокрема термінами, які мають українські відповідники.
8. Надмірне використання складних конструкцій і розлогих речень.
Запам'ятайте!
1. Спонукальні конструкції на зразок *варто / слід пам'ятати, пам'ятаємо, звернімо увагу на..., зверніть увагу на...* краще використовувати для написання навчальної літератури, а не власне наукової. У науковому дискурсі надаємо перевагу формам *зауважимо, відзначимо, розглянемо, урахуємо, згадаємо* і под.
2. Не бажано починати речення зі сполучників *Тому, Адже, Але*. Перевагу краще надавати конструкції *З огляду на це ...*
3. Дієприкметник *даний* краще замінити формами *поданий, зазначений, окреслений, описаний, цей, згаданий вище* і под.
4. У науковому стилі не вживають службові слова *аніж* (прав. – *ніж*), *аби* (прав. – *щоб, із метою, для*), *здля* (прав. – *для*), *у яким / у котрім* – (прав. – *у якому*), *якщо ж* (прав. – *якщо*).
5. Прислівник *нині* краще замінити словами *сьогодні, тепер*.

ТИПОВІ ТЕХНІЧНІ ПОМИЛКИ В НАУКОВИХ ТЕКСТАХ

(за Ю. Шкіцькою)

1. В оформленні власних імен:
 - наведення прізвища автора без ініціалів;
 - неуніфіковане подання імен дослідників: ім'я + прізвище, ініціали іменіта по батькові + прізвище;
 - подання спочатку прізвища, а потім ініціалів;
 - помилки при відмінюванні прізвищ чоловіків і жінок як наслідок незнання статі дослідника;
 - неправильне відображення ініціалів дослідників-іноземців.
2. Використання неусталених у науковому дискурсі способів виділення значущої інформації та рубрикації тексту (наприклад, використання арабських цифр для позначення століть).
3. Розірвання на межі рядків ініціалів і прізвищ, загальноприйнятих скорочень, цифр і позначень одиниць вимірювання тощо, наприклад: *2018 | року, І. П. | Котляревський, XX | ст.* (для уникнення цього при наборі тексту слід використовувати комбінацію клавіш «нерозривний пробіл»).
4. Використання декоративних шрифтів або невиправдане використання шрифтів різного розміру і под.
5. Неправильне оформлення ілюстративного матеріалу: таблиць, діаграм, додатків (наприклад, неправильне розташування назви щодо графічного об'єкта, помилки в оформленні нумерації, відсутність у тексті посилань на додаток чи таблицю, відсутність у таблиці, розміщених на кількох сторінках, нумерації стовпців і под.).
6. Початок абзацу та розміщення заголовків на сторінці, що закінчується.

Перед виведенням тексту наукової роботи на друк перевірте:

 - 1) чи уніфіковані в усіх частинах дослідження абзаци, міжрядкові інтервали, способи рубрикації тексту, зображення графічних знаків «апостроф» і «лапки»;
 - 2) чи послідовне в роботі використання шрифту одного розміру та гарнітури;
 - 3) чи закінчується кожна структурна частина роботи вставкою «розрив сторінок» (для уникнення некоректного форматування документа).

**СЕКРЕТИ УСПІШНИХ ВИСТУПІВ
У НАУКОВИХ КОЛАХ І БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ**

(за Ю. Шкіцькою)

1. Самономінування, подання інформації про себе, акцентування уваги слухачів на своїх здобутках, які поцінуються слухачами.
2. Оголошення правил взаємодії або виголошення задуму виступу:
Хочете прокоментувати висловлене, піднімайте руку. Якщо вас щось зацікавить, запишіть запитання та поставте його в кінці виступу чи під час дискусії. Записки із запитаннями передавайте на трибуну).
3. Репрезентація теми, аргументація її актуальності / необхідності виголошення.
4. Використання комунікативних тактик підвищення значимості співрозмовника (компліменти слухачам, пом'якшення тональності) і солідаризації (підкреслення спільного із слухачами, зменшення дистанції спілкування).
5. Активізація уваги слухачів (залучення до спільної діяльності, використання прийому «запитання – відповідь», зміна тембру, тональності, інтонації на різних етапах говоріння, наведення прикладів із реального життя, жарти, супровід наочністю, відео- та аудіоматеріалами).
6. Оптимальні для слухачів швидкість і гучність говоріння.
7. Урахування рівня підготовленості слухачів, а також їхніх характеристик стосовно віку, статі, національності, тривалості перебування в аудиторії тощо.
8. Дотримання регламенту (щодо тривалості виступу).
9. Коректне та плавне завершення виступу, подяка слухачам за увагу.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Доповідь-презентація має декілька основних цілей:

- 1) Показати здатність здобувача самостійно осмислити матеріал навчальної дисципліни, систематизувати його і викласти у доступній для сприйняття формі.
- 2) Виявити ораторські та комунікативні здібності здобувача під час викладення основних положень теми, а також відповідей на запитання та участі в загальній дискусії.
- 3) Сформувати вміння здобувача працювати з електронними засобами створення, редагування та показу презентацій, тобто комп'ютерною технікою та відповідним програмним забезпеченням, враховуючи специфіку дисципліни.

Переваги мультимедійної презентації:

- 1) Унаочнює матеріал, що презентується.
- 2) Підвищує оперативність і об'єктивність оцінювання результатів дослідження.
- 3) Гарантує безперервний зв'язок викладач-студент.
- 4) Сприяє розвитку продуктивних, творчих функцій мислення здобувачів, формуванню операційного стилю мислення.

Типовий алгоритм підготовки доповіді має чотири фази:

- 1) Підготовка тексту доповіді, яка містить основні положення теми доповіді.
- 2) Розробка структури презентації на основі підготовленої доповіді.
- 3) Створення презентації з використанням прикладних програм (Microsoft Office Power Point / Canva / Visme тощо).
- 4) Репетиція доповіді з використанням презентації та хронометражем основних подій.

Рекомендації щодо загального оформлення презентації:

- 1) Презентація за смисловою наповненістю і фактичним навантаженням повинна повністю відповідати тексту доповіді.
- 2) Чергування слайдів повинно чітко збігатися зі структурою вашої доповіді.
- 3) Не намагайтесь відобразити в презентації увесь текст доповіді! Слайди повинні відображати лише основні положення.

4) Бажано уникати графічного й особливо текстового перевантаження слайдів презентації, а також надмірного використання анімаційних та інших прийомів.

5) Текст назви і підписів на слайдах не повинен бути занадто мілким, щоб можна було прочитати його без особливих зусиль.

6) Допускається підкреслення або виділення ключових позицій матеріалу, що викладається, але при цьому рекомендується уникати використання особливо яскравих кольорів.

7) Бажано також уникати в підписах і назвах великої кількості слів. Іншими словами, потрібно формулювати матеріал короткими, зрозумілими реченнями, не більше ніж по сім-вісім слів у кожному, за можливості не застосовуючи складні граматичні конструкції.

8) Ілюстрації повинні мати чітку, коротку та виразну назву за фактом зображеного.

9) Бажано уникати звукового супроводу презентації, оскільки навіть тихі фонові звуки здатні порушити сприйняття слухачами змісту доповіді.

10) Режим зміни слайдів краще за все встановити за кліком «миші», уникаючи використання таймеру. Так ви забезпечите максимально зручний контроль за ходом презентації і матимете достатньо часу для пояснення зображеного на слайдах.

11) Необхідно дотримуватися єдиного стилю оформлення презентації та звернути особливу увагу на недопущення граматичних, орфографічних і пунктуаційних помилок.

12) Загальним принципом дизайну презентаційної роботи повинен бути принцип «чим менше, тим краще» або «тільки необхідне».

13) Не рекомендується використовувати більше трьох кольорів на одному слайді на додачу до двох нейтральних – білого та чорного. Поєднання кольорів фону та літер тексту повинно полегшувати читання останнього. Найкращим рекомендованим варіантом є «світлий фон + темний текст».

14) Усі слайди презентації повинні бути стилістично однакові з постійним набором кольорів (краще за все – нейтральних), а окремі групи елементів – текст, таблиці, рисунки, графіки тощо – мати в межах групи однакове оформлення.

15) Рекомендується використовувати лише один тип шрифту на презентацію. Бажано обирати найбільш поширені варіанти – Times New Roman, Arial, Calibri тощо, а не екзотичні чи важкі для сприйняття форми шрифтів, уникаючи надмірного використання курсиву. Розмір шрифту повинен бути достатнім для комфортного візуального сприйняття.

Підготуйте презентацію, яка має супроводжувати вашу доповідь. Повправляйтеся з доповіддю перед невеликою аудиторією або друзями та дізнайтеся їхню думку про зміст і стиль презентації. Нижче перераховані питання, яким слід приділити особливу увагу:

- Чи добре сприймається інформація?
- Чи спираються основні моменти виступу (довповіді) на факти?
- Чи зрозумілі малюнки та ілюстрації, чи достатньо ілюструють вони запропоновану тему?
- Чи не використовуєте ви терміни та вирази, незрозумілі аудиторії?
- Чи є завершення презентації таким, що запам'ятовується?
- Чи задоволені ви самі своєю доповіддю?

Запишіть репетицію свого виступу на відео та уважно перегляньте її, відзначаючи всі відхилення від теми й інші негативні моменти. Пам'ятайте, що кращий спосіб боротьби з нервозністю – це упевненість в собі, що зростає з кожним новим виступом. Якщо це можливо, проведіть декілька репетицій, використовуючи нові ідеї та способи подання матеріалу. Зупиніться на тому способі, який вам найбільше подобається. Налаштуйтеся на той час, який вам відведено для презентації.

Презентація:

- 1) Абсолютне володіння даною темою, максимальне залучення уваги аудиторії та донесення до неї важливості вашого повідомлення – запорука успіху.
- 2) Створіть сприятливу для виступу (довповіді) атмосферу.
- 3) Говоріть стверджувальним підвищеним тоном.
- 4) Сповільнюйте мову, щоб виділити основні моменти, витримуйте паузу, щоб відділити їх один від одного.
- 5) Відповідаючи на запитання, акцентуйте увагу на основних моментах теми, не відхиляйтеся від неї.

Поліщук Л. О., Гайдукевич К. А. Академічна культура закладів вищої освіти України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 2. С. 28–35.

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження. Наслідки нищівної російсько-української війни неможливо подолати без чіткого бачення перспектив української вищої освіти, адже саме ті, хто є сьогодні здобувачами та випускниками університетів, відбудовуватимуть й розвиватимуть нашу країну в найближчому майбутньому. Індикатором якості вищої освіти та основним стрижнем ефективності роботи не лише українських університетів, але й університетів світового рівня, виступає академічна культура. Це пояснюється кардинальними змінами в місії сучасних освітніх інституцій, які ще донедавна розглядалися суто як центри зародження й збереження науки і освіти; формування професійної та соціальної еліти. Проте в суспільстві знань, класична ідея університету, який перетворився на складну конгломерацію, трансформується, розширюючи його завдання до «тлумачення, розповсюдження та використання нового знання» [22]; виконання надважливих культурних та інтелектуальних обов'язків; формування суспільних цінностей та етичних стандартів. Тобто, питання функціонування й розвитку академічної культури в університетському світі не лише на часі. Академічна культура є тим вказівником, який рухатиме нашу країну до повоєнної відбудови та освітнього відродження.

Аналіз досліджень та публікацій. Питаннями академічної культури опікуються численні міжнародні організації, серед яких варто назвати такі як European Network for Academic Integrity (ENAI), European Network of Research Integrity Offices (ENRIO), International Center for Academic Integrity (ICAI), Netherlands Research Integrity Network (NRIN), Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project (SAIUP), інші.

Наприклад, European Network for Academic Integrity (Європейська мережа академічної доброчесності) посідає провідне місце серед стейкхолдерів науково-освітнього простору, оскільки співпрацює із освітніми та дослідницькими колами з усього світу, що просувають академічну доброчесність у суспільство. На сайті

організації розміщено велику кількість безкоштовних навчальних ресурсів, присвячених питанням академічної культури. European Network of Research Integrity Offices (Європейська мережа офісів дослідницької доброчесності) працює над розробкою стратегії просування дослідницької доброчесності у Європі, нараховуючи у своєму колі учасників із 23 країн світу.

Окремі аспекти академічної культури вивчаються колективами вчених у межах міжнародних проєктів «Global Essay Mills Survey», «Pan-European Platform on Ethics, Transparency and Integrity in Education», «Ethical behaviour of all actors in education», iCOP (у цьому міжнародному проєкті Україна також вперше братиме участь) тощо.

Академічній культурі присвячено ряд досліджень соціологічного, політичного, культурологічного спрямування вітчизняних дослідників (Т. Добко «Академічна культура як необхідна передумова ефективного управління сучасним університетом в умовах автономії», Є. Стадний «Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах», В. Сацик «Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти?», Г. Хоружий «Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти», ін.).

Так чи інакше проблематика академічної культури висвітлена у ряді міжнародних нормативних документів («Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти»), Законах України («Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», Закону України «Про запобігання корупції» та ін.), постановах КМУ («Порядок скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації»), НАЗЯВО («Рекомендації ЗВО щодо розвитку систем забезпечення академічної доброчесності») та нормативних документах українських ЗВО. Типовими серед останніх є Кодекс та Декларація про академічну доброчесність, положення про запобігання і виявлення академічного плагиату, положення про академічну доброчесність.

Метою дослідження є аналіз значимості академічної культури для закладів вищої освіти України та обґрунтування стратегічних напрямів її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Питання вивчення та розвитку академічної культури в закладах вищої освіти України привертають прискіпливу увагу дослідників, освітян, урядовців з початку ХХІ ст., що пояснюється важливістю знань в сучасному світі, з одного боку, та підривом цінностей диплому як якісного показника отриманих знань

– з іншого. Основи освітнього процесу, що стали орієнтиром для університетів сучасності, було закладено у 2004 р. Бухарестською Декларацією з етичних цінностей та принципів вищої освіти у Європейському регіоні (The Bucharest Declaration on ethical values and principles of higher education in the Europe region). Декларація закликає заклади вищої освіти дотримуватись у своїй діяльності чітких цінностей і принципів, серед яких:

- академічний дух, культура та спільнота (Academic Ethos, Culture, and Community);

- академічна доброчесність у процесі викладання і навчання (Academic Integrity in the Teaching and Learning Processes);

- демократичне й етичне врядування та управління (Democratic and Ethical Governance and Management);

- дослідження на основі академічної доброчесності та соціальної відповідальності (Research Based on Academic Integrity and Social Responsiveness) [22, 433-532].

Основні правила функціонування закладів вищої освіти у нашій країні регулюються Законом України «Про вищу освіту» (від 01.07.2014 р.), який, власне, і став поштовхом для реформування освітньої системи України. Згідно із Законом, питаннями академічної культури опікується Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, місією якого є «стати каталізатором позитивних змін у вищій освіті та формування культури її якості» [6, 13]. Академічна культура вивчається практиками та дослідниками у різних контекстах: як синтез академічного етосу та організаційно культури (Т. Добко); «сукупність моделей поведінки, які здобуваються в академічному просторі» (В. Кубко), «сукупність способів і методів діяльності університетської громади» (Г. Хоружий) тощо. І хоча однастайного поняття «академічна культура» у науковій та освітянській спільноті не вироблено, її ціль та місія щодо закладів вищої освіти чітко прописані у Бухарестській декларації: «академічна культура будь-якого закладу вищої освіти покликана активно й неперервно підтримувати (шляхом заяв про наміри, інституційні хартії, кодекси академічної поведінки) ті цінності, норми, дії, думки та передумови, які створюють у інституційній спільноті високі ідеали. Підґрунтя цих ідеалів складають повага та гідність людини, її фізична та психічна недоторканість, навчання протягом життя, розвиток знань та удосконалення їхньої якості, доступність освіти, участь у громадських діях, активна громадянська позиція та відсутність дискримінації» [22, 439].

Зрозуміло, що академічна культура не може виникнути в

освітній інституції ні за один день, ні за декілька місяців, ні внаслідок декількох засідань чи прийнятих наказів; «вона вистраждана ціною проб і помилок, ціною безнастанної комунікації та саморефлексії університетської спільноти над своїм проєктом» [5]. Потрібно наголосити, що академічна культура безпосередньо пов'язана з академічною доброчесністю й академічною етикою, які становлять підґрунтя для розвитку якісної освіти. Основоположні цінності академічної доброчесності, що є орієнтирами для реалізації державної політики у галузі вищої освіти, прописано у Кодексі академічної доброчесності НАЗЯВО, прийнятому 2019 р. [7]. У статті 2 Кодексу ними визнаються такі: доброчесність, чесність та порядність, правдивість, прозорість, законність, повага, довіра, послідовне відстоювання гідної поведінки, справедливість, самовдосконалення та вдосконалення, відповідальність, сумлінність та професіоналізм. «Ці принципи мають закласти основу репутаційного капіталу українських закладів вищої освіти поряд з новою культурою якості та доброчесності та у відповідності із кращими європейськими практиками й стандартами ESG-2015» [9, 25].

Уможливлення реалізації означених вище принципів передбачається шляхом дотримання норм чинного законодавства у галузі науки, освіти та інтелектуальної власності; реалізації корпоративної культури, з одного боку, та перешкоджання проявам й укоріненню різновидів академічної недоброчесності у закладі вищої освіти – з іншого; реалізації особистої відповідальності за порушення академічної доброчесності, що включає також надання достовірної інформації про власну діяльність та неупереджене виконання своїх посадових обов'язків; захист свободи слова та думки (стаття 4 Кодексу). Методами попередження проявів академічної недоброчесності в Україні визнано дисциплінарну, цивільно-правову, кримінальну та адміністративну відповідальності (стаття 5 Кодексу). Кодекс академічної доброчесності, прийнятий Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, так чи інакше утворив основу нормативного забезпечення освітніх інституцій щодо формування у них простору академічної культури.

Декілька років тому Національним агентством було розроблено та подано на розгляд до відповідних суб'єктів законодавчої ініціативи проєкт Закону України «Про академічну доброчесність», у якому академічна доброчесність визнається «засадничою цінністю, на якій мають ґрунтуватися стосунки в академічному середовищі» [11]. Проте, через потужне лобі в управлінських та політичних колах нашої влади, цей законопроект не прийнято й досі. Пояснення такому гальмуванню дуже

просто: у документі йдеться про запровадження принципів нульової толерантності, законності та відповідальності (кримінальної, адміністративної, цивільно-правової відповідальності) за будь-які прояви порушення академічної доброчесності. Йдеться не лише про здобувачів вищої освіти, але й про науково-педагогічних, педагогічних та наукових працівників (стаття 8 Проекту). При чому, найактивнішим учасником освітньої- наукової діяльності виступає сам заклад вищої освіти, який зобов'язаний створити в університетському середовищі простір академічної культури «з обов'язковим реагуванням на факти порушення академічної доброчесності у будь-якому вигляді» (стаття 9 Проекту) та обов'язковим дотриманням «встановленої політики та процедур забезпечення академічної доброчесності» (стаття 11 Проекту). І саме освітній заклад несе відповідальність за результати освітньої й наукової діяльності, проведеної усіма учасниками цього процесу. Звісно, що, за наявності великої кількості закладів вищої освіти в нашій країні та конкуренції між ними «за існування», а не за якість освіти, подібний проект видається «незручним» та «не на часі». До того ж, він зачіпає інтереси багатьох високопосадовців, репутація яких суттєво постраждає через вияв у науковій діяльності останніх ознак академічної недоброчесності. І в світовому товаристві, і в Україні ця тенденція лише набирає обертів. У статтях 23-25 Проекту прописано види відповідальності за порушення академічної доброчесності учасників навчального процесу: від усного попередження до звільнення з посади, відкликання диплому чи позбавлення відзнак і нагород.

З метою ефективного застосування викладачами інституційного інструментарію для розвитку академічної культури в ЗВО, потрібно чітко розуміти, що здобувачі вищої освіти та науково-педагогічний персонал є основними суб'єктами академічно-культурного простору.

Передусім, зазначимо, що серед різноманіття видів порушень академічної культури, академічна недоброчесність посідає перше місце. Студенти вдаються до списувань, поширення «готових» відповідей на екзаменаційні завдання або тести, використання шпаргалок чи мобільних пристроїв, фабрикації даних/звітів/посилань на літературу, плагіату, замовних робіт тощо. Розповсюдженими видами порушення академічної доброчесності є плагіат (використання ідей, наукових праць або творчих здобутків як власних) та замовні роботи (що виконуються на платній або безоплатній основі). Популярність таких видів академічної недоброчесності пояснюється тим, що замовити роботу на відповідних сайтах та платформах дуже легко, а довести, що вона списана вдається не завжди; термін виконання замовних робіт

доволі гнучкий й «підлаштований» під потреби замовника та й сама послуга є недорогою. До того ж, на законодавчому рівні такий вид шахрайства вважається серйозним порушенням лише в США та Новій Зеландії. Щоправда, варто зазначити про якість таких робіт, що є доволі низькою, а негативні наслідки є суттєвими – від репутаційної шкоди освітньої установи до знецінення самої освіти та її академічних здобутків.

Задля виявлення причини недотримання правил академічної культури в ЗВО, міжнародною організацією «The Global Essay Mills Survey» було здійснено дослідження серед студентів (більше 10 000 респондентів із різних країн світу) на предмет аутсорсингу. Основними передумовами замовлення відповідних послуг молодими людьми називалися недовік часу, велика кількість завдань із одночасними термінами здачі, незрозумілість або нецікавість теми, лінощі. При чому, значна частка респондентів визнали, що були змушені редагувати або доопрацьовувати проплачені роботи, оскільки ті були невисокої якості (60 %), а 10 % студентів взагалі не змогли здати роботу. Культуру обману було виявлено лише в 1 % опитаних, та й вони уникнули належного покарання. У результаті, порушення стають розповсюдженим явищем, породжуючи наступні порушення [21].

Схожі результати отримав і Д. Джойнер, директор онлайн-освіти у Технологічному коледжі обчислювальної техніки Джорджії (США), який протягом багатьох років опитував студентів на предмет порушення ними принципів академічної культури. Виявилося, що значна частина недобросовісних випадків відбувається несвідомо й ненавмисно, переважно, через безвихідь (внаслідок якихось непередбачуваних чинників типу хвороби, роботи, нестачі часу або несприйняття теми); нерозуміння причинно-наслідкових зв'язків у системі «дозвіл – заборона»; несвідомого й неухважного використання запозиченого тексту без належного оформлення. Д. Джойнер зазначає: «розуміння причин неправомірних дій у навчанні дозволяє їх попереджувати та усувати, щоб створити академічну, а не реактивну культуру, яка карає людину після вчинення неправомірної поведінки» [20].

Ускладнює боротьбу з академічною недоброчесністю нав'язлива й регулярна реклама замовних чатів, шахрайських каналів, заборонити користуватися якими у жодного викладача чи освітньої інституції ні ресурсів, ні прав немає. Тому профілактика неетичної поведінки видається пріоритетною. І у цьому контексті також важливо вказати на академічну етику та поведінку не лише студента, який замовляє роботу; не лише викладача, від якого очікується розкриття

обману; а й авторів, які пишуть роботи на замовлення. Тому нагальним є удосконалення системи авторського права та інтелектуальної власності.

Це означає, що проблеми, які виникають у процесі формування висококультурного академічного простору, є багаторівневими (у цьому контексті важливою видається думка А. Уайт, яка переконана у доцільності запровадження в університетах «моделі швейцарського сиру», що зводиться до створення декількох рівнів захисту від академічного обману [23]). З одного боку, студент повинен розуміти, що академічну культуру можна розвивати лише на засадах чесності, пріоритетності знань (а не отримання дипломів чи ступенів), чіткої громадянської позиції та викриття випадків академічної недоброчесності. З іншого боку – викладачі повинні вміти виявляти випадки культури обману та належним чином на них реагувати. Більше того – саме викладачі є «творцями» академічної культури, здатними заохочувати до академічної культури, а тому до них висуваються надзвичайно високі вимоги моральності, соціальної активності та відповідальності, але – і передусім – відмінного викладання, віри в освітні цінності та розуміння значимості академічної культури в університеті [21].

Дехто [16; 17] рекомендує виконувати завдання під час заняття або ж розробляти персоналізовані завдання, що ускладнить процес списування; переглядати терміни здачі роботи, дозволяючи студентові «запізнюватись»; не зайвим вважається подискутувати щодо отриманих під час написання роботи результатів, праць, джерел та ідей, які склали її основу; вимагати чернетки виконаних завдань. Також увагу викладача має привернути «гарно написана» робота або, навпаки, наявність у ній величезної кількості стилістичних чи граматичних помилок; невеликий список використаних джерел або джерела, які привертають увагу своєю унікальністю (наприклад, стародруки, рідкісні видання, іншомовні праці) чи є підозрілими (посилання на шахрайські сайти, неіснуючі ресурси); високий результат запозичень у антиплагіатній системі; нездатність студента обґрунтувати загальні висновки власного дослідження.

За результатами дослідження «Global Essay Mills Survey» (2022) найвищий відсоток замовних робіт (від 42 до 58 %) становили ті роботи, що мали невеликі часові проміжки між отриманням завдання та терміном його здачі; завдання, за які можна було отримати високі бали; постійні/систематичні завдання. Найнижчий відсоток замовлень (від 10 до 20 %) характеризує роботи, що виконувалися під час аудиторних занять, були усними або персоналізованими та авторськими. Найменша

кількість порушників – у Швеції (5,4 %) та Австралії (4,9 %); найвищий відсоток – у Чехії (19,7 %) і Румунії (28,2 %). На жаль, Україна у згадуваному опитуванні участі не брала.

Виявлення ознак порушень академічної культури серед студентів у досвідченого викладача не вимагає зайвих зусиль, проте доволі багато часу витрачається на доведення випадків цих порушень. У закладах вищої освіти Австралії та США функціонують центри академічної доброчесності, до яких викладач направляє студентські роботи, що викликають у нього підозру. На жаль, в Україні подібних структур немає (частково функції цих центрів перейняло на себе НАЗЯВО), що ускладнює сам процес доведення факту порушення, а особи, які вдалися до шахрайства, залишаються непокарані.

У закладах вищої освіти, що опікуються високим рівнем академічної культури, система академічної доброчесності характеризується прозорістю, зрозумілістю та доступністю для всіх учасників освітнього процесу. Популяризація академічної культури відбувається шляхом реалізації систематичних практик дотримання академічної доброчесності: семінарів, тренінгів, вебінарів, онлайн-курсів, роботи антиплагіативної системи, опитувань серед студентів та викладачів щодо випадків порушення академічної культури. Основний акцент робиться на інформуванні про наслідки порушення академічної культури, але не на мотиваційному заохоченні.

Наукова новизна. Проаналізовано сутність та значимість академічної культури у закладах вищої освіти України; обґрунтовано стратегічні напрями політики академічної культури в контексті не заборони і покарання, а мотивації та заохочення. Цими напрямками нами визначено розробку дієвої та прозорої системи підтримки академічної культури; акцентуацію на можливостях і мотивації здобувачів вищої освіти; симбіоз академічної культури й навчально-освітнього процесу.

Висновки. Розбудова простору академічної культури вимагає удосконалення багатьох чинників у системі закладів вищої освіти: від виявлення й доведення випадків недоброчесності до застосування належних інструментів як методів покарання. І саме ці питання знаходять відображення у більшості вітчизняних праць та публікацій, присвячених питанням академічної доброчесності. Водночас, варто зауважити, що важливішими видаються не наслідки, а шляхи заохочення до академічної культури освітянської спільноти, розуміння причин, за яких студентська або наукова спільнота порушує правила доброчесності, гальмуючи ефективне функціонування академічної культури. Особливо важливим цей аспект виявляється у роботі з потоковими курсами, на яких відсоток порушень академічної культури

набагато більший, аніж у малих групах.

Тому для запровадження високого рівня академічної культури в університетській спільноті варто, на нашу думку, дотримуватися таких кроків:

- мати чітку, дієву й прозору систему підтримки високого рівня академічної культури в освітній інституції. Політика академічної культури має бути всеохопною й зрозумілою на будь-якому рівні; з відпрацьованим переліком вимог та правил до усіх, без винятку, учасників освітнього процесу; без розпорошених фраз і двочитань. У такому випадку кожному студентові будуть зрозумілі наслідки порушення академічної доброчесності та недотримання принципів академічної культури;

- акцентувати на можливостях здобувачів (наприклад, правильному й бажаному цитуванні або ж навчанню навичкам академічного письма), а не на заборонах, метафоричних обмеженнях й залякуванні. Досягнути цієї мети можливо за умов постійного й неперервного обговорення питань академічної культури, обміну досвідом, організації дискусій, надання порад, роз'яснень і консультацій. У багатьох університетських спільнотах України «боротьба» із академічною недоброчесністю обмежується лише оприлюдненням на офіційному сайті переліком нормативних документів, спрямованих на захист академічної доброчесності та «натягуванням» правильних відповідей науково-педагогічного персоналу й представників студентського самоврядування на акредитаційних процесах. Але цього недостатньо для комплексної розбудови академічної культури в освітньому просторі;

- синтезувати академічну культуру та навчальний простір шляхом цілісної структури будь-якої освітньої компоненти, що передбачає дотримання академічної доброчесності шляхом системи попереджень та уникнення помилок.

Лише за таких стратегій між студентами і викладачами буде встановлено той рівень взаємної довіри, який забезпечить подальшу розбудову академічної культури у закладі вищої освіти.

Література

1. Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід : зб. матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 12–13 травня 2022 р.) / за ред. О. М. Семеног. Суми : Видавництво СумДПУ імені А. Макаренка, 2022. 161 с.

2. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку: проєкт. Східноукраїнський фонд соціальних досліджень. 2017. URL: <http://fond.>

sociology.kharkov.ua/index.php/ua/about-ua/21-fond/news-site/main-news/134-akadem-ua/ (дата звернення: 12.04.2023).

3. Вища освіта в Україні: зміни через війну. Аналітичний звіт. Київ : Київський університет імені Б. Грінченка, 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=neF1f5Xt7t4> (дата звернення: 08.04.2023).

4. Грицаєнко Л. Принципи академічної доброчесності в системі внутрішнього забезпечення якості освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2020. Вип. 77. С. 63–67.

5. Добко Т. Академічна культура як необхідна передумова ефективного управління сучасним університетом в умовах автономії. *Університетська автономія*. Київ : Дух і Літера, 2008. С. 93–102.

6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 (ред. від 02.05.2023). *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 21.03.2023).

7. Кодекс академічної доброчесності. Офіційний сайт НАЗЯВО. 2019. URL: <http://surl.li/abbpc> (дата звернення: 12.01.2023).

8. Кубко В. Аксіологічний вимір академічної культури. *Культурологічний альманах*. 2022. № 4. С. 118–124.

9. Національний план дій зовнішнього забезпечення якості вищої освіти України на період 2022–2023 рр. Офіційний сайт НАЗЯВО. 2022. URL: <http://surl.li/cvfrx> (дата звернення: 22.02.2023).

10. Пак І. Академічна культура: деякі аспекти соціологічної інтерпретації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2017. № 39. С. 323–331.

11. Про академічну доброчесність (проект документа). Офіційний сайт НАЗЯВО. 2020. URL: <http://surl.li/inpty> (дата звернення: 13.03.2023).

12. Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? *Освітня політика*. 2017. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti> (дата звернення: 11.04.2023).

13. Стадний Є. Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні. 2017. URL: <http://surl.li/inpty> (дата звернення: 11.02.2023).

14. Хоружий Г. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Київ : Богдан, 2017. 320 с.

15. Binns H. Professors, stop pretending that you never cheat. Campus. 10. 06. 2021. URL: <https://www.timeshighereducation.com/campus/professors-stop-pretending-you-never-cheat> (дата звернення: 27.02.2023).
16. Curtis G., Rundle K., Clare J. Why students choose not to cheat. Social and Political Science, 2020. № 4. P. 100–111.
17. Dendira S., Stockton Maxwell R. Cheating in online courses: Evidence from online proctoring. Computers in Human Behavior Reports. 2020. № 2. URL: www.journals.elsevier.com/computers-in-human-behavior-reports (дата звернення: 27.12.2022).
18. Global Essay Mills Survey. 2019. URL: <https://www.academicintegrity.eu/wp/gems/> (дата звернення: 17.02.2023).
19. Tauginienė L., Gaižauskaitė I., Glendinning I., Kravjar J., Ojsteršek M., Ribeiro L., Odiñeca T., Marino F., Cosentino M., Sivasubramaniam S., Foltýnek T. Glossary for Academic Integrity. 2018. URL: https://www.academicintegrity.eu/wp-content/uploads/2023/02/EN-Glossary_revised_final_24.02.23.pdf. (дата звернення: 07.01.2023).
20. Joyner D. Promoting academic integrity in a massive online master's programme. 2022. URL: <http://surl.li/ipeps> (дата звернення: 27.01.2023).
21. Rettinger D., Burns E.P. Zero cheating is a pipe dream, but we still need to push academic integrity. Campus. 19. 08. 2022. URL: <https://www.timeshighereducation.com/campus/zero-cheating-pipe-dream-we-still-need-push-academic-integrity> (дата звернення: 11.03.2023).
22. The Bucharest Declaration on ethical values and principles of higher education in the Europe region. Higher education in Europe. UNESCO: European Centre for Higher Education, 2004. P. 433–532.
23. White A. We ignore the administrative load caused by cheating at our peril. Campus. 12. 05. 2021. URL: <http://surl.li/iqowj> (дата звернення: 08.04.2023).
24. Ying R. A Very simple solution to cheating Campus. 06.04.2022. URL: <https://www.timeshighereducation.com/campus/very-simple-solution-cheating> (дата звернення: 08.02.2023).

ДОДАТОК П

Приклади оформлення бібліографічного опису з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги	
Один автор	1. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 452 с. 2. Матіос М. Нація. Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2007. 256 с. 3. Саєнко В. Сучасна українська література : компендіум. Одеса : Астропринт, 2014. 352 с. 4. Ситнік Б. Т. Основи інформаційних систем і технологій : навч. посіб. Харків : УкрДУЗТ, 2019. 175 с. 5. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2023. 536 с.
Два автори	1. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Податкові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Кондор», 2023. 236 с. 2. Артеменко А. П., Бобловський О. Ю. Від глобалізації до індивідуалізації: топологія міжкультурної взаємодії : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2014. 215 с. 3. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с. 4. Бутенко Т. А., Сирий В. М. Інформаційні системи та технології : навч. посіб. Харків : ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, 2020. 207 с. 5. Семеног О., Фаст О. Академічне письмо: лінгвокультурологічний підхід : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 221 с.
Три автори	1. Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М. Інформаційні системи і

	технології у фінансах : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2015. 312 с. 2. Пустовенко В. В., Максименко І. Л., Яким А. С. Безпека життєдіяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2017. 348 с. 3. Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.
Чотири автори	1. Інновації : навч. посіб. / Гуревич Д. Т. та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 389 с. 2. Організація ветеринарної справи : навч. посіб. / Бегас В. Л., Галатюк О. Є., Романишина Т. О., Лахман А. Р. Житомир : «Євро-Волинь», 2022. 132 с.
П'ять і більше авторів	1. Культура в сучасних трансформаційних процесах : монографія / Бровко М. М. та ін. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2011. 395 с. 2. Операційне числення : навч. посіб. / С. М. Гребенюк та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 88 с. 3. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с. 4. Українська історія в кінофільмах : посіб. для вчителя / Волошенюк О. В. та ін. ; за ред. О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 57 с.
Колективний автор	1. Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. О. М. Семеног. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2023. Вип. 6. 120 с. 2. Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / ред.-упоряд. проф. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Вид. дім «Гельветика», 2022. 692 с.

Автор(и) та редактор(и) / упорядник(и)	1. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Історія України» / уклад. : М. Б. Близняк, В. С. Марчук, Л. В. Трофимович. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. 112 с. 2. Пріоритети розвитку фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів : монографія / Гриценко Л. Л. та ін. ; за заг. ред. Л. Л. Гриценко. Суми : Сумський держ. ун-т, 2021. 379 с. 3. Психологія мас : навч. посіб. / авт.-упоряд. Я. Є. Кальба. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2012. 208 с. 4. Психологія професійної діяльності : підручник / за ред. С. К. Шандрука. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 256 с.
Багатотомне видання	1. Енциклопедія історії України : у 10 т. Київ : Наук. думка, 2013. Т. 10. 784 с. 2. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 4. 388 с.
Автор і перекладач	1. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / пер. з нім. О. Юдіна. Київ : Ніка-Центр, 2011. 408 с. 2. Ворбертон Н. Коротка історія філософії / пер. з англ. А. Марховської ; наук. ред. В. Хома. Київ : Наш Формат, 2023. 217 с. 3. Кемпбелл Дж. Тисячолікий герой / пер. з англ. О. Мокровольського. Львів : Terra incognita, 2020. 416 с.
Частина видання	
Розділ книги	1. Алексєєв В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. <i>Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні</i> : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169. 2. Еко У. Поетика відкритого твору / пер. з іт. У. Головацької. <i>Антологія світової літературно-критичної думки XX</i>

	<i>століття</i> / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 408–417. 3. Лісовський А. М. Риторика і сучасна літературна освіта. <i>Педагогічна риторика: історія, теорія, практика</i> : монографія / Кучерук О. А. та ін. ; за ред. О. А. Кучерук. Київ : КНТ, 2016. С. 188–196.
Тези доповідей, матеріали конференцій	1. Гринишина М. О., Гончаров А. В. Драматургія Едварда Олбі та український «театр абсурду»: проблеми конвергенції. <i>Сценічне мистецтво: сучасна лексика та формотворчі процеси</i> : тези доп. III Всеукр. наук.-практ. конф., 25 квіт. 2024 р. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2024. С. 61–65. 2. Лещенко С. Сучасні погляди на теорії лідерства. <i>Проблеми психології діяльності в особливих умовах</i> : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., Черкаси, 23 квіт. 2024 р. Київ : 7БЦ, 2024. С. 71–75. 3. Толмачова І. М., Черченко І. О. Академічна культура як компетентність здобувача вищої освіти. <i>Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень</i> : матеріали III міжнар. наук. конф., 27 січ. 2023 р. Хмельницький, 2023. С. 225–227.
Статті з продовжуваного й періодичного видання	1. Барабаш Ю. Чуже–Інакше–Своє. Етнокультурне пограниччя: концептуальний, типологічний та ситуативний аспекти. <i>Слово і Час</i>. 2020. № 2. С. 3–32. 2. Борисова Т. Філософський ландшафт феномену «тиша». <i>Філософія та політологія в контексті сучасної культури</i>. 2024. Т. 16. С. 3–10. 3. Гончаренко О. М. Професійна деформація та її вплив на психічне здоров'я рятувальників. <i>Психологія та психіатрія</i>. 2018. № 3. С. 112–118. 4. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 01 листоп. (№ 205). С. 5. 5. Кондратенко Н. Методи корпусної

	лінгвістики в дослідженні етно- і гетеростереотипів. <i>Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія історична та філологічна.</i> Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2023. Вип. XX.
Електронні ресурси	
Книги, періодичні видання, законодавчі й нормативні документи	- Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С. Товарна інноваційна політика : підручник. Суми : Університетська книга, 2007. 281 с. URL: ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf (дата звернення: 10.11. 2023). - Про бджільництво : Закон України від 22 лют. 2000 р. № 1492-III. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14#Text (дата звернення: 22.02.2023). - Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції : Закон України від 14 січ. 2000 р. № 1393-XIV. Дата оновлення: 01.10.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text (дата звернення: 03.03.2024). - Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 24.03.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 16.04.2024). - Про затвердження Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лют. 2002 р. № 175. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2002-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.02.2024) - Хміль А. А. Функції державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал.</i> 2017. № 5. С. 115–118. URL:

	http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf (дата звернення: 22.05.2022).
Сторінки з вебсайтів	1. Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? <i>Екологія життя</i> : вебсайт. URL: http://www.eco-live.com.ua (дата звернення: 10.08.2023). 2. Український інститут національної пам'яті : вебсайт. URL: https://uinp.gov.ua/ (дата звернення: 24.03.2024). 3. Мова – ДНК нації : вебсайт. URL: https://ukr-mova.in.ua/ (дата звернення: 12.04.2024).
Інші документи	
Законодавчі та нормативні документи	1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. 2. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22. 3. Повітряний кодекс України : Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48–49. Ст. 536. 4. Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 2016 р. № 1050. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 4. С. 530–543.
Дисертації, автореферати дисертацій	1. Войтов А. В. Підвищення ефективності діагностування гідростатичних приводів сільськогосподарських машин за динамічними характеристиками під навантаженням : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.05.11. Харків, 2018. 20 с. 2. Герасименко Ю. А. Рецепція української історії в західноєвропейській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05 / Бердянський держ. пед. ун-т. Бердянськ, 2018. 259 с. 3. Сабадах О. П. Синтез, властивості та біологічна активність триазенів 9,10-антрацендіону і його похідних : автореф. дис. ... канд. хім. наук : 02.00.03. Львів, 2019. 22 с.

	4. Терлецька В. О. Формування та розвиток венчурних структур в умовах активізації інноваційної діяльності : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2023. 541 с.
Стандарти	1. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97 ; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація). 2. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). 3. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.

Ірина Насмінчук, Лариса Громик

Навчальне видання

Академічне письмо та доброчесність

Навчально-методичний посібник

В оформленні обкладинки використано фото з ресурсу
<http://surl.li/umhsi>

Умовн. друк. арк. 14,88

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
м. Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 12